

„Az életet fölértetni s problémáját sikeresen megoldani csak az bírja, aki észet és szívet, tudást és érzést, tudományt és hitet egybekapcsolni, az igazat, a jót s a szépet egybekötni tudja.“

PROHÁSZKA OTTOKÁR

Dr. WENINGER ANTAL
orvos, v. egyetemi tanársegéd

SZELLEM ÉS EGÉSZSÉG

**A GYÓGYÍTÓMŰVÉSZET
ÚJ IRÁNYAI**

*

ORVOS A LÉLEKÉRT

BUDAPEST,
VÖRÖSVÁRY KIADÓVÁLLALAT

Dr. WENINGER ANTAL

ORVOS A LÉLEKÉRT

BUDAPEST,
VÖRÖSVÁRY KIADÓVÁLLALAT

Felelős kiadó: Vörösváry László.

Pesti Lloyd-Társulat nyomdája (Igazgató: ifj. Kertész Árpád)

*Van-e transzcendens szellemi világ?**

Mindazok az érvek és ellenvetések, adatok és természettudományos tények, sejtések és intuíciók, találgatások és érzések, amelyek a költő és természetbúvár mérkőzésében megzavarhatják az olvasót, végeredményben egyetlen alapkérdésben futnak össze: van-e transzcendens szellemi világ, az anyagi természettől függetleníthető lelki szubsztrátum, avagy nyugodjunk bele abba, hogy „a lélek és test elválaszthatatlan élettani egység, amelynek alapja a testben rejlő központi idegrendszer és annak működése“, ahogy Méhely mondja. Ezen a ponton áll vagy bukik a fajbiológia is, legalább is annak politikai szélsőségek felé kacsintgató vértani fejezete.

Megértjük, ha Méhely professzor, aki ifjúságában a filogenézis meghaladt dogmáin edzette az akkor még szalonképes „természettudományos világnézet“ védelmére és népszerűsítésére kelő és véleménye szerint „még ma sem rozsdás fringiját“ — nehezen tud már szabadulni bizonyos avas ízű elméletektől. Mert tagadhatatlan, hogy az akkoriban sokszor kicsapongó természettudomány egyidőre elhomályosította az ú. n. szellemtudományokat és megrendítette a transzcendentális igazságokat fejtő filozófiákat. De ugyanakkor tűnt fel a láthatáron Bergson, aki fényes elégtételt szolgáltatott a megtagadott szellemiségnek, abszolút fölény nyel köszörülvén ki a monizmus képtelen tanainak érdességét. Bergson dialektikáját és intuícióját nem lehet visszavetni néhány bizonytalan csontlelet szeszélyes interpretálásával, még akkor sem, ha olyan kiváló fajbiológust, mint Méhely Lajos, emberileg érthető érzelmek, az ifjúkori sikerek és élmények gyengéd szálai fűzik a filogenetikai világképhez, annak összes világnézeti konklúzióival egyetemben.

A fajfejlődés meghaladott álláspont

Bár a szervezeti élettől függetleníthető lélek létezésének tana semmi csorbát nem szenvedne akkor sem, ha a filogenézis bizonyítható tudományos igazság lenne, mégis rá kell mutatnunk arra, hogy a modern fejlődéstan meglehetősen közömbössé vált

*Visszhang Dr. Méhely Lajos egyetemi tanár és Lendvai István költő hírlapi vitájára.

a törzsfajlás tanaival szemben. Fischel, a kitűnő bécsi fejlődés tanár szakkönyvében, amely talán a legalaposabb munka ezen a téren, egyenesen gúnyolódva nyilatkozik minden filogenetikussal magyarázatról. Alapos fejlődéstani megfontolások alapján kimutatja pl., hogy milyen képtelenség atavizmusról beszélni. Pedig a csökevényes szerveket, szervmaradványokat szokták kiérdemesült darwinisták koronaérvként szegezni az állati származás ellen hadakozók mellé. Fischel nagy éleslátással hivatkozik arra, hogy pl. számfelüti emlőbimbók igen gyakran olyan testvidékeken találhatók, amelyekben soha, semmiféle állatfajnál nem fordultak elő azok. Nyilvánvaló tehát, hogy itt nem lehet visszautasról, öröklésről, atavizmusról beszélni, hanem egyszerű fejlődésmechanikai zavarról van csupán szó.

A filogenézis hívei — köztük a kitűnő Méhely professzor is — a természettudományban elővigyázatosságra intő kelepcébe jutottak. Már az egyetemi oktatás első éveiben szokták a hallgatók figyelmét felhívni a „post hoc ergo propter hoc⁴⁴ elvének a fontosságára. Ami egymásután következik, az nem jelenti azt, hogy az egymásból is fakad. Az állatvilágban érvényesülő gyönyörű rangsor, az egysejtűektől a magasabbrendű emlősökig ívelő kibontakozás nem bizonyítja azt, hogy a fajok egymástól keletkeztek és csak erőszakos magyarázat az, ha egyes furcsa, közbülső állatfajokat tételezünk fel, mivelhogy nyilvánvaló, hogy majomból ember sohasem lehetett, hiszen akkor már nem volnának majmok! Az összekötő állatfajok beiktatása lehetetlen cikcacos vonalat eredményezne a fejlődés menetében és ellentmond a természetben lépten-nyomon megnyilvánuló alapstílusnak.

Mai tudományos ismereteink alapján csak azt állapíthatjuk meg, hogy az állatvilágban s mindenütt az élők világában egységes alapterv valósul meg és nincs olyan bizonyított tudományos igazság, amely feljogosítana arra, hogy a fajok határait lerombolhatnánk. Az embernek tehát az ébrényi fejlődés bizonyos stádiumában nem azért vannak kopoltyúi, mert ezzel ismételteti halőseinek erényeit, hanem azért, mert az Alkotó, a nagy Életelv így szokta mintázni élő szobraikat. A fejlődéstan igazolja, hogy ezzel a módszerrel érkezik el a fejlődés bonyolult munkája leg-rövidebb úton az emlősállat szerkezetéhez. Tudom, hogy ez nem „tudományos“ magyarázat — de sokszor hangsúlyoztam már azt, mennyi elfogultság és szűkkeblőség nyilvánulhat meg éppen a tárgyilagosság kárára a zökkenős és mechanikai magyarázatok felé kapaszkodó, mindenáron geometrizáló áltudományos álláspontban. Nem kisebb tudós, mint Claude Bernát írta le szíve egész melegeivel és tudományos kritikájának teljes ragyogásában azt, hogy eljön majd az idő, amikor a költő, tudós és filozófus egy nyelven fognak beszélni. De Méhely professzor nyelvezete még elmaradozik — bocsánat — természettudományos területen is Nomád** kitűnő valóságérzéke és intuíciója mögött.

**Lendvai Tstván újságcikkeit Nomád aláírással jegyzi.

A fajok keletkezésében az alkotó természet variációs művészete érvényesül. Az alapmotívumokból milliárdnyi alakzat, életforma, szín, keverék, változat nyílik ki. A gondolat, a terv, az eszme egy: de külön-külön nyilvánul meg, külön tételekbe tagozódik. A nagy klasszikus zeneköltőknél is a variációs művészetet csodáljuk. Egyik tételből származtatjuk a másikat. De mégsem, mondhatjuk azt, hogy egyik tétel származik a másiktól! A vasúti mozdonyok vagy az autók őse és a modern gőzparipák és áramvonalasok között is csupán az emberi alkotóművészet fejlődése a kapocs, tehát tisztán szellemi a híd és senki nem mondhatja azt, hogy egyik gépkocsitípusból az érzékelhető valóságban egy másik származott.

Emberi kultúra és állati lélek.

Méhely Lajos előtt annyira elmosódik az emberi és állati lélek közötti különbség, hogy az olvasó szinte sóvároggni kezd az állati fensőbbiség csodálatos világába és talán mélységesen szomorkodik azon, hogy miért is kellett emberré lennie? Kítűnő fajbiológusunk teljesen megfelelkezik az emberi kultúra minden cáfolatot kirekesztő hatalmas tényéről. Mert állati kultúráról beszélni nem lehet. A döngicsélő méhecskék, a megcsodált hangyaállam, a vándormadarak és postagalambok, a hűségeseb, stb. még Méhely tanár úr szemeiben sem állíthatók komolyan az emberi kultúrának közelébe. És hogyan magyarázza Méhely professzor úr azt a szakadékot, amely a csipős rovarok és pl. a liba között tátong? Hol van itt a filogenezia íretlen ívelése? A hallatlanul intelligens, megindító bogarak után a „magasabbrendű“ állat megint elbutul és azután az emlősök körében újra megokosodik? Feltárhatjuk az összes geológiai rétegeket, kopácsolhatunk őskori sziklákon, áttúrhatjuk az őserdőket, tavakat, tengereket, de állati kultúrának nem leljük sehol nyomát. Az állat mindig és mindenkor tenyésztést élt és soha magasabbra nem is lehet képes. A kultúra, amely az Alkotó munkájának csodálatos utánzása, az ember privilégiuma marad.

Örökléstani fonákságok.

Méhely tanár úr nem vette tehát észre, hogy ember és állat között nem csupán „fokozatbeli“ a különbség, hanem lényeges, alapvető az eltérés, amelyet az emberi kultúra, a művészet, a vallás és nem utolsó sorban az a tudomány bizonyít, amelynek nevében ő hajlandó lenne koncessziókat tenni az állat megindító nemességének igazolására. Az állati nemességről azonban bizonyára megváltoztatná nézetét fajbiológusunk, ha egyszer a nilusi krokodilus vagy indiai kobra közelébe jutna. De így, a könyvtárszoba meghitt környezetében, a védekezés biztos távolában könnyű az állati ösztönt felmagasztosítani az emberi lélek rovására.

A Méhely tanár úr által túlságosan „exakt“-nak beállított

örökléstan ma még gyermekcipőkben járkal. Ezt éppen a legnevesebb és leghivatottabb képviselői ismerik be, no meg erretantit a mindennapos élettapasztalat. Az elfogulatlan természet-tudomány ugyanazt vallja, amit Nomád is hangsúlyoz: a vére építeni nem lehet, tehát merőben elhibázott álláspont a fajbiológiai politika. A fajok keletkezése és elmúlása nem függhet az emberi okoskodás agyafúrtságaitól. S a nyers faji gondolaton messze felül áll a mélyebb nemzeti gondolat.

Az orvosi tapasztalat azt igazolja, hogy az öröklés útja, ha vastörvények is szabályozzák, számtalan kivétellel tarkított. És éppen az emberiség legkiválóbb szellemei között találunk feltűnő gyakran olyanokat, akik örökléstani szempontból csökkentértékű anyagból sarjadtak elő. Azt az áldást, amit az iszákos apától származó Beethoven hozott az emberiségnek, azt a gyönyörűséget, amit a „terhelt“ költőknek köszönhetünk, nem cseréljük el a sivár embertenyésztés makkegészséges, de érdes szellemű közepeseinek korlátoltságával. De hiszen még az sem igaz, hogy az örökléstani szempontból kifogástalan szülők egészséges utódokat nemzenek! Számos esetben látjuk, hogy teljesen egészségesnek látszó és felfelé is minden vonalon kifogástalan ősök után egyszerre csak torzszülöttet hoz világra a gyanútlan anya — hogy makkegészséges szülőknek tüdőbeteg gyermeke lesz — hogy szellemileg normálisok ideg- és elmebeteg utódokkal sújtottak. És megfordítva is: csaknem ilyen, gyakran fordult elő, hogy terhelték egészséges, józan, kulturális szempontból magasértékű egyedekkel lepik meg a világot. Magam is ismerek teljesen egészséges ősöktől származó ikerpárt (hatvan évesek): egyik szkizofrénia miatt évtizedek óta van elmeegógyintézetben, a másik kiváló szakember, józan, minden különködés nélküli, derék polgár. Ezt „magyarázni“ — nem lehet. Tudományos elméleteket gyártani könnyű, de ilyen tapasztalati tényekkel szemben ezek rendkívül erőltetett logikai játékok szoktak csak lenni.

A lélek ereje.

Méhely tanár úr megfélekedzik arról az ugyancsak tapasztalati tényről, hogy az embernek van önfegyelmező, önidomító ereje is. Ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni sohasem. Ha már a környezeti behatásokat alábecsüli Méhely (ebben sincs igaza, amint azt éppen tudományos, fajbiológiai kutatások igazolják), akkor legalább el kell ismernie, hogy az ember képes szabad akaratával bizonyos mértékig rendelkezni. Ez az akarat működött Méhely tanár úrban is akkor, amikor íróasztalához ült, hogy Nomádot cáfolni igyekezzék. Ez az akarat alapja az ember erkölcsi munkájának. Mert azt mi is tudjuk, hogy az állatvilágban és a szabad természetben nincsen erkölcs, nincs jó és rossz, nincs bűn és erény. De hiszen éppen ez is igazolja az ember fensőbbrendűségét. Mert az embernek mégis választania kell a jó és rossz között, ugyanazon meggondolások és logikai

gépezet segítségével, mint ahogy választania kell, kinek a nézetéhez csatlakozzék: Méhely professzor monista ízű világnézetéhez, vagy Nomád szellemi beállítottságához? A lélek erejével az ember leküzdheti a szervezeti adottságából eredő fogyatékoságát, a lélek erejével az ember önmehtagadásra képes. És az önmehtagadás, az áldozatkészség, az egyéni lét háttérbe szorítása magasabb célok érdekében mindenkor léteztek a világtörténelemben! Ennek a lelki erőnek, ami teljesen érthetetlen lenne egy gépies agyvelő tisztán ösztönökre hallgató és anyagi természet felől inspirált működéséből — köszönhetjük a természettudományok fejlődését is, amelyek nevében most Méhely mehtagadja a transzcendentális világ létezését. Ha ezt nem is teszi expressis verbis, mégis csak ez a konklúziója.

A lélek ébred arra, hogy tökéletlen a test, tehát segítségére siet gimnasztikával, orvostudománnyal, gyógyítással. A lélek átlát önmagán. És önismeretre képesít, önismeretre is csak az ember képes. A Szembenézés önmagunkkal, hibáink átlátása, azok kiküszöbölésére irányuló törekvésünk stb., stb. — ezek mind megdönthetetlen érvek Méhely világnézetével szemben. A vér magában véve nem mond semmit. Ha ma Méhely tanár úrnak vérátömlesztésre lenne szüksége és Nomád nagylelkűen felajánlana egy litert „fajidegen“ véreből, a professzor úr lelki konstrukciója semmiben sem változnék meg. El kell fogadnunk azt, hogy az emberi kultúra keretén belül, ha lényünk állati oldalát nem is tagadhatjuk meg teljesen, mégis csak a lélek autonómiája a döntő tényező. S a közösségre kitérítve a tételt: a népek hovatarozóságát egyedül és kizárólag a nemzeti érzület határozza meg és nem a fajiség. Mert a kultúra teremtett nemzetet a faj helyébe és Petőfi Sándor sem „Faji dalt“ írt, hanem „Nemzeti dalt“! A nemzeti érzületnek pedig semmi köze sincs a vérhez, hanem az kizárólag környezeti hatás, nevelés eredménye. E sorok írójának édesatyját, id. Weninger Antal mosonbálfalvai főjegyzőt, nemzethű magatartása miatt üldözték ki az osztrákok a nyugatmagyarországi megszállás idején. Ugyanakkor pedig törzsökösök és ipszilonosok örömmámorban fogadták a bevonuló csendőröket. Hol itt a vér?

Bocsásson meg nekem Méhely professzor úr, ha a tárgyilagos igazság érdekében nem egészen szenvtelen hangom néhol érzékenyen érinthetné. De csak jószándék vezérel és tiszta látás. S ez a clairvoyance készlet arra is, hogy Nomáddal folytatott nemes párbajukban mint orvos is a költő pártjára keljek.

Egészség és vallásosság

A test és lélek kölcsönhatásának szembeszökő ténye már a régiek előtt ismeretes volt. De a hangsúly mindig a testre eseti. *Mens sana in corpore sano* — ép testben ép lélek. Az újabb lélek - elemző kutatások és a modern orvostudomány alaposabb megfigyelései azonban bebizonyították, hogy e tétel bizonyos mértékben fordítva is áll: *corpus sanum per mentem sanam* — ép test ép lélek által. S hogy ezt „csak bizonyos mértékben“ mondhatjuk, annak oka egyszerű: a mai emberek legnagyobb részének fogalma sincs a lelki életről s így természetes, hogy a csenevész lélek látóképessége nem lehet egyenrangú az agyonápoltt, túlsportolt és beteggé becézett testével.

Évezredes tapasztalatok, verejtékes kutatások, megfigyelések, komplikált lélektani kísérletek már sokszor elkönyvelték a léleknek, a lelki állapotnak a szervezetre való csodálatos hatásait. S hogy most itt röviden újból kitérek erre a tanulságos és megzívelendő tényre, arra két modern könyv olvasása készített. Az egyik dr. Harald Schultz-Hencke berlini pszichiater tanulmánya: *Schicksal und Neurose*, amely 1931-ben hagyta el a sajtót. A tömörség kedvéért csak három idézetet iktatok ide. A 113. oldalon ezt olvashatjuk: „Bizonyos joggal — természetesen inkább irányjelzésül — mondhatjuk: egy szilárdan felépített vallásos meggyőződés ritkán fog idegjelenségekkel összeesni“. De nézzük tovább a 115. oldalon. „Azért az analízissel (psychoanalysisist ért alatta) azt kell elérni, hogy a vallásos meggyőződés megszilárduljon“. Akárcsak egy jó lelkiatya mondaná! Az alapos és rendkívül magas nivójú mű 119. oldalán a következőket találjuk: „Amily szükséges, hogy a régi élményeket lehetőleg minél több érzelmi tartalommal felújítottassuk, éppoly kevésbé szabad elmulasztani, hogy a vallásos meggyőződést mint új érzelmek tárgyát felfedjük s átélésre vigyük. Ezek az új érzelmek finomabbak, rejtettebbek s egyénileg kevésbé észlelhetők. Annál inkább kell azokat mint reakciót felhasználni“. Íme, a modern lélek-búvár tapasztalata és tudományos értekezése arról a dologról amit az Egyház a kegyelem erejével intuitíve már 2000 év óta ismer és gyakorol!

A másik könyv Edwin Blos nagy feltűnést keltett műve: *Die Medizin am Scheidewege* (Az orvostudomány válaszüton). Üssük fel a 18. oldalon s assisi szent Ferenc olyan dicséretét olvassuk, amelyet még orvos nem zengett róla. A mélyenszántó szerző tanulmánya a neohippokratizmus szolgálatában áll s ha az exakt tudomány szempontjából nem is fogadhatjuk el minden állítását, mégis csodálni kell azt az elfogulatlanságot, amellyel ítéleteit leírja s azt a meglátását, hogy nagy orvos csak nagy egyéniség lehet, s hogy járjunk bátran iskolába Jézushoz, Szent Ferenchez és ne feledkezzünk meg Páter Kneipről sem. Ami itt megragad, az inkább az elismerés hangja s az előítélettől mentes tudós nyílt állásfoglalása. Az egészséges lélek etikája: szabad pillantás, melyet nem gátolhat tudományos elméletek egyoldalúsága és íalán méginkább tudományos körök és tekintélyek szokásos álláspontjainak vak hitvallása. Haladás!

Csodálatos, hogy a modern orvostudomány és a vele szorosan összefüggő lélektan milyen fényesen igazolta az Egyházat! S éppen azokon a területeken, melyeket leginkább gúnyoltak és megvetettek. A bojt, a nemi megtarlóztatás, az állandó önnevelés kötelessége, az önfegyelmezés művészete, melyek ajánlásától ma csak úgy hemzseg a külföldi pedagógiai irodalom, a katolikus anyaszentegyházban kezdettől fogva nélkülözhetetlen eszközei voltak a lelki életnek, — hogy a kegyelmi vonatkozásoktól most eltekintsünk. S ha ma kezünkbe veszünk pl. egy „Neugeistler“-kiadványt (szabadkőműves vállalat és szövetség), pontosan ugyanezeket ajánlják benne azok, akik pedig legtávolabb állnak tőlünk. Ügy árulják a másolt portékát, mint valami új találmányt, mint valami világszabadító eszmét s az igazi ősforrást elhallgatják. Az elfogult olvasó így könnyen hurokra kerül s arra a téves meggyőződésre jut, hogy íme, ezek „szabadabb“ formában voltaképpen ugyanazt tanítják! Miért zárkoznak el előlük? Akik azonban már túllátnak a mondatszerkezetek politikáján, azokat nem ámít el ilyesmi. Azok tisztán látják, hogy az emberiség e „boldogítói“ — sokszor talán jóhiszemű-ieg is — csak mázolt egyéniségek, mert a kegyelem napjában nem sütkéreznek s etikájuk értéktelen.

A mai ember nagyon visszaél a lelkével: ezért lelki beteg s ezt megérzi a test is. A kizárólag érzéki részre irányuló beidegzettség nem teremthet egyensúlyt és békét: a test imádóiból szűk ségszerűen hypochonderek lesznek. Innen van az a tömérdek képzelt beteg, akikkel lépten-nyomon találkozhatunk. Nem hallgathatjuk el, hogy a lelki életet helytelenül élők között is akadnak ilyenek. Ezek a „lelki hypochonderek“ az ú. n. skrupulózusok, akikkel szegény gyóntatók gyakran találkoznak. Mind a kettő karikatúra s egészségtelen gondolat és érzésvilág születtje.

Az egészségnek a vallásossággal való kölcsönviszonyát tárgyalva nem mulaszthatjuk el, hogy a mai nevelést súlyos megrovásban ne részesítsük. Már a családban kezdődik az a fej-

tetőre állított pedagógia, amelynek következménye a beteg hypochonder, gyámoltalan, jellemtelen ifjúság s amely tovább degenerál a mozik és zsúrok látszólag „ártatlan“ világán át a lélek és szervezet teljes csődjéig. Figyeljük csak meg az embereket, az anyák, apák, bácsik, nénik ítéletét, ha lelki defektusról, bűnös hajlamokról van szó. A rossz viselkedésű gyereket ma fegyelmezés, nevelés, idomítás helyett ideggyógyászhoz viszik; a vasútrobbantók, gyilkosok és paráznák: „terheltek“; a lusta ember „kimerült“, „ideges“; fokozott, fegyelmezett munka helyett, ami legtöbbször biztos orvossága az ilyenfajta idegességnek, pihenést, kíméletet ajánlanak. A munkakerülés így munkaiszonyná fajul. Nem tagadom, hogy a tarkán változatos idegkórképek között akadnak olyanok is, amelyek ilyen kezelést igényelnek. De a többség ma nem ebbe a csoportba tartozik. A mai ember gerinctelen és gyenge jellemű. Ennek következtében a test „felszabadul“, az idegek rakoncátlanok kezdenek s ezek az esetek igen nagy részében egyéb szervek bántalmait is vonhatják maguk után. Igen sok „idegbajnak“ ilyen lelki egyensúlyvesztés az oka s önfegyelmezés, önmegtágadás útján biztosan meggyógyítható. Kifejezésre jut ez abban is, hogy nagynevű klinikusok a legutóbbi időkben a neurasthenia (ideggyengeség) kifejezés helyett a psychasthenia (lelki gyengeség) szót ajánlják s használják. így tesz pl. Strümpell is, a legkiválóbb német belgyógyászati tan-könyv szerzője.

Mindezekből kitűnik, hogy milyen nagy fontosságú a valóságosság már — talán az első pillanatra furcsán hangzik — higienikus szempontból is. Jól tudjuk, hogy az igaz vallásosság (mely sohasem tévesztendő össze az etikai aequivalens nélkül való pusztá rítussal) szükségszerűen együtt jár a józan, puritán, mondjuk ki: higienikus életmód, amely megóv a betegségekől és meghosszabbítja az életet. Mennyire igaza van a katekizmusnak, mikor az utolsó kenetről így ír: „... és sokszor testünk javára is“. Mennyivel könnyebb az orvos dolga a nyugodt lelkületű emberrel szemben s mennyivel valószínűbb a gyógyulása annak, aki félelem nélkül állja a sors csapásait!

Érdekes, hogy a *Missale Romanum* könyörgéseiben mily gyakran szerepel a test és lélekért való együttes könyörgés s a szentmise kánonjában is mennyi finom vonatkozást találunk, melyek a testi és lelki hygiéne szoros kapcsolatára utalnak. Az Egyház bölcsesége ősidőktől fogva tudta, hogy test és lélek karöltve járják az üdvösség útját és sohasem szabad egyiket a másik rovására elhanyagolni. Azért nem lehetünk ellenségei az igazi sportnak: értem ezalatt majd a testedzés olyan korszakát, amelyben a nézőtribün negyvenezernyi közönsége okosan edzi a testét és 10—11 lábbadozó szemléli az ezrek játékát. Ami ma még megfordítva van!

Sok érdekes kapcsolat adódnék, ha fejtegetéseink körébe belevonnánk a misztikát is. A misztika tényei a szervezet és lélek testvérviszonyáról a legfrappánsabban győznek meg. De ez külön

tárgyalást igényel. Idetartoznék az indiai „titkos tudományok“, a jóga-praxis stb. méltatása is. Ez utóbbiaknak csak annyi közük van a keresztény misztikához, amennyiben részgazságokkal dolgozó rendszerek.

Összefoglalólag tehát minden túlzás nélkül megállapíthatjuk^ hogy a vallásosság és egészség között igenis szoros kapcsolat áll fenn s a fogalmilag tökéletesen kiépített világnézet s a nyugodt, bízó kedély, tehát a lelki egészség, mint a vallásosság gyümölcse a testi egészségnek nagyon fontos, hatásaiban sokszor csodálatos tényezője lehet.

Az „új“ ember

Árnyékkorunk tévelygéseinek sűrű, fojtó ködében, sivárság és vigasztalanság közepette csak egy remény melegítheti az öncélú munka és kollektivitás fagyos evangéliumában csalódott szívünket: az új embertípus kialakulása. Szinte mámoros izgalomban lessük, várjuk: milyen arca lesz annak az új embernek, aki a régi helyébe lép?

A történelem óvatosságra int, hogy optimisztikus jóslásokba ne bocsátkozzunk. Mikor kétezer esztendeje hódító útjukra indultak a tökéletesség Mesterének emberhalászai és túlcorduló szívvel kínálgatták a boldogság titkát minden nemzeteknek, a pártatlan szemlélő azt hihette, hogy az erkölcsi tökély és életművészet e non plus ultrája csúcspontot jelent a kultúra fejlődésében és a tovarohanó századok szelleme mindig eligazítást talál majd a krisztusi tanok csillagos fényében. Joggal hihette, hogy e tanok nyomdokain minden lélek hazatalál önmagába s a belső súlypont felfedezése után boldog lesz mindenki a Mester szellemében.

Nem egészen így történt. A Jordán partján elszórt arany-magvakra viszontagságos sors várt. Sok kín, vér, félreértés, gyűlölet kísérte az Igét, míg egyszer-egyszer testté válhatott. Déri át a kegyelem ténye nélkül érthetetlen volna az evangélium története. A legmagasztosabb tan is holt érték önmagában, ha nincsen intuitív, kongeniális, befogadóképes, kegyelemmel telt lélek, amelyben újraéled. Ezért sorvad el annyi életcsíra az élet küzdelmében, pedig mindenkinek csak ki kellene nyújtania a kezét és ölébe hullana a boldogság, a bővebb élet, a harmónia és egészség, a békesség.

A szinte makacsul keresztény középkor ugyan olyan csodákat produkált, amelyekről a szégyenletesen egyoldalú technikai világszemlélet nehezen vesz tudomást, amelyeket azonban elfogulatlan, fennkölt szellemek minden időben elismertek. A mélységek fölött evezőkkel azonban állandóan szembenáll az ú. n. „Diesseitskultur“ embere, aki kizárólag a logika útjain akar a megismerés birtokába jutni. A lélek szeme ilyen irányzat mellett hályogos lesz, elszürkülnek a szellemi horizont nagyszerű kilátásai s a „kizárólagosan természettudományos alapokon“ gondolkodó embert semmi sem választja el a póriástól. Rengeteg is a félszeg, kicsinyes, szűkkeblű ember a tudomány fejedelmei

között és sokszor csalódunk az emberi nagyságban, ha azt mérő ismeretekre, technikai képességekre és gyűjteményes tudásra, szinte kézügyességre értjük.

Az ember súlypontja egészen másutt van. A tudomány, művészet és életpálya csak arra valók, hogy vetületei legyenek a centrumnak, az ének kifelé. Szörnyű tévedés áldozata lett a mai emberiség mikor a kollektívizmust álszocialisztikus fűrösztésben és racionalista zománcban az individualizmus fölé emelte. A gazdasági válság, a tekintélyromboló áldemokrácia, a bolsevizmus — mind felületes, lélektelen kultúránknak gyermekei.

E szellemi elfajulás történelmi előfutárait most figyelmen kívül hagyom. Lépésről-lépésre nyomon lehetne követni gyász-sikolyunk és szívettpő nyomorunk forrásait a lélek elhajlásainak dzsungeljébe. De most inkább a jövőt kutatom és igyekszem meglátni, milyen embertípust kívánhatunk e nyilvánvaló kudarcok után az ígélet korától? A Kayserling-féle sofför-típust? Zarathustrát? Vagy átmenthető az óvilág emberideálja az újkorba?

Az álfilozófiáknak cáfolata maga az élet. A materialista monizmus minden vonalon elbukott s maradibb jelzővel nem illehetünk ma senkit, mintha azt mondjuk róla: materialista. Nevetséges, komolytalan beállítás, gyenge ítélőképesség képes csak elfogadni természettudományos axiómákat világnézet gyanánt. A legexaktabb tudományágak válságukat élik s az emberi szempontból oly fontos orvostudomány forrong. S mindez azért, mert szándékosan mellőzték a lelket, az öselveket, belső erőket, melyeknek a testi egészség fenntartásában is óriási jelentőség jut. Hovatovább tudományos igazság lesz, hogy az egészség csak részben természettudományos fogalom és sokkal általánosabb jelentőségű elv, az ember egész belső világát érintő, átölelő valami, amire kihat akarat, kedély, képzelet, világnézet, erkölcs és szokás.

Milyen legyen hát az új ember? Milyennek kell lennie, ha nem akar összeütközni önmagával, a természettel s az örök törvények követelményeivel? Mert a társadalommal összeütközhet: a jellem értékét csak emeli, ha előítéletek és megrögzött felfogások ellen küzd. De milyennek kell lennie ahhoz, hogy önmagába nézve azt mondhassa: a harcot jól vívom és önmagamat el nem veszítem?

A mai kollektívizmus mániákusai szokatlan hangot ütöttek meg, amely ellenkezik az ember alaptermészetével és megmérgezi a lelkét. Példáért lementek az állatvilágba és a hangyák és méhek államáért lelkesednek. Azt halljuk, hogy az ember célja a munka, a produkció, a pozíció és karrier. Nem az a fontos, hogy milyen vagyok, hanem hogy mennyit tettem, mit alkottam. Ha az én el is pusztul, ha csenevész és gerinctelen is maradt, a fő a szép ház, amit építettem, a mozdony, amit konstruáltam, a szervezet, amit létesítettem, még ha minden energiám áldozatául is esik. Ez az amerikanizmus a megölője kultúránknak

s ezért kell harcolnunk a mai kollektivizmus fonákságai ellen. Az ember, aki éjjel-nappal dolgozik s csak egy irányban él, nem lehet egész ember. Pedig az új embertől azt kívánjuk, hogy első-sorban homo totus, egész ember legyen!

A ma ijesztően elszaporodott gépember lélektani torz. Nem ér rá semmire, inert a lelketlen munka megbénítja. Elveszti finomabb érzékeit, idegenül áll szemben vallással, filozófiával, költészettel, természetszeretettel, istenszomjúsággal s azt hiszi, hogy a száraz kötelességteljesítés jogán „mindezeken túl“ van. Pedig a valóságban mennyire „innen“ maradt! Milyen süllyedést, szörnyű vakságot jelent ez!

Ne gondolja senki, hogy az individualizmus hangoztatásával talán oltárt akarunk emelni a passzív álmodozásnak és munkakerülésnek, vagy hogy a kollektivizmus mai kinövéseinek kárhooztatásában antiszociális tendenciák rejtőznek. Ellenkezőleg! Az individualizmus helyes mértéke felöleli a legmélysége-sebb és legőszintébb emberszeretetet és kizárja a durva, tekintély-sértő demokráciát. Persze, aki a karrier és „siker“ kedvéért meg-öli magában az embert, aki feláldozza a szívét racionális meg-oldások érdekében, az nyomorék és mitsem ért az élet művésze-téhez. Az talán hasonló gondolkodású feljebbvalóitól kiérdemli a „mintaszerű“ jelzőt, voltaképpen azonban megőszül anélkül, hogy sejtelve is lenne arról, hogy mi az élet.

Isten ments, hogy az új ember csak távolról is hasonlítson erre a szolgatípusra. Az új ember felébredt, belsőleg szabad ember lesz, akinek legfőbb ideálja a harmónia. Az új ember egész ember lesz, akiben a foglalkozás nem öli meg a lelket, a lényegét. Az új ember mélységesen vallásos lesz, hiszen a vallás a legegységesebb kötelék, amely az embert a mindenséghez és embertársaihoz fűzi. Ezen a köteléken, szálainak erősségén fordul meg minden. Ezt a köteléket eltépni nem szabad s nem éri meg semmiféle karrier a csalódást, amely elvágásának nyomá-ban járna.

Az új ember lélekkel és finomsággal telített, technikai egy-oldalúságokból kiábrándult, kinőtt egyén lesz. Meglesz benne a kultúra szeretete s a haladás szelleme, de óvni fogja magát, félti a lelkét és helytáll minden viharban.

Miben fogja keresni az új ember a harmóniát? Testi és lelki tökéletességben. Az egészség fogalmát átéli lelkileg is, felszívja minden sejtjébe és életelvvé fokozza. Más szóval tudatosan lesz egészséges. Kifeszíti izmait s átáramoltatja idegeit a legjobb be-nyomásokkal; tudni fogja, hogy az egészség lényünk integráló alkotórésze s hogy a betegséget nem lehet csupán élettani funkciózavarokra vonatkoztatni. A beteg embernek nemcsak a teste beteg s az orvostudomány is kénytelen a dualista alapra térni.

A testi szervezet összhangja és kultúrája felett azonban eszményi függetlenségben lebeg az uralkodó lélek. A test tisztasága, épsége, szépsége, gondozottsága jelképezik a lélek éré-

nyeit. A lelki hygiene lesz tehát a másik fontos tényező. Ennek előfeltétele a biztos, rendíthetetlen világnézet. Erre alapokat ad a katolikus tan, melyet az élet és gyakorlat érlel meggyőződéssé. Az új ember gondol arra, hogy a lelket is érheti baleset, betegség s azért felvértezi magát erényekkel, melyekben biztos támaszát lelki s ha kisiklik is újtjáról, hamar visszatalál az eredeti nyomra.

Az új ember jobban vigyáz erkölcsaire, mint a mai nemzedék és nem tékozolja el kincseit. Az új ember erős lesz — mert a lelke az, törekvése a magasságok felé irányul és az új kultúra vajúdásain állhatatos szívvel átjutva, boldog kor gyermeke lesz.

Vájjon új típust fog jelenteni? Nem! Az új ember arcát mi már jól ismerjük. Az új ember a szentek és hősök iskolájába járt és a keresztény tanok neveltje. Jól véssük emlékezetünkbe vonásait, mert még találkozunk vele!

A házasság alapja

Mikor az ember szembekerül a halállal és megszállja a biztos elmúlás gondolatának borzalma, célok felé kapkod s közelségek, szívek, biztatók után szaladgál és beszélni akar s eltakarja szemeit, hogy ne lássa az örvényt, mely egy pillanatra fellebbenti előtte a saisi fátyolt: akkor jó tudni azt, hogy nem vagyunk egyedül. Akkor idegkrízisek helyett fogódzzék meg a Vigasztalóba és legyen férfi: nyissa ki a szemét, törődjön bele a nagy tragikus szerepbe és szeressen... A szeretet a mindenség kulcsa és az ember biztos menedéke.

Mikor az ember találkozik az étellel és regényes vágyak csodaálma izzik szívében és mélyebben lélezkzik az érzelmek forrásától és szólítgatja, simogatja, becézi szerelmét és mindenemnek nevezi: az életérzés e csúcsán nem bírja el a múlandóság gondolatát és siet megkötni az időt, lefoglalni e kimondhatatlan boldogságot és megközelíteni a végnélkülit... Ez a házasság.

A nyárspolgár, a „tapasztalt“, mindenén átesett, kiélt modern ember mást ért alatta. Elavult intézményt. Egyházi és állami érdeket szolgáló életközösséget. Sexuális kényszerzubbonyt. Társadalmi formaelemet. Természetellenes, erőszakolt köteléket. A sex-appeal halálát... S ezért beszélnek a házasság válságairól.

Lelkészek és orvosok látják legközelebről, micsoda elfajulást él valóban ez az intézmény, melyet az Egyház szentségei között emleget. Mennyi felületesség, álnokság, hazusság, hűtlenség, stílustalanság két összeszótt embersorsban! Valóban mennyi a kényszer, szívtelenség, érdekhajhászás, megalkuvás és milyen rosszul jár a szerelem! Érdemes? — kérdi joggal a mai fiatalság s a tömeges rossz példa, a sikertelen, kontár sorskovácsolások, nagynéni-ízű blazirtságok, jó parti emlegetése, unokanővér ^álópöre végleg letöri a tiszta szerelem nemes céljait.

A nyárspolgár életfelfogását és látókörét jól ismerjük. A „csordaember“ (Nietzschei kifejezés sokszor eszünkbe ötlük, mert lépten-nvomon beleütközik homlokunk a törpe nézetek mesterszerendáiba. A pénz mindenhatósága előtti szolsai meghunyászkodás, az „aranyért erkölcsöt“ elvének gyakorlati elfogadása, magasabb szempontok s a lelki mélység megvetése, a tár-

sadalmi fonákságok és közéleti szörnyűségek ezernyi szögletesége, a „söröző katolicizmus“ stílusa, stb. — és boldogok vagyunk, hogy a mi lelkünk nem e világból való.

Elképzelhető, hogy mivé fajulna a nemi élet, a természet egyik legmagasztosabb megnyilatkozása, a teremtés titkának hallatlanul mélyértelmű jelképe e félszeg társadalomban, ha az egyház örökös és fékező erkölcsi hatalma nem érvényesülhetne. S mivé fajult már eddig is! A házasságot és szerelmi kalandokat bizonyos elnéző mosollyal kezelő színdarabok és könyvek, téves és tudománytalan orvosi tanácsok, pláne a közvetlenül mérgező moztörténetek sekélyes, tartalomszegény álromantikája mind-megannyi útjai a nemi eltévelyedésnek. S még csodálkozunk, hogy van index? Hány nőtől — leánytól is — hallottam már, hogy a művi vetélés egészen természetes valami, hiszen mindenkinek jogában áll eldönteni, hogy akar-e anya lenni, vagy sem. Képzelnék csak el a gondolkodás és látás e szegénysége és tájékozatlansága mellett az illetők emelkedett világnézetét és ehhez igazodó erkölcsi életét! Fogalmuk sincs a művi vetélés nyomán keletkező hosszadalmas gyulladásokról és életveszélyes szövődeményekről, pl. méhenkívüli terhességről, a szeretet nélküli egyesülés káros lelki kihatásairól és ezek beszélnek a nemi élet felszabadításáról!

Ferde, rövidlátó és ismeretek hiányából adódó nézetektől hemzseg a társadalom. A nyárspolgárral nehéz boldogulni. A nyárspolgár szinte reménytelen eset. Csak azt veszi észre, ami látszik; ha nagy gondolatokkal találkozik, „szóbőség“-ről beszél: ha a zongoraművész eszményi tökélyvel Chopin-etűdöt játszik, csak az ujjak technikája ragadja meg; a kiváló szónoknak pedig szerinte „jó svádája“ van. Mit lehet ilyenekkel kezdeni?

S ilyen emberek házasodnak (az igazi szerelemről többnyire fogalmuk sincs) és életcsírák felelős irányítói lesznek. Nem indokolt tehát, ha az egyház beleavatkozik és — mivel az értelmi meggyőzés a legtöbbször meddő maradna — a tekintély elvét is érvényesíti a nemzedékmentő erkölcs érdekében? Van-e ennél jogosabb és áldásosabb tevékenység? Mit ér emellett a leglogikusabb természettudományos és orvosi ismeretterjesztés! Hol vagyunk mi orvosok a gyóntatószék sikerei mögött! Lehetne pl. az ilyen embermilliók lelkiismeretét „felszabadítani“? Csoda, ha egyebek között válságot él a házasság is?

A házasság valóban válságba jutott. Ez a válság azonban csak formai, mondhatnám alakhiba. Természetes következménye a szinte általánosan elhibázott életnek, a modern munka-örületnek, a higiéné minden fejlődése ellenére is botrányosan egészségtelen életmódnak s végeredményben az áldatlan kollektívizmussal. Ezért láthatunk nyomasztó házaseletet ott is, ahol a hitélet különösebb kárt még nem szenvedett s a két házaspár külön-külön tiszteletreméltó egyéniség lehet. Az individualizmus csődje ez a korszellemmel szemben, vagy a házastársak nem összeillő jellege s intelligenciája.

A házasság lényegének válságáról beszélni nem lehet. Ilyen nincs és el sem képzelhető. A természet, sőt igazi szerelem is megköveteli a házasság szentségi mivoltát és felbonthatatlanságát, — de a házasság stílusválsága jelentkezni fog mindaddig, amíg az okos és természetes, szerelemre és lélekre alapított viszony helyett felületes és nyárspolgáriás nézőpontok fognak érvényesülni.

Hogy a nemi viszonyból házasság legyen, annak lélektani, egészségügyi és életművészeti követelményei vannak s ezeknek harmóniájára azután az egyház üti a szentség örök pecsétjét. E követelményeknek szem elöl tévesztése és a kontárkodás az élet nagyszerű művészetében, fogyatékos hitelvekkel és erkölcsi felületességgel társulva, vezetnek a meghasonláshoz és törnek ketté a szépen induló frigyet. Életbölcselem kell úgy a férfi, mint a nő részéről, tehát feltétlen érettség és megfontoltság: ez az első szabály. Mindjárt utána a „partner“ helyes megválasztása következik. Talán ezen fordul meg a legtöbb. Persze, ehhez a szerelmen kívül emberismeret, biztos szem és sok megértés kell. A kölcsönös szerelem azonban szintén fontos kelléke a házasságnak. Igenis, ne áltassuk a házasulandókat az „összeszokás“ ígéretével, mert sok bajnak, sőt erkölcsi botlásnak vesszük elejét, ha nem erőszakoljuk a dolgot. Mindkét fél ragaszkodik továbbá a tiszta előélethez. A modern nő abban keresse a haladást, hogy ne vegye közömbösen a férfi előéletét, ami felett biedermyeres gerinctelenséggel szemet hunyt a múlt női társadalma. Ha a nő tisztasághoz ragaszkodik, — és ragaszkodni kell hozzá megalkuvás nélkül — miért ne öntsön több önfegyelmet, ízlést, finomságot, végeredményben több „egészséget“ az újkor férfiai nemi életébe? Hiszen jobban és többet élvezheti azt, ha tisztán élt! A kora ifjúsástól kezdve gyakorolt önfegyelem stílusát bele kell vinni házaseletünkbe is és a megszokásos viszonyt az időnkénti megtartóztatás által ott is felfrissíteni — ezáltal megőrizhető a „kiélés“ zátonyain könnyen szerteszózó szerelem a legmagasabb korig s az érzékiekkel mindig együtt kigyúló lelki boldogság megőrzi a frigyet az élet forgószeleiben tisztán, szépen: keresztényien ...

A felületesség a házastárs megválasztásában tömeghiba. A férfi „jó partit“ keres vagy összeköttetést — a nő jó állású vagy „jó vágású“ fiút. Figyeljük csak meg: női társaságokban, ha kiejtik egy férfi nevét, elsősorban azt állapítják meg róla, hogy „szép fiú“. Nem elképesztő valami? A férfias erények és képességek felett elsiklik a felszínes társalgás s ha valaki bamba, korlátolt és műveletlen, de csinos, azzal nyert ügye van. Igaz, hogy az ilyen szempontokat mérlegelő nő sem a magas Olympus lakója s az eredmény: oktalan házasság válással. Igen, a nyárspolgár reménytelen eset...

A házastársaknak egymáshoz való viszonyában lélektani tényezőknek legalább annyi szerep jut, mint a testi szerelemnek tehát az élettani alapnak. Pedig ezekre ügyelnek átlag leg-

kevésbé az emberek, sajnos, sokszor éppen katolikus házások nem. Miért mondtuk, hogy a házasság stílusa bukott meg? Azért, mert a tapasztalat szerint a házasfelek esküvő után „elhagyják“ magukat, a kölcsönös tisztelet (mennyire fontos, elemi tényező!) — éppen mert pongyola lesz az életstílus — lassankint megszűnik s helyet ad az unalomnak és megszokásnak. Az ideges és túlérzékeny modern ember ebben könnyen válságot lál és könnyelműen szakít. Ez a válások lélektana!

Tanulják meg a házások egymás testét és lelkét megtartani. Ez a házasság művészete: életművészet par excellence. A férfi igyekezzék továbbra is imponálni nejjének, a nő tetszeni férjének. Egymás gyengéi, hibái csak alkalom legyen az önfejlesztésre, igyekezzenek egymást felülmúlni a jóban és szépben, szemrehányások helyett. Apróságokon, látszólagos kicsinységeken múlik minden. A férfi fejlessze ki érzékét felesége passziói iránt (természetes, hogy csak erkölcsileg helyes kedvtelésről lehet szó), a nő merüljön el férje lelki világába, érdeklődjék hivatása iránt, tanuljon abból, amennyit csak megtanulhat belőle, legyen szellemi társ is, ne csak szerető!

A „testi házasság“ sokak előtt „kényes“ kérdésében is rá kell mutatnunk azokra a hibákra, melyek a házasságból kiábrándíthatnak. A mohó sexualitás határozottan elvetendő. Legyen a házasság intim, finom és tiszteletteljes s kitűnő módszer, mint már említettük, időnkint huzamosabb megtartóztatást gyakorolni. Erre nagyszerű alkalmat szolgáltat az egyházi év, pl. adventkor, nagyböjtben, stb. Ez a módszer elejét veszi a megszokás fenyegette szerelmi kríziseknek. Gyakori fürdés, a test gondozása, ápolása az erények gyakorlása mellett megóvják a házasságot a mindennapi élet ostromában s a kicsinységek ellen folytatott harcban.

Aki elfogulatlan szemmel nézi a kultúrvilág házassági katasztrófáit és a lélekbúvár tárgyilagosságával mérlegeli a való okokat, az csakhamar rájön, hogy az általános felületesség gondolkodásban, műveltségben, tudásban és érzésben — pláne a vallásosságban — szükségszerűleg vezet rossz házassághoz téves elvek szerint történt választás alapján s a tömegválások csak betetőzései, kudarcai a rossz startnak. A mély lelki élet és finomság, a keresztény okosság és életművészet átsegít a házasság válságán is. Ha majd a Mária-kultusz való élménnyé magasztosul leányainkban s megtanulja a férfi erejét és keménységét az ön megtartóztatásában leginkább csodálni, akkor a házasság is azzá lesz, ami a lényege: szentséggé!

A katolikus gondolat

Kevesen veszik észre a mai világgép torz vonásait. Szem kell ahhoz, hogy észrevegyük a perspektíva hibáit, a színkeverés szertelenségeit s az aránytalan elrajzolást: végeredményben tehát kontár közéletet. Az emberek gépekké nevelődnek, a lélek a kuckóban sorvad s már lassankint az önismeretre képtelenné válik. A humanista műveltségtől féltik a serdülőt: inkább a természettudományokat, hadd legyen „reális“ gondolkodású! Hogy voltaképpen irrealitásokba kergetik lelkiismeretlenül s megméltelyezik az ifjút, ezt már csak a vérbeli pedagógus érzi. Keveset nyújt a család, az iskola, a környezet, a társadalom, az állam: mindenütt pénz és könnyű megélhetés a téma; az a másik világ, ahonnan eszmék, lelkesülések és szellemi energiák szivárognak, melyek összehasonlíthatatlanul fontosabbak és előkelőbbek minden problémánál — éppen az életben való eredményes helytállás érdekében — csak mint megtúrt létezők, mint megszokott szavak élnek már, Tükördarabok egy elsüllyedt kor lovagtermeiből...

Túlkevés a zenei oktatás (értve ezalatt természetesen a komoly zene megértését célzó zenei nevelést). A zongora helyett motorkerékpárt és gramofont vesznek. Így a tudatalatti élet szellemiség felé serkentő, ösztönösen jótékony erőinek egyik leg-hatalmasabb forrása szikkad el. Mennyire szegény, mellőzött és sokszorosan megcsalt pedig az, akinek idegen egy Beethoven-szimfónia hangvilága! Aki nem érti Chopint, Schumannt Brahmsot, Lisztet!

A nagy tömeg műveletlen. Kétségbeejtően az! Legjobban fáj az úri osztály általános műveltségének ijesztő fogyatékossága. Ez csak rövid pár évtizeddel előbb nem így volt. Hány emberrel lehet ma komolyan beszélni az élet legnagyobb értékeit képviselő embercsoportosulásokról — irodalmi, teológiai, filozófiai, zenei és művészeti áramokról? S ha még hozzá is tudnak szólni: hány embernek érintik ezek igazán a lelkét, ott a mélyben?

E nagy, általános, bomlasztó műveletlenség oka végeredményben a hitetlenség! A hitetlenség csak élvezni akar. Kizárólag a jelené. A jövőben nem bízik s a műveltséget is csak gyakorlati oldaláról fogja meg. Annyit tud, amennyiből kenyér nő. A többi

fölösleges időpocsékolás. Ha nincsenek nagy eszméink, melyek az életen túlra izgatnak s lekényszerítenek rejtett, titokhordozó kutakba és nem érik be a szerves körforgással és anyagcserével — ha nem nyugtalankodunk a csillagok felé és nem gyúlnak ki színes, bíboros vágyak lelkünkben — ha nem kíváncsiskodunk gyermeki lelkesedéssel az élet vadonjában — nem lesz bennünk élet, buzdulás, felegyenesedés. és kilépés. Egyet tanuljunk meg a feketetapétás termék rajongóitól, a helyes kíváncsiságot. Legyünk kíváncsi kérdezők, alázatos keresők és lelkes vándorok. De égjen a biztos világnézet jogos büszkesége s a jóhír öröme, melyet Róma galambpostája közvetít. Legyen hitünk!

A hit az ész ónmegtagadása az igazság előtt. Szükséges a harmóniához épügy, mint az ösztönök, érzelmek megfélézése. Aki szabadnak hiszi az esztét, az borszasztóan téved és hamar megbotlik. Aki járatos a tudományokban, annak fölösleges bizonyítani, hogy mennyire észszerű a hit. Csak a járatlanokat és félművelteket kell féltetnünk, akik természettudományt, jelképes-erkölcsöt a színházi lapokból merítenek s akiknek szabad idején a jazz, labdarúgás és mozik osztoznak.

Hiszen ezek ismert dolgok már! A népszerűsített tudomány kárai, korunk felületessége, a technika, demokrácia, kollektívizmus ... az ember szinte belefárad az ismétlésbe. S mégis ezeken vérzik el a mai nemzedék!

Ameddig — nem mintha kárhoztatnék — csak labdarúgó-mérkőzések eredményeinek lehet akkora vonzóereje, hogy ezrek és ezrek ne sajnálják a vasárnap délutánjukat szerkesztőségek előtt elácsorogni, addig nincs remény tavaszra ... addig a kollektív örület folytatja eszeveszett tempóját... Addig nem kell a zseni és lélek, a tűz és tenger, az Isten és a természet... addig a közepesek és kicsinyek uralma alatt sajog a szívek és könnyek és boldogságok világa, a tisztaság tilomát kinevetik, por lepi el a csodaálmokat és regényes-mély valóságokat, a szűk látókör tompított fénye kell. A vezetés nem megértő mecénások és nagy-lelkű pártfogók kezében van, a szellem arisztokratáinak és fejlődemeinek kezében, hanem siralmasan „józan“ demokraták, a hivatalos gőg s az erkölcstelen protekciós rendszer magasgalléros lovagjai viszik azt.

Ma még nagy szégyenünkre fizetési osztályok és címek szerint tagozódik a társadalom. Demokráciától lármás a világ — a mindent egyenlővé sorvasztani szándékozó, illetlen, tekintély-ócsárló áldemokráciától — de az igazi demokrácia, mely voltaképpen katolikus és keresztény gondolat, ismeretlen a gyakorlatban. A hivatali főnök előtt reszket az alattvaló. Dehogy is szereti! Pedig ez mind az igazi tisztelet rovására megy és lélekellenes állapot.

Ki törődik ma a lélekkel? „Én reális ember vagyok“ — ezzel akarják agyoncsapni a kicsinyek és közepesek a lélekóceán mérhetetlenségét. Kontárok, mesteremberek és nyárspolgárok. Szegények!

Az egyenlőség gondolata hamis fogalmazásban nem ismeri a kivételt. Pedig kivétel már a természeti törvényekben is van, — kivételekkel teli a történelem és élet, az embersors és az üstökös pályája. Ezért is átok a mindenre kiterjesztett kollektivizmus és a kényelmes demokrácia. E fonák viszony illusztrálására szolgáljon egy kép:

Próbáljuk elhelyezni pl. Goethe János Farkast ma az államgépezetbe. Elvégezte a jogot, kezében az oklevél. (Hogy ezenkívül egyebe is van, azzal nem sokat törődnek.) Ha van elég protekciója (szerencse, hogy van, mert atyja jómódú, tekintélyes polgár), bejut a minisztériumba segédfogalmazónak. Már a titkár kijavítja stílusát és útbaigazítást ad neki. Néhány év múltán talán mint fogalmazó működhetik s a kilencedik fizetési osztályban találkozunk vele. Szorgalmasan robotol. Tehetségét és lángészét jobb, ha eltitkolja, mert a méltóságos úr jobban szereti, ha az akták érdeklik. Előtte vannak húszan, harmincan a ranglistán. S Goethe — vemhes lélekkel s a múzsák csókjával — legjobb esetben is negyven esztendő korában lehetne tanácsos. De ez sem valószínű, mert igazságos alaptermészet, többet és jobban lát, mint feljebbvalói s így nem „jó anyag“, rossz minősítési kapna, stb.

S íme a nyílteszű, elfogulatlan weimari herceg már a fiatal Goethét első miniszterévé tette! Elképzelhető ez a mai kollektív világban? Az államgépezet sablonos képletei között? Ma a zseni éhenhal és sikert siker után arat a közepszerűség! Azért lehet fénykora mozicsillagoknak, boxolóknak és egyéb ilyen bajnokoknak. No meg a politikusoknak!

Pedig a zseni drága virág, amellyel kivételezni kell minden téren és tisztelni, becsülni kell! Tisztelni kell azért, mert minden lángész ismeri a saját értékét s ezért fokozottan tiszteli önmagát. Ne tévesszük össze ezt a hivatali cím és állás mögött megbúvó nagyképűsködéssel, oktalan göggel és különcködéssel. A zseni ugyanaz az ész terén, mint a szent az erkölcs terén. Hegy. Kivétel. Csúcs. Kalapot előtte!

A kollektív világban árva sors jut a zseninek. A kollektív ember csak foglalkozást ismer s ez fáj a zseninek legjobban. Csak a fogalmazót, újságíró, hivatali cím birtokosát látják benne. Nem az embert, a tornyot, a szellem atlétáját és a heroszt. A lángészt pedig dédelgetni kell, anyagi kiváltságokkal ellátni és belátni, hogy a többi ember sok tekintetben érte van... A zseni arisztokrata és despota. L'état pour moi — mondja és sokszor igaza van. Embermilliók hömpölyögnek át egy-egy századon, egyének, nemzetek, fajok cserélődnek fel az életváltás nagy misztériumában — de a világosság hordozói mindig egyes nagy lelkek: hősök, szentek, művészek — míg a nagytömeg építőmunkás és csodálója, élvezője a szellemvilág üstökösének. Ez az individualizmus érve. A világ is Istenért van ...

Az életnek, a helyes élet stílusának e rút, bűnös megcsúfolása az anyagi és szellemi élet terén igazán aktuálisá tette a katolikus gondolat sorompóbaállítását. A harc, mely a kontár szűkkeblőség és az igazság frontja között kiéleződött, már nem elégedhetik meg sakkfigurák ide-odatologatásával, nemzetközi játékokkal és politikai szennygödörök tisztogatásával, melyek csak elkedvetlenítenek és eredményt, komoly, javító, társadalmat megújító sikert nem hoznak. Itt valakinek győznie kell... S kétségtelen, hogy ez csak az igazság lehet, melynek legemberibb, legvalóbb alakja s a történelemben legbizalomraébredtőbb megvalósítója a katolikus gondolat. Nem hiába kel életre a katolikus akció éppen napjainkban! Provokálja azt a már-már minden emberit, még pogányul emberit is meghazudtoló, megszegyenítő, álarcos politika — az üres jelszavak és a kicsinyek és közepesek uralmának és érvényesülésének gyászora, a demokrácia tekintélyértő kirobbanása, a felületesség, léhaság és erkölcstelenség, mely mégis a látszaterkölcös örve alatt irányítja a társadalmat.

De minden akciót a gondolat kell, hogy megelőzze. A gondolatok erőket képviselnek, hatalmas, világot mozgató erőket. Hatalmakat lódíthatnak el bitorolt helyükről. Hány álhatalom éli ma világát!

Ennek a lélekellenes irányzatnak hatalmas gátat kell vetni. Hatalmasabbat, igazabbat, igazságosabb fegyverrel küzdőt a katolikus eszménél el sem képzelhetünk. Eleven katolicizmus kell, cselekvő, meg nem alkuvó, az étellel szoros összeköttetésben álló világi oszlopokkal — emberek, akik megértik a szerelet parancsát és élő tanúként járnak-kelnek.

Mi tehát a katolikus gondolat lényege, mely megelőzi az akciót? Aki ezt meg akarja érteni, az lépjen arra az útra, amely a felekezeti katolicizmustól a katolikus emberig vezet! Az majd csodálkozik, ha ezen az úton furcsa emberekkel is találkozik, akik ugyan sok tekintetben idegenek, de sok tekintetben rokonaink is: Goethével (olvassuk csak el Muckermann Goethe-életrajzát!) — horribile dictu — még Nietzschével is! Persze itt sokszor csak a katolikus gondolat megvillanásáról van szó, melyet azonban sohasem követett irányított élet. Az egy-akol gondolata már sokakat foglalkoztatott.

A katolikus gondolat mindenekelőtt az univerzalitás gondolata. Az elfogulatlan univerzalitásé. Az emberség gondolata.

Érzőszerveink és észrevevőképességünk rádöbentenek arra, hogy élünk, vagyunk... Csodálatos valami: élek, létezem. Még csodálatosabb: ember vagyok! S fájdalmas szívvel látjuk, hogy ez tragikus szerep. Az Isten fia sem volt kivétel... Szabadulni nem bírok tőle. Kénytelen vagyok ember lenni. Egy helyes választásom marad tehát: keresem az egész, a tökéletes embert. Ezt igyekszem önmagamban megközelíteni, megvívom a harcot s hősként esem el!... S az élet csodái közé tartozik, hogy ezt az embertípust már készen kapom. Megkaptam már gyermekkoromban. Igaz. De megkaptam akkor is, mikor szabadon választhattam

s felismerhettem, hogy egy őstípus van s ennek foglalatja a katolikus gondolat. Az ember nagy gondolata formát ölt a világtörténelemben és Krisztusnak hívják.

Elhanyagoltuk egy ideig. Pótolni próbáltuk. Hiába! Ha nagyot akartunk, csak visszatértünk Hozzá s ma, ebben a földrengéses, új kort nyitogató, feszegető, robbanásos atmoszférában, ha eredményesen akarunk haladni, egy mentségünk van: a katolikus gondolat.

Távol áll az a felekezetieskedéstől és távolabb a bigottériától. Ezt csak az érti meg, aki benne él, belőle él és nélküle élni sem tud már... Akiben az eszme vérré vált. .. Akinek a lelkét a vér öblíti, mossa, táplálja ...

Érezzük, hogy közünk van mindenkivel. Hogy embertársaink iránti érzületünk nem magánügy. Hogy a szociáldemokrácia szörnyű tévedésben van. Szégyeljük e kultúrátlanságot, mely idegen tanokat befogad. Ez is katolikus gondolat.

A katolikus gondolatot a legtisztább szeretet élteti — de elég bölcs ahhoz, hogy gyűlöletből is táplálkozzék. Természetes, hogy itt csak a bűnnek, a rossznak gyűlöletéről lehet szó. A látszólag kis hibák, mulasztások, melyek csak következményeikben mutatkoznak félelmetes hatalmakkal és bünt bűn után vonszolnak magukkal, a nevelés és önnevelés első célpontjai legyenek. A bünt szabad és kell gyűlölni, a bűnös embert soha! A vétkes személyt még csak megvetésben részesíteni is tilos. Ez ellene szól a kötelező, általános felebaráti szeretetnek. A bünt csak mint cselekvést szabad gyűlölni — a bűnöst ellenkezőleg szeretni kell! Még ha ellenségünk, akkor is!

A katolikus gondolat a helyes önnevelés, önfejlesztés s a katolikus életelveket kialakító életművészetre vezet. Ez lenne első és legfontosabb eredménye, melynek részletezése külön tanulmányt igényel. A katolikus gondolat neveltjeiből alakul azután a katolikus társadalom, melyben egészen más természetű összetartozásnak kell érvényesülnie, mint egyebütt. Itt kelne életre a szeretet a közéletben, mely a modern állami életben és kollektívizmusból szóhoz sem jut, melyet megvet és kinevet még a keresztény politikus is a gyakorlatban. Emiatt bukott el a lélek!

A katolikus gondolatban erős társadalom joggal kezdhet akcióba. Ez aztán versenyezhet minden más erőtlen reformtörekvéssel és páholycsatározással. Ezt a gondolatot építsük ki, alapozzuk meg sikerét és nyílt szemmel nézzünk az igazságra s akkor nyilvánvalóvá válik, hogy mily igaztalan a vád, amellyel illetnek s mennyire meghaladtuk mi már modernség dolgában a haladásal bajlódó, kívülálló testvéreinket.

A katolikus gondolat a lélek ébredése s az egyetlen kivezető út a mai káoszról!

Az élet szabályozása

Az élet ösztönös megnyilatkozásainak rendezése, fegyelmezése az első lépés a racionalizálás felé, aminek révén az ember kinőtt a tenyészelet vadonjából és ködös sejtésein átvilágítva célokba, eszmékbe kapcsolódott. Az ősember létrebredésének első élménye valószínűleg a körötte bontakozó, rügyező, hullámzó mindenségnek érzelmes áticsodálása volt és az első tűzhely megrakásáig ugyanazon az úton ért el, amelyen az ámuló gyermeknek kell végighaladnia vak hajlamainak bozótján át az öntudatradöbbenésig és az első tudatos önmegtagadásig. A vad természetnek irányítója lett a szabadosságot szabadossággal helyettesítő értelem.

A cselekvéseinket, magatartásunkat, sorsunkat irányító észszerűségnek, a tiszta logikának — korszerűen kifejezve: a racionális jogának — azonban természetszabta határai vannak s ezek túllépéséből, megvetéséből íródott az európai ember történetének talán legsötétebb fejezete.

Kapzsi érekháborúk, vagyonpréselés milliók véréből, gyilkosságok a tudomány cégére alatt, vallástalan léleksorvadás, érdekképviseleti kollektívizmus, marxista összeesküvés, kommunisztikus vakremények, tekintélyrombolás, a mélyebb tudás és műveltség hiánya, akaratsenevészes nemzedékek, sivár intellektuellek és lusta nyárspolgárok az izolált ész, az öncélú, bűnös racionalizmus átkos, a rosszat továbbszármaztató alkotásai. Csak azért cselekedni, mert észszerű, érzelmi és erkölcsi fék nélkül: ez az általános racionalizáló törekvések borzasztó tévedése. Megtakarítást céloznak pénz és energiában, de nem veszik észre, hogy sivataggá hervasztják el a világot. Az egyoldalú intellektualizmus a műérzékben ugyanakkora kárt tett, mint a tudományos gondolkodásban és világnézeti kérdések megítélésében. Az üzemi és tőkeérdekekből elbocsátott alkalmazottak tragédiái, a politikai okokból túrt erkölcstelen üzelmek, a munkanélküliség és gépkultúra kontrasztja, a túltengő sport: katasztrofálisan jellemzik ezt az egész kartotékes, antipoétikus és amisztikus, úgynevezett „reális“ irányzatot. Az erőszakoskodó racionalizmus nem akarja észrevenni az új világ dübörgő berohanását, a törénelmi forduló és korválság tisztító szelét, mert nem él, csak

árnyékképekkel játszik és poros, dohos fogalmak meztelen kap-táraiban túr.

Az ész egyedulalma, a kurtalató racionalizmus térhódítása (különösen a legelfogultabb, úgynevezett természettudományos gondolkodásra célzok) az élet egész vonalán valósággal megbénította a mélyebb kultúrába való haladást: a szárnyametszett, melódiátlan emberi lélek elfelejtette őstermészetének követeléseit. Ezt panasolja már Goethe a Faust égi előjátékában, Mephisto szájába adván a szót: „értelemnek nevezi (az ember) s kizáró íagosan használja, hogy állatibb legyen minden állatnál“.

Meglátásból és érzékelésekből fakadó benyomásokat a logika törvényei fűzik sorba. Így születik a gondolat. Ez az agymechanizmus azonban nem irányíthat életet, hiszen csak árnyék: a többdimenzionális valóságnak egy síkba vetítése. Pedig az élet végtelenül, mérhetetlenül több, mint az ész és még a közvetlenül tapasztalható világban is legalább ugyanannyi az értelem hatalmán kívül eső, irracionális, mondjuk észfeletti valóságok hullámozása, mint amennyit szűknyílású fogalmi körzök átérhetnek. De a gépek századában tanácstalanul kapkodó emberiség nem látja, hogy ebből a csontvázlató s húst, vért, idegeket, főleg azonban lelket feledő mentalitásból indult el öngyilkos útjára, amelyen a nyugateurópai kultúra összeomlása fenyeget. Vájjon nem hallja új korszak harangkondulásait? Nem érzi az ész tragédiáját?

Az életet logikára, tisztán racionális elvekre beállítani csak kontárok, mesteremberek, primitív gondolatverejtékezők, tehetéstelen, érzéketlen, nyers és a valóság mélyeibe bepillantani gyáva lelkek képesek. Mert igaz, — ezt bevezetőleg hangsúlyoztam — hogy az ésszerűség az első lépcső a szellem birodalmába. De csak az első fok marad mindig! Aki itt megáll, az lemarad valamiről, valami olyan nagyról, amit a legélesebb dialektika sem fog megfejteni a számára sohasem. Itt kezdődnek a titkok, amiket csak a sejtő, szemlélő, misztikus sugarakban fürdő lélek élvezhet. És ez az élvezet messze túlszárnyalja a legmegnyugtatóbb logikai műveleteket és összehasonlíthatatlanul fölötte áll a racionalista dadogásoknak, természettudományos, fantáziaszegény százalékolásnak, bármily hasznosak legyenek is azok néha a gyakorlati élet szempontjából. Az intuitív megérzés tud csak igazán nagyot alkotni még az úgynevezett exakt tudományokban is — amit a mérőléces logika utólag ad hozzá, legtöbbször csak az epigonizmus kullogása a csillag után.

Az ésszel párhuzamos lelki tényezők még az akarat és az érzelmek. Az egészséges, kiegyensúlyozott emberben e háromságnak tökéletes egyensúlyban kell lenni. Nem harmonikus szervezet az, amelyben erős a gyomor, de rossz a szív. Az egyoldalú akaratember éppoly sivár, mint a ma divatos észember, a racionalizáló nyárspolgár a maga kongó ürességével és szellemtelen okoskodásaival. A szertelen képzeletétől felhevült és akaratbénító érzelmeiben elmerült egyoldalúan lírikus lélek megint

csak dülöng. De talán rokonszenvesebb a hideg, rideg észatlé tánál.

Azt hittük, hogy ez a fajta már kihalt a neokantiánus ivadékkal és Nietzschevel, Haeckelékkal s elkallódott a századvégi természettudományos gyermekmesékkel együtt. Az újkor születése úgy látszik, még egyszer bemutatja őket elriasztó példának. A nagy víziókra éretlen soffőr-ember, a főleg amerikai ízű szánalmas józansághajhászás, megszedülve a mélységek és magasságok levegőjétől, szeméthunytan kapaszkodik a kétszerkettőbe, hogy támpontja legyen ebben a sokszor valóban kábító kavargásban.

A modern nevelés racionalista elvein idomult ember képtelen a valóságnak arra a megközelítésére és élvezésére, amellyel a művészet él. Képtelen az intuitív pillantásra, sőt annyira elfogult, hogy lenézi azt és vele együtt mindent, amit befogadni képtelen. Ez a korunkban mindennapos embertípus boldog igazán nent lehet. Az ész a maga kínzó ridegségével elsötétíti szellemét és csak az agyonhajtott munkában tud valamiképp eltompulni, feloldódni.

Legijesztőbb az egészben az, hogy a soffőr-ember semmiben sem különbözik gépeitől. Logikájának sodronyain, rostjain kérelhetetlen törvényszerűséggel futnak, száguldanak a primitív következtetések lánczemei, mint valami szövőgépen a szálak és ebben merül ki oly sok élet, amit talán emberinek is neveznek.

A racionalizmus megmentésére irányuló kétségbeesett erőfeszítés azonban napról-napra jobban csődöt mond. Elsősorban ott, ahol leginkább ragaszkodtak hozzá: a természettudományokban és az orvostudományban, amely természettudományos kölcsönökből él. Hiába akadnak váteszek, akik csillapítani igyekeznek a kedélyeket és a háború utáni ember misztikus hajlamaira, pláne a gondolkodás patológiájára hivatkoznak — tény az, hogy a mélyebb ismeret elnémította a tudományos gögőt, a szerteanalizált anyag újabb csodái megtanítottak bennünket az alázatosságra és mohón tágulnak pupilláink a magasabb és mélyebb valóságok távlatai felé. A kisisten visszahúzódott és szíve lángragyúlt...

Meg kellett rónunk a racionalizmus gyengéit és tanúskodnunk lehetetlensége mellett. Ez a megszólás azonban nem rágalom. A jogbitorlás vádjá ugyanis újabban különös hangsúlyt nyert azáltal, hogy a racionalizálási törekvések kiterjedtek olyan területekre is, amelyeket eddig megkíméltek és félős, hogy pusztításuk itt könnyen generációk végzetévé válhat. Az úgynevezett eugenikai születésszabályozásra gondolok, amely a* külföldi sterilizációs törvények érvényrejtésével kapcsolatban került az érdeklődés homlokterébe.

A születésszabályozás mint gyűjtőfogalom felöleli a születések számának meghatározását a gazdasági és népesedési viszonyokkal arányosan, tehát amolyan egykerendszer-elvekkkel és statisztikai gondviseléssel, főleg azonban fajerős új nemzedék kitermelésére helyez nagy súlyt és arra törekszik, hogy életerős,

egészséges utódok érdekében a satnyák és fogyatékosok ki legyenek rekesztve a fajfenntartásból. A gyengeelméjűek, elmebajosok, bűnözők, terheltek nagy száma és gyógyíthatatlansága nemzetgazdasági és fajvédelmi szempontból mindenestre indokoltta tette, hogy a kérdéssel szociológusok, politikusok is foglalkozzanak.

Az eugenika gondolata első pillanatra megkapó. Eszünkbe jutnak a növény- és állattenyésztés valóban fényes ilyen természetű eredményei és szinte lelkesedve fogadjuk a fajnemesítés kínálókozó lehetőségét. Csupa erős, egészséges, kötélidegű és normális gondolkodású — néha sirlalmasan józan — ember) Csupa piros arc, csupa mosoly; emberiség tuberkulózis nélkül, rákkal birkózó Röntgen-gépek a lomtárban, szórakozóhelyiségekké átalakított idegszanatóriumok és kórházak! Micsoda perspektíva!

De ne színezzük a reményeket. Hisz a mai eugenika ennyire nem is számít. Megelégszik azzal, ha sikerül az öröklődő elmebajok és idegbetegségek számát valamenyire csökkenteni. Az eugenika a faj higiénije szeretne lenni.

A terheltek kizárása a szaporodásból többféleképpen történhetik. Végrehajtható az egyik házasságnak, akár a férfinak, akár a nőnek sterilizálásával, magtalanításával. Végrehajtható művi vetéléssel, fogamzást gátló szerek használatával s végül — a legideálisabb mód lenne — önmegtartóztatással.

A sterilizálás történhetik műtéti úton. Röntgen- és rádium-sugarakkal, valamint hormonok, belső elválasztású mirigyek kivonataival. A művi vetelés tilos és életveszélyes beavatkozás. A fogamzást gátló módzatoknak számos faja ismeretes, de egyik sem teljesen megbízható. Az absztinencia pedig a házasságban nehezen vihető keresztül. Legmegbízhatóbb és aránylag veszélytelen eljárás a műtéti sterilizálás marad.

Mi legyen ebben a nagy horderejű kérdésben az álláspontunk, ha magasabb etikai elvekről tekintünk reá? Mit szóljunk a racionalizálási törekvések emez új, érdekes irányához?

Mindenekelőtt el kell ismernünk, hogy a legtöbb állam törvényhozása nagy óvatossággal és körültekintéssel nyúl a kérdéshez. A kényszersterilizálási törvény még csak igen kevés helyen érvényes. A legjobb államban csakis olyan esetekben engedik meg a műtéti sterilizálást, ha a legnagyobb valószínűséggel csökkentértékű utódokra számíthatunk. A német törvény 1. §-a szerint sterilizálni kizárólag olyan egyénet lehet, akik örökölhető elmebajban, örökölhető gyengeelméjűségben, örökölhető epilepsiában vagy más továbbhurcolható betegségben szenvednek vagy örökletes, beteges tulajdonságok hordozói. A sterilizálás *azonban* csak úgy hajtható végre, ha a *beteg személy ebbe* beleegyezik és az öröklés előreláthatólag tényleg bekövetkezik.

A 2. §. szerint a műtétet elvégezni csakis külön ajánlatra lehet, amely származhatik a beteg személytől, orvostól, elmeorvosintézet igazgatójától vagy fogházigazgatótól.

A 3. §. írásbeli ajánlattételre kötelez. Az írásbeli ajánlatnak

tartalmaznia kell a beteg vagy annak képviselőjének beleegyezését, kimerítő orvosi nyilatkozatot és véleményt s hogy a megoperálandó egyén a műtét következményei felől felvilágosítást nyert.

A 4. §. a visszaélések ellen védekezik. Külön bizottság felállítását szorgalmazza, amely dönt a műtét végrehajthatóságát illetően. A bizottság három személyből áll: két orvostól, akik közül az egyik tapasztalt fajbiológus legyen és egy gyámbíróból. E bizottság határozatának írásbelinek kell lennie és minden tag aláírja azt. (Hasonló bizottságok intézkednek így Amerikában, Svájcban és Dániában is.)

Az 5. §. kötelezi a hármas bizottságot arra, hogy döntését egy központi szervvel közölje, amelynek vétőjoga van.

A többi paragrafus főleg adminisztrációs előírásokkal foglalkozik.

Seitz frankfurti professzor a *Monatsschrift für Geburtshilfe und Gynakologie* 1933 májusi számában bírálja a törvényjavaslat-tervezetet és kifogásolja, hogy a sterilizálás ugyan megfosztja az operáltat a kór továbbadásának képességétől, de nem gondoskodhatik arról, hogy terheltek tovább ne születhessenek, hiszen a törvény az abortus tilalmát, a híres 218. §-t nem szabadítja fel. Kérdezi: nem következetlenség ez? Mit ér az egész eugenetikai célnak, ha félünk a már fejlődő magzathoz hozzányúlni?

Seitznek igaza van: a törvény következtelen. Az már más kérdés, hogy mi bűnösebb (mert mindkettő az): a terheltek fogamzását meggátolni, avagy a már csírázó életet, még ha rá is van nyomva Kain bélyege, megölni?

Az eugenika, amint látjuk, az állattenyésztés és növény-nemesítés mintájára voltaképpen ember tenyésztést, fajnemesítést céloz. De kettőt kifelejtett nagy, sokban rokonszenvesnek is mondható programjából: az emberi lelket és a biológiai irracionálist. Kétségtelen, hogy vannak elmebetegségek, amelyeknek öröklési százaléka igen magas. De sohasem 100%! A schizofrenia (serdüléssel elmezavar), a leggyakoribb elmebetegségek egyike pl. 53%-ban öröklődik. Igen magas arányban öröklődik még a mániás-depressziós (circularis) elmezavar és az idiotia, a gyengeelméjűség is. S mégis, mégis azt kell mondanunk, hogy sem az orvosi tudomány, sem az emberi erkölcs nem elég megbízhatók arra, hogy eugenikai célzattal generációknak, jövőeknek, ímponderabilitásnak, sorsoknak elébe vágjanak!

És gondolnunk kell még másra is. Foerster egyik munkájában említi, hogy a legziláltabb idegrendszer, a legterheltebb biológia mögött is értékes emberi lélek lappanghat. Hasonlattal is él: a rozzant, szegényes, gyenge kis erdei kunyhóból, annak piciny ablakából szép leányarc mosolyoghat felénk. Foerster nem orvos. De igaza van. Talán merészen hangzik, ha azt mondjuk, kár volna minden psychopatát kiiktatni az emberi közösségből! Beethoven, egyik legnagyobb vigaszunk és minden mélyebb szív legjobb barátja, degenerált, alkoholista apa gyermeke

volt. Schumann, Gounod, Strindberg, Lenau és egész légiója a nagy szellemeknek, köztük a magyar Gyóni Géza is terhelt családból származott. Sőt közismert, hogy a mániás-depressziósán terhelt familiákban igen gyakori a tehetség és zseni. Nem lett volna kár a fentemlített nagyságok szüleit sterilizálni? Nem lett volna bűn, pótolhatatlan veszteség?

És mégegyet. Hány idegbeteg ember viseli hősi lélekkel keresztjét! Mit tud a gyakorlatilag különben is utópisztikus eugenika arról, amit Ballá Borisz oly szépen a „szenvedés kozmikus értelmének nevez! Hol van az eugenika attól, hogy fajvédelmi szempontból számottevő eredményt könyvelhessen el!

Anélkül, hogy az eugenikának, mint valami jövődő megvalósulás alapjának gondolatát a priori elvetnénk, ma mégis Schaffer professzor véleményéhez kell csatlakoznunk, aki a Népegészségügyben megjelent egyik cikkében óvatosságra int és igen tartózkodó álláspontra helyezkedik a túlzó eugenikusok vérmes reményeivel szemben.

A születések legtökéletesebb szabályozója az igazi, lelkiismeretes, keresztény, erkölcsös élet és a keresztény etikai elveken épült házasság. A házasság a legracionálisabb eugenikai intézmény egyúttal. De a racionalizmus ezt is kikezdte a polgári házasságban. Inkább úgy mondanám: nyárspolgárházasságban, ami alatt azt hiszem, valami adás-vételi szerződést szoktak érteni, a pénz és kényelem szerelmével és néhány havi felmondási idővel.

A szabad természetben a csökkentértékű egyedek elpusztulnak és a fajtisztítás automatikusan következik be. Nagyjában ugyanígy van ez az emberi társadalomban is és a relativitás elvénel fogva így lenne akkor is, ha a jelen fogyatékosait sikerülne is kiiktatni. Hiszen a különbségek és biológiai árnyalatok adják a súrlódó felületeket, amik nélkül a harcoss, erős élet el sem képzelhető! De a természet joga nem illeti meg az embert mindenben. A racionalizálási törekvéseknek határt szab a lélek létezésének érve és ezzel számolnia kellene minden fajbiológusnak, ha igazán objektív akar maradni.

Naivság lenne sokat várni a sterilizációs törvénytől. Inkább érdekes kísérletnek tekinthetnők, ha nem lenne oly mélyen komoly háttere. Egyesek szerint nem ellenkezik a Casti connubii enciklika elveivel, bár nem hihető, hogy az Egyház valaha is megengedhesse.

„Amit a társadalmi és fajnevelési szempontból ja vallanak, — írja a Casti Connubii — azt megengedett és tisztességes módon, kellő határok között: tekintetbe lehet és kell is venni. De ezeknek a kívánalmaknak ártatlanok megölésével megfelelni, ellenkezik a józan ésszel és isteni törvénnyel. — ... Törvényes intézkedést követelnek, hogy ilyeneket akaratauk ellenére is az orvosok fosszák meg nemzőképességüktől. Pedig ilyen jogot az államhatalom nem igényelhet... A család szentebb az államnál

s az emberek elsősorban nem a földnek és a világnak, hanem az örökkévalóságnak születnek.“

A művi vetélés szigorú tilalma közismert. Ebben a felfogásban osztozik az egyházi felfogás az orvostudománnyal is, mert abszolút indítók alig adódik a gyakorlatban. Érdekes Mayer tübingai professzor nemrég megjelent könyve (Erfahrungen mit der Freigabe der Schwangerschaftsunterbrechung in der Sowjet-Republik), amelyben az oroszországi abortus-statisztikáról számol be a kiewi szülészek és nőgyógyászok kongresszusának előadásai kapcsán. Az előadók, egynek kivételével, mind a művi vetélés ellen foglaltak állást, egy veszélyes, következményeiben kiszámíthatatlan eljárásnak minősítvén azt.

A fogamzásgátlást már sokkal liberálisabban kezeli és mérlegeli az orvosi gyakorlat, bár erkölcsi szempontból éppúgy kifogásolható. Számos tudományos gyűlés foglalkozik napjainkban e kérdéssel s a művi vetélések ijesztő nagy száma folytán a kisebb rossznak szeretne polgárjogot szerezni. Természetes, hogy etikai szempontból ezt az érvet elfogadni nem lehet.

A születésszabályozást csak egy mélyebb keresztény impresszió oldhatná meg, egy lelki reneszánsz a társadalom minden rétegében.

Az élet szabályozásának kérdése nem merül ki a születés- és fogamzásgátlás vázolt módozataival. Voltaképpen idetartozik az egyéni élet szabályozása is: a higiéné, a sport, az önmegtartózkodás, önnevelés és elmélkedés. A belülről kifelé sugárzó lelki erők megvalósulása a természetben, magasabb fokon a lelki plasztika. De ki érti meg ma ezeket?

Az egyéni életek tökéletes szabályozása, a keresztény elvek szerinti élet biztosítaná legjobban a faj egészséges továbbfejlődését. Az önzetlen keresztény társadalomnak nem fájna annyira, ha néhanapján ügyefogyottakkal és gyengékkal kellene megosztania kenyerét, mert irgalmat, részvétet és szeretetet is ismer. A racionalizmus mindezeket túl csak hasznot és kárt lát, a jó és rossz őselveit már régen az aranyborjú szájába dobta. — Voltaképpen logikátlan is az eugenikán kezdeni: ha az egyes téglák jó minőségűek, a házunk úgyis erős lesz.

A racionalizmus túlhajtásai közé tartoznának még egyéb orvosetikai kérdések is. Ilyen pl. az euthanasia, a halál megkönnyítése kábítószerrel. Igaz, hogy a részvét és szánalom sokszor kezünkbe adja a fecskendőt, hogy a halállal vívódó embertársunk szenvedésén könnyítsünk valamit. S ez megengednél ő is. De vannak, akik tovább is mennének és jogosnak tartják a gyógyíthatatlan beteg szenvedéseinek megrövidítését akár az élete megrövidítése árán. Nem hiszem, hogy ez az elv kulturált állam társadalmában valaha is férőhelyei leljen.

Élet! Remények, küzdések, örömök és szenvedések! Szüle-

tés és halál! Kicsiny világosságunkkal iparkodunk bevilágítani a nagy sötétségbe és szabályozni szeretnők a szabályozhatatlant! Hiába! Nagy törvények uralkodnak fölöttünk és az jár legjobban, aki az ajándékba kapott világosságot úgy használja, hogy a melegét is érezze. Mert a boldogságnak semmi köze az eugenikához. A beteg, terhelt ember is lehet boldog: mert az egyensúly és harmónia forrása a lélekben van, mégha csökkent értékű szervezetet is cipel tehertételként. És hát nem a boldogság a cél?...

„Királyi művészet“

Az emberi életben való eligazodásnak egy sajátos stílusát, a pogány életművészet titkait s az egyéniség ilyen irányú megmintázásának, kifejtésének, érvényesülő megjelenítésének útjait tanító szimbólum-élményt: az ő fekete mágiájukat nevezték el így a szabadkőművesek. Tartsuk meg a kifejezést, amelynél jobbat nem találhatunk akkor, amikor magunk is a sors sodrában állván, a Nagyobb és Szébb utáni vágyban égve a titokzatos élet regényes mélyeinek, lenyűgözően izgalmas végtelenségének szemléletében a lélek növekedésének törvényeit keressük. Csak a tartalmát cseréljük át megszentelt és igazolt értékekkel s a praktikus életművészetnek sokszor kényelmes és önző érdekei fölé a szeretet csillagát tűzzük az ötágú helyett.

A lélek egyensúlya, határozott, biztos irányú fejlődése és ereje, tehát képessége a boldogságra attól függ, hogy milyen álláspontot foglalunk el a mindent elborító halál dermesztő valóságával szemben. Hogy mennyire tudjuk kiirtani az ösztönös aggályokat és a megtépző, leigázó félelmet, hogy helyébe diadalmas, pozitív erőket ültessünk. És mindezen felül: az egyensúly fenntartása azon fordít meg, hogy mennyire válik ez a belső átalakulás, jellem- és hangulat-igazodás igaz, őszinte élménnyé, hatékony indítóvá.

Hogy e többfázisú, bonyolult lelki folyamat lényegét megértsük és így megtaláljuk a minden lélek számára egészen egyéni utat, mely a pusztá létérzésből a világ- és istentudat magasságába vezet: meg kell lesni a lélek kibontakozását és a természetes, pogánv élet fiziológiás állomásairól elindulva fel kell lendülni a misztikus életérzés megszentelt felhőibe.

Az ember testből és lélekből áll. A kettőnek egybeszövődésében a határt megvonni lehetetlen. Talán legjobban úgy közelítjük meg a valóságot, ha azt mondjuk: az ember fele test, fele lélek. Két világ vonzását érezzük: egyformán vonz a föld és a szellemek világa; mégsem zárja ki egyik a másikat. Sorsalkulás és életkorok szerint a kettő egyensúlya folyton változik. Az ember csapong a pogányság és a misztika között. Királyi művészet n kettős hatalom harmóniájának megőrzése. Ez csak annak sikerül egészen, aki finom érzékkel bír és megsejti a mérték titkát: eget súroló fővel a földön állani. In tantum, in quantum . . .

Mindkét részünk egyenlő erős tényezőkkel jelentkezik. A kérdés az — és ezen fordul meg a jellem és egyéniség — hogy a mennyiségben eredetileg egyenlő erős östényezők közül melyik válik nevelés és gyakorlat által erősebbé? ösztönök és pórias, „realis“-nak gúnyolt életfelfogás alakul-e ki bennünk annak minden szálnalmas kicsinységével és vakságával, avagy a lélek vágyai nyernek kielégülést? Az életnek felszínén úszó állértékekbe (társadalmi állás, rang, cím, hírnév, összeköttetés, foglalkozási monománia, stb.) kapaszkodunk-e, vagy az egyéniséget alkotó, végtelen mélybe nyúló ősgyökerekből táplálkozunk? Etikett, vagy religio?

A test és lélek kölcsönhatása sokszor zavarba ejt. Hol minden életmegnyilvánulást a hús és vér funkcióiból magyarázunk, hol a pszichomonizmus ingoványára tévedünk. Az arcunkon égő szégyenpírt, kicsorduló könnyeinket, a reszketést, remegést és számtalan élettani tünetet és betegséget nagyon gyakran a lélek állapotából vezethetünk le. A lélek fejlettségi — és talán érettségi foka szerint különböző intenzitással hathat a testre. De fordítva is van. A belső elválasztású mirigyek működésingadozásai, a szervek fizikai és vegyi állapota befolyásolja, sőt hatalmába kerítheti a lelket. A rossz emésztés, beteg szív, a mirigyműködések zavarai, az idegrendszer kimerültsége sokszoros erővel támadhat a lélekre és ha az gyenge, könnyen leigázhatja. „A lélek ugyan kész, de a test erőtlen“. A világrahozott tulajdonságok, az ősök erénye és bűne, gondolatai és tettei belevésődnek a protoplazmába és ezek mint átkos ősemlékek kiütköznek a kései utódokon is. A sors törvényeit ugyan nem tudjuk mennyiségtani képletekbe préselni, de sokszor átlátjuk őket, ha módunk van átvilágítani egy-egy generáció életszövedékét és megpillantani az ismétlődő mozzanatokot, a kis okok és óriási következmények törvényét, a bűn pusztító és nemzedékekre átharapózó átkát. Ebben rejlik a pogány vallások csődje is, melyek az ősök tiszteletén, kritikátlan követésén alapszanak. Ez a félelmetes balítélet és babonás tisztelet pusztulásra vezet és nagy ellensége a mindent egyesítő és nemesítő keresztény kultúrának, mely felszabadít faji és nemzeti és családi előítéletektől.

Minden ember világrajövet elhoz magával egy szervezetet, amelyben összekeverődik az ősök beláthatalan során át lefolyt biológia egy várakozásteljes és bizonytalan sorsú plusszal, amit léleknek hívunk. A fejlődés éveinek folyamán a belső életvegytani, nagyrészt ismeretlen adottságok a testi betegségekben vagy az egészség ingadozásaiban zajlanak le, amihez a külvilág véletlen behatásai társulnak. Túlmessze mennénk, ha azt is keresnők, hogy e véletlenek okai, tehát az élet külső alakulása, a balesetek, környezet, stb. mennyire vannak összefüggésben a távol múlttal és múltakkal . . . Annyi bizonyos, hogy egy örökléstanüag meghatározott rendszer elkezd élni és vár a lélek szárnybontására. A csecsemőben még nagyjában csak vegetatív

élet folyik, bár a figyelmes szemlélő az arc vonásaiban észreveheti az ott lappangó öntudatlan lelkiség kifejezését, amiben ismét örökölt tényezők beláthatatlan sora és a pillanatnyi testi állapot csapódik le.

Az élet egyes szakaszainak részletesebb lélektani elemzésével itt nem foglalkozom. Most a lélek ön-észrevételének, magára eszmélésének csodálatosan megragadó órái jutnak eszembe. Mikor érezzük, hogy az irányító elv, a nagy Ismeretlen bennünk kihat a test minden tartományába és meg akar jelenni, ki akar lépni, hogy „látva lássák“. S mikor már néhányszor csalódott az életben és rájön, hogy hiába szeretne tündökölni, hiszen úgysem értik meg és megtalálja a másik Valakit önmagában, aki előtt térdreborul és sírva érzi tehetetlenségét, de ugyanakkor a boldogságok boldogságát — a lelki kibontakozás ez ünnepélyes, meghitt perceiben átéltük a lélek apológiáját.

Amint a lélek észrevette önmagát, a fejlődés nyugtalanságaiban, réműleteiben és csodálkozásaiban idegesen keresni kezd. E megható, szenvedélyes igazság-keresés a lélek békéjének szól. A béke az igazság leánya. A belső megrendülés földrengéses tájairól menekülni kell. De hová? S az emberszív követi ösztönét. Emlékeinek létráján visszakúszik a gyermekkor aranyködébe, az anyaölbé. Visszatérnek, újraélednek az akkori boldog, nyugalmas lelkiállapot biztonságának érzetei. Az ember visszalátogat gyermekkorába s a letűnt idők képei megint valóságokká lesznek. Az élet mélységeinek szédületében meg kell kapaszkodni, mert eldőlünk. Megfogjuk atyánk kezét s félelmünkben anyánkhöz simulunk. És felfedezzük önmagunkban atyánkat, anyánkat... aki jól ismerte nagyszüleit, az észreveszi a benne élő jóságos nagyanyát, a derék nagyapát is ...

A vér törvényeire bukkanunk. A suhanó idő századokká tágul és egy hosszú-hosszú lánc szemecskéjének érezzük magunkat. Hol az első szem? ... Ez a lánc élőket és halottakat összekapcsol. Bámulatos látvány! Érzem, hogy nemcsak magamért vagyok felelős. Hogy az én erőmtől, helyzetállásomtól, férfiasságomtól függ a lánc további menetének sorsa. És erős, felbonthatatlannak látszó egységet érzek őseimmel, rokonaimmal. Tartozom a vérüket tisztán megőrizni, mert a multak és elrohant idők végtelenségéből millió szempár figyeli aggodalmas szeretettel sorsomat. Szigorúan is néznek rám: elvárják, hoay méltó leszek hozzájuk. A felelősség e nyomasztó nyugati láthatárára az élet titkainak fellegei borulnak ... Elfordítom szemeimet kelet felé ... És ott látom az ivadékok sorsláncát. A gyermekeink, unokáink sorsából továbbfutó életszövedéket. Az én életem, gondolataim, érzéseim, tetteim nyomát, kihatásait, áldását és átkát. De mi van északra és délre? Párhuzamosan az én sorsláncokkal, fenn és lenn zúgnak felebarátaiméi... Hatásukat megérzem, áramot indukálnak bennem és én bennük... Tehát nincsen idegen sors a számomra. Az embersors tragédiája kö-

zös. Az érintkezés, nevelés, példaadás, kölcsönhatás, indukálás százszoros száakkal fűz mindenkire. A levélhordóhoz és cselédhez éppúgy, mint feljebbvalóimhoz. Legyen valaki közvetlen környezetemben vagy írjak könyvet, melynek az óceánon túl csak egy lélek is szívja fel szavát — senki a világon nem lehet mindegy a számomra. Egyek kell hogy legyünk a szeretetben...

A természetes erkölcs indítékainak nyomán járok. Aki csak a látására bizza magát és az életet mint független erők játékát szemléli, az a sorsgondoiatot követve, csakhamar sötét erdőbe jut, miként Dante az életút felén. De igazságot és békét nem fog lelteni... Az ősök iránti tisztelet és szeretet, gyermekora iránti kegyeielének rajongása, a pogány megtámaszkodás és önmagunknak földízü megemberlése csak hideg vigasztalás lenne, ha gyermekkorunkból az égi béke hiányzott volna. De a falu józan, megbékítő világából, a derűs kis házak, a gabonásföldek, pipacsok és búzavirágok édes hónából kibontakoznak a templom körvonalai is. És az útszéli kereszt, a Mária-szobor, az oltár, gyóntatószék, örökmécs, rózsafüzér, szenteltvíz, melyekhez vallásos érzésünk első moccanásai tapadnak, hirtelen óriási jelentőséget nyernek. A méregpohái kiesik kezünkől és boldogan vetjük magunkat a nagy Anya karjaiba... Megtaláltuk!

A pogány szemlélet nyomán fakadt homályos, ösztönös vallásos érzés egészen új szint, melegséget nyer. Ez a melegség megóv az életben minden bajtól és elkísér a zúgó sorsfolyam minden örvényébe. Anélkül, hogy az ősök helyes tisztelete, szeretete csorbát szenvedne, megérezzük, hogy a belső vigasztalás nem lehet automatikus, pszichikus önvédelem. A vigasztalás ténye feltételezi a Vigasztalót. És ez a nagy-nagy vigasztaló milyen más formában is jelentkezzen, mint az Atyában? És lehetett volna-e logikusabb, kielégítőbb, mint mikor Máriát adott nekünk és Krisztusban mutatta be az emberi élet királyi, isteni művészetét? Találhat mélyebb megnyugvást a vergődő emberi lélek?

A keresztény életbölcsetség az emberi boldogság egyedül biztos útja. Nélküle rombadól minden. Királyi művészetnek nevezhetjük tehát a lélek ama magatartását, mely a kegyelmi sugárzat fényében állandóan a keresztény élet forrásaiból táplálkozva, nyílt szemmel, bátor szívvel az ártatlan, jószándékú lélek egyenes tartásával indul el az életútra és ezen az úton megőrzi önmagát. Nem engedi, hogy emberek, barátok, feljebbvalók, társaság, közfelfogás, divat megtépázzák s nem görnyed meg a gondok súlya alatt s nem alázza meg magát pénz és rang és áltekingéyek előtt. Hogy mindig alázatos maradjon az igazsággal szemben. Ha kell is a politika és diplomácia olaja az emberfelületeken való súrlódás enyhítésére — bensőnkben őrizzük meg a tüzet, a fényt, a világosságot! Azt a belső éberséget, melyet a gyermeklélek biztos ösztönével talán egy falusi templom egyszerű, kopott szentképei alatt vettünk felülről...

A gyermek nem lesz öngyilkos, mert biztosnak érzi magát

az életben. Aki elvesztette ezt a biztonságérzetet, akár keserű élettapasztalat, akár metafizikai örvénybejutás, akár erkölcsi bukás következtében, megtanulhatja, begyakorolhatja újra. Meg fogja tanulni, ha hinni akar és leveti azt a blazírt álarcot, azt a felszínhez igazodó, erőltetett magatartást, amely oly visszatettségévé tette az embereket egymásnak a legmodernebb korban.

Az emberek nem mernek egyéniek lenni. Gyávák, gyengék hozzá. Mindenki a kasztjának, a cégének, foglalkozásának átlagtípusa mögé, sokszor kényszerzubbonyába bújik, szóval külszínt utánoz, ami a lényeg, az ember sorvadására vezet. A kollégák világnézete, életfelfogása, erkölcse átragad s balítéletekben, senyves jellemben csapódik le. A hivatás rabszolgasága s a főnök bálványozása. vagy gyűlölete lépett az őszinte tisztelet helyébe. A katolikus életművészet gyümölcse ezzel szemben a legtökéletesebb, legharmonikusabb lelki szabadság. Sajnos, erről a legtöbb embernek fogalma sincs. A lélek biztos egyensúlya, az idegességmentes belső nyugalom, a bajok fölé emelkedés képessége, a szív melegsége, a tiszta jóakarát, szociális érzés, őszinte, önzetlen, mindenkin segíteni akaró, részvételtjes együttérzés, tehát biztonság és megbízhatóság az élet minden körülményeiben csakis igazán katolikus lélekben lehet meg. De könnyű volna recipét írni korunk bajainak gyógyítására! A vakság azonban nem mindig gyógyítható ...

Önmagunk helyes megőrzése, belső integritásunk legyen tehát első célja életművészetünknek. Ne hagyjuk elnyomorodni egyéniségünk értékeit! Tiszteljük önmagunkat hiúság és túlbecsülés nélkül, hiszen minden tehetségünk istenkézből eredt. Fedezzük fel belső várkastélyunk csillártermeit! Tanuljuk meg testünket is más szemmel nézni: tiszteljük, mint egy élő, járókelő templomot! Nem lesz nehéz akkor az erkölcs testi követelményeinek betartása sem. Foglalkozzunk önmagunkkal, a lelkünkkel többet, mint amennyit a mai emberek átlaga szokott, hiszen ez a legérdekesebb, legizgalmasabb, leggyönyörűbb foglalkozás! A sokaktól oly mellékesnek tartott napi lelkiismeretvizsgálás egyik legbölcsebb tanácsa az Egyháznak.

Önmagunk megőrzése! Vigyázzunk az elv részletezésénél. Az életszabályokat sohasem lehet szószerint venni. A kifejezéssel csak azt jelezzük, hogy a felcsodálkozó, lelkesedő, jót akaró gyermeklelket, az isteni tűztengerből kipattant szikrát ne hagyjuk kialudni magunkban. Vigyük el az élet komolyságába a mindig derűs, játékos és szenvedélyek felett lebegő valónkat, hogy világosan lássuk: egy a fontos! Tehát ne őrizzük meg a rossz tulajdonságainkat, bűnös, gyenge hajlamainkat, vérszegénységünket, idegességünket, hanem állítsuk felismert gyengéinket a jó szolgálalába. így válik erővé a gyengeség. A gyáva hős lesz, a gyenge erős, a kishitű rendíthetetlen hívő, a szorongó szabad, a szenvedő boldog, a bűnös erényes ... a vakok látni fognak, a süketek hallani, a bénák járni... Királyi művészet!

A felebaráti szereteten kívül, amelynek ösztönösnek, termé-

szétesnek kell lennie, a hiten kívül, melynek megingathatatlanak, győzedelmesnek kell maradnia, a remény érzése tüzelje bensőnket. Nem igaz, amit Goethe állít róla, hogy egyik legnagyobb ellenségünk. Sőt! A legbiztosabb vezérünk és legnagyobb jötevőnk. A remény a leghatalmasabb gyógyító tényező és csodaszülő erő, amely nem ismer akadályt és véget. A legreálisabb hatalom. Aki nem remél többet, az mindenét elveszítette!

Téved, aki azt hiszi, hogy mindezek szimbolikus értékek. A szimbólumnak csak az a célja lehet, hogy képekbe rögzítse a fogalomfűzessel nehézkesen körülírható élményeket. Nagyon sokat vétének a szimbolikus kifejezések sokszor, amikor elvont dolgokra, valóságokra alkalmazzuk őket. Figyeljük csak meg, hányszor találunk megtévesztő, félreérthető kifejezéseket még keresztény napilapokban, írásokban, könyvekben is, amikor transzcendens valóságokról esik szó. Nem volna szabad használni keresztény lapokban ilyen megjelöléseket, mint pl. „örök álomra hunyta szemeit“ vagy „elköltözött, de szelleme itt maradt közöttünk és továbbél munkatársaiban“, stb. Igaz, hogy az elhalálozott szellemi kincsei az indukálás törvényének folytán továbbélnék töredékekben másokban is — alattvalókban, barátokban, társakban, gyermekeiben — de ez nem ő maga s így az önkényes, liberális magyarázatokra nagyon hajlamos modern ember pl. a túlvilági életet, a lélek halhatatlanságát könnyen elintézi az ilyen képletes értelmezéssel. Vigyük bátran öntudatunk elé a tényt, hogy a halottak élnek és az elköltözés által csak érzékszerveink számára tűntek el. Ezért szerencsétlen kifejezés az „örök álom“ akkor, amikor voltaképpen a lélek sokkalta reálisabb, erősebb élet birtokosává vált.

Legyünk bátor birtokosai az életnek! Hitünk és reményünk minden jogot megad erre. Ne féljünk a világkrizisektől és a fejlődés nyomasztó, rikító pillanataitól, hiszen lényegünk örökké megmarad. Csak a helytelen gondolkodás s egyoldalú, sivár anyagi érdeklődés ijed meg az évek haladásától. Az igazán katolikus lélek örökké ifjú marad. A katolikus irányelvekhez való abszolút ragaszkodás, a kimélyített hitélet, önmagunk fejlesztése, művelése s az aktív, minden apróságban megnyilatkozó felebaráti szeretet, a nevető szentség és olympusi nyugalom átsegít a lélekpróbák komor völgyein. S a munkás, de mindig mélyre-szegezett élet tevékenységének, fáradozásainak, álmainak, megihletettségének nyomán egyszer eljutunk ama kikötőbe, amely közös vágya az egész emberiségnek s ahol csak boldogság lehet annak a számára, aki a parancsokat királyi művészettel teljesítette!

A test vallása

Mi katolikusok, a lelket valljuk; nem azért mert belénk nevelték, mert gyermekkorunkban megterhelték vele agyunkat és most nem bírunk szabadulni a korai, mély benyomásoktól; nem azért, mert kényszerképzet által szeretnők elviselhetőbbé tenni a halálbarohanás elkerülhetetlen végzetét — hanem, mert valljuk az előítélettől mentes józan ész, eszmélet alapján, mert e hit nélkül nem lehet megérteni a világot, az embereket és legkevésbé saját magunkat.

Létezik azonban egy világfelfogás, amely napjainkban a legnagyobb elterjedtségnek örvend: a test vallása. Melegágyánál ott áll a materialista filozófia, az eltévedt orvostudomány és az életet kendőző technika. Ez a szerencsétlen, naiv szemlélet komolyan azt hiszi, hogy az élet lényegét valaha is meg fogja érteni — úgy megérteni, ahogy a háromszög tan tételeit — hogy az életjelenségek vegyi és erőművi törvényszerűségekkel kimeríthetők s hogy csak idő kérdése az, hogy a világegyetem összes titkai nyitott könyv legyen előttünk.

A természettudományos életszemlélet alaphibája az, hogy az étellel, az élő folyamattal párhuzamos vegyi átalakulásokat tekinti életnek. Soha nem volna szabad feledni, hogy a sejt-konyha minden főzete, melege, gőze csak kísérőjelenség, csak velejáró, csak tünet, tünete annak, hogy itt él valami, valaki... Az élettünetek és a velük kapcsolatos sokszoros, bonyolult életvegytani folyamatok másodlagos jellegűek s csak kifejező szervei, megnyilvánulásai az élet misztériumának. Bármily részletismerettömeget halmoz is fel a modern tudomány, bármekkora is a haladás egynéhány téren — az élethez magához egy lépéssel sem vitt közelebb, mint a legelvontabb görög filozófia vagy a legrégebb keleti mese! Az életet megérteni — lehetetlenség, mert nem emberi ész terméke. A természettudomány örök tragikus szerepe lesz az a tánc, melyet a lényeg tüze körül kénytelen lejteni, anélkül, hogy módszereivel — gyakorlati eredményektől eltekintve — a világ magyarázatában számottevő megoldásra juthatna.

Nem túlozunk, ha azt is állítjuk, hogy a biológia és orvostudomány nem maradhatnak meg véglegesen a tisztán fizikai és kémiai alapokon. Előbb-utóbb kenyértörésre kerül a sor a

mechanikai életmagyarázat és a biológiai megfigyelések tényei között. E napról-napra növekedő ellentmondásnak legsajnálatra méltóbb áldozata az orvostudomány. Az orvosi irodalom mérhetetlen terjedelművé nőtt és nő állandóan. Óriási kötetek foglalják el a könyvtárak polcait, hosszú fejtegetésekkel igyekeznek a legmindennaposabb egészséges és kóros életmegnyilvánulásokat az ismert erőművi és vegyi törvényszerűségekkel összhangba hozni — de az élet minduntalan kifut a kísérleti tudós kezei közül és csak csontváz marad ott... A legélesebb logikával felépített következtetések dőlnek össze egy-egy újabb irány jelentkezésekor. És újra kezdődik a magyarázkodás, a körforgás, az erőlködés, a fogalmi csűrés-csavarás — birkózás a lehetetlenséggel. Hogy csak egy példát említsek — példát, mely a tudomány eredményei iránt érdeklődő közönséget mindig érdekelt és érdekelní fogja — a származástant. Még a leghívőbb emberek között is sokan akadtak, akik az adatok és valószínűségek egész sorozata alapján nem kételkedtek valamiféle filogenezisben. És íme, a legeslegújabb kísérleti fejlődéstani eredmények súlyos kétségeket támasztanak a fajfejlődés minden lehetősége iránt s ma már nem lehet büntetlenül beszélni atavizmusról sem, mert ilyen nem is létezik!

Ki mer még világnézetet, hitet, reményt, élelalapot keresni a tudományban? Naiv, tudatlan ifjak és gondolatszegény, lexikonszerű ismeretekkel rendelkező félművelt felnőttek. Hozzátehetjük még: erkölcsi vakok, akik bűnös életük palástolására ilyen olcsó tudományos szállítmányokkal narkotizálják lelkiismeretüket. Mert egy kétségtelen: az anyagéivűség megbukott, csődöt mondott elsősorban ott, ahonnan hódító útjára indult, a tudományban. De hány áldozata van? Biztos, hogy nagyobb az elhullottak száma, mint a világháború harcmezein elesetteké. Hány öngyilkosság, gyilkosság és betegség járt az erkölcs természetfeletti alapjait tagadó életmód nyomában! Hány leány bukott el tudatlan és lelkiismeretlen orvosok könyveinek, az anyagelvű világnézetbe bódult írók, költők műveinek hatására! A világháború csak vetülete volt annak a tragédiának, melyet a lelkek szenvedtek el e fertőző tévtanok hatására és a halálrasebzett hős kínjai semmivel sem rémségesebbek, mint az a feketeség, amely állást, pénzt ígér ártatlan leányoknak a bukás fejében!

Az anyagelvűség modern temetése után azonban korai volna halotti tort ülni. Az elméletek ugyan hovatovább komikusokká váltak a nagy tömegek előtt, de most más oldalról újabb végzet fenyeget: a gyakorlati lélektagadás, ami sok tekintetben veszélyesebb a régi ellenségnél. Ennek istápolója már nem a filozófia — kit is érdekel ma a bölceselet? — hanem a technikai haladás és a kényelem apoteózisa. A kápráztató villanyfény-tornák feledtetik a csillagokat — pedig mily szépek! A bazárok, bárók, mozgóképszínházak feledtetik a természetet, pedig micsoda beszédje van! A bohócok, kokottok és moziszínészek arcjátéka feledtetik az asszisi Szentet és Lisieux virágát, pedig mennyivel

drágább, üdítőbb és vidámabb a társaságuk! A kicsiny, parányi életbe fúlva elveszítjük a nagy, csodás, mély, szép valóságok hatalmas életáramát és szegények, betegek leszünk. Az egészséges, szép arc helyett álarc a divat, a nemek egészséges, természetes vonzalma helyett sex-appeales korbács veri idegeinket a fertőbe, beszédünk témája politika és pénz, kéjgyilkosságok és újságszenzációk, millió a különböző gyógyszerkészítmények száma, egymás mellé épülnek a kórházak, kozmetikai intézetek és üres, borzasztóan üres a társadalom, mely ezekben az egyoldalú testkultusz köré fonódott, túlzott méretű költségekben keres boldogulást, kielégülést, békét, életcélt.

A test vallása úrrá lett a földön. Mindenütt csak a test, csak test! Az egészség túlzott ápolása, az idegek féltése, a beteges, hiszékeny aggodalom, a munkától való félelem és a szörnyű pénzimádat — egyszóval: a szeretetlenség és krisztustalanság orgiája teszik üressé, sivataggá a földet és visszataszítóvá az embereket. Elszántság kell hozzá, aki ilyen társaságban szívesen él és nem csodáljuk, ha jámborabb lelkek csak kolostorokban érzik magukat otthon.

A világ gazdasági válsága is súlyos és ijesztő, de a lelki válság még fenyegetőbb. Hiába fognak az elsőre gyógyírt találni, ha a másodikat kezeletlenül hagyják!

A lelkiélet útvesztői

Nemcsak a külvilág erői, akadályai és veszélyei azok a tényezők, melyek életünk folyamán gátolnak, feszélyeznek s megakasztanak haladásunkban; nemcsak fizikai törvények, élet-tani korlátok, betegségek és sorskörülmények szirtjein szenvedhet hajótörést sok tervünk, törekvésünk, hanem befelé is ébereknek kell lennünk, vigyáznunk kell a belső világ hágóin, szorosain is, hogy egészséges haladással közelítsük meg földi célunkat: a tökéletes, krisztusi ember megvalósítását.

Nem lesz fölösleges figyelmünket a lelkiélet árnyas vidékeire irányítanunk, mert igen sokan vannak, akik megriadnak a belső veszélyektől és oktalan félelem, tanácstalan megtorpanás váltja fel az addig talán töretlen emelkedést. Tapasztalat szerint usyanis éppen az értékesebb emberek élük át a leghevesebb lelki válságokat és sokat szenvednek a mélység vizeitől, a sötétség látásától és a lélek nyugtalanságaitól. Ijedelem és tanácstalan kapkodás helyett ilyenkor a felvilágosítás és bátorítás van helyén és egy-kettőre helyrebillen a megbomlott egyensúly. Nem mindenkinek adatott meg, hogy a felvilágosítás is belülről jöjjön és a fények s árnyak eloszlása szabályosan váltakozzék benne; a legtöbb önmagával viaskodónak vezetőre, tanácsadóra van szüksége, amit sokan meg is találnak egy jó lelki vezetőben.

Sok ember nem ismeri fel lelki válságainak jelentőségét, nem találja meg önmagát s nem képes lépést tartani az élelendület változásaiban megnyilatkozó idegenszerűséggel. Könnyen kétségbeesik. Hamar hypochondria áldozata lesz, ideg-betegségekre gondol; úgy érzi, hogy valami megváltozott benne (ami részben igaz is) és aggályainak rabságában vergődik s nem talál kiutat, megnyugvást, erősséget. Kellő felvilágosítás után azonban megszabadulhat e kínos állapottól és a válságban tanúsított helyes magatartás erősebbé teheti, mintegy belsőleg felszabadítja s megacélozza. A belső szenvedések tüzeiben edzett lélek lehet csak igazán nemes: ezért találkozunk nagy emberek életében óriási, gyakran földrengésszerű belső megrázkódtatásokkal, válságokkal s ezek kiállása után lesz csak igazában naggyá a lélek.

„A lélek elsötétedéseit senki el nem kerülheti...” (Prohászka). Vannak kimondhatatlan kínok, a hit és ész kínjai, válságai, ezer és ezer kétely marcangolása, megoldhatatlan rej-

télyek, a képzelet hiú erőlködései és gonosz játéka, mély fájdalmak, a nagy hivatás súlya, metafizikai szédület, borzalmak, kegyetlen tények, döbbenetes valóságok. A lélek fejlődésének útján ezer tövisre lép és ezer örvénybe néz. Biztos járás, nyugodt eligazodás és ösztönös józanság kell ahhoz, hogy a lélek méhében szunnyadó veszélyeket elkerüljük és zátonyra ne fussunk. A nagy misztikusok leírásaiból kiderül, hogy mindegyikük ismerte ezeket a belső borzalmakat. „Sötét éjtszakának“ nevezi Keresztes szt. János a lélektisztulás kínjait és fájdalmait. Jó, ha megismerjük őket s akkor nem fogunk félni e természetes lelki fájdalomaktól, hiszen csak a javunkat szolgálják.

Mondottuk, hogy különösen a finomabb érzésű, mélyebb, tehetségesebb embereket érik e belső illetek, mintegy előkészületül a nagyobb hivatásra. A nyárspolgár ne féljen az ilyesmitől, nem igen lesz része benne. Szinte kegyelemszerű próbáknak nevezhetnők a „sötét éjtszaka“ kínjait, vajúadásait. Tudjuk, hogy a misztikusok általában három korszakot különböztetnek meg az emberi lélek fejlődésében: a megvilágosodás, a tisztulás és az egyesülés szakát. Természetes, hogy e beosztás nem minden ember életében érvényes; a misztikus élet fázisai nem mindig zajlanak le ebben a sorrendben vagy legalább is a misztikusan is élő ember nem mindig tud számot adni arról, hogy melyik stádiumában van fejlődésének. Ez magától értetődik: a lelkiélet nem gépszerű valami, nem sablonizálható s ezért óriási különbség lehet az egyes fázisok időtartamát illetően is.

Azt hihetné az olvasó, hogy a lelkiéletről értekezve most más síkra tévedtem s összetévesztettem a lelki fejlődést a misztikusok különleges beállítottságával. De nem így van! Minden mélyebb ember bizonyos fokig misztikus és az intuitív gondolkodás képessége mindenkit ránevel valamilyen misztikára. Amikor a lélek kiemelkedik az átlagos gondolkodás dermedtségéből s a sejtelem, megérzés, belső látás fényeiből szűr igazságot magának, akkor már bizonyos értelemben misztikus. Persze, hogy sokszor ez a misztika ellenkezik az Egyház misztikájával s nem mérhető a szentek rendkívüli és rendes adományaihoz — de ez csak azt jelenti, hogy sehol olyan könnyen eltévedni nem lehet, mint éppen e területeken s sehol oly alázatos hitre és engedelmességre nincs szükség, mint mikor a lélek látni kezd és önállóvá érik. Az önhietség és eredetiségre való törekvés könnyen hamis irányba sodorhat, ha nem őszinte érzés és észbeli meggyőződés kötelékei fűznek szent otthonunkhoz, az Egyházhoz. Sajátságos, hogy éppen a lángésznek van szüksége leginkább az alázatosság és hűség pajzsaira: ezek óvják meg a szertelenségektől s helyes irányba terelik a robbanó fényeket, csapongó tűzijátékokat.

Az emberi élet nagy állomásain vagyunk leginkább kitéve a lélek megrázkódtatásainak. Az első ilyen állomás a serdülés kora, a pubertás. Nagyon sok diák éli át ilyenkor első lelki krízisét. Valami megmagyarázhatatlan nyugtalanság, félelem, szívdobogások, egyensúly-bomlás a gyakran tapasztalt tünetek.

A riadt fiúk mohón olvasnak orvosi, pedagógiai munkákat, rákapcsolnak a filozófiára is és keresik az én reszketéseinek okát. Nem szabad ilyenkor mindjárt psychopalhiával elintézni a kérdést, mert éppen a legegészségesebb logikájú, legtisztább fejű, legtöbbre hivatott fiúkat sújtja ez a fejlődési mámor. A megértő lelkész és elfogulatlan orvos egy-két biztató szava ilyenkor csodákat művel. A serdülés korának, a kamaszéveknek lelki válsága, melynek kétségtelenül fiziológias alapja van, üdvös tényezővé válik és az ifjú öntudatosan vergődik át a viharon.

Az élet tavaszán dúló e vihar után megint nyugalmasabb fejlődés évei következnek. Az átlagemberek legnagyobb részének ezentúl nincs is különösebb teherképe, belső támadása. De nem így a feltörő, szárnyaló embernél! A férfikor küszöbén újra közelít a rém. Most már mélyebbről, fenyegetőbben tör elő s egész a meghasonlásig fokozódhatik a lélekvajúdás, ha nem erélyes, öntudatos, harcrakész lélek várja a belső gyöngeség jelentkezését. A tunya, természetes kényelem újra megkísérli, hogy letörje a felfelé virágzó lélek kibontakozását s most fokozott erővel igyekszik megzavarni az izmosodni készülő, jellemmé szilárduló egyéniséget. Nehéz, férfias küzdelem vár most a felnőtt lélekre. E küzdelemben válik el, hogy mivé lesz. Bárhol is zajlik e belső örvénylés — legyen az szemináriumokban, egyetemi padosorok között, munkahelyen, kényelmes családi életben — mindenütt jó, ha elkészült rá a lélek és nem váratlanul sújtja porba a saját benső nagysága, megrendülése. Sajnos, hogy míg a pubertás éveivel oly sok pedagógus és lelkész foglalkozik, addig aránylag kevés figyelmet fordítanak az elit-lelkek érettkorbeli válságaira, holott itt volna leginkább szükség a biztoskezü vezetőre, az eligazító tanácsadásra, megnyugtatóra. Mint-hogy sokszor betegségnek tartják ezt a természetes állapotot, hozzánk, orvosokhoz fordulnak vele s ilyenkor látja az ember, hogy mennyire tisztán lelki természetűek ez állapotok és élesen megkülönböztethetők a hisztériától, lelki zavaroktól s általában mindattól, amit kórosnak lehet nevezni. Nőknél époly gyakran találkozunk vele, mint férfiaknál.

E lelkiállapotok sokszor sorscsapások, életkörülmények megváltozásakor, házasságkötés után rövidebb idővel stb. jelentkeznek. Vannak, akiket a zárdai cella magányában lep meg. Nehéz megmondani, hogy minden esetben egyformán élesen vág-e a lélekbe? A legtarkább változatokkal találkozunk. Vannak, akik indokolatlan halálfélelemben szenvedve élnek át lelkük válságát; másokat metafizikai fogalmak elképzelése nyugtalanít; megborzadnak a végtelenség, az örökkévalóság képeitől, elképzelésétől s kapkodnak levegő után. hogy figyelmüket eltereljék a kízó, gyötrő, elnyomó, lesújtó s elképzelhetetlen valóságoktól; van, akit a pokol színes képe nyugtalanít; van, aki nem bírja semmivel sem magyarázni nyugtalanságait és önmagától, szinte önmagából menekül; keresi a társaságot, más ember szavaiba kapaszkodik, kártyázik, élcelődik s palástolja a metafizikai szé-

dületet, melyet aránytalan képzelések, dilettáns gondolkodás és félelem okoznak; van, akinek ok nélkül fáj az. élet és csak mulandóságot lát benne. Fiatal teológusoknál szokott ilyen skrupulózus állapot kifejlődni, melyhez legjobban orvosnövédekéek hypochondriája hasonlítható. A sok betegség tanulása, látása, tapasztalása, a még skolasztikus, egyoldalú, éretlen ismeretek kínzó képekkel nyugtalanítják Aeskulap legifjabbjait; — papnövédekéknél a még nehézkesen értett filozófiai, ontológiai fogalmak, melyeken összetűz az ész és képzelet, megszedítik az eddig nyugodt elmét és gyötrő vajúdas, összeegyeztetés, keresés, békevágy lesz úrrá az érzékenyebb szívekben. Bátorságra, önmagának kinevelésére, korrigálásra, öntudatos felegyenesedésre és elmélyedésre van ilyenkor szükség. A mélyebb tudás és megértés megszünteti a sokszor éveken át kínzó krízist.

A fiziológiás alappal bíró válságok legutolsója az 50-es évek körül tapasztalható. Ujabbán mindinkább igazolást nyer az a régebben sejtett nézet, hogy a férfiaknak is megvan a maga „klimakterium“-uk, a férfiak is szenvednek a változás éveitől, csak ez általában később szokott jelentkezni, mint nőknél. Gyakran tapasztalhatunk öngyilkosságot e krízisek folyamán. Nehéz az átmenet az érett kor teljességéből az öregkor lecsendesülésébe; óriási megdöbbenéssel, nyugtalansággal, kényszerképzetekig fokozódó borongásokkal, halál-előérzettel, síró kétségbeeséssel járhat ez. Az erős, vallásos léleknek ilyenkor is könnyű a dolga: megszokott biztonsággal kapaszkodik átélte meggyőződésébe, a hit erejében továbbhordja ifjúságát, az ősz fej alatt lánglélek loboghat, ifjú lelkesedés fénye tör elő szeméből s az elmúlás szimbóluma mögött érzi lelke halhatatlanságát. Érzi, hogy sejtjei kopottabbak, de valahogy az öregséget nem ismeri igazában; az állandóan gyakorolt önfegyelem, a lelki ruganyosság, a hit ereje, a bizalom lángja, a továtünésnek szemlélése az örök igazságokba ágyazottan megóvja lelki egyensúlyát. Ne feledjük, hogy a lélek hatása a testre, a szervezetre óriási! S egy kigyakorolt, idomított, izmos lélek megőrzi a hordozó test sok fiatal tulajdonságát. A mai sportidőkben látszik, hogy mily keveset nyújt a kitorászott test, ha léleknélküli. Ha ugyanannyian járnának a Manrézába is, mint a futópályákra, tornacsarnokokba — ha a rádió reggeli torna előtt egy negyedórás elmélkedést közvetítene — akkor harmonikus lehetne a mai ember élete is s akkor a technika áldás lenne, nem pedig nyomasztó egyoldalúság.

A felsorolt, fiziológiás alappal bíró válságokon kívül lehetnek egyéb krízisek is. A lelkiéletben ugyanis vannak szárazságok, unalmas síkságok — vannak szakadékok, örvények, sötétségek — vannak nehéz órák és extázisok. Tudnunk kell, hogy a léleknek „feszülései, lendülései“ (Prohászka) vannak s ezek természetes életéhez tartoznak. Nyargaló szélvész, viharok, orkánok, zivatarok kavargják fel a természet nyugalma is; senkisémet fogja betegségnek nevezni a villámot, égzengést.

A lélek felhősségét, ködös borongásait, méla sejtéseit, nyugtalanságait sem szabad betegségnek nevezni. Természetes kísérője a fénynek az árnyék; minél fényesebb egy lélek, annál nagyobb sötétségei vannak. Tehát fogadjuk a komor hangulatokat, a lélekpróbákat, a belső megkísértéseket úgy, mint természetes járulékokat s használjuk fel őket lelkünk erősítésére, edzésére. A nyári zivatar is megtisztítja a levegőt, termékenyítő esővel áztatja földünket s utána megkönnyebbülünk. Pontosan így van ez a lélek zivatarával is. Csak ne féljünk tőlük; csak maradjunk mindig bátrak, erősek! „Ne dobd el soha lelkedből a hőst“ (Nietzsche). Aki tudja, hogy a sötét éjtszaka lelke tisztulását szolgálja, aki megérti, hogy az igazi békesség és nyugalom a nyugtalanság gyümölcse, aki elég életművész ahhoz, hogy felismerje a külvilág és belvilág analógiájából fakadó összes igazságokat, hogy általuk kívülről befelé s belülről kifelé hasson, az csakhamar harmonikus lélekké fejlődik, annak csakhamar lesznek boldog órái s az feltalálja magát minden élethelyzetben. Az átszenvedí a sötétséget, mert tudja, hogy ulána kisüt a nap és világosság következik; az bízik Istenben, aki tudja, miért adta a sötétséget s nem fagy meg a misztikus élet sötét éjtszakájában sem. Talál ott is csillagokat, ha megremeg egész valója is, látja a szellemi horizont sarkcsillagát, kíváncsi alázattal barangol s ha néha fél is, tudja, hogy ki fog jutni a világosságba. Tág, csodálkozó szemekkel kell nézni az életet; nem kell behunyni a szemünket, hanem bátran szembenézni az igazságokkal és hamisságokkal. Meg kell őrizni nyugalmunkat s anélkül, hogy stoikusokká merevednénk, meg kell barátkozni a veszélyekkel, harci kedvünket nem szabad elveszíteni és résen kell lennünk kifelé, befelé egyaránt. Akkor felvértezve talál a sötétség s tudás, bizalom, türelem átsegít minden nehézségen.

Ne bántson senkit az élet érthetlensége; ne tegyen senkit életunttá a sötétség. Aki harmonikus, nyugodt lelket akar, annak meg kell értenie, hogy az ésszel igen keveset foghatunk át a valóságokból s lépten-nyomon inkongruenciákkal találkozunk. Aki tépelődik a végtelenség elképzelésével, az úgy tesz, mint aki erején felül súlyt próbál emelni. Hasztalan erőlködés! Belátjuk, hogy van, de képbén magunk elé vetíteni nem tudjuk. Ugyanez áll egyéb transzcendens valóságokra is.

Sok hívó ember hasztalan tépelődésekben pazarolja el lelki energiáit, ahelyett, hogy egy-két csapással kiszabadítaná magát s bizvást folytatná útját, az önmunkálás áldásos tevékenységét. Ha sötétség vesz körül, ha éjtszakába jutunk, először keressük mindig az okát; sokszor önmagunk fedjük el hibás beállítottsággal az eget; sokszor kútba dugjuk fejünket s azt hisszük, sötét lett. Hangsúlyozom, hogy a lelki elsötétedéseket nem azonosíthatjuk az egyházi szóhasználatban előforduló s a misztikusok által leírt „sötét éjtszakával“, mert ezek fiziológiás korszakoktól független behatások; azonban sok közös vonása lehet a lélek nyugtalanságaiból, az életérzés kínjaiból s az öntudat

önmagaradöbbenéseiből szövődő, kuszált pszichológiájú állapotoknak. Mégegyszer ki kell emelnem azt is, hogy mindez állapotoknál semmi kóros nincs. Egyoldalú orvosok gyakran sorolnak a patológiás állapotok körébe minden rendkívülit, ami igen szegényes álláspont és teljesen jogosulatlan. Innen származik az a tévedés is, amely a lángészt az örülettel igyekszik rokonságba hozni; ahogy a természetfölötti nem természetellenes, ugyanúgy az átlagon felülit sem lehet betegesnek, kórosnak mondani, csak rendkívülinek.

A lelkiélet útvesztői tehát tudatosan kikerülhetők. Helyes mérték és arány kell a lelkiekbe is. Ne akadályozza a lélek, a lelki tépelődés túltengése az egészséget, de fordítva se legyen: ne ölje meg a sport a lelket, mint az napjainkban általános tünet. A természet is csupa mérték és hasonlat: tanításai alkalmazhatók a lelkiéletre is. A lélek „gyomra“ is elromlik a helytelen, rendszertelen táplálkozástól; a lélek „izmai“ is tornára várnak; a léleknek is kell gerinc, tartás, jó levegő, vitamin, gondozás is! Amint elveszítjük a mértéket, az arányokat, a helyes súlypontokat, baj, betegség jelentkezik a lélekben. Sok „sötétség“ csak ilyen aránytalanságból származik. Nietzsche túllőtt a célon, mert emberfeletti embert akart a tökéletes ember helyett; a soffőrember azonban alulmarad az ember fogalmán s gép az ideálja, tehát torzszülött. Két véglete az aránytalanságnak!

A lelkiélet tanoncai és legényei ne feledjék — a mesterek ezt már tudják — hogy a természet törvényeit is respektálni kell. Kemény, vaskövetkezetességű törvények ezek, melyek sokszor megzavarják az elmélkedő lelket. Nem változtathatunk, de igenis uralkodhatunk rajtuk!

A hitből fakadó életnek ilyen és hasonló feltevései, ha nem is számítanak „exakt“, bebizonyított igazságoknak (ugyan hány ilyen van összesen?), mégis megérzést fejezhetnek ki, vigasztaló lelkiületet jelentenek, amely nem esik kétségbe az érthetlenségek, elképzelhetlenségek, logikai abszurdumok láttára, hanem tudja, hogy eszünk, képzeletünk, eszmélésünk sovány fénye csak tökéletlenségünkre int, csak szerénységre kényszerít s megerősíti azt a boldogító tudatot, hogy minden „haladás“ ellenére bátran fogózkodhatunk az ősi hit segítő hatalmába és nincs mit szégyelnünk emiatt. Lássuk be tökéletlenségeinket, különböztesük meg hibás magatartásunkból eredő kríziseinket az isteni türelempróbák érthetetlen „sötét éjtszakáitól“ s akkor megtaláljuk lelki nyugalmunkat, boldogságunkat, békességünket és soha nem zúzzuk össze magunkat a lelkiélet szirtjein!

Jövő lelkiség

Ha a közvetlen tapasztalat látszólag ellene is szól (ki merne a technika és sport mindenhatóságának, az eugenikai tévtanoknak, az anyagnéző világszemléletnek bosszantóan naiv, gyermekes légkörében szellemiségről, erkölcsiségről és magasabb hivatottságról álmodni?), úgy látszik mégis, hogy a bomlás és feloszlás hullabúztétől megundorodó emberiség más irányt keres, visszarágyódik az elhagyott, biztos rév után — azaz elközelgőben van egy „új középkor“, a lélek jogainak, szerepének visszaállítása. Nem ábrándos érzés ez, hanem észlelhető valóság. Úgy az egyesek, mint családok, nemzetek, népek életében ádventi vágyak sírnak és hallatszik a meleg, a fény, a világosság hiányának panaszos siráma napkelettől napnyugatig. Soha még ekkora istenszomjúság nem kínozta a szíveket...

Az utolsó évtizedek naplói keserves csalódásokról tanúskodnak. A tudományok gögje megcsappant. Az intellektualizmus egyoldalú elfajulását a korválság vátesei eleget ostorozták. Prohászka, Bergson s az újabb kor minden nagyobb lángelméje ezen a ponton fedezte fel önmagát. De ez csak javára vált a tudásnak, mert objektívebb lelt általa s visszavonult a munkapadhoz, a komoly kutatást tűzte ki szerényen céljául s nem képzelődik már s nem akar „világretjéteket“ oldozgatni, ha az meghaladja erőit. Az őszinte realizmus kiszorította a természettudomány kalandorait a világnézetkínálat zúgpiacairól s beláttuk, hogy korunk haladása csak megerősítése, fellendítője a hitéletnek, az őszinte és mindig valóságos katolicizmusnak.

Ugyanekkor azonban még nem aknáztuk ki eléggé az apológiának újabb, nagyszerű lehetőségeit. Hiszen a tudomány minden igazi vívmánya csak újabb érv lehet a megdönthetetlen és változatlan igazságok megerősítésére. Csak egy példát hozok fel. Még másfél évtizeddel ezelőtt az apologétika a látható természet csodáihoz küldött bennünket, hogy megtanuljunk látni és hinni. Az ég és föld, a csillagvilág és a külső természet csodáit hozták fel érvül a személyes Teremtő léte mellett s már ezek egymagukban is elegendőek voltak arra, hogy meggyőzzenek bennünket a gondviselő hatalom létezéséről. Azóta azonban sok újdonságot látott meg a kutató emberi elme, még mélyebbre pillantott s ezáltal a apologetikai fegyvertár csak mérhetetlenül gazdago-

dott. Különösen fontos ezt figyelemre méltatni napjainkban, amikor a filozófiai iskolázottság és érdeklődés, a fogalmi pallérozottság és dialektika csak igen keveseknél található meg. A klaszszikus hitérvek nem veszítettek semmit sem jelentőségükből, de igen hasznosan egészíthetők ki a természettudományos tapasztalat és szemléliét révén nyert igazságok újabb sokaságával.

A természettudományos-technikai irányzat legnagyobb csodája kétségtelenül a tér és idő inegszükítése, legyőzése. A térfogalom megvilágosítása, reálisabb meglátása szempontjából két korszakalkotó felfedezés jön tekintetbe: a rádióaktivitás törvényszerűségeinek bámulatos tényei és a rádió, valamint a közlekedés gyorsulása is. A „messze“ és „sokáig“ régi mértékei ma már elavultak. Órák alatt repüljük át a kontinenseket s pillanat alatt hallunk üzenetet a tengerentúlról. Mi köze van mindennek a lelkiséghez? Nos, elsősorban a képzeleti beállítottság gyökeres megváltozása. A képzelet a távolságok legyőzése állal megtanul viágrészek felett könnyűszerrel lebegni, hiszen a valóságból tanulta. Látjuk, hogy a nagy tömegek, távolságok, utak, messzeségek földi tereinken csak relatíve nagyok s mégis egy titkos erőnkkel fölérjük kerekedtünk, szállunk, szárnyalunk az anyag és tér felett. Igaz, hogy ez még csak a képzeleti oldala a dolognak. De a képzelet megtermékenyíti a többi lelki képességet is. A térfogalom és távfogalom e szükülése eredményezi azt, amit Prohászka oly találóan világföleányességnek nevez. Az ember megtanulja becsülni önmagát s elsősorban azt, amit léleknek hívunk benne. Ha erre ma még soknak nevelődnie is kell, mégis, ha egyszer nagyobb lett az önbecsülés, ha nem állatot lát önmagában, aki a színpompás, csodás világban rothadásra van ítélve, akkor majd kedve kerekedik kihámozni ezt a lelket, nagyobb lelkesedéssel nyúl önmagához, igyekszik kristályosodni és végül, mikor már egészen érett, alázatosan leborul az oltárok előtt.

A tér- és időföleányességet azonban nagyszerűen egészíti ki az anyagföleányesség is. A rádióaktivitás törvényszerűségei igen kiábrándítottak bennünket a terjedelemben, a testben való hitből. Az anyag szerkezetét nem ismerő ember képzeletében az anyag, mint valami erős, hatalmas, egyedül biztos, fogható, tapintható valóság élt, amely imponál terjedelmével, gyenge testünk nagy erőfeszítését igénylő tulajdonságaival s elszédültünk, mikor a geofizikus és csillagász a föld és csillagok súlyával állt elő — valóban, sokszor meg is értettük, hosry ez a tömeg, ez a vaskos, szilárd, merev valóság hogyan vezetett „anyagelvűség“-re, világnézetre, amely csak anyagot ismert. De jött a rádióaktivitás tana! Az oszthatatlannak hitt atomokról kiderült, hogy mind-mind egy-egy univerzumot képviselnek, amelyeknek középpontjában a protonnak nevezett nap trónol s körötte kerin genek az elektronok, ugyanakkora sebességei, mint a naprendszer bolygói. Számításokkal igazolható, hogy a proton és az elektronok között szörnyű nagy térségek vannak. Az elektron átmérője kisebb, mint egy billiomod milliméter. A begónia mag-

vához képest akkora egy elektron, mint a begóniamag a földgolyóhoz képest. (A begóniamag átmérője 0.25 mm.) Az elektron, amely tehát egy elképzelhetetlenül kicsiny bolygónak felel meg, ezenkívül óriási sűrűségű. A víz sűrűsége 1, a platináé 21, az életkroné 10 milliárd! Ha egy búzaszemnek akkora sűrűsége lenne, mint az elektronnak, akkor tömege 100 tonnát nyomna, ami kb. egy lokomotív tömegének felel meg. Ki lehet könnyen számítani azt is, hogy ha egy mákszem akkora sebességgel repülne, mint egy elektron pl. a pályáján, a napja körül, ez az energia (kb. 2.2-szer 10^{17} erg) 75.000 tonna jeget olvaszthatna meg.

Még nem is olyan régen az atomot, mint valami végtelenül kicsiny, oszthatatlan anyagi egységet ismertük meg. Megtanultuk pl., hogy egy köbcentiméter levegő 27 millió molekulát tartalmaz, ami pedig az atomnál is nagyobb. Hogy erről a számról fogalmat alkossunk magunknak, képzeljük el, hogy egy villamos zseblámpa körtéjén (ez kb. egy köbcentiméter levegőt tartalmaz) lyukat fúrunk s ezen át másodpercenként egymillió molekulát távolítunk el. Ily gyors munka mellett is éppen egymillió évre lenne szükségünk ahhoz, hogy a zseblámpa körléjének levegőjét az utolsó molekuláig kiürítsük! Első elképzelésre az atomokat még így is — mint kis univerzumokat — csak úgy képzeljük el, hogy valahogy egy kis térségben szűkösen keringenek a proton körül az elektronok. De még csodálatosabb, hogy ez nem így van. Az atom óriási világűrt képvisel, amelynek csak elenyészően kis részét tölti ki anyag, azaz a proton és az elektron, amelynek lömegét már nem is tekintik valódi anyagnak. Igen érdekes — az anyag elenyésző semmiségének jellemzésére nagyon alkalmas lesz — ha kiszámítjuk, mekkora helyet tölt is be az az anyag, amely oly sok embernek az istene?

Az atommag, a proton gömbalakú s átmérője 7-szer 10^{-12} cm. Vegyük alapul a legtömörebb anyagok egyikét, a wolframot. Az atommag térfogata az előbbi átmérő alapján tehát 1.7-szer 10^{-34} köbcentiméter. Magának az atomnak átmérője 10^{-8} cm (azaz: egy századmilliomod centiméter. A negatív hatványkitevőkkel csak az írásmód egyszerűsítését szolgáljuk), térfogata tehát 5-ször 10^{-25} cm. A wolframatomban, tudjuk, 74 elektron kering az atommag körül. Ezek térfogata összesen 67-szer 10^{-37} cm³, amit ha hozzáadunk az atommag tömegéhez, 5-ször 10^{-25} köbcentimétert nyerünk. Ha tehát az atomtérfogatot most osztjuk a benne foglalt elektronok és a proton térfogatával, azaz az effektív anyagi terjedelemmel, azt látjuk, hogy a wolframa^fomnak csak hárommilliárdnyi részét foglalja el anyag! Mekkora űrt tartalmaz tehát már egy atom! Mennyi hely marad még benne atomok és elektronok számára! De egyéb anyagoknál is így van ez, nemcsak a wolframnál. Rendkívül érdekes lesz az az eredmény, amit pl. a vízmolekulákra vonatkozólag nyerünk. A fentihez hasonló számítással könnyű meghatározni, hogy a vízmolekulának csak tízbilliomod részét foglalja el anyag. Ha már

most ezt az anyagot úgy préselnék össze, hogy ne maradjon térség a részecskék között, akkor 8.8-szer 10^{-38} köbcéntiméternyi golyócskát nyernénk (szinte kimondhatatlan kicsiny szám). Ha az emberi testet — ezt az önimádat tömjénezésében eldédelgetett, kisportolt, eugénikai féltékenységgel őrzött, vonalaiban bálványozot hústömeget — sikerülne úgy összepréselni, hogy anyaga az összes üres térséget kitöltse, tehát hézagtalan folytonosságot siker imne teremteni, akkor az 0.013 milliméternyi kis porszemmé zsugorodnék össze! Ennyi tehát a valóságos anyagi rész testünkben! A többi „terjedelem“ mind üres tér, köznapi nyelven szólva: semmi! Az egész ma élő emberiség testét pedig így összepréselve, összesen — horribile dictu — 4 köbcéntiméternyi tömeget kapnánk! Az egész emberiség anyaga, teste tehát elfér egy kávéskanálban!

Ezek nem fantasztikus számok, hanem a pozitív tudomány adatai útján nyert valódi értékek. Sőt, egyesek szerint még ez is túl van számítva, mert lehetséges, hogy az elektronok mértani dimenziói még kisebbek. A „kávéskanályi létünk“ tehát még mindig luxus felfelé!

A szervezetet tehát a modern tudomány adatai alapján úvry kell elképzelnünk, mint egy mérhetetlenül felfújt szivacsot, amely magába issza tápláló anyagát, amely felszív és lead s amelyet összepréselve a semmivel határos kis porszem marad a kezünkben! És lelkileg? Ha felfuvalkodottságunkat, gőgünket, szeretetlenségünket, képzelgéseinket önmagunkról valódi értékükre szállítanók alá — ha azokat a szörnyű üröket és hézagokat az isteni prés eltüntetné és szétterülésünket, gőgös terpeszkedésünket, úrhatnámságunkat megszüntetné s valóban tükörbe nézhetnénk, megiszonyodnánk önmagunkól s megtanulnánk alázatosnak lenni és — reálisnak!

*

Anyagnézésnek neveztem a mai ember szeméből kivillanó sugárirányt. Mindenki csak a közvetlent látja, a jelent. A múlt és jövő iránti érzék kihalt a ma emberéből. Múlt alatt csak a tegnapot, jövő alatt csak a holnapot érti. A perspektíva: elveszett. De ébred a szellem nyugaton s a legújabb irodalom, a legújabb zene hangjai visszakanyarodnak a klasszicizmus felé. A neoklasszicizmus iránya a lélek hazatérésének első tünete. Már dereng. A tömegeknél persze még nem. A fordulót mindig először a világitótornyokon kell ellenőriznünk, a lángelméken és váteseken. A katolicizmus világszerte rokonszenves lett azokban az államokban, amelyek nem a faji pogányság téveszméjének egyoldalúságába terelődtek. Rokonszenves és megdönthetetlen meggyőződéssé szilárdult azonban elsősorban nagy lángelmékben, akikről a katolikus irodalom már sokszor megemlékezett.

Az amerikanizmustól csömörlik már a gyomra az egész világnak. Szégyelhetnénk, hogy valaha is utánoztuk őket. A gyárvilág rideg, pénzes életiránya, az amerikai nők utálatos együgyűsége és bárgyú szabadsága, az angolság szolgálai utánzása még

pár évvel előbb divat volt. Ma már tudjuk, hogy mekkora súlyledést jelent ez. Ma már szóhoz jut a lélek. Az ú. n. „reálpolitika“ — a racionalizmus egyik szönyszülöttje — teljesen csődöt mondott. Csődöt mondott a szabadkőművesség, csőddel végződött a polgári házasság intézménye, megbukott az a szociálpolitika, amely a szeretetet kifejejtette programjából és csődöt mond az eugenika is, ha a sterilizálás kérdésében nem alkalmazkodik a katolikus állásponhoz. Küllőidet járt szakemberek a felületes ítélt megtevesztik: mesélnek a sterilizálás áldásos hatásairól az államgazdaságban, kirívó példákat hoznak fel a terheltek szaporodásának tarthatatlanságáról, stb. Ezt mi is igen jól tudjuk. Csak egyre nem ügyelnek e jóhiszemű reformerek: a magánjogra, amely soha nem rendelhető alá az államnak olyan értelemben, hogy valakin kényszerműtétet lehessen végrehajtani. Ha az állam sokalja az elme- és idegbetegek eltartásának költségeit, vesse ki e költségeket azokra a felekre, akik túlterheltségük ellenére is nemzetek utódokat. De a Taygetos szikláit idézi fel képzeletünkben minden ember, akit műtőasztalra kényszerítenek s akit természetadta jogaitól az állam jogtalanul akar megfosztani. A pozitív eugenikát minden komoly katolikus lelkesen támogatni fogja, de a racionalizmusnak nincs joga „a köz javára“ jelszó alatt a magánjogot és az emberi méltóságot mélyen megsértő és lealázó tevékenységre kiterjeszkednie.

Sajnos, a racionalizmus emberei elveszítik fogékonyságukat a „lélek“ megérzése iránt. Innen származik a sok egyoldalúság. Pedig az élet legmagasztosabb pillanatai mégis csak azok, amelyekben emelkedettnek érezzük magunkat. Amikor sírunk, amikor átborzonganak rajtunk a fönségesnek vagy meghatónak, az örömmek vagy gyásznak, a gyönyörnek vagy lesújtottságnak, megindultságnak az érzelmei. Hiába mondják, hogy az is felemel, ha a logika erejével igazságra bukkanunk s hogy a gondolattermelés is nagyszerű; ez tévedés. A gondolati igazság csak az általa kiváltott érzelmek révén válhatik magasztossá! Az adakozás is csak akkor boldogító, ha szeretetből tesszük. A lelkiséget, a finomságot, megérzést nem hagyhatjuk ki soha életünkéből!

A múlt századvég és századunknak első évtizede is az anyagelvűség és lélektelenség jegyében szörnyű bélyeget hagyott az emberiségen. Eredmény: a világháború és az erkölcsi nihilizmus, másodlagosan pedig a gazdasági katasztrófa, amelyet tüneti kezeléssel ugyan hiába igyekeznek a „reálpolitikusok“ meggyógyítani. Csak a lélekbe markoló oki-terápia hozhat írt a gazdasági válságra. Most, amikor az egészségesebb elmék ezt mindjobban belátják, mikor a lángelmék sorban ismerik fel a katolicizmus biztos várát, mint egyedüli mentséget, új, hajnali sugárözön, mámorító, boldogító lelkiség előérzete vesz erőt rajtunk. Érezzük, hogy a világépítés a mi feladatunk. Nekünk kell a köveket, az embereket megmunkálni, lelküket a katolikus tanok szabad és erős szellemében megnevelni, hogy új világ szülessék a régi helyébe.

Az új kor szelleme kezd minden résen behatolni. Lehántja századok poros bársonyát az elavultságokról s egy friss, tevékeny, bízó emberiség képe kezd a ködből alakulni. Higyjünk ebben az emberiségben! A lélek újra látni fog majd, megérzi hivatását és követni fogja örök honvágyának hajlamait. Nem fog szégyenkezni újra rózsafüzérrel a kezében szembenézni a lét problémájával, de nem terméketlenül töprengeni rajta; nem fog hinni üres politizálásnak és szemfényvesztő diplomáciai műveleteknek, hanem követeli a szeretet és katolikum jogait az állam házaiban és intézményeiben is; kiábrándultan veti el a racionalizmust a tiszta emberiesség és a megértés előnyére; megoldja a lét rejtélyét önmagában s hittel, erővel telepszik, gyarapodik, lelkesül! Reménykedve, adventi hangulattal várunk erre a hívő, erős, boldogabb emberiségre, jövő lelkeségre!

Természettudományos műveltségünk.

A tapasztalati természettudomány, ha az élet jelenségek magyarázatául kizárólag fizikai és kémiai törvényszerűségeket fogad el, egymagában véve világnézet megalkotására sohasem jogosíthat fel. Erre csak akkor válik képessé, ha nem zárkózik el naivan a vitális elv óriási jelentőségének felismerésétől. Természettudományos világnézetről beszélni tehát voltaképpen mindaddig helytelen s logikátlan eljárás, amíg biológiánk és fiziológiánk nem szakít a mereven egyoldalú, mindent mechanisztikusan érteni akaró iránnyal és új elvekkel nem bővíti ki a biológiai tudományok területét. Kérdés: milyen elvekről legyen hát szó? Vájjon képes-e az emberi elme a természet törvényeinek kutatása közben más utat is követni, mint a fizikát és kémiát s nem veszíti-e el a talajt lábai alól, ha új irányokat keres? Szabad-e új princípiumokkal kísérletezni a biológiában és nem válik-e majd ez merő spekulációvá az exaktság rovására?

Kétségtelen, hogy az életjelenségeket számtalan szövevényes fizikai és vegyi folyamat kíséri. De csak kíséri! Bármily részletesen ismerjük is csak egy kis izomdarab elektrofiziológiai, kolloidkémiai tulajdonságait, az izomműködés maradéktalan megértésére ez mindig kevés marad. Bármily tökéletesen követjük is a táplálkozás kémiáját, tisztán vegyi alapon nem érthetjük meg az anyagátalakulás és anyagcsere jelenségeit. Mindig élénk mered egy irracionális többlet, amit nem értünk. A természettudományos naívságban felnőttek, a filozófiailag kiskorúak (lehetnek akár egyetemi magántanárok és szaktudósok is) erre mindig készek az őskori válasszal: majd idővel, ha a tudomány mindjobban halad, a megértés a részismeretek szaporodásával tökéletesedik. Csak egy kis történelmi átpillantás kell ahhoz, hogy átlássuk e szegényes vígasz tarthatatlansását. A történelmi igazság pedig az, hogy az élet megértéséhez az ókori filozófia óta egy lépéssel sem jutottunk közelebb — minden szédületes technikai és természetismereti haladásunk ellenére sem! Számos új tünemény, jelenség, összefüggés megismeréséhez elrontottunk ugyan, de ismereteink csak divergálólalag haladtak, szétbomlott a tudás kévéje és a modern természettudomány gögös csarnokaiban — csak verejtékező marokszedők járnak! Adat- és ismerethalmazunk

óriási. Újabb szintetizáló irányzatok a biológiában és orvostudományban igyekeznek valami egységes elvhez jutni és összefogni, harmonizálni a túlbujánzó ismereteket. De ez a kísérlet mindzideig eredménytelen maradt.

A komolyabb szaktudósok világszerte átérzik a helyzet tartathatlanságát. A materialista orvos és biológus ma már karikatúra: ha akad is ilyen még egynéhány, azokat nem tekinthetjük hivatásuk és tudásuk magaslatán álló egyéneknek. Cím, rang, tekintély ne tévesszen meg. Ne feledjük el, hogy a szaktekinvély a természettudományban rendkívül kis területhez van kötve. Egyenesen nevetséges, ha valaki évtizedeken át pl. eg> szervműködés eröművi-vegyi vonatkozásait kutatva, belevakult a laboratóriumi vizsgálatokba s ekkor előáll egy végtelenül gondolatszegény és elfogult materializmussal, nagyhangú kijelentéseket tesz a „tudomány“ nevében, amihez voltaképpen nem sok köze van. Oly sok mindent értenek ma tudomány alatt! Pedig őszintén szólva, a gyakorlati biológiai kutatás sokszor nem egyéb, mint fáradtságos mérés, megfigyelés, kísérlet és nagy kérdés, hogy mélyebb biológiai perspektívákat nélkülözö ilyen természettudományos mesterembereket megilleti-e jogosan a tudós jelző?

Az elavult értelemben vett természettudomány tehát képtelen világnézet megalkotására, sőt még csak tanácsot sem adhat világnézet felé evezö lelkeknek. Megengedjük, hogy bizonyos „világrajzolat“, „világvázzat“ így is rávetödik eszmélésünkre — de ez nélkülöz minden szint és mélységet, gondolatot és eröt. A világnézethez mélységes bölcselet és hit szükséges.

Az eddigi értelemben vett természettudomány (föleg a biológiai tudományokra hivatkozunk itt) megfigyelte az életelenségeket, igyekezett azokat ismert, laboratóriumokban utánózható, fizikai-kémiai folyamatokra tördelni s így meghatározni. Egyszerűen elfogadta alapul azt a korántsem bizonyítható tételt, hogy előbb-utóbb minden életfolyamatot sikerül egyszerű, anorganikus összetevökre bontani s ha majd ilyen módon minden szerv, szövet és sejt át lesz kutatva, az egész élet ismerete érett gyümölcsként hull majd az öHinkbe. De éppen a rohamosan szaporodó ismeretek, lázas kutatások, összefüggéstudásások mutatnak mindjobban, hogy milyen vaskos tévedés volt erre a végzetes alapra építeni a modern biológiát. A morfológiai-mechanisztikus életmagyarázat naívsácairól szinte már fölösleges beszélni. A szervek működését a gének működéséhez még csak hasonlítani sem lehet. Megszoktuk elképzélésünkben a szerveket csak $e^v^z^ní$, mintertv szilárdan határolt, meghatározott működésre beállított készüléknek tekinteni s elfeleitiük, hogy ez a szervfogalom nem felel meg a valóságnak. Voltaképpen az alak és működés egymást feltételezö elveinek polaritása között hullámzó, energiákat gyűjtö és szörö, kiválasztö ágaskodö és riadó tiltakozö és engedelmeskedö, lelki vonásokat is tükrözö, alkalmazkodö, sugárzó, önálló és mégis szociális sejttömörölésekröl van itt szó, amelyek a dallam, az összhang és ritmus jegyében éneklik

az élet dicséretét. Azt mondhatná valaki, hogy ez költészet és ebből a tudománynak nem sok haszna származik. Elég csak a kísérleti fiziológia egyik legnagyobb alakjára, Claude Bernardra (1813—78) hivatkozom, aki szerint eljön még az idő, amikor majd a fiziológus, a filozófus és költő ugyanazt a nyelvet beszél s valamennyien megértik egymást.

Azt hiszem, ez az idő nincsen túlságosan messze. A technikai tudományok óriási gyakorlati eredményei mellett az élettan és az orvostudomány aránylag elmaradt. Ne feledjük, hogy a sebészetnek és rokonszakmáinak eredményei nem élettanilag, hanem technikailag megalapozott haladást képviselnek. Ezekre hivatkozni tehát az élettudományok és orvostudomány szempontjából nem lehet. A röntgen, a sebészeti műszerek, az érzéstelenítés, a diagnosztika számos sikeres eszköze — mind technikai vívmány! Ha biológiai eredményeket akarunk elkönyvelni, akkor a gyakorlatilag bevált ilyen vonatkozású haladás aránytalanul kevés a hódító, diadalmasan előretörő s a földet leigázó technika gyönyörű teljesítményei mellett. Mi ebből a következés? Az, amit már Bergson a filozófiában hangsúlyozott: a biológiai tudományok kiegészítésre, új alapokra szorulnak s a haladás érdekében szigorúan el kellene választani az életjelenségeket kísérő erőművi-vegyi jelenségeket felkutató fiziológiát egy új elveknek helytadó és az életjelenségeket más oldalról is megközelítő voltaképpeni biológiától! Ezt a biológiát nélkülözte az orvostudomány, mert félszegségében nem mert szakítani az orvosi iskolák merev és „exakt“ jelzővel felruházott s a tradíciók egyoldalúságaiban gyökerező irányzatával, a szenvedő emberiség roppant kárára és a nemesebb értelemben vett tudomány nagy veszteségére.

A modern orvostudomány azonban mégis érezhetően igyekszik haladni ebben az irányban. A konstitúciós tan megszüntette a szervek elkülönítő szemléletét és felismerte az egész ember jelentőségét a múlt lokalizációs, szegényes, kicsinyes álláspontjával szemben. A humorális tan a keringő nedvekben új princípiumokat, hormonokat talált, amelyeknek szövetnyessége beláthatatlan s amelyek csak egyes nagyobbvonalú megnyilatkozásaikban pillanthatók át. Végül az örökléstani kutatások szinte mesés kilátásokat nyitottak meg, át fogják alakítani a biológiát és pathobiológiát — megsejtetve egy hatalmas egységben tovahömpölygő életzúgást, amelyben minden pici bogárka zümmögése érvényesül, amelyben összefogózik az egész élő világ s amelyből kicseng az alkotó szeretet, a teremtő szerelem Istenhez emelő dallama.

De mindez még nem elég. Az eddigi természetkutatás főleg csak alaktani, szövettani és vegyi meghatározásokra terjeszkedett ki. A szervek, szövetek és sejtek működésritmusával még alig foglalkozott. Pedig patológiai ismereteinket, patobiológiai szemléletünket éppen ezzel az új tényezővel gazdagíthatnánk talán legtermékenyítőbb módon. A ritmusnak a fiziológiában

óriási jelentősége van, mégis teljesen elhanyagolt fogalom. Holott számtalan betegség lényegét, ha a kísérő kórbonctani elváltozásoktól és vegyi módosulásoktól függetlenül tekintjük, éppen ritmusingadozásokban találjuk megadva. Nincs még kellőleg kikutatva a lelki tényezők szervreakcióinak mibenléte sem, a lelki hatástávolság fiziológiai és patológiai határai, az egyes lelki tényezőknek, az akaratnak, gondolatnak és érzelmeknek fiziológiai, szomatikus visszatükröződése a sejtműködésben stb. Százzámra lehetne felsorakoztatni azokat a szempontokat, amelyekkel egy modern élettannak a materializmus csődje után programot adhatnánk.

Természetes, hogy a Pszichét, a Lelket komolyan számbavevő és irracionális elvekkel is egyensúlyt tartó biológiai irányzat már képes arra, hogy bizonyos fokig segítségünkre legyen világszemléletünk kialakulásában. De e biológiai életátfogás sem nélkülözheti a hitet és a filozófiát. S mit tapasztalunk, ha az ortodox, inkább sztatikus élettani szemléletet dinamikussá tágítva, *merev* képleteken túladván, magasabb és tágabb vonatkozásaiban szemléljük a hullámzó, daloló, formákba és színekbe, ritmusokba és örökkévalóságba magasodó életet? Mit mond nekünk ez a „természettudományos“ világkép? Rávezet a krisztusi tanok örökérvényű, koráramlatoktól független értékeire! Rávezet a katolicizmus biztos igazságainak tudatosabb megértésére, talán legmegragadóbb apológiájára. Rávezet a felebaráti szeretet elengedhetetlenül szükséges követelményeire, a szentek egyességének nagyszerű, vigasztaló tanára is mintegy tapasztalatilag is ránevel. Mindenki felelős mindenkéért! Senki sem lehet számunkra közömbös! Az életek egysége, biológiai füzére Krisztus misztikus testének nagyszerű jelképe. A katolikus hit és a biológiai életszemlélet a legtökéletesebb összhangban áll egymással, kicsinyes ellenvetések feloldódnak benne és e fölismerés révén valóban boldogító látás birtokosai lehetünk. Ez a megérzés erői ad élni és cselekedni, összeköt szorosan megholt kedveseinkkel, jövő korok embereivel és elzúgott századok millióival. Nem lehelünk elhagyottak. Világölelő szeretetben mindenkinek hozzátartozói vagyunk. Megbarátkozunk ellen-szenvekkkel és céltalannak hit dolgokkal, megtanulunk hinni a győzelmes jóban és szépben, elszenvedjük mások hibáit és saját tökéletlenségünket, felelősnek érezzük magunkat a világ történeleiben, vigyázunk még gondolatainkra is — nemesítjük, idomítjuk másunkat másokért és határtalanul bízunk! így nevelődünk hivatássá, így leszünk a világ világossága!

De még itt sem állunk meg. A biológiai életszemlélet révén nyert hitbeli megerősödés, amely így önmagában véve bizonyos fokig pogány életszemlélet alkotó eleme is lehetne, melegebb táiakra is elragad majd. Lassankint megsejtjük, hogy a természetlátás új magaslatokra vonz, hogy mindezek felül még egy hatalmas erőforrás áll rendelkezésünkre: a kegyelem meleg, puha fénye! A katolikus hit által közvetített világosság gyönyörűen

koronázza meg biológiai életszemléletünket, természettudományos világképünket. Ami az ésszel és szemlélettel átfogható világképből még hiányzik, azt megadja a hit biztonsága. Ahol elménk elégtelenné válik, ott kigyulladnak a Credo csillagai és a kegyelmi eszközök meleg, meggyőző vigasztalása. Becsülni fogjuk nemcsak a szentségeket, hanem a szentelményeket is. A megszokás révén talán színtelenné vált vallási gyakorlatok után senki sem áhítozik annyira, mint a tudományos ismeretek csődjétől megcsömörlött mai ember. Nem anakronizmus, hanem modern dolog és mély bölcseséget sugárzó ténykedés lesz tisztelni Máriát; Isten anyja már mélyebb biológiai érzékünkből kifolyólag is tisztelendő személy lesz; a rózsafüzért igazolja a modern lélektan; ugyanezt teszi az összes szentségekkel és szentelményekkel. A természettudósnak igazán még mélyebben vallásosnak kell lennie, mint a biológiában járatlan embernek, s ha elfogulatlan a tudományban, elfogulatlanak kell lennie az életben is!

Biológiai világszemlélet és a kegyelmi erők megérzése között talán első pillanatra erőszakoltnak látszik az átmenet. De aki felemelkedett odáig, hogy a természetben megnyilatkozó isteni gondolat nagyszerűségét a biológiai testvériség megérzésében átélje — aki érzett már szentferenci boldogságot a szívében, ha alkonyízáson felejtette a szemét — aki beszélgetett már virágokkal, gyermekekkel és szűzekkel — aki észrevett lélekrezdüléseket egészséges és beteg szervezeteken — aki boldog gyermek tud lenni kemény férfiasságában és megfigyelte saját lelkének legtiikosabb igényeit — az a felhők, vízesések, erdőzúgások, tengeráramlások, tavaszi életfakadások, virágníylások élethullámaiból elkíváncozik a misztikusan vöröslő oltárfény mellé és tökéletes megnyugvást csak az élő Krisztus szavától vár. A mélyebb gondolkodás, kedélyünk és szívünk igényeinek elfogulatlan tanulmányozása csodálatosképpen nyugvópontok keresésére ösztökél és a biológiai távlatokból a tökéletes ember vágvát hozza magával. Ha összegezzük a lét rémséges sötétségében tapasztalt spontán eligazíthatatlanságot saját lelkünk összes rejtélyeivel — ha természettudásunk révén összerótt világra izunkat szívünk titkos vágyainak színeivel átfestjük, Krisztus-igényünk támad és csak egy kis elfogulatlan történelmi látóképesség és élettapasztalat kell ahhoz, hogy hívó katolikussá váljunk. A katolikus hit számol az ember kettős természetével: páratlanul reális nevelőerejét felhasználva soha sem tévedhetünk el! A kiegyensúlyozott, helyesen vallásos katolikus nem válhatik esrvoldahívá; az életet győzi minden körülmények között és megtalálja boldogságát akárhol.

Természetes, hogy mindezeknek átlátása nem közvetlen adottság. Elmélyedés, filozófiai érzék és éppen természettudományos ismeretek kellene hozzá. Kell szkepszis, melyet a tudomány makacs egyoldalúsága érlel a beléje hatoló lelkekben; s e szkepszisből születik a pozitívebb, őszintébb tudás vágya, amely új

utakat keres és jelen tudásunk elégtelenségéből kiábrándulva felszárnyal a hit csodájáig.

Nagy szükség lenne épp ennél fogva a filozófia és teológia népszerűsítésére, az általános érdeklődésnek felkeltésére ez irányban, ha az intelligencia széles tömegeit meg akarjuk óvni azoktól a naívságoktól, amelyeket éppen bölcséletileg iskolázatlan természettudósok, az élettudományok mesteremberei szoktak üres frázisaikkal terjeszteni.

Nem volna szabad túrni továbbá, hogy természettudományos kiképzés párhuzamos filozófiai iskolázás nélkül történjék. A hivatása magaslatára igyekvő orvosnak kell a filozófia! Az orvosnövendékek filozófiai iskolázása elengedhetetlen feltétele annak, hogy ne nevelődjenek egyoldalú orvostestvérek, akik nem méltók arra, hogy oly nagy felelősséggel ajándékozza meg őket embertársaik bizalma. Mély gondolati irány és lelki nevelés nélkül vétkes könnyelműség orvosi pályára engedni embereket.

Így fog a modern biológiai irány s az elfogulatlan, egyoldalúságtól felszabadult természettudomány visszavezetni a kereszténységhez, sőt a teljes katolicizmushoz.

Hivatás és szerep

E sötét, vészterhes időknek talán legnagyobb tragédiája az, hogy az átlagosan polgári, a középszerű, az ú. n. „reálpolitikai józanság“ az uralkodó csillagzat világszerte, ami csak utilitarista beállítottságot jelent és távolról sem azonos a józan eszből fakadó életirányítással. Csak szemmel és ésszel látnak, holott szívvel és lélekkel kellene közelíteni nemcsak a lét titokzatosságából kivirágzó eszmények és látomások, de gyakorlati feladatok megoldása felé is. Nagyobb részvétellel kellene politikát űzni, nem kizárólag a közösség elvontabb érdekeiért, hanem egyúttal a szívek és lelkek egyéni bajaiért, gondjaiért is. Több fájdalmat kellene enyhíteni s a szeretet meleg légkörét sokkal jobban megközelíteni közéletben és fórumokon; több megértéssel kellene fordulni egyesek különleges problémái, életigényei felé.

Minderre a nyárspolgári középszerűség képtelen. Pedig amíg mindezek nem lesznek komoly, őszinte törekvés célkitűzései, addig önámítás keresztény kultúráról beszélni s addig a pozitív emberi haladás minden útja el van vágva. Miért omlanak össze a legmerészebb ívelésű szociálpolitikai intézmények? Miért elégitik ki oly hiányosan a felsorakozók várakozását? Mert nem a szeretet alkotta őket, hanem rideg, sokszor haszonleső számítás!

Az ormokon és hadállásokban ma csak szereplők vannak; szereplők, akik állásaikat főleg külsőleg töltik be: született vezérek, hivatások — édeskevesén! Erőszakolt erély (szóval gyengeség), igazságtalan jog- és vagyoneosztás, szeretetlen nemtörődömség a hatalmi forrásoktól távolállókkal szemben — e mételeyek mind középszerű, az univerzalizástól messze eső, vezérpolcra felkapaszkodott hivatástalanokra jellemzőek. És politikai, államhivatali, közélet-gócpontokon, sőt gyakran a talán még nagyobb felelősséget jelentő tudományos erődökben is üven rövidlátó és színvak tiszték látják el a legfontosabb szerepeket — sokszor megindítóan sok jóindulattal és jószándékkal — de oly végtelenül kevés tehetséggel és rátermettséggel! Mesteremberek vezetnek, akik azonban nem értik az élet modulációit, akik nürnbergi mesterdalnokok s megkövezik Walthert, az új harmóniák és meglátások, az igazi művészet hivatott profétáját. És Walther szerepe mindennap megismétlődik: a kontárok maguk

alatt, mélyebben állóknak látják a hivatásosakat s elfojtják a tehetségek kibontakozásának lehetőségeit. Ma a talentumokat is maximálták: csak egy bizonyos határig szabad tudni és érteni, csak addig, amíg az áldott közepszerűség szolgálatának megfelel. Azontúl vétek és túlzás a tehetség és a legrosszabb ajánlólevél. Ezer szerencse, ha akad néha egy-egy Hans Sachs, aki megérzi a választottak érkezését!

E fonák helyzetnek oka abban rejlik, hogy a tehetségek elbírálói és felhasználói, tehát a vezetőségek, kicsinyes, alacsony szempontok szerint ítélnek, mert a középest, a maguk fajtáját keresik. Külső szerepkörök betöltésére alkalmas egyéneket kívánnak, mert félnek a hivatásosaktól, hiszen azok áttörnek a közepszerűség ortodoxiájának avas rétegén és új fénybe, világosságba -öltöztetnék csillagunk százados használatban elkopott, megfakult arculatát. Ez persze hadállások, pozíciók feladásába kerülne. A közepszerűség azonban nem ismer önzetlenséget, amely magasabb érdekből és igazságosságból utat nyit a jobbnak, tökéletesebbnek. Az idősebb korosztálybeliek féltékenysége az ifjúságra, az indokolatlan álláshalmazások és mellékjövedelmek, az ostoba és nevetséges kasztrendszer, a rangkórság, stb. mind kiáltó bizonyítékai ennek.

Soha annyi közéleti szereplő pályafutása nem fült botrányba és katasztrófába, mint napjainkban; soha ennyi erkölcsi bukást nem látott a nép vezetői részéről. A közepszerűségnek ugyanis melegágya minden pártrendszer és kollektivista érdekhajhászás, minden titkos szövetség, amely pár év alatt a tehetségtelenek százait juttatta vezető állásba s lehetetlenné tette a szabad tehetségversenyt, gúzsbakölte a középosztály fejlődését és végzetessé vált az összes társadalmi rétegek értékeinek kitermelése szempontjából. Hogy ez mekkora lelkiismeretlenség a hatalom birtokei részéről, azt nem kell részleteznem. A hivatás nélküli vezeterek, a reklámozott és tehetségeseeknek kikiáltott szereplők usyanis hasonszőrűek előmenetelét biztosítják elsősorban — tehetséget és rátermettséget látnak ott, ahol az nincsen és közepes ítéelőerejük folytán, közepes szempontok szerint továbbra is szerényebb képességű vezérkart teremtenek maguk körül, amely féltékenyen, pusztán kollektív hatalommal nyomja el az igazak, a hivatottak feltörését.

A megriadt nyáj, az irányítást váró tömeg pedig kétségbeesetten látta félisteneinek alkonvát, a tekintélyek csúfos vereségét és bukását, akár öngyilkosság, akár sikkasztás, akár hatalmi téboly és rátermettség hiánya folytán előállott csőd következtében. Ékesebb bizonyíték a közepszerűség diadalmas előnyomulására nem lehet, mint amit a választásoknál és kinevezéseknél észlelünk. Mindenki szerepelni akar — mindenáron; csak legyen egy kis súlya nevének, családjának, protekciójának s a méltatlanul elfoglalt állásnak. Lassankint majd igazán komolyan veszik a régi gúnyos mondást, hogy akinek az Isten hivatalt ad, észt is ajándékoz hozzá. A visszaélések egész sora vezethető

vissza erre a pusztítóan téves gondolkodásmódra. És a kritikátlan intelligencia, amely felháborodik azon, ha az Egyház egy-egy könyvet éppen a tömeg kritikátlansága folytán előálló veszélyekre való tekintettel index alá helyez, a hivatástalanok jelszavainak engedelmes követőivé szegődik, hisz kontárfilozófusok szofizmáinak, kontárorvosok tudatlanságainak, minden reklámtól üdvösséget vár, minden szónoktól igazságot remél s behódol az áltekingintélyeknek. A hivatásosak csendes, természetes, magvas munkáját ellenben nem becsüli, mert nem érti meg. Itt van a népszerűség és alaposság közötti örök ellentét kulcsa, itt van a magyarázata annak, hogy miért van nagyobb tekintélye a szolgabírónak, miniszternek, képviselőnek, bankárnak, mint a tudós-nak, szerzetesnek, költőnek, művésznak. Ki ne vette volna még észre azt a kacagtató igazságot, hogy a művész megbecsülése rendszerint kormányfőtanácsosi vagy valamely más közéleti címével kezdődik?

A társadalom vezetése, irányítása akkor lenne megnyugtató, ha a vezérszerepeket mindenütt hivatásos emberek töltenék be. E hivatásos vezérkar döntő pillanatokban ösztönszerűen egymással érezne és összefogna, hisz a hivatásban adva van a komoly életeszemény birtoklása is, amely még vetélytársaknál is közös akcióba sűrűsödne és igazságos ítéletekben, határozatokban, pártfogásokban jutna kifejezésre.

Még néhány évvel ezelőtt divat volt a „csökkentértékűek uralmáról“ beszélni. Ma elhallgattak ezzel, mert immár valóságá vált a közepesek uralma.

A katolikus életfelfogás nem ismerhet megalkuvást ezen a téren. Minden erőnkkel oda kellene hatnunk, hogy az abszolút fölény jegyében küzdő Egyházunk szelleme érvényesüljön, ami a tökéletesebbet és igazságosabbat sürgeti. Mi nem állíthatunk félre, nem nyomhatunk el senkit igazságtalanul: de a felebaráti szeretet szuverén parancsa megköveteli nemcsak azt, hogy a legutolsó imbecillist és legterheltebb semmirekellőt se hagyjuk éhenhalni (szemben a túlzott eugenika-irányzat embertelenségével), hanem azt is, hogy a hivatásosak, tehetségesek és súlyosak olyan szerepkörhöz jussanak, amelyben több krisztusi szellemet adhatnak tovább s több krisztusi életelvet valósíthatnak meg maguk körül. Ez magas cél, de csakis így ellensúlyozhatjuk a világi szempontok szerint ítélő, működő, gerjesztő polgári centrumok sivár munkáját. Igazán katolikus misszió lenne az, ha ennek komolyabb megvalósításán fáradoznánk és jobban kiépítenők a tehetségvédelmet a katolikus akció hatásköreinek, tehát az igazság és szeretett vallásának terjesztése érdekében!

Fajegészségtan és keresztény szellem

Fajegészségtani, fajnemesítési törekvésekkel a történelem folyamán gyakrabban találkozunk; ahogy az egyén is többre, jobbra, erősebbre tör, úgy a faj is kivirágzás, nemesedés, maximális célok, történelmi küldetésének beteljesítése felé törekszik. A fajok versenyfutásában is az erősebb, nemesebb, okosabb győz, — a satnyább, degeneráltabb elbukik. Érthető és helyes tehát a népeknek, államoknak az a törekvésük, hogy minél több egészséges és értékes (e kettő azonban távolról sem ugyanaz!) polgárral gyarapodjanak s hogy minél kevesebb legyen a nyomorék, a tökéletlenebb, nem életrevaló ivadék, aki sokszor önmagának is teher s a társadalomban csak mások rovására él.

A fajegészségtan fogalma meglehetősen tág perspektívát ölel fel. Bármilyen vonatkozásban tekintünk is azonban, célja egy: az eugenika, azaz testileg-lelkileg egészséges, teljesértékű emberek születésének előmozdítása és satnya, értéktelen emberek világrajövetelének meggátlása. Vannak, akik különbséget tesznek eugenia és eugenetika között. Az előbbi terhelt utódok születésének meggátlása, tehát tulajdonképpen egyenes fajvédelem lenne — az utóbbi ellenkezőleg, az értékes elemek szaporodásának intézményes elősegítését szolgálná. Szerencsésebbnek tartom a pozitív és negatív eugenika elnevezést: pozitív eugenikán értjük a házassági tanácsadással, rábeszéléssel, meggyőzéssel, egészséges életmóddal, mérsékelt sporttal, test- és lélekedzéssel eszközölt nevelő hatást, szóval azt az eugenikai irányzatot, amely mindenkit arra készíttet, hogy önmagába nézzen s a saját lelkiismeretétől kérdezze meg: joga van-e az utódnemzésre? Nincs-e az ősök történetében valami ez ellen protestáló esemény s nem lesz-e sikoltó vád a terhelt utód? Villámszerű meglátásról tanúskodik Nietzsche Zarathustrájában a következő súlyos strófa: „Ember, mérőönt dobok a lelkedbe, hogy meglássam, milyen mély azt Szabad-e gyermekednek lenni?“ A negatív eugenika ezzel szemben radikálisabb eszközöket is megtűr s erőszakosan, az emberi jogok figyelembevételének mellőzésével akarja célját elérni, amennyiben a terhelt egyének megcsonkítása (sterilizáció, művi vetelés) árán követné a fajerősítés legrövidebb útját.

Jól tudjuk, hogy ma az eugenika kérdése tulajdonképpen világnézeti irányok metszéspontja s még szakemberek, orvosok és biológusok is csak világnézeti alapon oszlanak két táborra, a sterilizáció mellett és ellen. A szaktudományok ugyanis nem boldogulhatnak e kérdéssel: az örökléstani prognózis annyira bizonytalan, hogy lehetetlen adott esetben pontosan megjósolni, terhelt lesz-e az utód vagy sem. A mániás-depressziós elmezavar-nál a domináns (uralkodó, megnyilvánuló) örökléstani tényezőkön kívül valószínűleg még recesszív (lappangó) elemekkel is számolni kell. Hasonlóan áll ez a schizophreniára, epilepsziára és idiotizmusra vonatkozólag is. Tiszta, tudományos prognózis helyett ezidőszerint meg kell elégednünk az empirikus, a tapasztalat nyújtotta jóslással.

Az idevágó leglényegesebb szám adatok a következők: schizophreniás szülők gyermekeinek 9—10%-a schizophreniás, 17.6%-a psychopatha (lelkileg degenerált); mániás-depressziós elmezavarban szenvedők és idióták gyermekei 60%-ban csökkentértékűek. Epilepsziásoknál a gyermekek 10%-ában válnak epilepsziásokká. Cukorbetegség (diabetes mellitus) 16.6%-ban veszélyeztetett az egyenes leszármazottak. A gümőkór öröklődése különösen az ikerkutatások óta tisztázódott. Diehl és Verschuer szerint valóban létezik fajlagos, örökölhető tuberkulózis-diszpozíció.

Az egyes kisebb betegségcsoportokra vonatkozó részletkutatások eredményei ma még nem összegezhetők. Eddigi adatok szerint pl. az ú. n. allergiás megbetegedések (idioszinkrasia) 80%-ban öröklődnek; sok tekintetben eltérők a vélemények a rendkívül változatos fejlődési rendellenességek örökléséről illetőleg, stb. Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy tudományosan biztos alapokon nyugvó fajnemesítésről — eltekintve most az eljárás erkölcsi vonatkozásaitól — ma még nem beszélhetünk. A felsorolt százalékszámok csak nagy általánosságban érvényesek; a természet végtelenül gazdag változatossága minden adott esetben meglepetéssel szolgálhat. Teljesen jogtalan és helytelen tehát a tudomány nevében folytatott minden eljárás, amely kényszereszközökkel él és az államtörvényekkel igyekszik érvényt szerezni egy kezdetleges tudományág rendkívül bonyolult és homályos terén elinduló tapogatózásainak.

*

A pozitív eugenika ellenben a társadalomegészségügy egyik legfontosabb építőeleme és ez nemcsak hogy megfelel a keresztény érületnek is, hanem egyenesen abból folyik. A kellően ápoltság keresztény lelkiismeret a szaktudományok komoly eredményei alapján aláveti magát annak, hogy megengedett határok között és módon foglaljon állást családja szaporodásának kérdésében. A szaktudomány azonban sohasem tehet egyebet, mint hogy tanácsot ad és tapasztalatainak végkövetkeztetéseit vonja le. E tanács lehet észszerű, következetes, hasznosnak látszó — de mindezek mellett a szaktudomány határain kívül eső szempontok

alapján (pl. erkölcsi, vallási szempontból) kifogásolható. Nagyon tévednek azok, akik azt az elcsépelet szót ismételték minden átgondolás nélkül, hogy az orvos kizárólag természettudományos alapon gondolkozzék és ha ilyen alapon jónak lát valamit, cselekvését e szerint irányítsa. Az eugenikus túlzók is abba a hibába esnek, hogy mert számításuk gazdasági és biológiai szempontból előnyösnek látszik, mert álláspontjuk intellektuálisan megtámasztható, ezért helyes is. Elfelejtik, hogy a morálisban az eszköz éppolyan fontos, mint a cél, s bármily kívánatos volna is egy állapot elérése (pl. túlnyomórészt egészséges emberek), ha az eszköz erkölcsileg elítélhető, le kell róla mondanunk. Az eszköz, a módszer az, ami miatt már csak humanisztikus szempontból sem szabad soha beleegyeznünk a kényszersterilizációs eugenikába, művi abortusokba, az életmegrövidítő euthanaziába. Ha az ember csak állat volna, akkor is kalandos és veszélyes vállalkozás lenne mai tudásunk alapján biológiai népesség-politikát űzni, azaz embertenyésztést megkísérelni a negatív eugenika értelmében. Egyetlen ember betegágyánál állva sem oldja fel a legprecízebb orvosi gondolkodás sem azt a pluszjelet a *therapia-egyenletben*, amelyet *psychobiológiai* tények *x-ei* és *y-jai* elé vagyunk kénytelenek írni. Mennyivel nehezebb logikai keretek közé szűkíteni fajokat és nemzetek életét és kívülről befolyásolni akarni azt!

A fenti számok és belátások alapján a nem-szakember is sejtheti, hogy itt egy kezdetleges tudományág legmerészebb álmáról van szó. De bármennyire helyes és üdvös az eugenikára való törekvés — bármennyire is meg kell ragadnunk minden elfogadható eszközt annak már jelenleg is lehetséges megvalósítására, a kényszerrendszabályok szörnyű brutalitásába sohasem egyezhetünk bele! Hiába igyekeznek a sterilizáció hívei a magtalanító műtétet csekély beavatkozásnak feltüntetni — tény, hogy az nem egészen veszélytelen beavatkozás — tény, hogy súlyos visszahatással lehet a beteg ideg- és lelkiéletére — tény, hogy egy szabadon járó, nem ön- és közveszélyes egyén legegységesebb jogait súlyosan megsérti — egyszóval: a kényszersterilizáció és az eugenikai abortus modern egészségügyi inkvizíciókat jelentenek, amelyek ellen az emberi jogok és a tudományos objektivitás nevében is élesen tiltakoznunk kell.

*

Az erőszakos eugenika ellenérvei természetesen lényegesen megsokszorozódnak, ha a vallás-erkölcsi világnézet fénye mellett bíráljuk meg azt. *Az ember nem tenyészállat.* A természettudományos — tehát egyoldalú — világnézet keretében oly elvesző, parányi értékünk a keresztény világnézet tükrében egyszerre óriássá nő és az egyénnek, minden egyes embernek külön-külön való nagy jelentősége, a lélek, a művészet, a filozófia, a szépség, a romantika, a lelkesedés porrá zúzzák a negatív eugenika összes érveit. Ha őszintén szemébe nézünk a problémá-

nak, akkor az eugenika egyszeriben megszűnik természet-tudományos, illetve társadalomegészségügyi kérdés lenni és kizárólag világnézeti jelentőségűvé tágu. Mert az orvostudomány és biológia nem tehet egyebet, mint felkutatja az összes örökletes betegségeket, megállapítja az öröklés menetét, valószínűségszámítások alapján prognózist állít fel és igyekszik fejlődésmechanikai összefüggéseket felderíteni.

Mindezek ellenére esetleg tanácsosnak látszik egyes betegségekben szenvedő alanyok kiiktatása a szaporodásból — ökonomiai szempontból! Ezt tudomására adhatjuk az illető egyénnek — de ha annak nincs finom lelkiismerete — ha az csak földet és anyagot ismer — úgysem bízhatunk a lelkiismeretében, — úgy sem fog ránk hallgatni. Éppen ezért kell kényszeríteni őket ráf — válaszolja az ellenfél. De e kényszerrel szentesítjük azt, hogy nincs lelkiismeret, hogy az egészséget terrorral kell megóvni, hogy nincs magánélet, hanem csak közélet, amelyet mindenek fölébe helyezünk. Az individualitás halála pedig egyértelmű a kultúra halálával, a bolsevizmussal.

A természetnek a faj fontosabb, mint az egyén. De hát nem éppen a természet fölötti uralom a kultúra?! Mikor ébredünk annak tudatára, hogy a valóságban az egyén fontosabb, mint a faj; utóbbi csak fogalom, míg az egyén a konkrétum. Az egyén az elsődleges és a fajt is csak az egyéneken át lehet szeretni. Nem szolgálom tehát a faj érdekeit, ha eltiprom az egyén jogait és egészségügyi diktatúrával szocializálok. Az ilyen eljárás eredményei csak látszólagosak, itt legtöbbször gazdaságpolitikai szemfényvesztésről van szó, statisztikai bravúrmutatványról, amelynek aztán egy következő nemzedék issza meg a levét.

A mai eugenikai és öröklésbiológiai szakirodalom elfogulatlan áttekintése után csak az a benyomásunk, hogy az egész még egy nagy küszködés köddel, homállyal, súlyos tévedésekkel. Szabad-e ilyen tudományokra építeni? Szabad-e hidat verni biztos támpontok, alappillérek nélkül egy illuzórikus jövőbe, amelyben majd emberkiállításokat rendeznek szerény tehetséggel, de dagadó izmokkal rendelkező díszpéldányokból, akikben a finomabb lélek csak szunnyadni fog, mint ma a kannibáloknál, és amikor unottan, sőt gyanakodva néznek mindenkire, aki igazi művészetről, az élet mélységeiről és az ember magasabb rendeltetéséről beszél? A vézna és beteges Chopin pl. bizonyára nem volt szaporítandó díszpéldány a szögletes eugenika szemmértéke szerint: előttem mégis összehasonlíthatatlanul magasabban áll és sokkal nagyobb kincset hagyott az emberiségre, mint a világ összes atlétái és olimpiai bajnokai!

*

A negatív eugenika védői csak a gyógyíthatatlanul sivár racionalisták lehetnek — tehát irreális emberek, akik az életnek

csak egyik oldalát látják. Csak számokkal és százalékokkal érvelnek, mintha lélek, szív nem is léteznék! Azzal hozakodnak elő, hogy Németországban 1929-ben pl. a gyógy- és ápolóintézetekben összesen 56,096.298 volt az ápolási napok száma. Ha csak így, a pusztá adatra tekintünk, valóban megdöbbentő ez a kiadás, amellyel ennyi kórházban töltött idő jár. De ne feledjük el a ma dívó túlzott hospitalizmust, ezt a sokak által megbélyegzett irányt, amikor intézményesen nevelik a nem komoly betegek számát. Természetes, hogy ez mind az egyéni kezelés rovására megy és csak látszólagosan jelent közegészségügyi haladást. Újabb közlemények szerint (németországi tapasztalatok) a kényszersterilizációs beavatkozás után elég gyakran lépnek fel szövődmények, amik sokszor 30—60 napos kórházi ápolást igényelnek. Ezt a túlkidást azonban nem szokták hangoztatni.

Hogy milyen kevés eredmény várható már számszerűleg is a sterilizációs törvény végrehajtásától, azt pl. a vakokra vonatkozó számítás igazolja. A vakoknak csak 10%-a szenved örökletes vakságban. Az öröklési menet 85%-ban reecesszív, azaz lappangó. De tapasztalat szerint a vakok amúgyis 5-ször ritkábban házasodnak, mint az egészségesek. A vakság tehát nem jelent eugenikai veszélyt. Kiszámítható, hogy ha az örökletesen vakokat 60—70 év óta mind sterilizálták volna, eddig csupán 0.55% százalékkal csökkent volna az összes vakok száma!

*

Az „eugenikai veszély“ különben csak egyik rémképe az önző racionalizmusnak. Sajnos, kevesen pillantják át elég élesen azt a tényt, hogy egész mai kultúránk egyik alaphibája az, hogy a tudományban kötelező racionalizmust átcsempészik a morálisba s az emberi élet minden vonatkozására ráhúzzuk a primitív logika sablonjait. A kényszersterilizációs érvek annyira megsértik az ember egyéni szabadságát, amennyire terhelt utódok születése semmiesetre sem sérti a „köz“ érdekeit.

A sterilizáció végrehajtásához — ha az nem ütköznék erkölcsi alapelvekbe — mindenekelőtt az egyén beleegyezése lenne szükséges. De hangsúlyoznunk kell itt közbevetőleg azt is, hogy a „terheltség“ megjelölés gyakran tudományos pontatlanságot, kicsinyes egyoldalúságot, osztályozhatatlan, skatulyázatlan rendellenességet is jelent, amely talán majd egy új megvilágítás fényében nem is tartozik az exakt értelemben vett „kóros“ fogalmi körébe. A materialista orvostudomány — amely a lélekkel nem tudott mit kezdeni — a pathológia körébe sorozta a misztikát, a szentek rendkívüli adottságait, kiválóbb embereknek a normálistól eltérő viselkedését. Ez az egyoldalúság ma mind kirívóbbá válik és revízióra szorul. Szomorú jelenség, hogy mindeme belátások ellenére az egyéni beleegyezés megkerülésével az állam megfoszthatja az állítólag terheltet szaporodóképességétől!

Az ókorban a Taygetos szikláiról dobálták le a csenevésznek látszó újszülötteket. Ma tudjuk, hogy a legcsenevészebb koraszülött is kellő, szakszerű ápolás mellett teljesértékű individuummá válhatik. De ugyanez áll karakterológiaiilag is: a legcsenevészebb jellem, a legfogyatékosabb örökléstan adottság is értékes egyéniséggé nőhet, önmagánál nagyobbra nőhet, ha erre kellő környezetet, nevelést biztosítunk.

Ha oly nagy a defektus, hogy áthidalhatatlan, mindig lehet egyéb kényszerrendszabályokat foganatosítani, amelyek nem nyúlnak olyan mélyen az egyéni jogokba — amelyeket a keresztény szeretet szelleme sugall — amely nem felejt el, hogy a terhelt, idegbeteg ember nemcsak romlott agyvelő és elfajulás, nemcsak kórbonctani preparátum-jelölt, hanem éppoly értékes lélek, mint a legjózanabb polgár, sőt sokszor százszorta értékesebb is!

*

Az őszintén keresztény gondolkodás értelmében a terhelt, a csökkentértékű is ember — ahogy embernek, szentségnek tekintünk a klinikán minden életet, a termékenyítés pillanatától kezdve a roskadozó, foszladozó aggyáig — ahogy megmentjük a nyomorékokat és torzszülötteket is az életnek — ahogy vigyázunk mindenkire, ha az eugenikai értelemben véve mégoly csökkent értékű is volna és ha annak elpusztulása a köz szempontjából mégoly kevés kárt is jelentene! Mi lenne, ha a racionalizáló embertenyésztés szelleme elharapódnék? Nemsokára klikk-eugenikák, politikai pártok és klubok eugenikai következnenek: mindenkiről kiderítené az ellenpártja, hogy miért nem kívánatos a szaporodása s ilyen világnézet mellett akadnának is vállalkozók, akik egyéni eugenikai felfogások értelmében pusztítanák embertársaikat.

Az eugenikát valóban csak egy lépés választja el az euthanaziás kilengésektől. Mindezek az abszurdumok onnan erednek, hogy mindent csak puszta ésszel szemlélünk. Az embertárs betegségét nem szabad csak természettudományos alapon tekinteni. A beteg ember, ismétlem, nemcsak romlott vérkeringés, rossz szív, lusta gyomor, daganathordozó; a betegség nemcsak természettudományos fogalom! Igazság szerint a beteget nem volna szabad kiiktatni a közösségből — a betegnek nem volna szabad pl. állását sem veszteni! Ha a keresztény szellemiség jobban úrrá lenne a közéletben, akkor ez így is volna.

Wagner J. Jauregg, a bécsi világhírű ideggyógyász azt mondja a sterilizációs törvényről: a sterilizálás gondolata elméletileg, tudományosan helyes ugyan, de hogy gyakorlatilag is be fog-e válni, azt majd a nagyarányú német kísérlet fogja megmutatni. Lehet, hogy kiderül, persze csak évek múlva lehet erről szó, hogy külvilági befolyások mégis jelentősebbek az utódok kvalitásainak létrehozásában.

Fölösleges lenne az idézetek számát szaporítani. Csak érzékeltetni akarom, hogy a legnagyobb szaktekintélyek — már csak tisztán tudományos szempontból is — szkeptikusan néznek a kényszersterilizálás remélt eredményei elé. Mi hozzátehetjük, hogy a kényszersterilizálás elvégzése még akkor is jogtalan és elvetendő lenne, ha kimutatható előnyökkel is járna. De ilyenekről szó sincsen! *Erkölcsei cselekvéseinket, indítékainkat ne a haszon és célszerűség inspirálja, hiszen akkor nevetséges lenne minden önfeláldozó munka, minden önzetlen cselekedeti*

A negatív eugenika sehogysem egyeztethető össze a Casti connubii kezdetű pápai enciklika követelményeivel s így természetesen a keresztény állásponttal sem. A keresztény szellem lényege a felebaráti szeretet, saját magunk megtalálása, meglátása az embertársban, a testvériség érzése, amely nem engedi meg, hogy műtetre kényszerítsünk valakit, hogy megfosszunk embereket a szaporodás lehetőségétől, még ha az a köz szempontjából látszólag haszonnal is járna. Az ilyen műtéteknek lelki visszahatásuk is van: nemcsak szaporodóképességét veszíti el a barbár erőszakot szenvedett egyén, hanem önbizalmát, nyugalmát, lelki egyensúlyát, emberi méltóságérzetét. Csak állatiasságát érezheti, mikor kényszerítik, hogy vágóhídra lépjen, mert *állítólag leendő gyermeke árt a köznek, annak a szertelen, önző, fényűző társadalomnak, amely irtózik a beteg embertől, nem tűri még a saját gyereket sem, ha túl gyenge, mert lelki degeneráltságában szerelmes a barbár erőbe, amelyei nem érhet el soha!* Nietzsche egyéni tragédiája ismétlődik e társadalomban, amely tanait oly jól megértette és megfogadta: Nietzsche is Übermensch akart lenni, mert oly félszeg és gyenge, oly szerencsétlen és beteg volt! A mai elsatnyultság és szellemi tunyaság, a gondolkozási restség is a barbár értelemben vett übermensch szaporítására van beállítva — az erős, siralmasan józan, kissé talán buta izomember felmagasztálására, s hogy közben tótágast állanak a fajtisztaság, fajvédelem, szelekció és a több-ember fogalmai, az nem bántja.

Az eugenikát, mivel nem természettudományos kérdés csupán, hanem filozófiai, általánosan emberi, vallási is, meg kell keresztelni, hogy áldásos legyen. Ki kell építenünk igenis a pozitív eugenikát, az észszerű, helyes, jogokat tekintő fajegészségtant, amely útmutatója legyen minden embernek, aki családalapításra készül. Legelső pozitív eugenikai tevékenységünk az legyen, hogy egyénileg éljünk helyesen — hogy okosan gazdálkodjunk erőnkkel, éljünk észszerűen, józanul, erősítsük testünket, lelkünket, hogy így minél értékesebb emberanyag lehessünk örökléstani szempontból is. Tanulmányozza mindenkinek a családfáját: kutassa ki, voltak-e terhelt tagjai családjának, igyekezzék ellensúlyozni a múlt hibáit és foltjait egyéni életében — micsoda szociális horizont ez! — idomítsa magát és hordja példásan, ha kell, az örökölt hiányok keresztjét! Ez élet-

program, ez keresztény stílus, amely mindig férfias és erős, életrevaló és praktikus. Eugenikusan gondolkodik az, aki nemi életét is valóban a faj szolgálatába állítja; aki tudja, mit jelent az önfegyelem s mit jelent a nemi betegségek elkerülése a fajegészségtan szempontjából. Eugenikus az, aki házastársa megválasztásában sem téveszti szem elől az egészséges élettárs fontosságát. Hiszen természetes, hogy a szerelem nem kormányozható léghajó és sokszor törékenyebb, sápadtabb nőknek nagyobb sikerük van, mint az olimpiai bajnoknőknek. De mégsem tanácsos idegbeteg, súlyos, idült betegségekben szenvedő házastársat választani, ha családalapításra gondolunk. Hangsúlyozom azonban, hogy lelki, mély harmónia esetén kivételeket minden esetben szankcionálhatunk, hiszen, ismétlem, az öröklés oly meglepetésekkel szolgál — az élet úgy rácafol a doktriner félelemre, hogy egyik meglepetést a másik után tapasztalhatjuk. Mennyire nem lehet szabályokhoz, előzetes elvekhez igazodni e téren, azt az előzők után fölösleges ismételni.

A pozitív eugenika követelménye lenne tehát alapos ervosi vizsgálat a házasság előtt, amit ma már igazán minden jegyespárnak el kellene végeztetni, hiszen sokkal nyugodtabban és bizakodóbban nézhetnek a jövő elé, ha abban a biztos tudatban lépnek frigyre, hogy — előreláthatólag! — nem élő vádat nemzenek, hanem emberi számítás szerint is, egészséges utódokat remélhetnek. Persze mindig csak reményről van szó, mert itt nem matematikai törvények működnek. A házasság folyamán azután ismét tág tere nyílik az eugenika szellemében való viselkedésnek, a pozitív eugenika kicsiben való gyakorlásának. Első és legfontosabb a kölcsönös szeretet és alkalmazkodás törvénye, egymás egészségének a kímélése. A terhesség folyamán a nő higiénikus élete is eugenikus célt szolgál. A józanságnak is ropant eugenikai fontossága van. Beigazolást nyert, hogy a csökkentértékűek igen nagy száma oly napokon fogantatott, amelyeken a házastársak egyike ittas volt. Falusi tanítók tették először azt a megfigyelést, hogy olyan gyermekek, akik jó borterzés éveiben születtek, a többi évfolyamokkal szemben csökkentértékűek. Ugyancsak nr?gfigyelték azt is, hogy a falusi búcsú vagy farsang után 9 hónappal vagy szüret után 9 hónappal születettek jelentékenyen visszamaradtak. Itt van azután tere a papoknak, orvosoknak, tanítóknak a népnevelésre, hogy felvilágosítással, buzdítással, kitanítással segítsenek! Ne a fogamzásgátlás praktikáira tanítsuk a népet, hanem az erkölcsi határok között virágzó egészséges nemi életre, amin ha kell, tisztaságot, ha kell, fajerős nemiséget értek. A keresztény szellem nem lehet ellensége a természetes ösztönöknek és programja nem is az ösztönök kiirtása, hanem azok alávetése a szabadakaratnak!

Talán akadnak orvosok, szociológusok, reálpolitikusok, akik méltatlankodva kérdik: hogyan állhat egy orvos mereven szemben a sterilizációval, mikor az orvosnak ismernie kell a szakirodalmat? Nem tagadja-e meg ezáltal a tudományos gon-

dolkodást? Nem követ-e el árulást a tudomány szabadságával és objektivitásával szemben?

Aki nem sajnálta a fáradságot és átolvasta az idevágó szakirodalomnak legalább egy részét, tudja, hogy *a kényszersterilizálásra semmiféle tudományos alap nincsen!* Nincs olyan elméleti tőkénk, amelynek kamataiból a sterilizáció értelmében üzhetnénk fajegészségtani, fajnemesítési, fajtenyésztési luxust! *A fajegészségtan mindannyiszor illetéktelen területre téved, valahányszor túlmege az egészségügyi szaktanácson.* De a felvilágosító tanácsadáshoz is van megjegyzésem. Ez ugyanis annyiféle, ahányféle az orvos és egyenes arányban áll az orvos világnézetével: A „szakteknély“ kifejezés mögött igen sokszor téves értékítéletű dilettantizmus húzódik meg, amellyel szemben óvatosságnak kell lennünk s ezért világnézeti kérdésben, mint amilyen a fajegészségtan illetékességének kérdése is, ne hallgassunk mindenben a sokszor csak recitáló és tekintélyeket, esetleg álteknétyeket ismételtető orvosokra, hanem kérdezzünk meg másokat is. Papok, tanárok, tanítók, népnevelők, filozófusok, szociológusok is mind munkatársaink ezen a téren!

A törvényes kényszersterilizáció végzetes esélyeinek még egy lehetőségére hívom itt fel a figyelmet: előfordulhat az is, hogy valaki az öröklésügyi hatóság döntése értelmében kényszersterilizálási végrehajtás alá esik, de a műtét bizonyos ellenjavallatok alapján nem hajtható végre. Közben a klinikai megfigyelés kideríti, hogy a hatóság döntése elszett volt s az eljárás újrafelvétele igazolja az elítelt ártatlanságát, azaz azt, hogy nem jogos a sterilizálása! Képzeljük csak el ezt a hajmeresztő lehetőséget, ami már az elmúlt évek alatt többször előfordult Németországban. Erre Ottow hívta fel a figyelmet. Megborzadunk, ha a jogász, a bíró, emberi tökéletlenség folytán ártatlanul elítél valakit s a „Justizmord“ szinte háborzongató eseteit krónikák jegyzik fel. Mennyivel borzasztóbb az a jóvátehetetlen, valóban „Mord“-nak nevezhető eljárás, mikor embereket megfosztunk szaporodási képességüktől orvosi tévedések, esetleg előítéletek alapján!

Látjuk tehát, hogy a sterilizálás egy fiatal, ingatag tudományág bizonytalan alapjain, feltevésein nyugvó, főleg azonban világnézeti hátterekből sugallt fajegészségtani irányzat, amelylyel szemben a keresztény érzület csak elutasítást ismerhet! Látjuk, hogy mind a férfi, mind a nő szaporodóképességét erőszakkal, operáció útján megszüntetni súlyos magánjogi eltevelyedés, az állam illetékességének, a kollektív beállítottságnak túlzása. Ezzel szemben azonban az egészséges keresztény szellemből fakadó pozitív eugenika nagy jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni! S e téren valamennyiünknek úgy kell munkálkodnunk, hogy az egyénileg megőrzött egészséget, saját életünk helyes, stílusos élése által vigyük át nemcsak csiraplazma alakjában az utókorra a nemzedékváltás alkalmával, hanem jó példánk, soha nem szűnő oktató, felvilágosító tevékenységünk

által; viszont tartózkodjunk itt is attól az egyoldalú irányzat
tói, amely vérmes remények magvát hinti el s mindent az
egészségtől vár, továbbá rémszínekkel festi meg a jövő gene-
rációt, mert egy kis rendellenességtől már félti a faj egészsé-
gét, melynek legmegbízhatóbb óre különben is a természet,
végső elemzésben a Gondviselés! E két fogalom: természet és:
Gondviselés harmóniájában találkozik tökéletes egyetértésben
a fajegészségtan a keresztyén szellemmel!

A hindu jóga a nyugati gondolkodás tükrében

Régi és idegen kultúrák értékelésénél a mi korszerűségekre beidegzett, szétszedő, természettudományos sarktételekhez túlságosan igazodó, módszeres gondolkodásunk gyakran ejtethet tévedésbe: csak a logikai párlatot tartván szemünk előtt, nem vesszük észre a sokszor lényegesebb misztikus burkot, könnyelműen siklunk el észkorlátokat meghaladó mélységek, élmények felett, amelyeket még Nietzsche is hiába igyekezett „saskarmokkal“ megragadni s primitívnek, a modern európai-amerikai színvonal alatt állónak minősítünk sok mindent, ami voltaképpen magasan felette áll a mi kilúgozó, vázlatokban néző, sokszor technikai előítéletekkel agyonterhelt mai tudományosságunknak.

Így pl. megszoktuk, hogy orvostudományt nem ismerünk el más formában, mint ahogy azt az európai és amerikai egyetemeken tanítják. Nehézkesek vagyunk, ha idegen légkörbe kellene beélni magunkat s nem barátkozunk meg azzal a gondolatokkal, hogy az élettani folyamatok nem csupán a mi módszereinkkel megállapítható törvényszerűségekből állanak, hanem ennél sokkal mélyebbre érnek le, egész a megfoghatatlanig, vagyis azon rétegig, amelyből fogalmat kiadni már nem sikerül s amelynek titkai felé csak intuitíve, szimbolikusan, megérzésszerűen tapogathatunk.

A korválságot kísérő tudományos krízis a racionalizmus egyoldalúságainak következménye s így elkerülhetetlen volt az a meglepetés, amelyet a nyugati gondolkodás élt át, mikor Kelet bölcsességével közelebről megismerkedett, mikor az előítéleteiben megdermedt európai tudomány megrendült építményének résein át Kelet fénye beszűrődött. Revízió alá kellett vennünk fizikai és kémiai korlátokra beállított orvosi értékítéletünket s tisztelettel megyünk vissza a múltba ősi, idegen tanok letéteményeseihez is. S ez nem is szégyen: a gyakorlati tudományok legnagyobb mestere a tapasztalat s ez sokszor ellentmond a legélesebb logikájú következtetéseknek, rendszertani követelményeknek. Ha a keleti orvosi iskolák tanai sokszor merőben el is ütnek a mi megszokott tételeinktől: ha a gyakorlatban beválnak, miért ne vegyük át őket? Különben az elméleti differenciák sem oly jelentékenyek, mint azt első pillanatra gondolnánk s mint az majd az alábbiakból is ki fog tűnni. Ha sok mindent nem is sikerül meg-

szokott elméleteinkbe beépíteni — sebj; a tudományos elméletek sokszor tágíthatók s ha kell, éppen a tapasztalat nyomán új meglátások, új elvek kereteibe foglalhatjuk majd a tanulságokat s így őszintébben szolgáljuk a tudományt, mint ha jobbraigazodva, rabulisztikát üzve terméketlen, üres analízisekkel puffasztjuk az amúgy is túltengett, sokszor selejtezésre szoruló tudományos irodalmat.

*

A misztikus keleti tanok közül különösen a hindu és a tibeti jóga, továbbá a kínai acupunctura voltak azok, amelyek a nyugati orvostudomány érdeklődését nagyobb mértékben felkeltették. Lovlanában (Dél-India) már tudományos intézet működik, amely a jógik csodálatos képességeinek természettudományos magyarázatát tűzte ki működése céljául.

Még mindig igen elterjedt az a tévedés, amely Kelet csodáit a fakírok személye köré csoportosítja. Pedig élesen meg kell különböztetni a fakírokat a jógiktól. A fakírok bámulatos produkciói, amennyiben nem szemfényvesztésen alapszanak, ugyancsak a jóga gyakorlatainak eredményei; mégis, a valódi jógik megvetik a fakírokat, akik vásárra viszik, mutatvánnyá fokozzák le a test feletti abszolút uralom megnyilvánulásait, a helyett, hogy a lélek felszabadulásának céljait szolgálják vele. Az igazi jógik elrejtőzik a világ szemei elől s magános elmélkedéseinek él; az igazi jógik remete. Ezért igen nehezen közelíthető meg. A mi szemünkben csodálatos képességeit nem hajlandó fitogtatni s csak lépcsőfoknak tekinti, amely lehetővé teszi a keleti misztika magasabb csúcsainak elérését.

Tudjuk, hogy a szanszkrit eredetű „jóga“ szó egyesülést jelent, az emberi természet egyesülését az istenivel. A jógik (másképp jógin) célja tehát az, amit az udanavarga így határoz meg: „Aki a szenvedély kötelékeiből kiszabadulva eldobta magától testét, elérte a bölcseséget s a káprázat birodalmát maga mögött hagyta, fényességben ragyog, mint a nap.“ A hindu filozófia szerint jóga az ember magasabb fejlődésének legrövidebb útja. Ezért mondja ugyancsak az udanavarga (tibeti írás): „Aki a fegyelem e törvénye szerint jóságban és tisztaságban élt, annak megszűnnek gondjai s az legyőzte a halált és születést.“

Mint minden elmélkedésnek, úgy a jógik szemlélődésének is gondolatkoncentráció a leglényegesebb eleme. Ennek előfeltétele azonban a test felett elért tökéletes uralom. Általában a testi egészségnek, épségnek rendkívül fontos szerepe van a jógiknál. Tökéletes egészség nélkül senki sem válhatik jógivá s ebben a guruk (mesterek) oly kérlelhetetlenek, hogy már egy fog hija elegendő ahhoz, hogy visszautasítsák a tanítványnak jelentkezőt.

A jógának többféle formája, fokozata ismeretes. A testi egészség előmozdítását, tökéletesítését főleg az ú. n. hátha jóga szolgálja. Hiteles híradások szerint a hatha-jóga mesterei képesek testüket egész a halálhoz hasonló állapotba hozni. Az életfolyamatok e minimumra redukálása hasonló ahhoz, amit téli álmod

alvó állatoknál tapasztalunk. Híres példája a hatha-jógik képességeinek az, amit Haridas sadhu produkált a múlt század elején Ranjet Singh lahorei maharadzsa szigorú ellenőrzése mellett: elevenen eltemette magát, majd négy hónap múlva élve került elő sírjából. A sadhu koporsóját királyi pecséttel zárták, a falal körülvett helyet őrizet alatt tartották. A jógik arcát temetéskor simára borotválták s állítólag 4 hónap után is simán, borotváltan találták, ami amellet szól, hogy valóban az életfolyamatok majdnem teljes kikapcsolásáról lehetett szó — ha elfogadhatjuk esokat idézett produkció hitelességét.

A hatha-jóga a test leigázása útján jut el a szellemi koncentrációhoz. Ezért a jóga tulajdonképpen többet jelent, mint átlagos aszkézist. Fontos kiemelnünk — bár nem fogadhatjuk el — hogy hindu világszemlélet szerint kettős testünk van: érzékelhető, látható durvatest és a finom, éteri szellemtest. A kettő kölcsönösen hat egymásra. A szellemtestnek hindu elképzelés szerint még az anatómiája is azonos a durvatestével, bár sok, az európai orvosi felfogással nem tökéletesen megegyező pont és erőközpont említésével találkozunk.

*

Legfontosabb előgyakorlata minden jógaformának a lélegzésszabályozás, a pránájama, amely a hatha-jógában a leglényesebb elem. Általa szabályozódik az elméműködés is s hindu tapasztalatok szerint majdnem minden rendellenes funkció a kellő kitartással és módszerrel végzett pránájama által meggyógyul. S kénytelenek vagyunk elismerni, hogy ebben sok igazság lehet. A kitartással és szellemi koncentrációval végzett lélegzésszabályozás a harmónia és a ritmus jegyét kényszeríti a rakoncátlankodó szervekre és a tapasztalat igazolja, hogy mint sedatívum (megnyugtató), a pránájama kitűnően beválik. Baktay Ervin „India“ c. művéből idézem e sorokat: „Aki még sohasem próbálta az egyenletes, szabályozott lélekzést a pránájama módszerével, az el sem képzelheti, micsoda szellemi nyugalom és egyensúly jár vele.“ Majd tovább: „Kétségtelen, hogy a pránájama a legtökéletesebb idegnyugtató szer — pedig csak levegő kell hozzá. Éppen ezért nem alkalmazzák Nyugaton. Nem elég komplikált. Bróm, veronál, szanatórium jobban imponál nekünk — és ha nem használnak, hát akkor tízszeres adag veronállal vagy revolverrel és más hasonló radikális szerekekkel nyugtatjuk meg reménytelenül felzaklatott szellemünket — nézetünk szerint örökre...“

Újabban az európai orvosok közül többen érdeklődéssel fordulnak e még nem teljesen világos hatások tanulmányozása felé s Németországban már jó eredményekről számoltak be krónikus bélbántaimak kezelésénél. Ha csak tisztán a fizikai oldalát is tekintjük a tudatosan mélyített és ritmusba kényszerített lélegzésnek: már ez is megmagyarázza a jó hatást. Hiszen az emberek javarésze elfelejtett helyesen lélegzeni s hétköznapi gondjaiba

törve felületesen, rosszul lélegzik. E helytelen lélegzés megszokása természetesen ugyanolyan következményekkel járhat, mint pl. az ételek felületes megrágása, azaz a levegőtáplálék kevésnek bizonyul, a vér szellőzése hiányos, a sejtek szomjaznak s szenvednek, ami azután a szellemi állapotra is visszahat. Az oxigénhiány tehát az egyszerű természettudományos magyarázat. De a hindu tanok ennél sokkal mélyebbre nyúlnak. Az ind világszemlélet szerint ugyanis a levegő nemcsak oxigént, nitrogént és egyéb gázokat tartalmaz, hanem a levegő tartalmazza az életet tápláló és a szellemtesthez hasonló halmazállapotú pránát is s mikor lélegzünk, nemcsak oxigén jut a szervezetünkbe, hanem ez a súlytalan, életadó anyag is átjárja a szervezetünket. Ennek a látszólag furcsa tannak megvan a párja a mi természettudományos gondolkodásunkban is: hiszen folyton beszélünk éterről, az atom világűrjeit kitöltő súlytalan, megfoghatatlan anyagról, amelyet nem is hagyhatunk ki fizikai elképzeléseinkből. Ha jogos az éterhipotézis a természetben, miért volna lehetetlen a biológiában? Mi a természettudományos gondolkodásunkban folyton abba a hibába esünk, hogy bizonyos morfológiai és kémiai analízisek után kimerítettnek tekintjük a vizsgálat tárgyát és a tünetényt, holott annak még rengeteg ezoterikus tartalma lehet. A vér pl. nemcsak az ismert alaktani elemekből és néhány „in“-ből áll (agglutinin stb.), hanem ezenkívül sok érthetetlen funkcióképességből, amely mozgó életének sajátja s melyet nem lehet praeparatumokba rögzíteni s vegyi képletekkel kifejezni. A kávé is sokkal több, mint a kivonatolt koffein s az óbor sem magyarázható meg az aethylalkohol-tartalom százalékos megadásából, így tehát jogos lehet a levegőáramlásnak finomabb tartalmat tulajdonítani s a légzésben többet látni, mint egyszerű gázcsere. A jógikon tapasztalt hatások ezt mind élénken bizonyítják, hiszen *ék* képesek a légzést hosszabb időre teljesen ki is kapcsolni.

Érdekes, hogy a légzés szabályozása a hinduk életében általában milyen fontos szerepet játszik. A reggeli imát is lélegzésszabályozás vezeti be. Régi katolikus imakönyvekben (a tudatlanság hogy megmosolyogja az ilyesmit!) sokszor láthatjuk az imaszöveg között zárójelben: mélyet sóhajtani. A katolikus Egyház, amely mindig a test és lélek harmóniáját hirdette és pszichagogikájában sokban teljesen egyezik az ősi hindu böscseséggel, ugyancsak azt tanítja, hogy a testtartás, a külső liturgia, a sóhajtás is kifejezői lehetnek a belső áhítatnak, indulatnak s nagyban elősegíthetik azt (ilyen pl. a mell verése is).

A legegyszerűbb lélegzésszabályozási gyakorlat, amit mindenki kellő mértéket tartva elvégezhet, a következő: kiegyenesített kezekkel ülve orron át folyamatosan, egyenletesen lélegzünk úgy, hogy először a tüdő alsó része domborodjék elő, majd a középső s végül a felső része; ez utóbbival egyidejűleg a kezdetkor előredomborodó has teknőszerűen húzódjék be. A belégzés és a kilégzés tartama tökéletesen egyenlő legyen s a belégzés s kilégzés utáni szünet félannyi. Legjobb ezt pulzusritmusban vé-

gezni, azaz pl. 10, illetve 5 érverést számolni a légzési folyamatra, illetve szünetekre. Ezt a lélegzést naponta 3—4-szer végezhetjük, egy-egy alkalommal kb. 10-szer. Így rendszeresen hozzászokunk a helyes, ritmusos, mély, természetes légvételekhez, s ez mindenképpen csak előnyünkre fog szolgálni. Persze számos más gyakorlat is létezik, ezeket azonban csak ellenőrzés mellett szabad végezni meghatározott célokból. Általában a jóga gyakorlatait kellő vezetés nélkül folytatni igen veszedelmes s súlyos testi és szellemi károkat vonhat maga után, ha valaki guru nélkül lát neki a teljes jógának. Még a mértéktelenül űzött egyszerű pránámája is veszélyes lehet.

*

A pránájána fizikai hatásai között meg kell még említenem a rekeszizom nagy hullámzása folytán létrejött altesti szervmasszázst is, valamint a vérnyomás kedvező befolyásolását. Említésreméltó az ideges állapotokban, harag félelem, ingerlékenység, nyomott hangulat alkalmával tapasztalt szinte azonnali oszlató hatása a lélegzésszabályozásnak. A hindu tan szerint a szellemtestben csakrák, erőközpontok vannak; a prána járna révén ezeknek szunnyadó energiáit felkelthetjük s így tökéletes hatalmat szerezhetünk szervezetünk felett. Fontos azonban, hogy a lélegzésszabályozást irányított figyelem, koncentráció mellett végezzük s így képzeletben éljük át a prána, az életáram behatolását testünkbe, önként kínálkozik az analógia a szentáldozással: hiszen ott is fontos a lélek magatartása s rosszul áldozik az, aki pusztán az aktus külső tényezőit végzi el s lelki magatartása nem társul a szentség felvételéhez. A szentáldozás nagy haszna éppen a szellemi magatartás s innen van az, hogy akik csak külsőleg áldoznak, sokszor gyarlóbbak azoknál, akik nem, vagy ritkán áldoznak.

Fontos tényező a hatha-jógában még a nemi élet szabályozása is. Az ind felfogás szerint, ha a férfi erejét a durvatest nem használja fel, a nemi erő magasabb energiává szublimálódik. Tehát a hindu tapasztalat sem tud arról, hogy a nemi ösztön elfojtása káros lenne. A tibeti jóga pszichikus melegének fejlesztéséhez pedig elengedhetetlen feltétel az abszolút absztinencia.

A hatha-jóga felfogása szerint tehát a szellem, a lélek fejlődésének előfeltétele a tökéletes, fegyelmezett test. A jógai testét műszernek tekinti, amely a szellem érintéseire helyesen reagáljon. E felfogásban élesen különbözik a mi nyugati mai testkultúránk a keletiekétől. Ma a testet önmagáért ápolják, szeretik, trenírozzák s a szellemi kultúrát is a test szolgálatába állítják. Nálunk a testkultúra, a sport már céllá lett, míg a keletieknél csak eszköz maradt. A mi testgyakorlataink csak az izomzatot fejlesztik, míg a hatha-jóga az elmét is belevonja gyakorlatainak körébe s az izmok mellett a belső szervek egészségét is szem előtt tartja. A jóga gyakorlatai tehát voltaképpen sokkal inkább „tudományos, élettani nívón“ mozognak, mint a mi összes gimnasztikai módszereink. Ezenfelül azonban még egy

csodálatos képességet fejlesztenek ki: az akaratunktól függetlenül működő idegzet feletti uralmat is képesek megteremteni. Tudjuk, hogy a gyakorlott jógi képes a szívműködését akaratlagosan lassítani, sőt el is állítani; vannak jógik, akik beleiket akaratlagosan mozgatják s vérnyomásukat is így szabályozzák. Ennek a lehetőségnek az orvostudomány szempontjából óriási a jelentősége. És bizonyos, hogy az élettani folyamatokkal összhangban álló ilyen ritmikus gyakorlatok sokkal biztosabban és hatásosabban gyógyítanak, mint a vegyi képletekben gondolkodó és morfológiai egyoldalúságokat félreértő, ma már hál' Istennek átalakuló orvosi eljárások sokszor számalmas egyoldalúsága.

*

A test és a lélek kormányzása, ellenőrzése! Az európai ember a hatha-jóga tanaiból ezt az egyet jól tanulja meg. Minden életművész tudja, milyen fontos tényezője a boldogságnak az a képesség, amely még a gondolatokat, érzéseket is irányítani, befolyásolni képes és hogy a „selfcontroll“ segítségével milyen eredményesen küzdhetők le a lélek sötét állapotai, a csüggedés, az aggály, az indokolatlan szomorúság, a kedvtelenség, a félelem és hypochondria. S ezek kiiktatása révén a szervezet is erősebbé^ egészségesebbé, munkabíróbbá, az élet örömeinek élvezésére alkalmasabbá válik.

Tudjuk, hogy az ú. n. „skolasztikus“ orvostudomány egyik tévedése az volt, hogy „betegségről“ beszélt — betegségről, mint létező valóságról, mint pozitívumról, amely az egészség ellentéte; mint hatóerőről, amely önálló egységként működik. Még ma is hallhatunk ilyen kifejezéseket: „a vörhenytől maradt vissza“ vagy „a tífusz következménye“ stb. Ez a fogalmazás elavult, megtévesztő. Éspedig azért, mert a betegség nem önálló jellegű fogalom, hanem csak bizonyos hatásra vagy hatásokra kiváltódott tünetek csoportja. A betegségnek nincsenek vitális tulajdonságai, csupán a tűnethordozó személy bír ilyenekkel. Az ilyen kifejezésnek, mint pl. „az orvos felveszi a küzdelmet a betegséggel“, nem sok értelme van. Érthető tehát, hogy a pránájárnál a hinduk mint univerzális gyógyszert ajánlják, hiszen azáltal* hogy a szervezetet erősíti, kiegyensúlyozza, tehát az „általános“^ hatása révén szabályozólag, gyógyítólag hathat ritmuszavaroknál, a vérkeringés zavarainál, a vérelosztódás aránytalanságainál, nevetlen, fegyelmezetlen idegrendszerénél, sőt ú. n. szervi bajoknál is, amelyeket már komolyabb anatómiai eltérés, elváltozás, kísér.

*

A jógi tudományának részleteire kitérni természetesen egy ismertetés keretén belül lehetetlen. Csak futólag említjük még¹ meg a tibeti jóga tummótanát, a jógi-gyakorlatok által fejlesztett testi meleget. A „tummo“ kifejezés azt a folyamatot jelenti, amely akkor játszódik le, ha a már említett prána erőforrásaiból? fölösleget halmozunk fel a szervezetben s ezáltal finom, tüzes,

áramot létesítünk önmagunkban. A hindu tan szerint a szellemtestnek három jelentőségteljes csatornája van: egy középső s két oldalsó, amelyek kigyóyszerűen fonják körül a középsőt. E fővezetékeken és azok számos oldalágain át halad (a szellemtestben persze) a prána az erőközpontokhoz, a csakrákhoz s ott felhalmozódik. Az erőközpontok osztják azután szét az életerőt az egyes szervek között. A tummo-gyakorlatot elmélkedések, szemlélődések, testtartások (ászának), lélegzőgyakorlatok, gondolat-szabályozás és az imént említett ú. n. lelki idegrendszer iskolázása előzik meg. A szexuális absztinencia fontos, mert a tibeti tan szerint a psycho-physikus meleg elsősorban a nemi energiából kerül elő. A jóga-gyakorlat a nemi erőt csak átalakítja. Legcélszerűbb a gyakorlatot barlangokban, reggel napfelkelte előtt végezni. Mikor a kivített a tanuló (a cséla) már elsajátította, akkor bármikor, bárhol végrehajthatja s képessé válik arra, hogy a legerősebb hidegben ruhátlanul óra, jégre ülve nedves lepedőket szárítson meg a psycho-physikus meleg által saját testén. E gyakorlatokat részletesen megtaláljuk Evans Wentz: *Yoga und Geheimlehre Tibets* című könyvében, továbbá Alexandra David-Neel könyvében is: *Mystiques et magiciens du Thibet*.

*

Nem foglalkozunk most azzal, hogy vajjon e bámulatos képesség más, kevésbé szokatlan és bizarr módon is elérhető-e vagy sem; tény, hogy e gyakorlatokkal erre alkalmas effvének (egészséges, ép emberek) a hétköznapi élettani értelemben vett korlátokat meghaladhatják s csodálatos képességekre tehetnek szert. E képességek hitelességéhez semmi kétség sem fér. Hasonló módon lett úrrá a jóga követője a vegetatív idegrendszeren is és így korigálhatja az akarattól normálisan független szervek működését.

A nyugati gondolkodás sokszor „csodának“ minősítette e tényeket, holott itt egyszerűen szellemünk és testünk rejtett képességeinek kihasználásáról, kifejtéséről van szó. Az igazi csodáknak, a mi szentjeink által véghezvitt miraculumoknak egészen más a jellegük, más a lefolyás időtartama s valóban megmagyarázhatatlan, érthetetlen, módszeres tréninggel elérhetetlen elemet is tartalmaznak. Ezeket élesen el lehet különíteni a jógik teljesítményétől s hálás feladat lenne ezt külön tanulmány keretében megoldani, hogy bizonyos aggályos lelkeket meg ne zavarjon a rejtett természeti erők alkalmazásának és a kegyelmi csodának összekeverése. Mindemellett a keresztény ember is meghatódva láthatja a jógi — a valódi jógi — vágyát a tökéletesség után, igazán testvért láthat törekvéseiben a szellemi felszabadulás, a nagy „móksa“ felé. A hindu is mindig nagy érdeklődéssel hallgatja a keresztény tanokat s készségesen elismeri, hogy azok is a „dharma“ útjai s nem igyekszik ráoktrojalni a keresztényre a maga világfelfogását, ellenben számos esetben megtörtént, hogy a kereszt realitása győzött a hinduizmus bonyolult útvesztőkkel teli tana felett.

Kérdés már most, hogy az ind jóga letagadhatatlan eredményei és egészségi, továbbá erkölcsi jó hatása mellett milyen álláspontot foglaljon el a nyugati ember? Legyünk-e jógik, mint Brunton, akit annyira meghódított a keleti misztikum, hogy maga is odaköltözött s jógivá lett (eredetileg újságíró volt s nem^y régen jelent meg érdekes könyve „Jógik“ címen)? Milyen legyen a keresztény ember állásfoglalása az ind filozófia nagyszerű tanáival szemben? Szépen válaszol e kérdésre Evans-Wentz könyvének utolsó fejezetében. Azt mondja: tanuljuk meg a tibeti jógából azt, hogy az ember tagadja meg önmagát s részvétben és szeretetben oldja lel önösségét, hogy megszabaduljon a föld áltudásából s így igyekezzék eljutni a szentek egyességébe, megtartván a parancsot, hogy: szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek titeket.

A jóga figyelmes tanulmányozása arról győz meg bennünket, hogy a keresztény aszkézisnél biztosabb út nincsen s ha az európai embernek nincsen is ideje és módja a jóga meredek útjainak követésére, a lélek felszabadulását egyszerűbb eszközökkel is elérheti. Figyelmet érdemel minden esetre a pránájama, a lélegzésszabályozás, amelyet érdemes lenne népszerűvé tenni és a gyógyászatban sűrűbben alkalmazni. Ez orvosi feladat. De katolikus szempontból is hasznos lenne, ha a hit- és imaélet tanainak gyakorlati ismertetésénél a lelkipásztor is adna, adhatna tanácsot a lélegzésszabályozás és a testi egészség hasznáról a lélekfejlesztés minél magasabb fokának, minél tökéletesebb módzatainak elérése érdekében. Így valósulhatna meg az ideál, a harmónia túlzó irányok és a gyakorlati kereszténység életstílusa között; e harmónia nyereség lenne vallási és orvosi szempontból egyaránt. Tanuljunk a Kelettől intuíciót, pszichogóikát és adjunk cserébe nyugati mérsékletet, gyakorlatiaságot!

Eucharisztikus szellem és biológia

(Ellesett párbeszéd)

— Nézze csak, ön most harmincötéves férfi és orvos; túl van a harmincévesek válságain, kiegyensúlyozottan lát a világba, nagy kritika, gazdag külső és belső tapasztalat áll mögötte — szóval, hogy is mondjam: tudja mi az az élet? Átlátta a kultúra hazugságait, a politika képmutató bűvészkedéseit, élesen figyeli a látszat és a valóság határait, sokat tud a test működéséről, a betegségekről, az ember esendőségéről, a lélek gyengeségéről és erejéről, az önszuggesztióról, a mások befolyásolásának technikájáról, a lélekidomításról és mágiáról, a természeti erők és a misztikus lobogások bámulatos lehetőségeiről; — azt is tudja, hogy milyen kevés szerepe van az igazságnak az életben, nem is szólva az igazságosságról s hogy a jó és szép csak szentek, művészek, írók, muzsikusok és néhány exaltált lélek sajátja. A tömeget az a két nagy, kísérteties ösztön irányítja s abból fakad minden földi jó és abból fakad minden bűn. önt már nem lehet ámítani, önnek reálisnak kell lennie. Mondja meg hát nekem — de egyenesen, őszintén (hiszen egymásközt vagyunk) — mit tart ön a katolikus eucharisziáról? Erről a szimbolikus, istenrögzítő tanról? Mondja — de kérem, ne azzal a már unos-untalan elkoptatott, fölényesen mosolygó magyarázkodással — mondja meg nyíltan, férfiasan: el tudja-e hinni azt komolyan, hogy egy Istennek szüksége van arra, hogy a minden csodánál csodálatosabb természetből külön kiszálljon és kenyéralakot öltson? Mert jó, nem mondom, zseniális a gondolat: az élet legnagyobb ösztönét lefoglalni, a bekebelezendő ételbe szellemi koncentráció és hit folytán mágikus erőket vinni és az autoszuggesztió segítségével üdvös testi és lelki hatást kifejteni. Meg aztán: olyan nehéz az istenfogalommal boldogulni, hogy sokkal hatásosabb és kényelmesebb egy nagyszerű fikcióval közel hozni a Vigasztalót és ködök, felhők, homályos és ingatag fogalmak helyett egyetlen lencsén, az ostyán át koncentrálni az isteni Nap óriási, átfoghatatlan, agyonnyomó sugárzását. Igen, igen; ezt mind megértem; itt a pszichológiával nincs is semmi hiba. Sőt! Gyertek ide Freudék, modern lélekbúvárok és orvosok tanulni! Itt lehet még sokat,

igen sokat terápiailag kiaknázni. — De most én egész egyenes választ szeretnék hallani öntől, — szinte azt szeretném, ha megbentette legbenső, legtitkoltabb meggyőződésének sűrű, nehéz függőyeit — nem talál kissé tolakodónak? — s úgy mondaná meg igazi véleményét — no hiszen minden embernek lehet egy-egy pontban ezoterikus felfogása s a dogmák is megtűrnek bizonyos latitüdöt — szóval: hisz ön az Eucharisztia tanában?

— Már a kérdés feladásának bevezetőjéből egyet látok határozottan: ön, aki megforgatott fejében minden kimagyarázkodási lehetőséget, hogy természetesebben és valószerűbben próbálja megfogni elméje számára a misztériumot — ön hisz az Eucharisziában! Jobban hisz, mint ahogy azt önmagának be merné vallani. Úgy van vele, mint a „vallásalanelk“ legnemesebb szektája: mert jobban szeretne hinni, az istentagadás és kritika álarcában igyekszik közelebb jutni a vallás édes valóságaihoz. Figyelje meg jól: azok, akik társaságban, vonaton, hajón, összejöveteleken fölényes logikával bírálgatják a vallás „abszurdumait“, — azok a legjámborabb lelkek s a leghiszékenyebb emberek. A komoly ateista nem ilyen; az tragikus ember: sohasem beszél a hit dolgairól, nem fitogtatja, hogy milyen üres pusztaságba juttatta elméje s némán szenvedti azt a szörnyű szomjúságot, amit a belső árvaság jelent.

De őszinteséget kér tőlem s igyekszem valódi meggyőződésemet közölni Önnel, aki éppúgy hisz az Eucharisziában, mint én! Hisz: mert hinni akar benne: s azért akar hinni, mert lelkének legösztönösebb vágyai tüzelik akaratát, hogy győzze le az okvetetlenkedő kritikát, amely a meggyőződés belső boldogságának útját állja. Bizony nagy útonálló tud lenni az eszünk! Megtámadja, kirabolja, meggyilkolja sokszor a boldogság ösvényén andalgó akaratot s ha ez nem eléggé erős, nem eléggé askzétikus, könnyű a bukás! Tehát kételyei, azt hiszem, csak arra irányulhatnak, hogy nem tudja elképzelni a transzszubsztanciációt, azaz „nem fér a fejébe“, hogy az a Krisztus van jelen az Oltáriszentségben, aki Palesztinában járt és tanított s aki 2000 évvel ezelőtt öltött testet itt nálunk. Mert afelől nem lehetnek komoly kételyei, hogy Isten jelen van az ostyában? A mindenütt jelenlévő abszolút Valóság szükségszerűen jelen van a kenyérben is.

Tudja, én sem vagyok teológus, sőt teológiai iskolázottságom sincsen; de engem az Eucharisztia valóságáról az eucharisztikus szellem létezése győz meg. Márpedig egy ilyen hatalmas emanáció csak reális magból, igaz tartalomból sugározhat ki. Igaza van abban is, hogy reálisan látok mindent s megszoktam a kegyetlen kritikát a saját érzéseimmel, álmodozásaimmal szemben is. De idejekorán észrevettem, hogy a hit látszólagos gátja: a tudás, hamis nyomokra tévedt (ez okozza válságát is), amikor a természettudományban csak fizikára és kémiára akart támaszkodni. Mikor Wöhler 1828-ban előállította a huyanyt, azt hitték, hogy áttörtük a szerveset a szervetlentől

elválasztó határt. Mai természettudományos világképünk azóta gyökeresen megváltozott: ma már nem vagyunk meggyőződve arról, hogy ez a Föld élettelen sár- és tűzgolyó — s ahogy elismerjük tudományosan azt, hogy az élet sokkal több, mint fizika és kémia — nem hátrálhatunk meg attól a felvételtől sem, hogy az anorganikus, a szervesetlen világ nem minden életet nélkülöző rendszer s igen valószínű, hogy élettelen anyag a klasztrikus mechanika kényelmes elképzelésének értelmében nincs is. Isten lehelete ömlik végig a világon és szent itt minden rög, amit csodálkozó lelkünk észrevesz. A tudomány ugyan kénytelen sematizálni és fizikai-kémiai összetevőkre boncolgatni az életet, de ha ezt a mélyebb háttér, a filozófia felé orientálódó lelkület nélkül végzi, akkor sivár, majdnem értéktelen munkát végez. Hogy a mai tudomány sok tekintetben hamis nyomokat követ, — különösen a biológiában — azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy semmi különösebb tehetség nem kell ahhoz, hogy valaki „tudós“ lehessen. Ezért van annyi áltudós a világon s ezért ábrándul ki a tudományból a helyesebb szemmel (mert elfogulatlanul) ítélő ifjúság. A természettudományokban sokszor egyszerű, száraz robotmunkával hírnévre lehet szertenni és az orvos-biológiai szakirodalom egy jelentékeny része egyszerű százalékszámításból él. Ez nem tudományos szellem, hanem elfajulás!

De hát ezt csak kitérőleg említtem, hiszen biológiáról van szó — én meg szívvel-lélekkel orvos vagyok s így nem tudom külön választani az igazság szellemét lényemtől még akkor sem, ha saját területemen vadászatok.

— Szóval, azt mondja, kedves doktor, hogy sok a koca-vadász önöknél is? Pedig nagy hiba ez! Pap és orvos ne legyen senki hivatás nélkül!

— Sajnos, erről nem sok jót mondhatok! A szép hivatás vonzó és így sokan hivatanul lépnek be a gnózis templomaiba. S a hivatás tekintéllyel jár és a tekintély — az áltekintély — rengeteget romboi! Az orvost is megjártsszák sokan, de felháborító érzés, mikor a tudomány annaleseinek lapjain olvas az ember dilettáns, üres fejtegetéseket avatatlanok tollából.

Látja, most odaértem, ahova akartam: a tudóst, az igazi tudóst arról lehet megismerni, hogy tudományos szellemet lehel egész lénye. Hogy nemcsak száraz okfejtő — bár ehhez is kell értenie — hanem építőművész, aki a kifejtett okkétvekből művészi palotát tud építeni! A rendszerek, a tudományos perspektíva építőmunkát követelnek, s ma téglahordók is építészszámba mennek! Ez anarchia és kommunizmus s ez ellen kellene alakítani már végre a szellem arisztokratáinak erős frontot! Nem volna szabad túrni, hogy felületes emberek és közepes kis gondolatok uralkodjanak a társadalomban — mert ezek mellett elvész a komoly, az alkotó., a nevelő, a világformáló erő — elvész a lélek finom hatása! Ahol törpék uralkodnak, ott meg sem látszhatnak az óriások!

Tökéletesen egyetértünk abban, amit mond. Már én is csodálkoztam sok „tudós“ korlátoltságán. S azt is kezdem érteni, miért hozza fel mindezeket a látszólag távolálló dolgokat az eucharisztikus szellemmel kapcsolatban. Ne haragudjon, ha elébe vágok: az eucharisztikus szellem a legőszintébb valóság-érzéssel párosult finom lelkeség, amely a szép élet programjába szerelmes. Es ez a szerelem elvakítja sokszor adottságokkal, kikerülhetetlen nehézségekkel szemben s nemes szándékoktól fűtve (minden ideális fiatal így szokta) újjá szeretné teremteni a világot!

Igen, hiszen mindebben egyetértünk! De nem lehet ugyanezt a szellemet meríteni természetrajongásból, művészetből, a keleti vallásokból, sőt — kizárólag önmagunkból is?

— Lehet; de ez csak bújódsi, mert a tudat legmélyén a magunkból merített idealizmus is valami képzelt fényforrásba kapaszkodik. E nélkül nem tudna élni. S azonkívül ebből idővel ki is ábrándul: pozitív háttér nélkül minden idealizmus el-sorvad. Hasonlítsa csak össze az Isten képeit a történelemben, a fajoknál, az egyes embereknél és ámulni fog rajta, hogy pozitív meghatározás nélkül mi mindent nem imádkozunk Isten gyanánt!

— No hiszen ezen már túl vagyunk! Ahogy túl vagyunk a leszámazástanon is! Azt hiszem, az effélék nem izgatják már a mai lelket. A hirhedt filogenézist éppen a fejlődéstan teszi egészen valószínűtlenné.

— Ha túl is vagyunk, a problémák visszatérnek, visszajárnak mindig, hogy kísértsenek s a komoly hitbeli kételyek Szent Ágoston korában is csak ugyanazok voltak, mint napjainkban. Dehát ön az imént azt állította, hogy az, amit én eucharisztikus szellemnek nevezek, pótolható a kultúra termékeivel. Látja, én ezt nem hiszem el. Pedig jól tudom, milyen extázisba emelhet bennünket a művészet! A magasabb világban, a felsőbbrendűségben való hithez elég nekem Chopin e-moll vagy f-moll koncertjének lassú tétele s mosolygok azokon, sajnálom azokat, akik még a logikai érveken rágcsálnak! Elég nekem a IX. szimfónia üzenete, Goethe és a többi költők látomásai — elég a saját szívem szava, követelőzése, nyugtalansága és derűje, és mégis — ha ennek a hitnek, ennek a majdnem közvetlen meggyőződésnek nem lenne pozitív valóság képében elém lépő támasza, csak fájdalmas illúzió lehetne! Akkor életem csak kínzó nyugtalanság, bizonytalanság lenne! Igy pedig — egész őszintén megmondom önnek, hiszen nincs mit tagadnom — így tökéletes a lelki békém, biztos vagyok az életben és magamban — tudom, hogy egy felső fény sugározza be útjaimat és hogy melegen érdeklődnek valahol a sorsom iránt — tudom, hogy nem oktalanság a gyermekség megőrzése — tudom, hogy mindaz, ami bántott és bánt, harmóniává olvad és hogy egyetlen napom sem telik el hiába!

Tudja, mi az eucharisztikus szellem? A kegyelem meleg-

ségének a biztos érzete; az a tudat, hogy a halál és öregség csak szimbolikus valami; nem, nem az Eucharisztia a szimbólum, hanem ellenkezőleg, az ú. n. életrealitások a szellem gyönyörű szimbólumai! „Minden múltó csak hasonlat!“ Hogy nem kell siratni ifjúságunkat! Nem kell félni öregségtől, haláltól! Tehát megszabadulunk az „úgyis mindegy“ átkos közönyétől, tehát kedvünk nő, bizakodóan nézünk az életbe, ki a világba, tehát nyugodtan érdeklődünk minden iránt, hiszen van időnk, hiszen csak nem hagyjuk magunkat befogni a látszat fátylaitól mi, akik kényeztetett gyermekei vagyunk az Életnek?

Valamikor gyermekkoromban kedvesen jámbor, az egyszerűbb nép számára íródott kis német füzetke került a kezeimbe (nagyapámnál nyaraltam és ott akadtam rá egy poros ládában): Reiche und verarmte Königskinder volt a címe az okos és tartalmas füzetnek. Egy jezsuita írta. A könyv forgatása közben éreztem, *mennyire meleg lehetne minden embernek az élete, ha komolyan venné ezt a biológiai értelemben „fantasztikus“ -nak látszó istengyermekséget!* Pedig — gondolja csak jól át (a legtöbb ember csak azért szenved vallási kételyektől, mert nem egészen élesen gondolkodik) — mennyire biológiai gondolat az istengyermekség! Mennyire igaza volt Goethének, amikor azt mondta, hogy nincs a természetben olyan rész, amely össze ne függne az egésszel! *A modern biológia mindenképpen összевág az eucharisztikus szellem követelte életszemlélettel.*

—De mondja, kedves doktor, — igazán kezdem csodálni a felfogását — nincs-e önnél valami egészen sajátos lelki alkatról szó? Lehet, hogy ön gyermekkorában erősen katolikus befolyás alatt állott (nagyzülei, szülei bizonyára vallásosak voltak) és később nem bírt megválni a kegyelettel őrzött gyermekkori emlékektől s így egy csak az Ön számára járható szintézist kísérelt meg? Eucharisztika és biológia — valahogy mindenki ellentmondást lát bennük!

—Sajátságos élet folyik a szellem fensíkjain, kedves barátom! Az ellentétek, a hétköznapi felfogásban antipólusként szereplő tényezők állanak legközelebb egymáshoz! Nem is hiszi, hogy a bűn sokszor édestestvére lehet az erénynek és megfordítva! S túlzónak fog ítélni, ha azt állítom, hogy Nietzscheben és Goethében annyi, de annyi katolikus vonás van (látja, az eucharisztikus szellem arra ösztönöz, hogy „van“-t írjak a „volt“ helyett, mert nem múlik el semmi és . . . de hiszen tudja), akárcsak a szentatyákban! A vallástalanokból lesznek a legbuzgóbb hívők. Látja, az Eucharisztia szelleme, az életboldogság utáni vágy kiirthatatlan ösztöne, a nemes, a magas, a szép, a sugárzó, a büszkén földöntúli. ...ez, ez az! Ez a szellem létezik. Ez a szellem életet, embereket, népeket formál! Szembeszáll a természettel, a biológiai erőkkal is, hogy annál fényesebb igazolást nyerhessen! És ezt a szellemet ön szimbólumból akarja levezetni? Ezt a tapasztalható valóságot, ezt az éltető, meleg, kedélyes, munkára ösztönző, megbékítő, feloldó, boldogságra

hangoló lelkiületet ön pusztá képzelődésnek nevezné? Ha az eucharisztikus szellem képzelődés szüleménye, nos akkor ezt a hatalmas képzeletet én örömmel vallom Istenemnek!

—Ne értsen félre, doktor! A gondolat hatalom és a képzelőerő is az. De hát biológiailag, mondjuk egyszerűbben: orvosilag hogy tudja világképébe illeszteni Krisztus testi jelenlétét? Hiszen csak e téren nem egyezünk. A többről — őszintén megvallom — sikerült meggyőznie.

—A tudományos biológia, kedves barátom, ma már régen túlvan azon, hogy a tudományos rendszert zárt, áttörhetetlen falnak tekintse. A tudomány valóban fal, védelem, amelyet a keresztül-kasul fűjdogáló s a homokos ismereteket szétszóró szelekkel, eszmei áramlatokkal szemben fel kell építeni. De sohasem szabad ezeket a falakat cölthetetlen mentsvárnak tekinteni, hanem folyton javítgatásra, meszelésre, átépítésre szoruló menhelyeknek, melyek úgy viszonylanak az Élethez és Igazsághoz, mint a hortobágyi karám a síkság végtelenségéhez ... Krisztus köztünk akart maradni: tehát köztünk maradt. Hogy és mit és hogyan képelek, hogy ön mit talál elfogadhatónak és mit nem, hogy értelmét hogyan nyugtatja meg és hogyan tűri annak lázadozásait — az mind jelentéktelen törpe dolog amellet, ami az Igazság és Élet. Ha ön nem hinné Krisztus jelenlétét az Eucharisziában, nem is érdeklődnék a kérdés iránt. De ha az ön lelkében is megisméltődik az, ami a Földön annyiszor esik meg egy napkelet és napnyugat között: értelme és érettsége teljében érzi, hogy archimedesi pont nélkül örök rejtély a világ és hogy a vallások útvesztőjében is kell biztos pont, amely független az életkor szerint is sokféleképpen gravitáló elme hányavettségétől, amely független földrendéstől és amely nem mozdul el sohasem mellőlünk. Ezt a pontot nem fogja megtalálni sem a teozófusoknál, sem a jógiknál — hanem egyesegyedül egy olyan hitben, amelynek van pozitív magja. S ez a pozitív mag az isteni kenyér. Krisztus jelenléte. Így hiszem én az Eucharisziát, és csodálkozom azokon, akik ebben ellenkezést látnak a természettudománnyal szemben. Icen, elismerem, hogy a teljesen jogosulatlan és naív múlt századbeli természettudománnyal ez a hit összeegyeztethetetlen. De hol vagyunk ma már ezektől! Ki olvassa ma már Haeckelék és a monisták gyermekmeséit? Kinek kell ma már a bigott materializmus?

—Érdekes! Tudja, hogy amit mondott, az nem is abszurdum ...

Pszichoanalízis és szexuális kérdés

Papini „Góg“-jában, a mai gondolkodás és életstílus e meseteri kigúnyolásában a modern embert infantilisnek, gyerekesnek bélyegzi és rámutat arra, hogy társadalmi életünk számtalan kinövése, visszássága, fonáksága erre az infantilizmusra, magyarárn: szellemi kiskorúságra vezethető vissza.

Így szerinte például a sportőrület, a mértéktelen játékszenvedély, a bridge-kór, általában az a felületes társasági élet, amit zsúrszellemnek nevezhetnénk, az egészségtelenül túltengő filmkultúra, a detektívregények népszerűsége intellektuális körökben is, mind-mind a süllyedésnek, visszaesésnek, magasabb erőfeszítések elől való gyerekes meghátrálásnak tünetei. És aki ismeri a mai társadalom életét, az igazat fog adni Papininek. Mert mit látunk? A mélyebb és szélesebb értékeket mellőzik, sőt megvetik, kerülik; problémáktól, gondolatoktól, eszményibb törekvésektől idegenkednek s csak a merőben közvetlen és primitív logikával, hétköznapi gondolatfűzéssel elérhető összefüggések iránt érdeklődnek. Mintha csökkent volna az emberek kritikai érzéke, ami főleg abban nyilvánul meg, hogy jelentéktlenebb dolgokat, jelszavakat, ötleteket túlbecsülnek, túlértékelnek, míg a legfontosabb és legnagyobb értékkel szemben sokszor még csak érdeklődést sem tanúsítanak. A jóra való restség mellett ott terpeszkedik a gondolkodásra való restség is s ezt az érzelmi élet felületessége és az akaraterő gyengesége kísérik, mint a fejletlen, elhanyagolt lelkiesség megannyi következménye.

Mindezeknek okát abban látom, hogy ma igen sok embernek — hangsúlyozom, hogy önmagát a magasabb kultúrájú osztályba sorozó embernek is — nincsen világnézete és teljesen közömbösen, filozófiai érzék híjában részvétlenül viselkedik az emberi szellem és kultúra alapkérdései iránt — sokszor a legmodernebb eszmeáramlatok iránt is, amikről tudomást sem vesz, amik a számára nem léteznek. Azt mondtam, hogy sok embernek nincs világnézete! De ha van is, az olyan szegényes, oly kezdetleges s oly szűk távlattal éri be, hogy őszintén sajnálkoznunk kell felette. A kritikai érzék csökkent voltának, az antifilozófikus koráramlatnak tudható csak be, hogy ma világnézetként szerepeltetnek sok mindent, ami világkép megrajzolására elégtelen: természettudományos részismereteket, kötelességteljesítést, munkát,

nacionalizmust, a hivatásban való felolvadást, sőt akadnak még mindig olyanok is, akik az élet célját kizárólag az ösztönök kiélésében látva, a magasabb világszemléletet és vallást a szexualitás pótlékának, travesztált, finomult, párolt nemiségnek fogják fel. Ezzel a sekélyes, nagy pszichológiai tájékozatlanságra valló, még bírálatra sem méltó nyárspolgári bölcseséggel kár volna itt behatóbban foglalkoznom, Ciak felhívom rá a figyelmet, hogy ilyenek tényleg léteznek, hogy valóban élnek emberek ilyen elvek szerint, hogy ilyen képtelenségek valóban uralkodó tényezőjévé válhatnak kicsinyes, vályogos „világszemlélet“-éknek, értelmetlen, alacsony beállítottságnak.

Az ötleteknek, jelszavaknak és tetszetős gondolatfűzéseknek ez a felnagyítása, mindent elhomályosító fénynek tekinté e a modern psyche egy sajátságos, de ellenszenves vonása. Ellenszenvesnek mondom azért, mert azonnali túlzó lelkesedésében elfelejti a nagyobb, sőt örök értékeket s sokszor csak új formát öltött régi gondolatokról azt hiszi, hogy azok tényleg oly nagy jelentőségűek, mint azt az irányzatos sajtótermékek állítják, mint ahogy azok bizonyos előítéletek nagyítóüvegén át látszanak.

Ilyen túlbecsülésben, felmagasztalásban részesült a psychoanalý isnek nevezett lélektani, helyesebben orvopszichológiai irányzat is, amelyet sokan ma már világnézetnek, sőt egy jövő hitvallás alapjának tekintenek. Thomas Mann, a világhírű regényíró, Freudnak, a modern psychoanalysis atyamesterének 80-ik születésnapja alkalmával Wienben „Freud und die Zukunft“ címmel előadást tartott, amelyben a költő intuíciójával hatol a freudi tan mélyeibe, nagyszerű meglátással tapint rá a Freud-féle psychoanalysis értékeire, de ő is abba a túlzásba esik, hogy csak freudi alapokon ludja elképzelni a jövő generáció, a sokat ígérgetett és várt új korszak kultúrájának képét s valóságos messiást lát a kétségtelenül zseniális, de nagyon egyoldalú bécsi professzorban. Thomas Mann ünnepi előadását azal fejezi be, hogy egykor majd egész biztosan elismerik azt, hogy Freud életének műve egyik legfontosabb alapkövét képezi egy új anthropológiának, hogy a Freud-féle psychoanalysis eljövendő kultúránk alapja, azé a kultúráé, amely egy a mainál okosabb és szabadabb emberiség háza leend. A költő tehát ebben az orvopszichológusban a jövő humanizmus úttörőjét látja, a vidámabb és bátrabb emberiség bodogabb életének előhírnökét s azt hiszi, hogy a tömegmozgalmi energiát jelentő psychoanalitikus irány világmegváltó jelentőségű s az emberiség gyógyulását fogja jelenteni: gyógyulást a nagy, ránk nehezedő félelemből és gyűlöletből. „Die analytische Einsicht ist weltverändernd“ — mondja a költő lelkesedésével s ugyanazt a mennyországot várja tőle, mint a marxizmus az anyagimádó aposztáziától.

Thomas Mann regényíró. A regényírónak igenis (különösen Thomas Mannak) rendszerint igen gazdag intuitív lélektani ismeretei vannak. De Thomas Mann egyéni fejlődése, lelki vívódásai, világnézeti harcai megmagyarázzák túlzott lelkesedését a bécsi professzor iránt. Freudon kívül még Schopenhauer és Nietzsche a bálványai s így megértjük az átmenetet. Nem tagadhatom itt én sem szimpátiámat a psychoanalitikus tan iránt, és azt hiszem, sok alapigazsága és termékeny módszerei, eredményei el nem vitatható haladást jelentenek, de kötelességünk egyoldalúságait, képzeletszülte kinövéseit kellő értékükre alászállítani, ha objektívek szándékozunk maradni és nem akarunk eltévedni a psychoanalitikus tan, helyesebben tanok ingoványos területein. Mivel a látszólag közömbös lélektani rendszer sok veszélyt jelent világnézeti és erkölcstani konklúziók szempontjából, célszerű, ha lemérjük, hogy mennyi benne a komoly, tárgyilagosan tudományos rész s mennyit adtak hozzá az egyes iskolák a legkülönbözőbb célokból és indítékokból.

Mi is az a psychoanalysis? Új, egészen új meglátás-e? Üstökös-e Freud a tudomány egén? Azt kell válaszolnom, hogy nem, A psychoanalysis alapjai éltek már minden kor nagy pszichológusaiban, s a psychoanalysisist már kezdettől fogva tudatosan alkalmazta a történelem legnagyobb pszichológusa, az Egyház, a gyónás szentségének kiszolgáltatásában! Nem azt állítom itt, hogy a gyónás csak psychoanalysis és hogy minden psychoanalysis gyónás. Sőt! A kettő között óriási az elvi különbség. De hogy a gyónás — ez az emberi tudatlanság és tájékozatlanság által lélekrabságnak csúfolt nagyszerű sacramentum — psychoanalytikus elemeket is tartalmaz, az kétségtelen, tehát kétségtelen az is, hogy az Egyház már jóval a természettudományos módszerekkel dolgozó lélektani irányzat felszárnyalása előtt alkalmazta a psychoanalysisist a gyónásban s az autopsychanalysisist a lelkiismeretvizsgálásban. Mikor erre itt rámutatok, nem hallgathatom el azt a sajnálatos tény, hogy a történelmi egyház elfogult és tudománytalan, nem eléggé szabadon és tárgyilagosan gondolkozó ellenségei rendszeresen azokon a pontokon és erődvonalakon támadnak, amelyek éppen az Egyház erősségei és a legvaskosabb tévedésekkel éppen ilyen értelemben találkozunk. „Lelki erőszak“-ról beszélnek elfogult gyűlölködők a türelmes és végtelenségig elnéző, megbocsátó, a szeretet szellemétől vezérelt tannal, gyakorlattal élő intézménnyel kapcsolatban! Szerencsétlen elvakultság, mely félreismeri a legnagyobb hibát, legeredetibbet, a legcsodálatosabbat!

A psychoanalysis, a lélekelemzés tehát nem valami soha nem sejtett új reveláció, hanem egy bevált pszichológiai ténykedésnek természettudományos módszerekkel való kiépítése. S ez képezi Freudnak érdemét, de egyúttal tévedéseinek forrását is. Freud, mint a múlt századvég legtöbb orvosa, a materializmus levegőjét szívta be bonctermekekben, anatómiai és élettani előadásokon, klinikus professzorok cinizmusából és az akkor még

egyeduralkodó morfológiai, monista emberszemléletből. Ilyenformán a psyche az ő szemében valami szervekhez, szövetekhez hasonló konstrukciót képvisel, valami olyat, amit összetevőkre, alaptényezőkre lehet felbontani, elemekre hasítani, mint egy kémiai vegyületet s ez elemekből azután megmagyarázni eget, földet és csillagokat, sőt metafizikát, vallást, költészetet egészen az ősokokig, ősprincipiumokig.

*

A lélekelemzési, így természettudományos szemmel nézve, leginkább a földtanhoz hasonlítanám. S a psychoanalízis valóban a lélek geológiája szeretne lenni. Úgy képzelem, hogy a lélek sok-sok egymás fölé és alá tolódott rétegekből áll, szilárdabb, sziklás, köves és lágyabb, agyagos rétegekből; archaikus, ősi alapokból s a nagyon is problematikus phylogenetikus fejlődés folyamán egymásfölé tolódott, elcsuszamlott alakulatokból; ezek a keresztül-kasul átvonuló vizekkel tarkázott rétegek a léleknek nevezett összesség bonyolultságát adják. Ha e rétegekbe aláásunk és bányafúrás módjára feltárjuk őket, sőt a tudatalattiság izzó magváig hatolunk, akkor sok mindent megértünk, ami a felszínen a lélek kérgének még oly gondos tanulmányozásakor is érthetetlennek tűnik fel. A földtani analógiával megvilágítható természettudományos lélekelemzés alaphibája azonban ugyanaz, mint ami a múlt század orvosi gondolkodásának fő tévedése volt: az a hit, hogy idővel pusztán anatomizálással, szót-bontással, analyzissal mindent megérthetünk. Ebből a kardinális tévedésből azonban a modern orvostudomány biológiai, pszichológiai irányzata kigyógyított minket. Az örökös analízis csak szaporítja a problémákat s egy bizonyos idő múltán a tudománv kénytelen visszatekinteni, s nagy synthesisekben rekonstruálni az analízis sava által feloldott széthulló eresztékeket. A módszeres lélekelemzés is elemeire bontotta a lelki életet, de számításon kívül hagyta sokszor azt, hogy e belátható, átérthető elemeken kívül a psyche végtelen sok átlátszatlan elemet is tartalmaz; elemeket, amiket nem lehet pusztán a tudattalan vagy tudatalattiság tág fogalmával fedni s az ösztönös háttérbe visszamagyarázni.

Freud programja: „Wo Es war, soll Ich werden“, ami annyit jelent, hogy tudattalan lelkiéletünk sötétjében a tudatos oldalnak, az énnel minél nagyobb teret kell elfoglalni. De hát újdonság-e ez nekünk? Nem ezt tanítják már az elemi iskolában is a katolikus lelkészek? „Daemones Impugnare“, a világrahozott, örökölt, ösztönös, féktelen, vak élethabzsolásunk csábításait tudatos morálisban feloldani — biológiai örökségünket sub specie aeternitatis kamatoztatni — rossz hajlamainkat, restségünket, érzékiségünket fékezni, hát mi más ez, mint „Wo es war, soll ich werden?“ Mi más, mint a lélek szabadságharca az ösztönös énnel, a saját szívünkben hordozott démonokkal szemben?

A psychoanalysis a tudatos és tudattalan módszeres elkülönítéséből táplálkozik s ezekből vezeti le konklúzióit. Ez a lélek-szemlélet, ha új terminológiával is dolgozik, nem különbözik alapjában véve a régi egyházi pszichológia mentalitásától. Lényünknek tudattalan része természetesen összetevődik a szervműködések összhangjából vagy disszonanciájából; függ a gyomor, a szív, a máj, a belsőelválasztásos mirigyek, az erek és idegek működésétől, átörökölt tényezőktől, esetleg valahogy lecsapódott ősemlékeklől, archaikus élményektől; ez az a részünk, amelyről nem tehetünk, amelyet világrához mindenki magával, úgy, ahogy azt a Teremtő útravalóul adja: de mégsem vagyunk védtelenül kiszolgáltatva e hatalmaknak, mert tudatos énünk, a „kivilágított“ részünk, felismerheti, beragyoghatja lelkünk e homályos zugait és a világosságtól feltisztulnak a pókháló, árnyas, baglyokat és kísérteteket rejtegető sarkok s világosság, fény árad szét a lélekben! Ehhez nem volt szükségünk a freudi tanra, mert ezt megadta a helyes katolikus nevelés; ezt a freudi tan legfeljebb újra felfedezte.

De nézzük csak tovább, milyen állítólagos újdonságokkal lep meg bennünket a világnézeti igényekkel jelentkező psychoanalysis. Thomas Mann a bevezetőleg említett ünnepi beszédében egy csodálatos és ősi, titkos mélységekből inspirált tant, az ú. n. mythikus identifikációt teszi gondolatmenetének központjává és a misztikus tan fátylát igyekszik a psychoanalysis segítségével meglebbentem. A mythikus identifikáció az a misztikus lélekformálás, önalakítás, amely beleéli magát régebben, valaha élt személyek életébe és utánaéli azt, szinte újraéli, ami végül is olyan fokot érhet el, hogy az éntudat azonossá válhat az újraélő személyében. E tan szerint ideálunk kimintázása önmagunkban, egy pszichoanalitikai ténykedés, az illető egyén bennünk történő feltámadására vezethet. Ilyen összerepekbe valóbeleélés több ismeretes a történelemből. Vannak ma is írók, akik mintegy tudattalanul is Goethe-imitációban élnek. A mások életének utánzása volt pl. az antik életforma is. Kleopátra Isis nyomdokaiba lépett; Nagy Sándor Miltiadesébe. Napóleon pl. orientális szereplése alkalmával összecserélte saját személyét Nagy Sándoréval s később mint n nyugat hatalmása, már Nagy Károlyéval. Nem azt mondta: olyan vagyok, mint Nagy Károly, hanem: én vagyok Nagy Károly. Thomas Mann szerint ez a mítosz az élet legitimációja. A nagy példák újraélésében, a múltnak megjelenítésében titokzatos, mámoros mélységeket lát, amelynek meseködét azután a maga módja szerint a pszichoanalízissel igyekszik felderíteni, tudatosítani. Szándékosan említem ezt a Thomas Mann által a pszichoanalízisnek tulajdonított mitikus elményt is: hiszen e tanítás, a mitikus élmény legnagyobb példáit éppen a kereszténységben s elsősorban a katolicizmusban látjuk: Mi más egy helyesen értelmezett, mélyebb katolikus lélekfejlődés, mint mitikus élmény? Van-e ennek nagyszerűbb példája az imitatio Christinél? Van-e ennek

szebb kifejezése, mint az, amit Prohászka ír az Élő vizek forrásában: hogy az egész mindenség azt dobogja felém: Jézussá lenni? És nézzük csak a szenteknek életét, ezeknek az extatikus lelkeknek ragyogó példáját! És nézzük az egyes ünnepkörök pszichológiáját, a karácsonyt, mint a lelki újjászületés, a harmónia ünnepét; a húsvét nagy letörését, de feltámadását s a pünkösdnek szinte mámoros, túlboldog, ujjongó örömét — amelyek megfelelő átéléskor mind mitikus élmények lehetnek — mind jelen valósággá válhatnak a felszított, felélesztett múltból. Az élet lángja ég — továbbég apáról fiúra, fiúról unokára és így tovább — s a mitikus élmény, a tudatos újraélés révén a kezünkben van, hogy mit formálunk e lángból, hogy műremeket, díszes lángbokrétát készítünk-e vagy kontárok maradunk, művészietlen élői, lakói egy megadott organizmusnak, egypár kilogramm húsnak és néhány liler vérenek?! Thomas Mann a múlt értékeinek inkarnálódását úgy látszik életelemének tekinti s ennek tudatos átsugárzását a pszichoanalízisnek tulajdonítaná, de mi már régebben ismerjük ezeket, erre már hamarabb rávezethettek mindenkit pl. Pál apostol levelei.

A mitikus élet ez első pillanatra talán furcsán hangzó tényein különben ne csodálkozzunk, hiszen az egész szürke, nyárs-polgári, hétköznapi élet is csak silányabb, rozogább keretekbe szorított mítosz. Az átlagember is biográfikus életet él: a postás, a vasutas, a tanár, az orvos, a tanítónő, a hivatalnok, az altiszt, a szolga, — mind-mind a saját osztályuk, kasztjuk mitikus életét élik. Az átlagember ugyanis ritkán egyéniség a szó erősebb, szabadabb, bátrabb értelmében és fejlődése folyamán foglalkozása, társadalmi helyzete, környezete, családtagjai sokkalta mélyebb befolyást gyakorolnak rája, mint a mélyebb és önállóbb gondolatvilágú egyéniségre. Kollégák, főnökök megjegyzései, szavajárása impregnálják őket — sajnos, legalább is sokszor sajnos, hogy ezek világnézetének égisze alatt nőnek fel — így imitálják, megtestesítik azok egy-egy oldalát, vonását s ebből a keverékből adódik az illető osztály, foglalkozási ág, hivatás típusa. Az egyenruha hordása pl. nagyszerűen szimbolizál ía az uniformizált gondolatvilágot, egyöntetű életszemléletet. Hogy ennek azután nagy kárai is vannak, hogy az osztály- és pártfelfogások sokszor elnyomhatják az értékesebb egyéni felfogásokat, az nyilvánvaló.

*

Eddig azt látjuk, hogy a freudi meglátások lényegükben nem voltak idegenek nekünk azelőtt sem. Freud csak, hogy úgy mondjam, természettudományosította őket. Nagy kár, hogy Freud a filozófiát lebecsüli s már kora ifjúságban teljes kizárólagossággal eljegyezte magát az empiriával, ő *méf* rögeszme-ként szívta fel magába azt, hogy exaktságról csak a természettudományban beszélhetünk s ezzel az előítélettel a szívében kerülgette a filozófiát. Pedig ma már kétségtelen, hogy a régieknek igazuk volt: a filozófia a tudományok királynője. Nagy kár,

hogy az egyetem nem teszi kötelezővé a természettudományos irányba nevelődő ifjúság részére az alapos bölcséleti képzettséget. A természettudományos gondolkodás igen sokat nyerne vele és a filozófia is megtermékenyülne e szorosabb baráti viszonytól. Különösen fontosnak tartanám az orvosnövendékek filozófiai iskolázását, amit már máskor is hangsúlyoztam.

A freudi világnézet tudattalan valónkból indul ki, amely irracionális és primitív, amely nem ismer jót és rosszat, amely erkölcsstelen és vad, s csak valami sötét, vak hatalom, mint a schopenhaueri akarát, mint a nietzschei „Wille zur Maciit“, amely csak ösztönösen tör felszínre, érvényesülésre. A megismerés, az analízis és gnózis felfedező útra indult e sötét, jeges, sarki vidékekre s a kultúra missziója éppen az, hogy ezeket az ismeretlen, sivar lelki tájakat felfedezzük, meghódítsuk, leigázzuk. Felismerhető-e ebben a fogalmazásban a keresztény önvizsgálódás s önmegtagadás szelleme? Meglátjuk-e e hódító hadjáratban a kereszties zászlót, a Máriás lobogót? Ráismerünk-e a kereszténység nagyszerű szimbólumainak a megtestesítésére? Akik ezt a gondolatkötetést még nem tudják megtenni, azok vagy a pszichoanalízist nem ismerik eléggé, vagy a kereszténység szellemének megítélésében maradtak szűkkeblűek. Ne feledjük el, hogy a freudi tan éppen világnézeti vonatkozásai révén messze túlnőtt azon, hogy egyszerű gyógykezelési módszer maradjon, s beleszól etnográfiaiba, pedagógiába, mitológiába, vallástörténelembe és irodalomba is. Hogy sokszor illetéktelenül és illúziók alapján, az más kérdés. Ilyen fantasztikus munka pl. a hirhedt „Totem és Tabu“, Freud legtudománytalanabb könyve, amelyben rendkívül erőszakolt magyarázatát adja a vallások fejlődésének s a keresztény áldozatban sem lát egyebet, mint az ősi totemlakomák maradványát.

Freudnak mind e tévedései materialisztikus életszemléletnek következményei, amit mindenesetre csodálnunk kell egy ily zseniális pszichológusnál és kétségkívül értékes úttörőnél. Freud egyoldalúságára mi sem jellemzőbb, mint „Jenseits des Lustprinzips“ c. művének következő mondata: „Die bisherige Entwicklung des Menschen scheint mir keiner anderen Erklärung zu bedürfen, als die der Tiere.“ Ez a tiszta, már teljes csőddel végződött materializmus, amelyet Haeckel Ernő, a gondolatszegény és dilettáns jénai professzor igyekezett tájékozatlan tömegknél világnézetté emelni. Egyébként Freud tévedéseit tehetséges tanítványai közül a leghíresebbek csakhamar átlátták s ezek mesterükével homlokegyenest ellenkező pszichoanalitikus rendszerek megalkotására vállalkoztak. Ezek közül leghíresebbek az Adler-féle individuálpeszichológia és a Jung-féle lélekkutatás. Ezek részleteire nem térhetek most ki, hiszen mi itt a pszichoanalízisről nem szakszerűen akarunk tárgyalni, hanem annak áHalános, világnézeti vonatkozásait méltatjuk s elegendő a főág mellékhatásait éppen csak érinteni. A pszichoanalízis, módszeréből kifolyólag, csak egy-egy oldalát, sablonját láthatja meg

a lelkiéletnek, csak lelki tükördarabokat ad, amelyekből azonban nem ragyoghat vissza töretlen fényel, sugárzó fönségében az osztatlan egység, az én, a megfoghatatlan, érthetetlen, öslényegében mégis csak analizálhatatlan alany, a fenség, észak-fok, titok, idegenség — ahogy Ady Endre látta! A pszichoanalízis alkalmas arra, hogy régi élményeket, benyomásokat, emlékeket kutasson fel — hogy tudatosítsa, hogy bevilágítsa a sok homályon, színészkedésen, átcsillanó igazi valónkba — de mindig csak egyes részeket, dirib-darabokat hoz felszínre s mint gyógykezelő eljárás sem képez tökéletes, kerek egészet, hisz ez el sem képzelhető.

*

Szokás a pszichoanalízist mélypszichológiának, „Tiefenpsychologie“-nak is nevezni, aminek értelme a geológiához való hasonlításomból is kiviláglik. Nevezhetném azonban a pszichoanalízist lélekvetkőzésnek is; ahogy a testi betegségek felismerése, megítélése szempontjából fontos, hogy a beteg levetkőzzék előttünk, hogy palástolatlanul lássuk a csupasz testet s felfedezzük annak hibáit, aránytalanságait, betegségeit, ugyanúgy szüksége lehet az orvosnak, főleg a pszichiáternek arra, hogy a beteg elmondja legféltebb titkait, felnyissa a lélek elzárt zsilipjeit s így a külvilággal szemben felvett álarc, a szokások, sablonok és megszokott szölamok öltözéke mögül elénklépjen az igazi én, a maga őszinteségével, a maga takaratlan meztelenségében, gyengeségében, gyámoltalanságában, hogy felismerhessük segítségre, lelki, orvosi vezetésünkre szoruló lelkiállapotát s felvértezzük, megerősítsük, gyógyítsuk az így felismert bajokat, hiányokat, satnyaságokat. Ez a pszichológiai irányzat sem egészen újkeletű, a pszichoanalízis inkább a technikáját építette ki és számos fogalmi precízió segítségével mankókat adott az addig bizonytalanul keresgélőnek. Freud szerint a pszichoanalízis főtartalmai a tudattalan lelki folyamatok felvételén kívül: az ellenállás és elfojtás, a sexualitás és az ödipusz-komplexum kellő értékelése. Mi az ellenállás? Az ellenállás tiltakozás a lelki vetkőztetés ellen: szégyenkezés, szemérem, amely szembeszáll a vizsgálóval. Az elfojtás pedig kellemetlen, vagy önmagunk előtt is szegyeit körülmények, emlékek, vágyak, indulatok elsüllyesztése a tudattalanba, ahol azok tovább élnek és sokszor neurozisos kifejlődésére vezethetnek. Lényeges az, hogy az emlékek elintézetlenül süllyednek a tudatalattiság sötétjébe s ezért nyugtalanság okozói lehetnek. Erről majd mindjárt a sexuális étellel kapcsolatban részletesebben lesz szó.

*

A Freud-féle tannak legsúlyosabb és világnézeti szempontból legvégzetesebb tévedése a pansexualizmus, vagyis az a felfogás, amely szerint egész életünk, egész lelki és testi berendezésünk, összes szellemi erőfeszítésünk és törekvésünk, tudományos és

művészi teljesítményünk, ambícióink és még vallásosságunk is mind-mind a sexuális élet körül forognak. Freud szerint a sexuális élet, a nemiség, a világ, az élet középpontja és körötte kering engedelmes tehetetlenségben mindaz, amit kultúrának, életnek, emberi létnek nevezünk. Minden cselekvésünk és szándékunk, minden erényünk és bűnünk, minden elképzelésünk és vágyunk mögött sexualitás lappang és a legraffináltabb kultúra, a legmagasabb lélekszárnyalás sem egyéb, mint felcicomázott, álcázott érzékiség. Éppen e pansexualizmusból kifolyólag tartja Freud a sexualitást döntő tényezőnek, nemcsak a neurózisoknak, idegbetegségeknek keletkezésében, hanem a jellem kifejlődésében, a tudomány, művészet és vallás kulturális teljesítményeinek kiépítésében s a mindennapi szociális életben. Mi itt az igazság? Kétségtelen, hogy a sexualitás óriási mozgatóerő s az emberi természetnek is igen nagyjelentőségű része. Mint ilyen, a táplálkozási ösztönhöz hasonlítható s Szent Ágoston is azt mondja: Quod est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis. A sexualitás szentágostoni fogalmazásban a faj éhsége. A természetnek szüksége van ilyen hatalmas ösztönre ahhoz, hogy a fajok fennmaradása biztosítva legyen. De — s ezt nem hangoztathatom eléggé — semmiféle tapasztalat nem igazolhatja azt az állítást, hogy a nemiségen kívül az embernek egyéb indítékai nincsenek s azt hiszem, senki sem hiszi el komolyan azt, hogy az éjszakákon át folytatott munka, önfeláldozó betegápolás, tudományos kutatás, művészi produkció, alkotás és politika mind-mind csak nemiségből táplálkoznának; hogy pl. a hazafias érzésnek a legtávolabbi köze is lenne nemiséghez; hogy becsvágy, törekvés, lemondás, áldozat, mind-mind sexuális rugókon mozognának; hogy azért élünk, hogy nemi vágyakat elégíthessük ki. Úgy-e szegényes, alacsony életprogram lenne? Úgy-e kevés lenne egy embernek ahhoz, hogy megtalálja benne önmagát s harmonikus boldogságot várjon kizárólag a triviális ösztönélettől? Az igaz, hogy egy házaset boldogságához hozzájárul a sexualitás is és a férfi és nő közötti viszony boldogságának lényeges kelleke az egészséges, természetes nemi élet; de ezenkívül van úgy a férfinek, mint a nőnek sok-sok egyéb ambíciója is, ami egyformán fűti, akár kielégült, akár kielégületlen állapotban van s amelyekre a sexualitás sokszor csak zavaró, akadályozó hatással van. Ilyen magasabb ívelésű törekvésekre nézve talán kedvezőbb az aszkézis — nem azért, mintha a nemi ösztön szublimálna és így más úton használna fel — hanem azért, mert a jóllakott ösztön munkakészsége kisebb s így szenved a szellem feszülő ereje, új gondolatartományokat meghódítani induló lendülete. A szerzetesi fogadalmak és a papi nőtlenség is ezt a célt szolgálják.

Ne csodálkozzunk a Freud-féle pansexualizmus genezisén. Freud legnagyobbbrészt hisztériások és kényszerneurózisokban szenvedő egyének lelkivilágból merített s ezeknél valóban aránytalanul fejlett sexualitással találkozunk. De a normális lelki al-

katban a sexualitás mellett sok-sok nemesebb hajlam is szunynyad — persze, ha a tapasztalatlan és még forrongó ifjúságban csak a sexualitást szítjuk és egyéb lelki motorokat leállítunk, akkor ne csodálkozzunk rajta, hogy az szívesen fogja elhinni a pansexualizmus az ösztönöknek oly hízelgő, kényelmes tanát.

A nemi élet természetes valami és a világért sem szabad azt azonosítani a rossz, a gonosz fogalmával. Ez pedagógiai tévedés lenne és hamis beállítottságot jelentene, aminek tényleg lehetnének kellemetlen következményei. Nem szabad lenéznünk a természetest és nem szabad irtóznunk tőle, hiszen éppoly isteni eredetű, mint a természet minden csodája, színe, virága, dísze. A nemi élet önmagában véve jó és erkölcsös, ha azt céljának és rendeltetésének megfelelőleg, tehát testi és lelki harmónia keretében, egymás iránti hűséggel folytatja egy emberpár. A harmónia fogalmához természetesen hozzátartozik a házasság által szentesített nemi kötelék, amely biztosítja, hogy nem múltó, futó viszonyról van szó, hanem jogfolytonosságról, az élet törvényes folytatásáról, továbbadásáról. Erre a nemiségre azonban készülni kell az ifjúságnak — tiszta élet és önfegyelmzés, a nemi életnek tisztelete és nagyraértékelése által. Sajnos, valami fonák nevelés és kárhoztatandó prűdéria hozta magával azt, hogy a serdületlen ifjúság, de még igen sokszor a felnőttek is trágár ékekkel, vigyorgó grimaszokkal intézik el az élet egyik legfelségesebb megnyilatkozását s ennek a tiszteletlenségnek, értelmetlenségnek a következménye az, hogy a nemi élet mint valami szégyenletes, tilos, alávaló tevékenység rögzül az álszemérmes köztudatban; ez a mentalitás csak bujkáló erkölcstelenséget teremt és a törvénytelen ösztönkielégülést mint emberi gyengeséget, apró csetlés-bollást könyveli el.

A nemi élet igen nagy jelentőségét az Egyház mindig külön kihangsúlyozta s az emberi nem boldogulása érdekében ki-elégítését a házasságban szentesítette — de megtagadását, a tiszta életet is óriási nagyra értékelte mindenkor! A pszichoanalízis nem tanított e téren sem újra bennünket s abba a súlyos tévedésbe esett, hogy túlbecsülte a sexualizmus jelentőségét s kizárólagos rangra emelte a lelkiélet alaptényezői sorában. Ha az ifjúságot helyesen nevelnők, ha több pedagógiai érzékkel köz-elítenénk sexuális megnyilatkozásai felé; ha bátran, férfiasan vagy finoman, nőiesen a leánynevelésben, megértetnők, buzdítanók őket, ha ezt nem úgy tennénk, hogy az ifjúság sexuális tudását romlott pajtásoktól, tiltott könyvektől s felelőtlen felnőttek durva megjegyzéseiből, esetleg parázna oktatásaiból merítené; ha ezt okos felvilágosítás és sexuális neveléssel — sohasem fenyegetéssel! — megelőznénk, akkor talán több ifjú élne tiszta életet a házasságig és megszűnne a bujkáló nemiség, mint gúny és röhej tárgya létezni s az ifjúságot a szemérem, szemérmesség álarva alatt nem szolgáltatnánk ki oly mértékben a nemiség aberrációinak, mint az még napjainkban is szabály! Akadt már apa, aki fiát 18 éves korában „tapasztalt“ vezető kíséreté-

ben nyilvános házba küldötte, hogy megismerje a nőt. És vannak, voltak anyák is, akik hasonlóképpen jártak el leányaikkal szemben! Micsoda barbárság, micsoda lélekgyilkosság ez!

Azzal vádolják az Egyházat, hogy ellensége az életörömnök, elfojtja a természetes vágyakat és így egészségtelen, természetellenes irányba tereli az ifjúság nevelését. Nos, ezt a vádat a leghatározottabban vissza kell utasítanunk. Az Egyház a tisztább élet sürgetésével és az akarat uralma, járma alá hajtott nemiséggel csak az emberiség fejlődésének, egészségének, boldogságának a javát szolgálja.

*

Említettem, hogy maga Freud is a pszichoanalízis egyik lényeges elemének tekinti az elfojtást, illetve az elfojtás mechanizmusának elfogadását. A szabad nemiség hívei kapva kaptak az alkalmon s csakhamar hirdetni kezdték, hogy: ime a csalatkozhatatlan pszichoanalitikus módszer kiderítette, hogy a nemi élet elfojtása neurózist, idegbetegséget, szorongó érzéseket okoz; tehát szabadítsuk fel az ifjúságot s lépjen jogaiba a szabad szerelem, mert ártunk a nemiség erőszakos elfojtása által, ártunk az önmegtartóztatás, az aszkézis révén. Képzeltetjük, hogy fiatal, tapasztalatlan, még gyenge kritikájú egyének mekkora szimpátiával köszöntik e tant, amely a rideg aszkézis küzdelmei helyett a szabad érzékiséget prédikálja! Minden emberben megvan a hajlam arra, hogy öntudatlanul is szívesen hallgassa az ilyen felelőtlen buzdításokat — a tudatalatti ördöge ilyenkor megszabadul s ujjongva üdvözli az ilyen talaj- és tetőnélküli álevangéliumokat, amelyek csak romlást, pusztulást, boldogtalanságot eredményezhetnek. A tapasztalatlan ifjúságot ilyen csábításoknak prédául odaengedni csak lelkiismeretlenség és tudatlanság képes. Ebből a pedagógiából — bárki hirdetné is — nem kérünk. Ki vállalja majd e felelősséget, a nemi betegségek ijesztő elterjedéseért? De tegyük fel, hogy a szabad sexuális élet nem járna ragályos betegségek veszélyével: ki méri meg azt a rengeteg lelki kárt, amelyet az érzékiségben előbb-utóbb csalódó ifjú átél? És mi lesz az ilyen kiélt, csalódott, mindenből kiábrándult leányokból, ezekből a modern, démoni allűrökben tetszelgő, de rendkívül meggondolatlan, pajtáskodó hölgyekből, mikor arra kell majd gondolniok, hogy férjhez mennek, hogy egy ember bizalmát kell kiérdemelniök? Hogy anyává kell válniok?

A nemiség természetrajzához hozzátartozik, hogy a kéjt kereső ember minderre nem gondol, csak vakon keres kielégülést. S azután — egyéb kapocs híján — megveti kielégülése tárgyát. Mert az érzékiség, a nemiélet is csak annak jelent boldogságot, aki egész lényével szeret, akiben a testi és lelki odaadás csodálatos harmóniában találkozik. A nemiszervekben jelentkező izgalom triviális kielégítése, egyszerű, gépies levezetése, amelyhez csak egy tetszetős személy szükséges — ez nagyon kevés egy embernek, ez nem hozhatja meg az érzékektől remélt boldog-

ságot sem! A nemi étellel járó érzéki élvezet is csak úgy teljes, ha az egyesülésben a lélek is részt vesz! Itt valamire fel kell hívnom a figyelmet. Sokszor találkozunk azzal a téves hittel, mintha a nemi élet csak az ivarmirigyek belsőelválasztásos működésétől függne, mintha az csak egy mirigyhez vagy egy mirigy-csoporthoz kötött jelenség lenne. Súlyos tévedés ezt hinni. A nemi élet ennél sokkal nagyobb, mondhatnám magasztosabb valami: a nemi élet az egész ember részéről, az egész szervezet és psyche részéről kiinduló sokkal általánosabb valami, ami igenis belefolyik sok-sok gondolatunkba, érzésünkbe, ténykedésünkbe, de sohasem kizárólagos hatalommal, egyeduralkodó követelményekkel, mint azt a freudi tan állítja. Ha tehát helytelen a pansexualizmus, másrészt a sexualizmus száműzése a mirigytartalomra is egyoldalú és elégtelen felfogás. Az igazság, a két végletes nézet között van valahol, azaz: nemi éleleit mindig az egész ember él, de csak paihológias esetekben válik a nemiség egyéniségünk uralkodó tényezőjévé.

Akik magasabb célokból lemondanak a nemi életről, azok nyugodtan tehetik ezt: egészségük semmi kárt sem fog szenvedni ezáltal, sőt sok tekintetben fölényben lesznek azokkal szemben, akik nem ilyen erősek, akik nem folytatnak ennyire elszánt küzdelmet a testiség ellen. De az aszkétáknak is csak azt a tanácsot adhatom: ne tekintsék ellenséges indulattal a sexuális kérdést és a sexualitást, nem volna méltó hozzájuk, nem volna méltó a krisztusi pedagógia őszinteségéhez, a nemes erkölcsneveléshez. Bátran, nyíltan, az eddiginél nyíltabban kell kezelnünk e kérdést, és az elavult pedagógiával szemben mellőznünk kell minden prűdériát. Csak így remélhetjük, hogy a jövő nemzedék, a jövő katolikus nemzedék haladást fog megélni a sexuális kérdés terén is. Ne féltsük az erkölcsöt a több világosságtól! De ne tőrjünk erkölcsi szabadosságot sem! Az erkölcsi törvények nem változhatnak, tehát nevetséges „új erkölcsről“, „szabadabb morál“-ról beszélni, mint azt pl. Russel teszi, azt állítván, hogy a nemi erkölcs megváltozott, mióta a fogamzásgátlás technikája biztosabbá vált. Képzeljük csak el az ilyen morálist, amely ipari cikkek fejlettségétől függ! A nemi élet ezentúl is csak életszövetségi alapon, csak házasságban képzelhető nemcsak teleologikus, célszerűségi okokból, hanem, mondjuk ki nyíltan, azért is: mert az érzékiségből fakadó boldogság csak őszinte, mély, teljes szerelem mellett képzelhető el, amely áthatja az egész embert s amely nem tűr véget és szakadást még akkor sem, ha az érzéki láz csökkenne is, ha a sexuális mohóság alábbhagyna is. A nemi erkölcs reformjára tehát nincs szükség: de igenis szükség van a pedagógia reformjára, az ifjúság helyesebb nevelésére. Ezentúl is csak az lesz a női ideál: tisztán lépni a házasságra s kívánatos lenne, ha ezt az ideált a férfinem is komolyan megvalósítaná

Ezentúl sem lehet átlépni azokat a korlátokat, amelyeket mindenki érez a szívében — még a pszichoanalízis elferdített tanai ellenére sem! — de ezentúl több őszinteséggel és nagyobb gondal, több megértéssel forduljunk úgy az ifjúság, mint a felnőttek nemi problémái felé és a társadalom igyekezzék megvalósítani azokat a feltételeket, amelyek a nemi erkölcstelenség elharapódzását meggátolják: tehát biztos megélhetést a házasulandó férfiak számára, becsületesebb családvédelmet és több szociális érzést!

Nem volt szükség tehát Freud kinyilatkoztatására ahhoz, hogy a nemi élet óriási jelentőségét, magasztosságát átlássuk, az Egyház a sexuális kérdést mindig rendkívül fontosnak tartotta, anélkül azonban, hogy valaha is annak kizárólagos életirányító jelentőségére gondolt volna. A pansexualizmus képtelenség s a nemi korlátlanság, a szabad szerelem örültségek, amelyek a társadalom széthullását eredményeznék.

*

A pszichoanalízis sokszor ködös és fantasztikus tanainak elfogulatlan bírálata azt mondja nekünk, hogy e pszichológiai irányzat valóban értékes elemeit megtaláljuk szétszórva régebbi kultúrák értékeiben is. Hiszen e tannak egyéb érdekességei, sajátosságai, mint a tudományos álomfejtés, az ethnografiai vonatkozások, a hétköznapi psychopathológiai elemzése, stb., mind tulajdonképpen régi szokások rehabilitását jelentik, ahogy rehabilitáljuk számtalanszor a gyógytudományokban a füvesasszonyok gyógyszereit, ahogy visszatérünk ma a régebben elvetelt kozmikus tényezők felvételére a betegségek magyarázatában (hiszen ma már külön tudományág a meteoropathológia) és ahogy a kezdetleges tudomány materializmusa, sőt atheizmusa visszatért a tudomány mélyülésével a psycho-biológiai felfogáshoz. És csodálkozva látjuk, hogy amit tudományos terminológiába bújtatva gögösen könyveltünk el, mint a természettudományos methodika diadalait, azt talán sokkal mélyebb és emberibb formában már ismerte az Egyház lélekgondozó gyakorlatában, évezredek tapasztalata révén. Ne féljünk tehát attól, hogy a lelkiismeretvizsgálat autopsychoanalytikus működés is egyúttal s a gyónás szentségi jellegén kívül psychoanalysis is. Említettem, hogy rendkívül fontosnak tartanám az orvosnövendékek alapos filozófiai iskolázását: de hiányos lenne ez a követelményem, ha ki nem egészíteném azzal a tanáccsal képezzük ki teológusainkat, kispapjainkat alaposabban a psychológiában, főleg azonban a psychoanalízisben. A gyónás szentségének kiszolgáltatásakor ugyanis tág tere nyílna a szakavatott lélekezelésnek s ezt nem volna szabad elhanyagolni. Nem análylikai szeánszokra hivatott a gyóntatószék, jól tudom, de azt hiszem, a psychoanalytikusan képzett lelkésznek sokkal könnyebb a dolga és sokkal hamarabb meg fogja találni az utat a lélek belsejébe, mintha pusztán formulák szerint jár el. Így elérhetnénk azt a rendkívül kívánatos

összefogást a lelkipásztorkodás és gyógyítóművészet között, ami üdvére válna a testileg-lelkileg szenvedő emberiségnek. Jaspers rezignáltán jegyzi meg, hogy a kereszténység több pszichoterapeutikai eredményt tud felmutatni, mint az összes élő ideggyógyászok együttvéve és oly nagy szaktekintély, mint Oppenheim, azt állítja, hogy az őszintén vallásos életnek az egészségre nézve rendkívül kedvező hatása van. Ha így tudatosan építjük bele a psychoanalysis ismeretét hitünkbe, vallásosságunkba, büszkén állapíthatjuk meg, hogy ez a vallás nemhogy idejétmúlt orthodoxia, de ízig-vérig modern, örökifjú tan, amely perspektíva, lélektani őszinteség és realizmus szempontjából, de abszolút igazság szempontjából is páratlanul nagyszerű és egyedülálló. Tehát lehetünk ízig-vérig, szívvel-lélekkel modern emberek, tele a haladás és világosság vágyával s ezzel gyönyörűen megfér a katókombák hite.

*

Ugyanez a konklúzió adódik a sexuális kérdésre vonatkozólag is. A sexualitás valamennyiünk természetes adottsága és a sexuális kérdésben a jövő útja csak pedagógiai tökéletesedés lehet. A kérdés alapiában meg van oldva a házasságban s a házasság modern válsága csak a hitvestársak egyéni válságait tükrözi. Mikor az egyén nem tud mit kezdeni önmagával, ráfogja az intézményre és a társadalomra, a vallásra és az erkölcsre a hibák okát. Az egyén áthárítja a felelősséget a közre, hogy mentréget találjon a saját gyengeségére. Neveljünk helyes pedagógiai elvek szerint ifjakat, leányokat, akkor nem szorul reformra a házasság és szó sem lesz többet pajtás-házasságról és hasonló, abortív házasságpótlékokról. De ez a nevelés legyen harmonikus, legyen őszinte és bátor, természetes és lelkes — akkor aztán mi is reménykedve várhatunk egy új, erősebb, bátrabb, tisztultabb s katolikusabb, tehát egyetemesebb, emberibb nemzedékre!

Egészség és életstílus

Ha biológiai problémákkal foglalkozunk, igen fontos, hogy elhatároljuk azok szaktudományos vonatkozásait filozófiai és etikai tartalmuktól, hogy megóvjuk magunkat azoktól a tévedésektől, amelyek az egyoldalú, empirikus szemléletből fakadnak. A szellemi életet kísérő fiziológiai tünetényeket nem szabad másként nézni, mint a életműködés kísérőit s akkor elkerüljük a materialista szemlélet veszélyeit. A régi egészségtan, mint a materialista orvostudomány szülöttje, nem számolt a lélek kifelé ható erejével s ezért ma már sok téves tanítása nem tartható fenn. Az egészségtan is gyökeresen átalakult egy emberöltő alatt. Ma már a hygienének új arculata van: természetesebb, emberibb ideálisabb és reálisabb egészségkultúrát úzhetünk.

A klasszikus egészségtan alaptétele szerint ugyanis csak ép testben lakozik ép lélek. *Mens sana in corpore sano!* Én azt hiszem, hogy a modern hygiene kénytelen lesz átfogalmazni ezt a definíciót, amelyet sűrűn megcáfol az élet s amelynek megfordítását is helyesnek tartom olyan értelemben, hogy: *corpus sanum per mentem sanam!* Egészséges testet egészséges lélek által! Nem lehetünk psychonisták; nem állíthatjuk, hogy minden a világon rejtélyes, meghatározhatatlan lelki erők építőmunkája. Aki azonban már bepillantott az életfolyamatok műhelyébe, annak látnia kell, hogy nemcsak az izmok tornája és erősítése, nemcsak a tüdő és szív gépies munkája, nemcsak az emésztőcsatorna chemismusa döntenek épségünk, egészségünk megőrzésében — hanem sokkal finomabb és bonyolultabb, sokkal légiesebb és átszellemültebb, imponderábilis erők remegnek keresztül-kasul szervezetünkön, amelyek bizonyos ritmussal és harmóniával, a formák tiszteletével zengik az élet melódiáját és amelyeket egyszerű, primitív testtani, egészségteni, mesteremeri elképzelésekkel még csak meg sem közelíthetünk.

A betegség is megszűnt kizárólag természettudományos fogalom lenni. És pedig azon egyszerű oknál fogva, mert világossá vált, hogy az ember nem tisztán természettudományos objektum. Az ember tartalma, mélysége, élete sokkal több, mint amennyit a tapasztalati tudomány nyújtotta megismerési módszerek átfogni képesek, következőleg sem fiziológiával, sem patológiával az embert kimeríteni nem lehet. Pedig ez volt a

hibája egy letűnt kor orvosi szemléletének. Nem a tudományt vádolom itt most: hiszen a tudomány nem tehet egyebet, mint összegyűjt, rendszerez, megokol olyasmit, ami a ráció, az ész számára elérhető. De az orvos nemcsak tudós, hanem művész is egy személyben s így nem elég a szervezet természettudományos felkutatása, megelemzése ahhoz, hogy az egész ember áttekintéséhez férközzünk, hanem ez csak töredéke, egy része lehet a gyógyítóművészeknek. A beteg embernél az egyoldalú empíriában megvakult materialista orvosi felfogás mindig valami szervi elváltozást keresett és azt hitte, ha sikerül megtalálni egy megvastagodást, egy fekélyt, egy megnagyobbodást vagy megkisebbedést, ezzel együtt a beteg szervezet történése világossá vált előtte. De a tapasztalat bizonyította be, hogy a mechanisztikus-anatómiai betegségekutatás és a gyógyulási folyamat, a diagnózis és a terápia között óriási rianás tátong, amelyet egy ideig még palástolni lehetett azzal a vigasztalással, hogy a tudomány haladása, a részismeretek szaporodása közelebb visz bennünket a megoldáshoz. Így született meg egy szerteatomizált, szétanalizált, de üres, ijesztően semmitmondó valóságkép — egy tudástömeg, amelyet lehetetlen áttekinteni és amely az orvosi gondolkodás kríziséhez vezetett. S csakhamar akadtak hangok, amelyek bátran rámutattak a mechanikus orvostudomány súlyos alaptévedéseire és sürgették, követelték a reformot. A reform pedig egy agyonanalizáló tudományos éra után csak a nagyvonalú szintézisek meglátásából és megépítéséből állhatott, abból az alapeszméből, amely az orvosi szemléletben a lokalizációs tant a konstitucionalissal behelyettesítette és a „biológiai“ szemlélethez jutott el.

Sokan a „logikusok“ közül — azok közül a természettudományos elfogultsággal sújtottak közül, akik képtelenek magasabb világlátással és mélyebb tónusú háttérrel szemlélni a tudományos kérdéseket (pedig mennyit vészit a szaktudomány is. ha szárazon csak a „mag“-ot akarja kihüvelyezni s nem törődik az egész növényvel) bizonyára szeretnék hallani, hogy hát mit is kell „érteni“ (meglátás híjján) biológiai, konstitucionális orvosi szemlélet alatt? Nem csak szemfényvesztő szóburkolatról, zörgő, üres hüvelyekről van itt szó? Ezek számára a fogalmakat a következőképpen rögzíthetjük: az anatómiai szemlélet szerint a húsok, szövetek, sejtek bizonyos morfológiai, finom szerkezet alapján csak fizikai és kémiai törvényeknek engedelmessé válnak végzik feladatukat — tehát minden, amit szelleminek, lelkinék nevezünk, sejt-morfológiai és sejt-kémiai termék. Vagyis lélek alatt az életműködések összességét kell értenünk! A másik véglet a pszichomonista felfogás: e szerint a lélek építi magának a testet; a fogamzásnál a lélek felöltözik vérbe, húsba, megmerevedik a csontokban s formát ölt, testté lesz, hogy kifejezze önmagát. S a halálban ugyanez a lélek leveti, lehántja magáról a ruhát, mert az már elkopott, mert már szegyei benne járni. Az igazság a két véglet között, a biológiai felfogásban rejlik; vagyis:

van psziché és van matéria s ez a szó „biológia“ nem jelent egyebet, mint az anyag és szellem házasságát, az anyag szellemi, isteni impregnálását, azt, amit a Genézis oly találóan fejez ki: a teremtő erő lelket lehelt a sárba!

A hetyes értelemben vett biológia tehát élettan és pszichológia egyszerre, amely igyekszik exakt tudományos módszerekkel kikutatni az élet fizikai és kémiai kísérőjelenségeit, de amely egyúttal elismeri az élet irracionális oldalát is és nem idegenkedik a lélek, az életerő, a vitalitás fogalmától sem, hiszen éneikül éppoly lehetetlen megérteni a szervezet mikrokozmoszát, mint az istenfogalom nélkül a makrokozmoszt!

A materialista életfelfogás csődjével, a morfológia és anatómia, a fizika és kémia egyeduralmának bukásával egyidejűleg sok téves következtetés és előítélet is rombadólt. Tudjuk, hogy a művészetek terén is milyen megkönnyebbülést jelentett a merev, elavult bilincsekkel való kiszabadulás, a formák újjászületése — mennvi új lobogásnak, fénynek, erőnek lett forrásává az a sok meglátás, megézés, amely nagy úttörő művészek munkáiban, műveiben nyilvánul meg! Aki megtanulta a modern művészetek formanyelvét, az kiapadhatatlan új mélységekben és szépségekben gvönyörködhetik, annak új kilátások, horizontok, messzeségek nyílnak meg és lelkesedéssel láthatja az élet szüntelen megifjúlását, új tavaszát az új formák és új stílusok pazar változatosságában!

A korválság tisztító szele, tisztítótüze nem kímélhette az orvostudományt sem — a szögletes, materialista orvosi élet szemléletet sem! Hiszen az orvosi világlátásnak is van intuitív, csak megézésből álló része, és itt is útban voltak, akadályt képeztek a dohos, poros, régi fogalmakból, materialista előítéletekből összetákolt tantételek, amelyekben csak egy szűk, monista világrajzolat szegényessége fejeződött ki! Kopottas, koldusruhában jártak azok, akik a testet oly gépnek nézték, amely a lelket termeli — akik pedig nem bízva a tudományban, még hittek a lélekben, azok titokban tették, mintegy szegyeivé. Közben azonban a materialista tudomány egyik csődből a másikba jutott. Es minél pontosabban kutatott, minél inkább igvekezett merev előítéletektől felszabadulni, annál világosabbá vált, hogy mégis léteznie kell annak az elképzelhetetlen valaminek és hogy az ember érthetetlen — lélek nélkül! Ha elképzelni nem is tudjuk a pszichét, mai tudományunk posztulátuma mégis az, hogy lennie kell, hogv van, hogy létezik és hogy ebből filozófiai és etikai konzekvenciák is adódnak!

A biológiai létszemlélet, amely tények és tapasztalatok alapján hiszi és vallja, hogy az élet anyag és szellem szövedékéből áll, nemcsak reális igazságot tükröz, hanem valóságos apológiája a legideálisabb életfelfogásnak, a katolikus életstílusnak is. Mert

ha egyszer átláttuk, hogy a biológiában, az élet hullámzó valóságában a szellem és anyag összefolynak és határtalanul toldódnak egymásba, akkor önként adódik az a tétel is, hogy a szellem és szervezet kölcsönhatásban állanak egymással, hogy nemcsak a test állapota határozza meg a lélekműködés mikéntjét, hanem fordítva is áll: a lélek, a kifejlesztett erős lélek szabályozhatja bizonyos mértékig a szervezetét és az ép lélek gyógyítja, simítja, formálja a testet! Persze, ezt mindjárt hozzá kell tennem, a sorvadt, tengődő, akaratában bénult és lendületében szárnyaszegett, triviális lélek erre nem képes: ehhez bizonyos lelki kultúra, lelki fejlettség, érettség is kell, vagy legalább is öntudatlanul is harmonikus lelkiállapotra van szükség. És ebből a meglátásból adódik az első egészségügyi szabály: becsülni a testet, hiszen minden része lelkes, de a testben is kifejezni a lelket, a pszichológiával is szolgálni a testi életet! Ahogy a lélek a test törvényeinek megismerése alapján tudatosan ápolja azt: gimnasztika, fürdés, napfény, sport, kirándulás, okos táplálkozás, arányos élvezetekkel — úgy a testnek is vissza kell adni ezt a kölcsönt és kifejezni a lelket meghajlásban, külső cselekményekben, liturgiában! A klasszikus egészségügy követelményeit ki kell egészítenünk a biológiai ételszemléletből fakadt meggyőződésünkből. Nem elég vitaminokkal tömni a gyomrot, (milyen egyoldalú, téves kultuszt üznek ebből is manapság), nem elég hormonokkal és mirigykivonatokkal olajozni a szervműködéseket és fogkrémekkel, szájvizekkel, arckenőcsökkel, púderekekkel tömjéneznünk az organizmust, hanem ugyanilyen mértékben, sőt még jobban kell gyakorolni, edzeni, növesztetni, gyarapítani a lélek erőit, azt a titkos rugót, amely meghazudtolhatja az évek számát, amely törékeny és sokszor 80—90 éven át beteges, roskatag testben is tud alkotni hatalmasat, szépet, csodálatosat, amely valósággal plasztikusan formálja a szervezetet és tökéletesebb szépítőszert a legraffináltabb kozmetikánál! Vagy talán a női báj, a női vonzerő, a már émelítően hangzó sex-appeal nem valami titokzatos, rejtélyes vonása a női léleknek? Nem mélységes romantika, amely a sokszor talán alvó, de mégis szép lélek kifejezése?

A lelki szépség és harmónia valóban kifejeződhetik, — ahogy Prohászka mondja „kiverődik“ a testen is! A lelki harmónia a legtökéletesebb kozmetika, ha elég mély, ha elég őszinte és elég erős! Erre a mélységre, erőre és őszinteségre, erre a tárgyilagos és mégis szárnyaló idealizmusra kellene törekednie mindenkinek, aki egészséges akar lenni, aki egész embert, harmonikus életstílust akar! És ezért szegény és elégtelen, kevés és hiányos az a higiénia, amely állandóan csak bacillus-seregekkel viaskodik, amely a szappantól és fogkefétől, az ételek egészségügyi szortírozásától, a nyers gyümölestelektől és tejtől, vajtól, sajttól reméli a boldog, megelégedett, hosszú élet titkát! Mert e rendszabályok, ha helyesek is, szögletes értelmezés folytán egy legalább ilyen fontos másik paragrafust sikkasztottak el a helyes

életstílusra, igazi egészségre szomjas emberiség elől! Ha igaz, hogy a testnek gimnasztika kell, hogy az izmok megőrizték rugalmasságukat, — éppoly igaz, hogy a léleknek is kell lelki gyakorlat, lelki torna, lelki sport! Ha igaz, hogy a testet fürdetni kell — a lélek fürösztése éppolyan fontos! Ha igaz, hogy a tisztaság, csín, forma, etikett arra hivatottak, hogy kifejezzék egyéniségüket, hiszen a test visszahat a lélekre — éppoly igaz, hogy a lelki tisztaság, lelki csín, az akarat nevelés., az érzelmek ápolása és az elme kifényesüése elengedhetetlen feltételei a harmonikus egyéniségnek, a helyes életművészetnek, a helyes hygienének, a tökéletes életstílusnak! Stílust, formát, erényt alakító, plasztikusan idomító munkát kell végeznünk, hogy egyénileg egészségesek, egész emberek lehessünk! És így gyakran sok mindent elérhetünk, amit a pusztá természeti adottság mellett soha meg nem valósíthatunk volna, mert erőszakot vettünk a természetünkön, mert megtörtük restségét, durvaságait, bujaságát, élvágyát, szenvedélyeit, megtörtük gyengeségét és erőre neveltük!

Az egyéni egészségtannak, az egész emberre tekintő hygienének tehát első főszabálya az, hogy harmonikus legyen a test és lélek egymáshoz való viszonya.

*

A test és lélek harmóniája maga az egészség. És ebből következik, hogy aki hygienikusan akar élni, annak gondja legyen arra, hogy észszerűen ápolja mindakettőt. Tehát: szervezetét a mérsékelt, okos testápolással, lelkét pedig a helyesen értelmezett vallásossággal! Számtalan idézettel igazolhatnám, hogy nagy orvosok és nagy lélekismerők már régebben is tudták, milyen fontos szerepe van az egészség megőrzésében annak, amit lelki egyensúlynak, harmóniának nevezünk! Ezt pedig a lélek hajójának jó lehorgonyzása, jó religiója nélkül nem érhetjük el! Mély, biztos alapokra van szükség, hogy az minden vihart és megrázkódtatást kibírjon, hogy az meg ne billenjen a sors csapásaitól! Ne gondoljuk, hogy itt mindig valami külső eseményről van szó, mint amilyen kedves hozzátartozók elvesztése, pénztelenség, szerencsétlenség. A lélek egyensúlyát háborgathatják sokkal rejtettebb, kisebbnek látszó megpróbáltatások is, amelyeket szavakba sem lehet foglalni. A pszichiátriában ismeretesek olyan lelki állapotok, amelyek pl. a férfikor delén mutatkoznak és abból erednek, hogy valaki már elért életében mindent, amit elérhet — már befejezte a karrierjét — már végállomásra jutott és ime, ez a kívánatos állapot sokszor súlyos idegmegpróbáltatást jelent, sokszor elveszti az illető „boldogok” lelki egyensúlyát! Az érett kornak, a teljes megérésnek is van tehát neurózisa: ennek lényege az élet csúcspontjának érzése, vagy ahogy Rümke nevezi: a definitívum megélése, amikor az élettől újat már nem várhatunk. De minden életkornak vannak, lehetnek ilyen belső vívódásai, láthatatlan háborúságai. A

kamaszkornak a nemi érzéssel kapcsolatos, sokszor pszichózissal határos nyugtalanságai, a férfikor nagy megdöbbenései, az élet elsuhanásának meglátása, az öregedő kor halálsejtelmei és szomorúságai mind-mind gazdag fejezetei a lélek keresztútjának, amelyhez biztos irány és stílus, férfias bátorság és erő, egészség, teljes egészség kell, olyan mélyebbről megfogott egészség, amelynek titka ugyanaz, amit a régiek „bölcsek kövének“ neveztek, amit semmiféle szó vagy szimbólum nem jelképez eléggé és amit úgy nagyon durván ilyen szavak érzékítenek, mint mérték, egyensúly, harmónia, szimmetria, eloszlás.

A lélek egyensúlyának titka a helyes mérték és helyes súlyelosztás. Úgy éljünk, hogy szervezetünk tükrözze az általunk áhított, a bennünket boldogító lelkiállapotot és hogy őszintén átéljük, átérezzük azt, amit testünk liturgikusán kifejez. „Was euch das innere stört, müsset ihr meiden“, mondja Goethe. Tehát ne legyen bennünk semmi olyan, ami zavarjon, ami nem átlátszó, ami — talán ez a legtalálób — nem őszinte. És ezért a vallásosságnak is őszintének kell lennie! Aki szegyenli a vallását, az nem őszinte, abban konfliktus támad és máris gyenge lesz lelkileg. Ezért lehet fontos a hangos ima. Igaz, hogy a tökéletes imának nincs szüksége szavakra, de aki elég életművész, az tudja, hogy nem mindig a magas szárnyalások és fények, a villanások és ujjongások, az extázisok és lobogások azok, amikre szükségünk van. A leglángolóbb léleknek is sokszor jólesik az egyszerű, kimondott szó, a katharsis. És a lélek fohászának a hangos kimondása, a nyílt, liturgikus kifejezése annak, ami bennünk él, a szerelmi vallomás, szükségszerű pszichológiai követelmény. Pszichológiailag szinte páratlan tárháza az ilyen külső cselekmények értékének az Egyház számos szokása, szentelménye is. Az érmek, skapulárek hordása, a szenteltvíz használata, a szentelt barka, sonka, kalács, a házak, gépek, járművek, a búza, a bor megszentelése, az egyének felszentelése, a születés megszentelése, a keresztségben, a pubertás megszentelése a bér-málásban, a szexuális élet megszentelése a házasságban, a betegség megszentelése a kenettel, a papok felszentelése, mind fényes példái az egyház kifogyhatatlanul bő lélekismeretének. No és hogy a rózsafüzért se felejtsem ki! A gondolatkoncentráció, az akaratébresztés, a belső, színes, érzelmi átélés e magas iskoláját! A rosarium egymaga oly gazdag pszichológiailag tökéletes elemekben, hogy pszichológiája külön nagy fejezetet képezhetne!

Az Egyházban tehát lényeg és forma, tartalom és külszín, pszichológia és liturgia, corpus et anima bámulatatos harmóniában van összehangolva, hogy így a tökéletes életet, a gazdag, erős emberi egyéniségek kialakítását szolgálhassa híveiben! Csak meg kell látni a sokszor talán idegenül hangzó, de mindig új és modern tartalmú tanokban az életet, fel kell keresni a száraznak látszó dogmák igazi értelmét, fel kell éleszteni őket magunkban és magunkon kívül, húsba-vérbe kell öltöztetni a szobrokat és festményeket, a díszeket és szimbólumokat, hogy életstílusunk

állandóan eleven forrásai legyenek, hogy ihletet merítsünk a múltból, de mindig a jelenben élve és egyre azon fáradozva, hogy a jövőben is éltsenek!

*

Szeretnék azonban még tovább menni, hogy egész világosan ábrázoljam, mily szorosan összefügg az élet stílusa azzal, amit banálisan egészségnek nevezünk, hogy milyen szoros a kapocs testi állapot és lelki dispositio, lelki egészség és harmonikus életérzés közötti

A pszichosomalikus kölcsönhatás csodálatos, meggyőző lényeknek ma már irodalma van. Említettem, hogy az egészség lényege a test és lélek harmonikus struktúrája. Ebből következik, hogy a betegség sem lehet egyéb, mint a testi és lelki törtenések disszonanciája, részaránytalansága. A lélek hatása a testre sok érdekes megfigyelésből megdönthetetlen bizonyossággal adódik. Hipnózisban az égés pusztá szuggeszciójával hólyagot, égési sebet, sőt szövetelhalást lehet létesíteni. A szuggesztív gyógyulások egész sorozata tartozik ide. — A vérizzadás, az izgalom és öröm pírja, a képzelet mirigyelválasztást megindító működése, mind példái annak a szoros kapcsolatnak, amely test és lélek között fennáll. Számos szívbetegség és vérnyomásemelkedés pszichikus tényezőkre, állandó izgalomra vezethető vissza. Az akaratunktól független szervek működése automatikus és külön idegrendszer kormányzása alatt áll. Indulatunk, érzelmeink visszahatnak erre az idegrendszerre is és lényegesen befolyásolhatják annak működését. Pszichikus, lelki tényezők lényegesen megváltoztathatják az ember alapanyagcseréjét, hő-, só- és vízszabályozását is. Számos esetben tisztán lelki tényezőktől függ az epeelválasztás, a bélműködés, a gyomor állapota, a máj funkciója. Helyes volt a régiek kolerikus elnevezése, mert a temperamentum valóban összefügg az epével. A tisztán anyagcserebetegségnek elismert diabetes, a cukorbetegség is nagy mértékben függ a pszichikus tényezőktől. A női betegségek ilyen eredete is ismeretes.

Tehát tudományos bizonyossággal állíthatjuk, hogy nincs olyan szervünk, amelyre a psziché hatást, és pedig megbetegítő és gyógyító hatást egyaránt ne fejthetne ki. A psziché és a soma, a lélek és a test között az összekötő kapocs minden valószínűség szerint az akaratunktól független, vegetatív idegrendszer, a szervek autonóm beidegzése. De itt korrigálnom kell magamat. Igaz-e, hogy a vegetatív idegrendszer akaratunktól független? Nem lehetne-e hidat verni az akarat és a szervműködések közé? És számos megfigyelés és tapasztalat szerint ez nem utópia, sőt sok embernek sikerül megvalósítani azt! Csak kellő eréllyel és kitartással folytatott gyakorlat, tréning, kellő helyes módszer kell hozzá, hogy kiépítsük az utat akarat és szervműködés között a vegetatív idegrendszer ágas-bogas, kusza őserdején keresztül. A fakírok és a jóga híveinek bámulatot keltő teljesít-

mányei a vegetatív idegrendszer feletti tökéletes uralmon alapszanak. Vannak emberek, akiknél a képzelet élénk működése elegendő ahhoz, hogy testi, somatikus tüneteket váltson ki. Vannak, akik pupillájukat akarattalosan tágítják-szűkítik, akik képzelet útján libabőrt produkálnak önmagukon, akik a szívverésüket lassítják, sőt meg is állítják, akik a bélműködésüket tudják befolyásolni. Idült bélbántalmakat kezeltek eredménnyel az ú. n. jóga-praxissal. Általában a szervműködésünk, a pszichológiai történések feletti uralom elsajátítható, csak észszerű és módszeres tréning, a test és lélek párhuzamos nevelése kell ehhez. A jóga, az indiai titkos tudomány is csak ez úton éri el a nyugatiak szemében csodálatosnak látszó eredményeit. Tibet mágusai toumónak hívják azt a belső meleget, az élet melegét, melyet az akarattal erősebb működésre lehet bírni, ők a rendkívül hideg, zord klímájú Tibetben 4—5000 méter magasságban ruhátlanul vagy csnk vékony köpenyben barlangban lakva kibírnak egy egész telet. A toumó feletti uralom megtanulása, a lámák titka is csak személyesen közölhető. Elsajátításához bizonyos előiskolázottság szükséges, amely főleg légzési gyakorlatokból, egész a transzig fokozódó gondolatkoncentrációból áll, addig a transzig, amelyben tanaik szerint a gondolatok már testet öltenek, objektíválódnak. A noviciusok napfelkelte előtt végzik el gyakorlataikat. Kezdők szőnyegen ülhetnek, haladók már a puszta földön, míg egészen előrehaladtak havon és jégen ülnek. A gyakorlatokat éhgyomorra végzik, mindenféle ital, főleg meleg italok tilosak. Speciális légzési gyakorlatok közben misztikus formulákat ismétletgetnek, közben tüzet képzelnek maguk elé és a tűzre való koncentrátság következtében testükben fokozatosan kellemes meleg árad szét. E gyakorlatok egy vizsgával zárulnak. Az eddig csak megcsodált, esetleg filozófiailag méltatott tények kell, hogy égető problémájává váljanak a modern orvostudománynak, hiszen csupa letagadhatatlan bizonyítékai a lélek hatalmának, egészséget hordó, egészséget osztogató, hallatlan képességet rejtegető tevékenységének! Kétségtelen ma már, hogy psziché és test egyenrangú tényezői az egészségnek és így az orvosi gyakorlatban és az egészségtanban is döntő fordulatokat kell, hogy eredményezzenek. Cannon kimutatta, hogy a belsőelválasztású mirigyek működése függ a lélek állapótól, másrészt azonban a lélek állapota is függ a belső szekréciós működéstől. A határt megvonni lehetetlen! Egyelőre csak a csodálatos kölcsönhatást bámulhatjuk és e megismerést nagy haszonnal alkalmazhatjuk számos betegség kezelésében. A látszólag olyan egyszerű korreláció tehát tele van újabb és bonyolultabb problémákkal! Sokszor olyan jelenségsoportokkal állunk itt szemközt, amelyek szinte megingatják a kauzális gondolkodásmód helyességébe vetett hitünket. A régiek „szerv“-fogalma korántsem fedi a mienket. A régiek minden szervben valami egységet, valami darabos, elhatárolható élettartományt véltek felismerni. A mai orvosi gondolkodás már eltávolodott

attól, hogy a szervekben biológiai egységet lásson: a funkcionális összefüggések megszüntetik a határokat szerv és szerv között és sokszor azt látjuk, hogy a legtávolabb eső, legizoláltabbnak tűnő szervfunkciók állanak legszorosabb rokonságban egymással. Az emberi szervezetet sem szabad tehát úgy felfognunk, mint bizonyos szervek összegét, hanem mint az életelv által eggyéfüzött részeit egy, egyetlenegyvet alkotó egésznek! És ez az Égészérzés a megcsonkított szervezetben is tovább él! A pszichikus és somatikus elemek felbonthatatlanul egységgé vannak összenöve bennünk és ezt az egységet csak a halál szünteti meg. Számos gyomorfekélynek pl. neurotikus alapja van. És sokszor nincs módunkban, hogy élesen elválasszuk a somatikus megbetegedést a pszichéstől. Az asztma pl. pszichikus anomália kifejezője lehet. A test életének úgyszólván minden vonatkozásban a lélek egy-egy életnyilvánulása felel meg. Ami a somatikus életben, építés és bontás, energiafelhalmozódás és energiaelhasználódás, izgalom és gátlás, az a pszichikus szférában kedv és kedvtelenség, feszülés és oldódás, élénkség és lehangoltság, alvás és ébrenlét, csupa ritmikus váltakozás, amelyek hozzátartoznak az élethez, amelyek, még ha negatívumok is, szükség-szerűek, hiszen a pozitívum is csak a negatívum által fogható fel! Legmélyebb, szinte félig eltemetett, szinte behavazott vitális rétegünk az, ameddig átlagembernél az akarat nem ér le, az autoregulációs szervműködések rétege, és kívánatos lenne, ha az emberi akaratérő módszeres fejlesztés és tréning révén minél jobban megközelítené, meghódítaná ezt a birodalmat is.

*

Már most mi a következménye a test-lélek kölcsönhatásnak az élet alakíthatósága, tehát stílusa szempontjából? Megint a hinduk pszichodiétetikájából induljunk ki, mert ezekből sokat tanulhatunk. Az indiai léleknevelés sok tekintetben hasonlít a mi katolikus nevelésünkhöz és az indiai lélekvezetés ugyanarra hivatott, mint a mi szentségeink: hogy az embert sértetlenül átvezesse az élet fordulóin, a sorscsapások és az életkorok változó klímáin. Az indiaiak átfogó szakramentalizmusa köti össze az egyént í» közzel és ennek helyességét igazolja az Egyház gyakorlata is: a corpus mysticum Christi a legnagyszerűbb képviselője, megvalósítója ennek az eszmének. Az ember nem áll többé egyedül: bár egyénisége sértetlen marad, bár életstílusa igen változatos lehet, hatalmas, kollektív erőbe kapaszkodhatik, amely annál biztosabb alapot nyújt egyéniségének. A hindu jogatanok is arra hivatottak, hogy az egyén megtalálja önmagát olyan gyakorlatok révén, amelyek nemcsak a tudatos, kivilágított énkre apellálnak, hanem legalább is ugyanolyan mértékben támaszkodnak a tudattalanra is. Kár tehát leszólni az Egyház szentelményeit, a képeket, szobrokat és a rózsafüzért, a liturgikus cselekményeket, amelyek mind egyformán foglalkoz-

tatják tudatos és tudattalan részünket, tehát gyönyörű és tökéletes alapjait képezik az egyéniség teljes, tökéletes harmóniájának! Aki a szenteltvizet használja és az „Asperges me hyssopo“-t suttozja, az abban a pillanatban egész sor tudatos és tudattalan élmény részese: érzi magán az Egyház lehelletét, ugyanazzal a vízzel hinti meg magát, amellyel százmilliók hintették és hintik meg magukat, résztvesz egy nagy közösség misztikus egységében és érzi, hogy az a víz többet jelent, mint hidrogént, oxigént és konyhasót, hogy annak van a hit révén visszahatása, amely át-sugároz egész lényén, egész a tudattalan szférák sötétjéig. És így elemezhetném az összes liturgikus cselekményeket pszichológikai jelentőség szempontjából s akkor feltáruhána egy-kettőre előttünk, hogy azt, amiért sokan keletre mennek és amit sokan a hinduktól akarnak megtanulni, sokkal biztosabb és tökéletesebb, határozottabb és igazabb alapból kapja meg otthon, a történelmi Egyházban.

*

A katolikus életművészet, életstílus egy fontos alapkőve az, amit már a jóga említésével kapcsolatban mondtam: mindenki találja meg önmagát. De hogyan végezzük ezt? Mindenki kutassa, hogy mi az ő igazi énje, hol van az ő egyéniségének a súlypontja és akkor, ha ezt megtalálta, kezében van a boldogság kulcsa! Persze így, átfogó értekezés keretében nehéz azokra a részletekre kitérni, amelyek önmagunk feltalálását lehetővé teszik! Nehéz meghatározni, hogy kinél milyen út vezet a saját lelke legmelegebb zugába, otthonába! Általában azonban, ha valaki megszokja az önmagával szembeni őszinteséget, az csakhamar megtalálja ezt a sokszor valóban rejtett ösvényt. Legjobb, ha az ember visszalátogat a saját gyermekkorába, abba a boldog, aranykődös állapotba, amelyben külső befolyások, társak, feljebbvalók, hivatal, újságvélemények, könyvek, írók, filozófusok, tudomány még nem érintették lelkületét! Élvezetes látogatás ez a legtöbb ember számára, akit katolikus otthonban katolikus elvek szerint neveltek. Ha ez a séta a múltba elég élénk képzelettel történik, akkor felidéződnek a naiv kor ártatlan és meseszerűen szép, sokszor romantikus élményei s ezekkel kapcsolatban meglátjuk magunkat romlatlan, befolyásolatlan állapotban, felkutathatjuk hibáinkat és erényeinket, azok forrását és kiindulópontjait s egyszerre élesen megpillantjuk azt az útirányt, melyet követnünk kell, ha boldog, harmonikus emberek akarunk lenni. Mert a boldogság sohasem siker, pénz, életpálya, hivatás, szerencse dolga, hanem a lélek adománya, egy külön képesség, amely minden emberben megvan csirájában s mégis oly kevesen értik kifejtésének királyi művészetét! Pedig ez az élet helyes stílusa és ez a mindenki számára elérhető egészség maximumának a biztosítéka! Az emlékezet az a csodálatos Jákob-létra, amelyen a múltból álmodozva a lelkünkben rejlő menyországba juthatunk el!

A pszichoanalízistől megtanultuk, hogy a belső élmények kimondása megkönnyít, megtisztít s ezt katharsisnak nevezzük. Valósítsa meg mindenki ezt a katharsist, amelyet a vallásos életben oly gyönyörűen és oly sokszorosan megtehet! Több liturgiát és nemcsak eszmei vallást, több és mélyebb szociális kapcsolatot, többször éljük át a corpus mysticum nagyszerű és vigasztaló gondolatát és szóval, cselekedettel fejezzük ki azt, ami a szívünkben életre fakadt, mert mindez erőt, haladást, fejlődést jelent.

Az önmagunkba való betérés, a visszalátogatás a gyermek korba, az abszolút őszinte gondolkodás, az önnevelés egészen a vegetatív rétegekig, a helyes, mértékletes, stílusos aszkézis, a szentségi- és imaélet, a kenyér- és igetörés, ezek képezik a lélek iskoláját, ami nélkül helyes életstílus és teljes egészséget senki sem várhat. És aszkéták, lelkivezetők, orvosok, jogahívek tapasztalata szerint a lélek helyes iskolázása az egyéniséget, sőt a tudatalattit, a démont is átalakítja bennünk. Fontos a lélekiskolázás szempontjából a helyes ideálképzés, amire a katolikus egyházban a szentek tisztelete nevel. A szentek sorában kiki felfedezheti ideálját, azt az egyéniséget, akinek életstílusát folytatni kívánja: a katona és a férfias erények szerelmese nyugodtan járhat iskolába Szent Lászlóhoz, a király és államfő Szent Istvánhoz, a tudós Aquinoi Szent Tamáshoz, a költő Assisi Szent Ferenchez, a zenész Szent Ceciliához stb. stb.

Aki átlátja tehát, hogy micsoda kincseket tartogat számára a helyes katolikus orientáció, az őszintén mély vallásos életstílus, a keresztény életművészet, az új lelkesedéssel fog eltelni a régi hagyományok és formák iránt, az, észreveszi, hogy a vallás nem rabság, nem lelki fogság és elfojtás, hanem igazi szabadság, mély béke és harmónia, boldogság és egészség! És ez a felismerés mindinkább térfoglalóvá, hódítóvá válik. Giehm berlini ideg orvos a Münchener Medizinische Wochenschrift 1934 november 2-i számában cikket írt, Religiöse Psychotherapie címmel. Tehát orvosi szakfolyóiratban, kompetens helyen írja a következőket: Az egyén autonómiája vezetett a nyugateurópai kultúra leáldozásához. „Die Verneinung der natürlichen Bindungen zwischen Mensch, Erde und dem Absoluten führte letzten Endes zum Chaos.“ Azt állítja, hogy a világháború a rációra, az észre épült társadalmi rendet megszegyenítette. A neurózisokra áttérve így ír: „Das Postulat der rückhaltlosen Autonomie des Individuums ist sozusagen die Geburtsstunde der Neurose.“ Elmondja, hogy számos betegét kezelte vallásos pszichoterápiával. Szerinte a neurózisok gyökerei: várakozás (mert feszültséggel jár), az önmegfigyelés és a félelem, amelyekhez csak valami aktuális élmény kell, hogy kirobbanjon a neurózis. Hosszas, igen találó fejtegetések után egy mondatban sűríti a konklúzióját: „Die Neurose entsieht durch Abfall von Gott!“ A neurózis tehát az abszolútum elhagyásának következménye! A gyógykezelés tehát: „Rückverbindung des Individuums

an das Absolute!“ ami azt jelenti, hogy vallásos életstílus a lelki egyensúly, a lelki harmónia lényeges kelléke. A lelki kezelés, a lelki vezetés főszabálya tehát az, hogy megértetjük a beteggel, hogy testének, életének csak a lélek ad értelmet és ez a lélek az abszolútumból jön!

Számtalan hasonló idézetet hozhatnék csupa elsőrangú és rendű szakember tollából, de mindaz, amit elmondottam, elég lehet annak a megsejtésére, hogy egy elmúlt éra vallásellenes irányzata, továbbá a modern pogányság tévtanítása nem lehet egyéb, mint súlyos félreértése a legszentebb eszményeknek és tudatlan, barbár mellőzése a kultúra legmagasabb értékeinek.

A formalizmus alhonyán

A mesterkélt igazságok, igazság-látszatok és súlytalan szavak álkultúráját megelégteltük valamennyien. A leszámolást csak ideig-óráig halogathatjuk. Elengedhetünk még egy-két vonatot, tétovázhatunk még a századvégi örökség megtartása körül — habozásunknak és várótermi könnyeinknek nem sok fogantja lesz.

Enélkül nem boldogulunk a szellemi élet és a gyakorlati megvalósulás egyetlen pontján sem. A modern lélektan és orvostudomány, amennyiben őszintén biológiai és antimaterialista hangokat ütött meg, megnyitotta az önmagunkba vezető út értelmi kapuit és feltárta a múlt ítéleteinek, társadalmi szemléletének, igazságszolgáltatásának, emberbánásának számtalan fonákságait. Ezzel egyszerre harsant meg filozófiai és szociológiai berkekben a természettudományos egyoldalúságban lekicsinyeli, túlságos szerénységre intett Ember új megváltásának riadója; a mi belátásainkkal párhuzamosan súlyos kritika hangzott el a keleti kultúrák letéteményeseinél és a nyugati vátesek tekintélyesebbjei részéről az európai éleslátás optikai csalódásairól, a szívtől elszakított értelem önátkáról, általában arról a céltalan és igazságtalanságokat szülő szellemi légkörről, amelynek kódében Európa elkerülhetetlen végzete felé vánszorgott igazi élet és lendület, bensőség és hit nélkül.

Az őszinteség hiánya az a bélpoklos fekély, amely sorvasztja a lelkeket, feldúlja az idegzeteket, meggátolja az igazi lelki kultúra újbóli térfoglalását és a kereszténység reneszánszát. Őszinteség hiánya a közéletben, a tudományos fórumokon, az emberek között — minden vonatkozásban. Nem merünk önmagunkba nézni, nem törődünk igazán másokkal sem és így nem nyúlhatunk biztos kézzel a szociális nyomor és társadalmi igazságtalanság, a középszerűek uralmának poklai és szegényaklai felé, hogy megmentjük a lelkeket a fonnyasztó alacsonyrendűségtől, hogy felrázzuk a társadalmat abból a felületességéből, amellyel a világ eseményeit és a saját lelkének sorát nézi.

A kereszt megváltó ereje

A monizmus természettudományos aposztáziája és az elsekélyesedett műveltség ijesztő következményei itt kísértenek lakó házaink között. A kisutcák és közök, a körutak és terek, a ligetek és kertek ismételtetik az egyhangú melódiát az ember új tragédiájáról: egy szellemi kontinensnek, az átörökölt, de már dekadens és fáradt vonásoktól agyonbarázdált kultúrának helyet kell cserélnie az egészséges, ifjabb szellemmel; a szemünk előtt halaványulnak eszmék és igézetek, amelyek néhány évtizeddel előbb még tűzpiros fényben izzottak a szemlélő lelkesedők szívében.

S vannak mégis, akik a fordulónál erősen megkapaszkodnak; talán egy kis fogódzás, egy kis fellelegzés elegendő lesz. A tisztító szelek söprése talán megkímél valamit az ósdi lélek-bútorokból, a szegényes hagyatékából, a letűnt korszak sok talmijának foszlányos mutatóiból? Ez a ragaszkodás és túlzott kegyelet helytelen, ha a jó sikerét gátolja, amint az legtöbbször így van. Nem lehetek barátja pusztán kegyeletből annak, ami az új felismerések és követelmények szempontjából erkölcstelen.

De mi kifogásom van a talán igazságtalanul megítélt mulatok ellen? Mi a bántó és sürgös reformokra szoruló elem a mi menetelésünk közben? Miért kell oly élesen szembehelyezkednünk a még mindig itt terpeszkedő hamis szellemi orientációval, a kisemberek békaperspektíváival, áltudósok kicsinyes szűkkeblésével és értelmetlenségeivel? Nem is szólva politikai életünk megdöbbenő eszmeszegénységéről, cselekvési iszonyáról, fatalista és ráérő kontemplációiról, egészében túlságosan is előírásosnak, hivatalnokszerűnek mutatkozó attitűdjéről, amely csak akkor riad fel keleti álmából, ha szélsőségek kilengései készítetik a revízióra?

Az európai kultúrának üres formalizmusa vált végzetévé. Azok az alapok, amelyeket a kereszténységnek, elsősorban a római Egyháznak köszönhetünk, a civilizáció haladtával mind inkább szimbolikus irányba tolódtak el. Elfelejtettük a kereszt őszinte realizmusát és megváltó erejét. A polgári társadalom mindinkább elidegenedett a keresztény kultúra tartalmi lényegétől. Ez az elidegenedés a XVIII. és XIX. században már olyan nagy fokot ért el, hogy ki kellett találni a szocializmust az aránytalanságok legalább képletes kibékítésére. Nagyobb szegény nem érhetette a keresztény társadalmat, mint amikor keresztény ellenes táborból figyelmeztették a szocializmus emberileg kötelező tartalmára. De a téboly és vakság tovább romlottak. A lecke nem fogott a sekélyes életében sorvadt és pietista álerkölcösségében a legszánalomraméltóbban elszegényült társadalmon. Az élet problémáit és végtelen horizontját azután végleg elzárta előle a természettudományos, roppant népszerű és kicsinyes aspirációkkal induló áltudomány, amely egyúttal elnémította a

igazi, mélyebb tudományosságot is. Minden roppant egyszerűvé zsugorodott; a költőket és filozófusokat kinevették. S a teológia, a jog, a közigazgatás, az államvezető politika és főleg a fölényeskedő „reálpolitika“, a „mit tudok ti“ önelégült mosolyával uralkodott formális kincsén, amelyből azonban hiányzott a legfontosabb elem: az élet.

A szellemi elit szerepe

A nagy világégés és világalakulás elkerülhetetlen voli. Meg kellett ütköznie a lényeknek a járulékkal, az életnek a színészettel, a takargatott gyűlöletnek a még mindig élő szereplői; meg kellett mérközni a széthasadt kultúrának, az európai szétforgácsoltságnak és nemzeti disszonanciának az új élet szerényebb és őszintébb elveivel, mert éppen a járulékkal akarták helyettesíteni a lényeket, hazugsággal a valót, önzéssel és gyűlölettel a szeretetet. A harc nem dőlt el 1918-ban. Békekötés helyett a háborút felfüggesztették, hogy időt nyerjenek a folytatásra. Most tartunk az új fejezeteknél és aggódva várjuk a szellemi élet reneszánszának diadalra jutását.

Ebben az átmenetben radikálisoknak és konzervatívoknak kell lennünk egyszerre. Ha felismertük az áltudomány és álkultúra átkos társadalmi és lélektani következményeit, nem szabad meghökkennünk és habozás nélkül irányt kell változtatnunk. A hiba nem a kereszténységben volt, amint azt, sajnos, még ma is sokan ismételtetik, hanem ellenkezőleg: a keresztény hitkultúrának elhagyása szülte azt az üres formalizmust, amelynek áldozataként estek milliók. A túltengő intellektualizmus nem csupán a filozófiában és a teológia modernista eltévelyedéseiben pusztított, hanem közvetve megbélyegezte a közéletet és politikát is. Irányt szabott a középszerűségnek és megfosztotta rangjától a szellemi elitet. A teológia fontosabb lett a hitnél, a jogi paragrafusok következetes alkalmazása az igazságnál, a diagnosztika a beteg gyógyításánál: ijesztő l'art pour l'art-áradat a szellemiség súlyos rovására!

És most, az új kor hajnalán, a jelenkor tépelődő bizonytalanságában végre meg kell értenünk: nincs más kiút a káosz-ból, mint szakítani a közéletben még mindig egyeduralgó formalizmussal, meri annak végleg bealkonyodott. Törjük át a szemünket elhomályosító, a tiszta látást elködösítő burkokat és számoljunk le végképpen minden eszmei és politikai iránnyal, amely még mindig az elavult formalizmus roncsait őrzi valami értelmetlen féltékenységgel. Az új magyar honmentő gondolatnak ilyen lélekkel kell elindulnia, ha komoly nemzeti eredményekre tart számot. Gyökeresen át kell alakulnia itt mindennek, ha nem akarjuk, hogy ezt mások, kevésbé hivatottak, a középszerűség olcsó szellemiségének nyárspolgári kiadói végezzék el dilettáns módra. A politikai élet formalizmusának át kell hasonulnia az élet reálpolitikai követelményeihez: a katolikus

akciónak, a lelkészeknek és világi apostoloknak helyenkénti bürokratikus vonásaikat jobban fel kellene adniok Krisztus és az apostoli hit kedvéért; az orvosoknak gőgös és elszegényült materializmus helyett a biológiaibb, realisabb és emberszerűbb terápiát kellene művelniük; az állami és jogrendi követelmények is nagy átalakulást sürgetnének a korszellem szempontjából.

A tétovázásra nem igen marad majd időnk. A formalizmus alkonya beköszöntött; gyűjtsunk idejében lámpákat, hogy ne érjen váratlanul az esetleg viharfelhős, igen bizonytalan éjszaka . . .

A vallásos lelkület biológiai hatásai

Aki nem eléggé tapasztalt orvosi téren és talán még vonakodik a korszerű lélektannak új megismeréseit magáévá tenni, azok értelmében átjavítani eddigi életfelfogását, magatartását, elveit, az különösnek, talán túlzónak fogja találni értekezésem címét. „Biológiai hatás“ alatt természettudományos értelemben mégis csak bizonyos élettani folyamatokban kimutatható változásokat, fizikailag meghatározható jelenségeket kell értenünk. Minden egyéb értelmű használata a „biológiai“ jelzőnek inkább képletes, színező. És mégis: a vallásos lelkületnek kellő ismeretében konkrét természettudományos és orvosi tapasztalatokat felölelő alapon kell állítanom, hogy a mély vallásos életnek, a gondolatokat, érzelmeket, idegéletet átható belső sugárzásnak igen erős hatása érvényesülhet élettani szempontból is.

A laboratóriumban is Istent keressük

A mély vallásosság ugyanis a leghatalmasabb serkentője értelmi, érzelmi és akaratbeli életünknek. A tanulás és kutatás ingerét belőle meríthetjük; páratlanul gazdagítja érzelmi életünket és tevékenységre, istenszolgálatra serkent mindig és mindenütt. Oltárok előtt, kamalduli kolostorok csendjében vagy a nagyvilági élet tarka forgatagában végezzük, mindenhol csak két választásunk lehet: szeretetből cselekszünk-e vagy legalább igyekszünk-e tevékenységünkbe a szeretet melegét belelopni vagy cél és értelem, etikai fajsúly nélkül hull alá legmagasabbrendű aktivitásunk is a pénzszerzés és külső sikerek vágyának hulladék-gödrébe.

A mélyen vallásos és éretten hívó, öntudatos keresztény tudja, hogy a laboratóriumban is közvetve Istent keressük, az Igazságot; tudja, hogy a műremekben és a természetben való elragadtatás is a szerető Valóság felé áramlik és hogy a jónak, a nemesnek önmagában van számokban, külvilági összefüggésekben kifejezhetetlen értéke. Ez az élmény-hármaság, a világozottságnak a hit fénye, melegnek a szeretet lendülete és erőnek (erkölcs) a birtoklása az igazi vallásosság lényege. Sajnos, a vallásosságról egészen ferde fogalmakat alkotnak felületes, gyenge, rövidlátó lelkek. Erőtlen érzelmeknek, jámbor együgyűségnek, gyermekkori élmény- és szokásmaradványnak tekintik,

amit jobb lett volna elkerülni, de ha már beleépítették a lélekbe, hát Isten neki, a lelki egészség miatt tartjuk meg bizonyos csökevényes formában, respektáljuk, hagyunk neki egy kis helyet, ki tudja, talán jól jön a halálközeli öregségben; egy kis utánaíűtésnek, egy kis vigasztalásnak és kapaszkodónak talán csak beválik. . .

Ez a kételkedésget eredményező álvallásosság nem állja meg a helyét. Mindig elbukik, mert epikureus és csak a saját élvezeteinek sorába állítja a vallásos élményeket is. A fő a jóérzés, a lélekre borítható nyugalom-fátyol, a béke aranyköde. A szerető cselekvés, az áldozat, a komoly munka és megfeszített törekvés nem kellenek. Sokszor ezek elől menekül az ilyen tévelygő a jámbor érzelmekbe.

Az igazi vallásosság lelkiülete ezzel szemben a lélek leghatalmasabb táptalaja. Minden idegszál gyökeret ereszt ide, minden kedélymozdulás és akaratnyilvánulás innen ered. A lélek nemcsak tudja, de közvetlenül érzi is, hogy lakik benne valami nagy, nemes, jóra ösztönző, válságos pillanatokban mindig segítő és támasztó Erő; ez a tapasztalat, ez a belső élmény virágok, csillagok, szépségek, tájak, tengerek, erdők láttán váratlanul megélnékül és valami kimondhatatlan édességű boldogságérzetben ömlik el. Ez az állapot érteti meg az emberrel azt, hogy az Isten országa valóban bennünk van. Szükségszerű következményes aktusunk erre a hála érzete, a legnemesebb imádság - fajta, amely nem elégszik meg a nyert kegyelem érzelmi viszonzásával, hanem cselekvést, tettekben való kitörést, áldozatosabb választ is sürget. Ez az etika . . .

A lélek és test harmóniája

A vallásos élet e mélységével arányos kedélybeli kiegyensúlyozottság, béke, idegnyugalom, nemes, kedvfakasztó, örmgyarapító, éneklésre hangoló lelki állapot visszahat a szervezetre, miként minden lelki mozdulás nyomot hagy a fiziológián. A nagy bánat megviseli szívünket, a hajszolt életmód ráfekszik gyomrunkra és nemcsak „gyomoridegességet“, hanem olykor valóságos szervi bajt idéz elő; erős megpróbáltatások után cukorbeteg keletkezhetik, ami szervi betegség és amelynek lefolyása nagyban függ a lélek állapotától; az indulatos, haragos, féltékeny, gyűlölködő ember epekiválasztása, májműködése szenved zavart; minden emóciónak tükörképe van a szervekben is. A belső elválasztásos mirigyrendszer egyes láncszemei, a pajzsmirigy, a mellékpajzsmirigy, a csecsemőmirigy, az ivarmirigyek, a hasnyálmirigy Langerhans-sejtjei stb. mind reagálnak, felelnek a lélek mocanása, rezdüléseire, bajaira, örömeire. Tehát a békére, harmóniára, lelki szépségre, őszinteségre, nemességre való törekvés már csak egészségi szempontból is roppant kívánatos. Nem lehet valaki igazán szép, ha csúf érzelmek tombolnak belsejében. A legszebb női arc is eltorzul, ha féltékenység és

irigység húzódnak meg az arcvonások szögleteiben és könnyen leolvassuk az alacsony indulatok remegését a vonagló és bosszankodást, gyűlöletet lehelő ajkakon. Az igazi vallásosság átlátja az emberi élet hiúságát, kicsinyességeit, belenyugszik az ádami tragédiába, bölcsen kiemelkedik belőle és az örök értékek felé szegezi tekintetét. A mulandóból az örökbe, a viszonylagosból az abszolútumba, a változóból a tartósba kívánczik. Ezt nem is tagadja és életét így rendezi be. Tűr, amíg tűnie kell és azután végleg átköltözik a szépség és öröm, boldogság hónába.

Ilyen beállítottság mellett nem csoda, ha nem érnek fel hozzája a mindennapos élet kicsinyes bosszankodásai, indulatai, túsúrásai, csalódásai. Sőt ezeket mind programba foglalja és próbáknak tekinti, erőkísérletek eszközeinek. Lelki tornaszereknek. Állandóan nemes érzések járják át, tehát a kedélyéletel kísérő értágulások és szívreakciók kedvezőek, előnyösek, orvosi szempontból is. Világnézetének helyességéről meg van győződve, tehát érzületének és cselekvésének biztos alapja van. Tudja, hogy nem tévedhet. . . Lehet, hogy elragadja a világ és az érzékek máмора, lehet, hogy hűtlen lesz kicsinyben, hogy alkuszik habozik, elbukik, lemarad — de cserébe olyat kapott, ami elkerülhetetlen és csak a szentség fokán eltűnedező gyarlóságok 'felelt megtartja az olimpuszon, nem engedi soha igazán be szennyezni a kicsinyes, durva élők sarával, ocsmány alacsonyrendű és etikanélküli emberek sivárságával. Ez az állandó emelkedettség nyugalommal, szinte szakadatlan boldogsággal olajozza a lelket, amely állandóan szeret, élvez és szeretetből akar jól cselekedni. Már az, hogy van erre való szeme, hogy eszébejnl a kötelező szeretet — már az egymagában igen értékes szociális lényvé avatja. Tehát az egyéni fajsúlyon felül még társadalmi érték szempontjából is a legkívánatosabb emberfajta termelődik ki.

A szeretet és a társadalmi igazságtalanságok

A szociális mozgalmak alapvető hibája és etikai fogyatékosága a szerető cselekvés hiánya. Osztályérdekek, anyagi jólét és erőszakos érvényesülés, jogszerzés a főmotívumok. Ezért nincs szociális mozgalom, amelynek lelkeségében, őszinteségében komolyan bízhatnánk, ha nem helyezkedik nyíltan keresztény alapokra. Szeretet nélkül hazugság és szemfényvesztés minden jóléti intézmény, minden betegápolás, minden felkarolás. Csak az önzetlen szeretet képesít nagy cselekvésre, áldásos következmények származtatására. A szerető őszinteség hiánya adja a leg súlyosabb és katasztrofálisnak mondható társadalmi igazságtalanságokat. Hol van ma igazán pártatlan és komoly tehetségvédelem, pártfogás, családvédelem, anyagiak fölé emelkedő gondolkodás az Egyházon kívül? Hány érték megy veszendőbe csak azért, mert bürokratikus keretekbe illeszkednek a hatalmasok, akiknek elsőrendű kötelessége lenne az egyének minőség szerinti védelme, pártfogása, a tehetségek és finomabb lelkek meg-

mentése! De mindenütt csak pártpolitikai szolgálatok jutalmazása, csak viszonzásra számító érdek, csak kiadás-bevétel! Az emberkereső, önzetlen, atyai gondoskodás, a pártatlan emberfelfedezés, a minőségek értékelése elveszett és ez egyik legszomorúbb fejezete korunk történetének.

A vallásos lélek gondozott, ápolt, tiszta, hatékony, fényben fürdőző, nemes indulatok esőjével öntözött lélek. Jellemzője az egyenes szándék, a jó megvalósítása, a gyomnak, gaznak, kicsinyesnek és rossznak az irtása. A psziho-fizikai kölcsönhatás ismert ténye tehát egészen érthetővé teszi, ha az ilyen vallásosság kiárad a szervezetre is és ott is kedvezően hat. Nem azt jelenti ez, hogy a vallásos ember sohasem betegszik meg, hanem csak annyit, hogy a világrahozott adottságok keretében egészségesebb marad és tovább él, mint a sötétlelkű, hitetlen, durva indulatoktól átjárt és korán elvénülő szervezet. A vallásos lélek nem zavarodik meg az élet ijesztő változásain, fordulatain, tarka forgatagában. Mindig egyet lát és egyet keres, mindig összeszedett, koncentrált, tudatos, előkelő, magabiztos. Ez a tartás megóvja az idegösszeroppanástól, a kedélyélet melankóliás zavaraitól, átsegíti az elkerülhetetlen nehézségeken, hasznossá teszi őt állami, és társadalmi szempontból is. A mély vallásosság tehát biológiai, fajbiológiai és egészségtani szempontból is a legkívánatosabb lelki habitust jelenti.

A modern világszemlélet ösvényein

Járt és járatlan utak furcsa összevisszasága, elvénült és forrongásban lévő világnézetek és eszmei irányzatok tarka egyvelege tárul elém, ha az új világ küszöbén a jövőbe nézek. Az a kétes klimájú, homályos vidék, amit a jövő századok ígértföldjének nevezhetnék, ma még küzdelmes csatatér, rengő szűztalaj, vakondtúrások és vérvirágok kertje, ahol a bizonytalanság és ikertestvére: a nyugtalan lázongás az uralkodó hatalmak. A célok beláthatatlan sokasága, a próbálkozások és tévedések mindenféle szétágazó ösvényeinek szeszélyes kanyargása, általában az egység és határozottság hiánya, mint a társadalmi és erkölcsi élet visszaretentő fonákságainak okozója domborul leginkább elő a világkép reliefjén.

Mit akarhat korunk, mely most bűnhődik — ki tudja hányadszor — a sokat emlegetett múltat? Milyen irányt vesz fel abban az ösztönös futamban, amelyet haladásnak szokás nevezni? Eléri e célját s mi ez a cél? Avagy csak vak életakarat robbanásai hajítják a céltalanság szürkületébe? A modern gondolkodónak ezek a problémái.

A letűnt idők bölcselei még más kiindulást vehettek. A spekulatív, rendszerépítő filozófia még ráért arra, hogy kényelmesen, fogalomról-fogalomra hágva jusson el a metafizikai megállapítások teljességéhez, az önmagában zárt, hűvös elgondolás architektúrájáig.

Az élet ritmusa azonban megváltozott. A csendes, nyugalmas szemlélődést, mely napsütéses magányában elandalgott a zsongó méhkas édes lármáján s kivetette hálóját a nagy ismeret lenbe, hogy az ismeret igazgyöngyeit halássza a maga és ember-társai mély örömére, ma kiszorítja az erők versenyében a vadabb, durvább elemek tombolása s: „a sas kitér a pillangó elől, nehogy agyonsújtja szárnyainak csapásával“ — (Schumann), Hogy ez így lehet, kultúránk elfajulásának főtünete.

Aki napjainkban gondolkodni kezd, úgy érezheti magát, mint a tanyai gyerkőc, akit nagyhirtelen egy nagyváros legforgalmasabb utcakereszteződéséhez állítanak. A fülsiketítő zaj, féktelen száguldozás és ezerarcú változatosság láttára csak egy gondolat nyugtalanítja: hogyan jutok át a túlsó oldalra?

A mai gondolkodó is kénytelen körülbelül így okoskodni: az emberi élet, egy elképesztő adottság, itt nyüzsgök körülöttem. Tombol és jajgat, rikít és szemtelen, mint soha azelőtt, nyers és elvadult, mintha csak a vonzás és taszítás törvényeit uralná és a magasabb princípiumok számúzve volnának. Csomóinak kibogozásánál tehát Goethe receptje segít: belenyúlni a darázs-fészek kellős közepébe és megnézni közlelről, mit rejt a sok hűhó és lárma, hol a kapocs, mely az elfajult életet ideig-óráig biztosítja s jól megnézni, hogy ég e még az örök remények tüze a megvetett oltárokon?

Ha a jelenkori felfogások és életfilozófiák útvesztőjében révedezve nézek, a csodálkozás és sajnálkozás páros érzelmei töltenek el. A filozófiának és emberi sorsnak egyaránt oly nagy múltja van, hogy hitelét veszttette minden világnézet. Az emberi tömegeket vésszes hatalmába kerítette az egyoldalú civilizáció s sokan azok közül, akiket intellektuelleknek neveznek, szintén a szétforgácsoló, gyilkos irányzat szolgálatába szegődtek. Az, amit szelétében-nosszában „modern világszemlélet“ alatt értenek, tulajdonképen az észnek egy szégyenteljes, alacsony beállítottsága: a fizikai tényekre való egyoldalú koncentrátság és az aranyborjú kultusza. Ide vezet az antifilozófiikus és antipoétikus korszellem minden áramlata.

Téves volna magát a civilizációt, mint a természeti erők meghódításának pusztá tényét vádolni az áldatlan állapotokért. Hogy némi szerep jut neki ebben, az tagadhatatlan. A baj igazi gyökere azonban ott van, hogy az élet ilyen mellékvágányokra terelődött. A szociális, gazdasági, politikai és erkölcsi szörnyűségeknek feketevízű forrása nem a külső tényezők merev bozótjai között fakad, hanem az elhajolt lélek mélyéből buggyan elő, hogy pokoli folyammá izmosodva elöntse a békesség és szeretet istenének örökzöld vetéseit.

A ma világszemlélete mögött egy világháború réme áll — ez adja durva vonásait — s a nagy válságokat is a háborús, kifosztott lélek betegsége és szegénysége okozza. Az üres lélek pedig fél önmagától s a látszatok, külsőségek ingoványaira menekül. A fizikai erők száználmasan öncélú kultusza mellett hiányzik az akarat és képzelet nevelésének gyümölcse a felserdült ifjúságból s így természetes, hogy a logikai gondolkodás is ellaposodik a sivár tények pusztá regisztrálásában s a nagy egészből kiszakított összefüggések többé-kevésbé kielégítő átlátásában. Az élet teherpróbái azután, melyeket az intellektus egymagában nem bír el, letörik az egyént s hogy várhatunk rokkant lelkektől feltámadást?

Az akarat nevelésének elhanyagolását kiváló pedagógusok eleget ostorozzák. De itt korunk nyavalyáinak egy másik okára szeretnék rámutatni: a kicsinyes, szegényes világszemléletek fészkére, ahonnan kalóz szellemek kóborolnak ki az emberek közé, hogy ellopják a boldogságot. Ez a fészek a destruktíótól fertőzött, beteg egyéni képzelet.

A képzelet az ősfáklya ama sötétségben, melyből a szellemi térfoglalás útjai nyílnak. Alkotóerő, teremtő hatalom, isteni szikra, amely felülmúl minden más lelki működést nagyszerűségben, aprioritásban és eredményeiben. A logikai folyamatok csak nyomában csoszoghatnak. Elfúlva, izzadva törtetnek a sebesszárnnyú, ifjú sas után, de utói nem érik sohasem. A fejlődés folyamán is először a képzelet villáma gyújtotta ki az ősember lelki magányát s a kimért, ú. n. exakt gondolkodás csak később jött s megerősítése, bizonyítása volt a fantázia eredményeinek. A képzelet befolyása az akaratra szintén nyilvánvaló. Tudjuk, hogy mily hatalmas akaratindító tényező, sőt még a testi működésre is döntő befolyású lehel.

Ha életünkben ily elsőrangú szerep jut a képzeletnek, közel fekvő, hogy korunk válságait és azok szülőanyját, a hamis világnézeteket közvetlenül a képzelet elsatnyulásával és elfajulásával hozzuk összefüggésbe. Hogy ez a feltevés jogosult és nem ugyancsak ennek a képzeletnek szüleménye, annak bizonyosságára elég, ha egy pillantást vetünk a modern ember pszichológiájába. Tegyük meg ezt.

Az anyagi javak és külső élet túlbecsülése, helyesebben: egyoldalú értékelése a belső életet eltérítette igazi céljától. Ezzel együtt elveszett a harmónia, az élet legfőbb kincse s helyt adott egy álharmóniának, amely feledés és elfojtás útján igyekszik menekülni a lelkiismeret túsúrásai elől. A modern ember úgyszólván másodsor távozott a paradicsomból: ezúttal önmagát üzte ki...

Az akarat impulzív lett, szóval elalélt; a logikai gondolkodás öncélúvá süllyedt (a hírhedt „racionalizálása“ az egyéniségnek) s a már Nietzsche által panaszolt sivársággal nem tud mit kezdeni. A képzelet pedig, ah, ez a szerencsétlen leánya az: égnek, pártában maradt... A tündérvjátékú, életszövő elem, alacsonyrendű hatalmak cselédje, a bűn kemencéje és a rombolás élesztője lőn. Az élet lendítőkereke megállt. Vájjon meddig tarthat ezután még a külső vegetálás?

A megfertőzött képzelet, a hamis világnézetek disszonanciája rikít következőleg a művészetekben, a politikában, társadalomban s a mindennapi élet legapróbb mozzanataiban egyaránt. Mindenütt fellelni a lejtők flóráját. Embertömeg, amely ambícióinak kielégítésére csak sportpályákra és moziba tódul, kevés reménynt nyújt szellemi reneszánszra.

A képzelet betegsége ül a fáradt vándoron, a vén filozófián is, amely meszes erein át rosszul táplálja leányait, a többi tudományokat. Ismeretes, hogy a legexaktabb tudományok is vaiudás korát élik. A filozófia intuícióval, vagyis a képzelet és logika együttes működtetésével dolgozik. Intuíció nélkül kontárkodás minden filozofálás. S micsoda intuíció lesz az, milyen eredményekre vezet, ha a tüze kihunyt?

Hol vagyunk ma attól a nagyszerű lendülettől, amelyet egy Plató, Aristoteles tudtak adni a világnak! Hol vannak azok a

királyi szívek, amelyek urai voltak az életnek s nem tengődtek oly siralmasan, mint a modern ember, aki saját félszégeinek és alkotásainak rabja!

S itt a helye, hogy kultúréletünk főpilléreinek vészes megingására is rámutassunk: a tudományos, művészi és általános élet aláaknázottságára, mint a tömegdestrukció következményére. A még mindig pusztító dekadencia bűnei az Igazság híveiben kell, hogy reakciót váltsanak ki s ez a visszahatás elsősorban is vád — vád, amelyet szemébe kell mondani minden hatalomnak, ha önkényesen letért az igazság útjáról. A betegség még nem mentség. Kíméletet érdemel, de kés is való neki. A züllöttségben kitaró társadalom pedig éles korbácsot érdemel.

Vádolhatjuk a tudományok bizonyos irányzatát, mert port hint az egyszerű ember szemébe és visszaél bizalmával.

Vádolhatjuk a művészetnek olcsó sikerekre pályázó álprófétáit, mert hazug és erkölcstelen lélekkufárok.

Vádolhatjuk azt a politikát, mely l'art pour l'art elveivel elzárkózik az élet parancsoló szükségei elől és tehetetlen a szociális kötelességek teljesítésében.

Vádolhatjuk az úgynevezett zugtársadalmat hamis elvei és felfogásai miatt, mert elsikkasztja a mélyebb élet csíráit s megöli az ifjúságot. Ez az irányzat lett melegágya az úgynevezett soffőr-típusú embernek, ennek a szörnynek és karrikatúrának. Ezt bálványozza és ezen felejt a lelkét. Félek, hogy ez a típus nagyon fog hasonlítani a hírhedt „Übermenschhez“ s ennek népies kiadása a műveletlenek között. Kolumbusz Kristóf nagyobbra vállalkozott, mint a térképes, iránytűs, rádiós óceánrepülő, anélkül, hogy a hisztériás környezet mindjárt „soffőr-típus“ alkotott volna.

A vádak pörölyütései alatt törjön össze végre az a „háborús anyagból“ gyúrt bálványszobor, amely még egyre a „modern világnézet“ csalfa ígéretét hirdeti a föld piacain. Törjön össze, mert bukása öröme lesz a megtévedt emberiségnek. . .

A modern életfelfogások trianoni geográfiájából egy világosan kiténik: t. i. a bölcsélet nagy kérdéseit az élettapasztalat dönti el s hogy az örök igazságokat büntetlenül megcsonkítani nem lehet. A modern világszemléletnek igazi célkitűzése nincs s nem is lehet, mert lélekzete elakad a jelenben s képzelete nem ér fel a múlthatatlan eszményekig. Eredménye tehát az erkölcstelenség s a társadalmi elfajulás.

Ezzel szemben rendületlenül áll a keresztény kultúra, mely ma is változatlanul hirdeti az örök igazságokat, de az értelmetlenség és a vázolt lelki elfajulás gáncsot vet terjedésének. Minden oldalról megkörményez, szerető szavával boldogságra csábítgat és életet, gazdag, kifogyhatatlan bőséget ígér annak, aki nem zárkózik el fénye elől. Nem akarja a világot sarkaiból kiemelni — ezt már megtette — csak tótágas helyzetéből egyensúlyába visszabillenteni. S aki az élet eltévelyedéseiből ki akar jutni s

megtalálni az elveszett boldogságot, az boruljon az évezredek kapuk küszöbére és győződjék meg róla, hogy itt az igazság, miként itt volt per omnia saecula! Bár többet vinnék ki ennek a nagyszerű Háznak kincseiből a mindennapi életbe — a cselekvésbe, a civilizációba — akkor ki-ki meggyőződhetne arról, hogy a modern tudomány és kultúra eredményei, az igazi „modern világszemlélet“, a legremekebb keresztény apológia.

Valamelyik szent szokta volt mondogatni templomaléptekor: „Földi gondolatok, maradjatok kívül, amíg kijövök a templomból!“ Én inkább azt mondanám: „Égi gondolatok, ne hagyjatok el a templomon kívül sem!“

Az élet állomásai

Orvosbölcseleti és természettudományos szempontból egyaránt érdekes feladat lenne a betegség fogalmának alapos végig-elemzése. Csakhamar kiderülne, hogy a hétköznapi nyelvhasználatban, sőt az orvosi szakirodalomban is sok mindent könyvelünk el „betegség“-nek, ami nem tartozik szorosan a kórtani vizsgálódások körébe. Újabban különbséget is teszünk betegség mint folyamat és betegség következtében létesült állapot között. A mellhártyagyulladás például betegség, míg a nyomán fejlődő vastagodások, kérgesedések, felrakódások, összenövészek már csak kóros állapotnak tekinthetők. De ez a megkülönböztetés nem elegendő. Vannak ugyanis rendellenes állapotok a testi és lelki életben, amelyek nem egészen jogosan szerepelnek a kórtanban. Ezeknek átlátása és tanulmányozása ma még csak alakulófélben van. Alapigazság az, hogy nem minden rendkívüli kóros. A kóros fogalmához hozzátartozik a rossz, káros, veszélyes, célszerűtlen. A láz magában véve pl. nem kóros, mert célszerű védekezés kifejezője; ellenben kóros a szervezet állapota, mert kénytelen lázat kelteni önvédelemből. A lángeész sem „kóros“ azért, mert rendkívüli, ellenben előfordulhat, hogy egyszer-egyszer kóros alkatban vesz szállást az isteni szikra.

Ugyanígy vagyunk az életkorok mesgyéjén settenkedő „betegségekkel“ is. Igaz, hogy életünk egyes szakaszainak átmeneti zónáiban előfordulhatnak szakszerűen osztályozható betegségek; de gyakran csak nehezen elemezhető beteges állapotok kísérik az életkorvédés megpróbáltatásaiban evickélőt. Régi orvosok írásaiban olvashatjuk, hogy a betegség valami növekedési folyamat kifejezője. És a régi orvosok igyekeztek mindenkor kitalálni azt, vajjon mit akar a szervezet kifejezni a betegséggel? Milyen hibák, életrendi, étrendi, erkölcsi kihágások ellen emeli fel szavát az „archaeus“? A betegség tehát kifejezője valaminek és ha ezen az úton indulunk el kórtani nyomozásaink felé, akkor jó irányban fogunk tapogatódzni. A rákos daganat is kifejezője annak, hogy a szervezetben olyan állapot létesült, amely (talán önvédelemből?) féktelen hámburjánzást indított meg.

Mikor a gyermek átlépi a serdülés korának küszöbét — mikor az ifjú férfiúvá érik — mikor az öregedés első tünetei ijesztenek a még dacosan vártán álló életharcost vagy az élet-

nyarában önfeledten időző nőt, a testi változásokkal párhuzamosan a lélek is megrendül. A sablonos diagnózist hiába keressük néha: ma ugyan előráncigáljuk a belső elválasztásos mirigyeket, de ez mindig egyoldalú magyarázat marad, hiszen az egész ember átalakul és a mirigyek csak bizonyos mértékben szerepelnek ebben az átalakulásban. A mirigyjelenségek csak kísérői, de nem okai a fejlődésnek, illetve öregedésnek.

Az élet e nagy állomásain tarka tünetek mutatkozhatnak és az alapjában véve egészséges emberek riadtan keresik fel az orvosi rendelőket, hogy segítséget kérjenek, mert rendesen nagyon betegeknek hiszik magukat. Szép és igazán nemes feladat elé állítja az orvost az ilyen vergődő lelkeknek a felkarolása. A párhuzamos testi-lelki kezelés alatt csakhamar magukhoz térnek a forduló szelében megtépzott egyének, akiket fel kell világosítanunk, hogy nem „betegek“ szigorúan vett kórtani értelemben, hanem el kell búcsúzniuk egy megszokott kortól, ami természetesen fájdalommal jár — lelki nyomottsággal, ami kifejezésre jut testileg is.

Az élet tavasza

A serdülőkor válságaival, lelki megpróbáltatásaival, félelmekkel vegyes szédületével, nyugtalanságaival, szívdobogásaival, aggályaival már sokat foglalkoztak orvosok, nevelők és lélekbúvárok. Az első életredöbbenés szent emlékét valamennyien meghatódottan idézzük vissza. Az aranjos-mesés gyermekkor a legnagyobb biztonságérzetet jelenti és onnan egyszerre láthatatlan, kegyetlen kéz lök ki az életbe. A tündéri képzeletből ki kell lépni a sivár valóságba. Az abszolút tekintélyek trónjai mind egyszerre kezdenek ingadozni; az apa nem mindenható többé, kételyek mardossák a hamvas, puha, eddig a hit égi színeiből táplálkozó kis lelket és a lenge, hangtalan, tilifinom kisvilág helyét kikezdi a forgatagos, zajos, érzéketlen nagyvilág. A szervezet belső erői megindulnak; a test idomai rohamosan változnak; a növekedés néha meglepően gyors. A serdülő emberke érzi, hogy valami örökre elveszett... ezért nyugtalan lesz, nem találja helyét, aggályos gondolatok örvényeibe téved. Gyakran sír és honvágyat érez a tiszta múlt iránt. A kétségek, testi és lelki aggályok, vívódások és szorongások e korszakában igen fontos lehet az orvos megnyugtató, biztató szava. A pedagógussal, tanúrokkal és szülőkkel karöltve kell kezelnie és erősítenie a kamaszkor tanácstalanjait. Finom érzékkel és tapintattal kell a rendkívül kényes nemi kérdéshez nyúlnia és belátásra, nyugalomra, a természetes fejlődés elkerülhetetlenségeire figyelmeztetnie a riadt kis forrongókat. Ezenkívül igen sok jó tanács kell a testi életre vonatkozólag is, amit legcélszerűbben ugyancsak orvos adhat.

A serdülőkorbeli zavarokkal küszködő ifjak mellett rendszeren derék, sok tapasztalattal és jóindulattal felszerelt tanárok

állanak, akik igen sokat tehetnek a veszélyes és sorsdöntő kor zökkenéseinek, válságainak a csökkentése érdekében. A helyes lelki gondozás és vezetés, a vallás hatalma, stb., ilyenkor igen fontosak. Azonban óvakodni kell mindig és mindenkor az ijesztés csődbejutott pedagógiájától! Sohasem félelemből hallgasson vezetőire az ifjú, hanem érezze azt az őszinte, segíteni akaró szeretetet, amely egyedül jogosult lélekvezetésre. Aki ijesztésse) akar lelkeket nevelni, az elveszti őket. A serdülőkor kihágásainak egészségi kihatásait csak súlyosbítjuk, ha túlzott következményekkel és állítólagos betegségekkel rémítjük a vergődő ifjakat.

Az emberi élet általában 12—14 éves periódusokban zajlik le. Tizenkét év után kezdődik a serdülés kora és ha hínáros ingoványán átgázolt az ifjú, kb. 24 éves koráig, a férfikor, illetve érett női kor kezdetéig újból békéje van. De ekkor újabb megpróbáltatások kezdődnek, különösen a finomabb, tehetségesebb, értékesebb egyéneknél. Az új átmenet új fájdalokkal jár. Ezek talán még több szenvedést jelentenek — különösen nagyobb ívelésű lelkeknél — mint a serdülés korában. De míg a serdülő ifjú mellett ott van az iskola és a tanárok, a nevelők és a lelkesek, a teljes kifejlődés előtt nagyon magára van hagyatva a legtöbb ifjú, pedig ilyenkor volna leginkább szüksége lelki támaszra és állandó tanácsadóra, mert ilyenkor válik el igazán, hogy kiből mi lesz.

Az érett kor küszöbén

A leendő férfi a legsúlyosabb sorskérdésekkel találja magát hirtelen szemközt: gyakran hallom ilyenektől, hogy életuntak, nagy lelki nyomás nehezedik rájuk, óriási feszültségben élnek, úgy tűnnek fel maguknak, mintha földalatti alagútban járnának kiút és cél nélkül, mintha az egész lét egyszerre megbabonázódnék és ők kénytelenek lennének minden szomorúságot átélni. A fejlődés tisztítótüzeben edződő lelkek szava ez! Hasonló jelenségek ismeretesek a keresztény misztikában is: a vajúdó, istenkereső lelkek nagy sötétsége és fájdalma, a „lélek sötét éjszakája“, az öröm és vigasság, az egyesülés és biztos birtoklás győzedelmes érzései előtt. A férfikor küszöbének eme válságait okos vezetéssel, mély lélektani érzéssel, egyéniségünk ható erejével gyönyörűen leküzdhetjük. Az orvos szerepe ilyenkor sorsdöntő lehet. Átalakíthatja a válság viaszpuha gyengeségében könnyen formálható lelket és értékes, egészséges, lelkileg teljesen kiegyenesedett embert nevelhet belőle.

A mi egyetemi ifjaink mellé is kellenének ilyen, a lelki fejlődés minden állomását ismerő és biztos kezű vezetők. Az ifjúsági szervezetek, bármily elismerést is érdemelnek egyébként, nem oldhatják meg kollektív módon az egyéni válságok tarka problémáit. Az egyetemi tanárok, sajnos, csak oktatnak és ritkán nevelnek is egyben. Igaz, hogy sokszor erre nincs is idejük. De

lalan egy külön gyakorlati lélektani állomás, tanszék, vagy hasonló, ami az egyetemi ifjúság nevelésével is törődne (ezt fakultásonként külön kellene megszervezni, mert mások az igényei egy orvosnövendéknek, mint a filozofeknek, jogásznak, mérnökhallgatónak, viszont a teológusok úgyis jól el vannak látva), megoldaná ezt a nagyon is korszerű problémát. Az orvosi szakon kötelezőnek tartanám egyévi orvosfilozófiai, orvoslélektani és orvosetikai kollégium hallgatását. Ezek nélkül a mesterségbeli tudás csonka marad. De az egyetemi ifjaknak mindenképpen több lélekvezetésre van szükségük, mert sokan vergődnek közöttük lelki válságban, tanácstalanságban.

A férfikor küszöbén önmagával és az angyallal tusakodó embernél testi lefogyás, rossz arcszín, szívpanaszok, főleg azonban óriási nyugtalanság a leggyakoribb tünetek. „Idegesség“, „hisztéria“ és hasonló tág kifejezésekkel szokták őket elintézni. Bróm, luminál, szevenál és — pihenés a megszokott rendelések. Természetes, hogy ezzel nem segítettünk szegény vergődőkön. Mindennél fontosabb tehát a lelki befolyásolás, a módszeres vezetés, a lélekbontakozás vajúdásainak okos, fölényes elsimitása.

A férfikorba hajló és keservekkel, csalódásokkal, életese-ményekkel és sorsváltozásokkal kapcsolódó időszak évekig is eltarthat. A kezdeti legnehezebb időt csakhamar megszokás és részleges megbékélés váltja fel, amit fokozódó erőérzet és bizonyos értelmű „gyógyulás“ érzete is kísér. A legnehezebb időszak szerencsésen lezárult, kezdődik a nyár . . .

Az enyészet tornácaiban

De haj, rövid az élet. A negyvenes évek körül a halántékunk deresedni kezd. Ez ugyan semmit sem jelent, sőt egyesek a férfi hódítóeszközei között emlegetik, de előhírnöke egy újabb állomásnak, mégpedig a végleges elmúlás előtti utolsó korszaknak, a férfiváltozás éveinek.

Az orvosi szakirodalomban még mindig kidolgozatlanul hever a férfi-klimaxnak élet- és lélektana. Mindig csak a női változás éveiről hallunk, aránylag ritkán ismerjük be, hogy mi is alá vagyunk vetve bizonyos törvényeknek. Pedig a férfi változás-éveinek is megvannak a Tünetei és megpróbáltatásai. Ezek azonban inkább lelki síkon zajlanak le, mivelhogy a férfi - nem általában mélyebb lelkiületű a nőnél. A tovasiető élet fájdalmas érintései, az elmúlás előérzete, az ember egyéni életének kérlelhetetlen összefűződése, mindannyiunk közös sorstragédiája most már nem időtávlatok szűrőjén át ködlik csupán, nemcsak halasztást tűrő élmény és komor jövő csupán, hanem a közelben settenkedő végzet. Közben a testi erők is gyengülnek, ami újabb riasztójel. Nehéz idő és nehéz törődés annak, aki kiegyensúlyozatlan és anyagelvű világnézet elvei között nőtt fel, de egy új tavasz vizsgáztatásától átfényesedett őszi hangulat azoknak, akik

tudják, hogy a testi határokkal nem zárul le az élet, hanem a:/ időtenger mélye örök gyöngyöket is terem . . .

Az ötven és hatvan éves férfi megpróbáltatásait is jói levezetheti a jószemű és lélektanilag kellőleg felkészült orvos. Gyakori ilyenkor is a nihilista világnézet, az idegesség minden faja. E korban sokan követnek el öngyilkosságot. A lelki vezetés és orvosi kezelés célja tehát az, hogy tartást, ellenállást, tudatos önnevelési aktusokat iktasson a magát elhagyó és komor képek vigasztalanságába temetkező, csak a hanyatlás felé tekintő-gyenge lélekbe. Meg kell értetnünk az öregedőkkel azt, hogy biztos menekvésük van a lelki ifjúság tudatának és érzetének ápolásában és egyéniségük szerint minden eszközt fel kell használnunk arra, hogy a lelki ifjúságnak ez élményét meg is ragadhassák, meg is valósíthassák.

Az életállomások áttekintésekor kiviláglik a lelki kezelés elsőrendősége. Hiszen nem kórtani értelemben vett betegségről van szó, amint már említettem, hanem válságot kifejező állapotokról. Legszerencsésebb tehát az lesz, aki gyermekkorában mély és tartós, kedvező lelki benyomásokat vett és egész életét egységes áttekintéssel és egyesítő élménnyel olvasztja be a nagy és vigasztaló világperspektívába. Az ilyenek életvonatja ugyan meg-megzökken a nagy állomásokon, de bizvást mondogathatják maguknak: szerencsés utam lesz! . . .

F Ü G G E L É K

Féltett emlékek

Húsz éve nem találkoztam volt történelemtanárommal. Most váratlanul összeütköztem vele az utcán. Alig öregedett valamit és ezt jól esett látnom.

Az időtávolság kékítő, kicsinyítő, emlékeket tompító, elködösítő, sokszor elidegenítő akadályain csakhamar túlestünk. A fagyos, pácolt repertoár-szavak és készpénz-mondatok elhangzottak. Megnyílt az út a sziveinkhez. Szeme csillanásán boldogan fedeztem fel a volt történelemtanár idealizmusát, a töretlen hitet és lelkesedést; a régi, kikezdetlen jellem megézéséhez sem volt szükségem bonyolult lélekelemzésre. Olyan jó az, ha megtarthatunk valakit annak, akinek hajdanában hittük! Olyan vigasztaló, ha nem kell kiábrándulni következetesen és mindenkor ideálokból és kamaszkori bálványokból! Valóságos megkönynyebbülést éreztem, amikor kézzelfoghatóan győződhettem meg arról, hogy a húsz év, amelynek tartalmát igen jól ismerem, nem torzította el a történelmi képek lelkes közvetítőjét — hogy az én jó történelemprofesszorom nem lett önző, kiábrándult, nyugdíjába szerelmes öregember, hanem megőrizte acélosságát, fiatal hevét, érdeklődését — hogy ugyanazt jelentheti nekem ma is, mint akkor. Ma is pontosan olyannak látom, mint ahogy akkor képzeltem!

Őszinte örömmel fogadtam el meghívását és ez alkalommal természetesen mindkettőnk számára legélvezetesebb téma a régen szétszóródott tanári kar egyes tagjainak a méltatása volt. Különös érzés vett erőt rajtunk. Éreztem, hogy nem árul el mindent. ^o^gy a jó pedagógus ösztönszerűen működik benne és még mindig tanáromnak, életem felelős irányítójának érzi magát. Ezért kesztyűs kézzel simogatott végig minden szellemidézett alakot. Nem tudott rosszat senkiről. Nem akarta teljesen meglebbenteni előttem a fátylat. Én pedig örültem ennek. Félttem ugyanis, hogy az agy csodálatos pincéjében jól elzárt emlékkincsek elveszítik patinájukat. Rosszul esett volna a képrombolás, az ideálok lefokozása. Tanáraink mindegyikében valami eszményemnek a

megtestesítését láttam. Így állítottam nekik magamban szobrot. És ezek a szobrok húsz év óta érintetlenül állanak ... Gyakran eszembe jutnak. Velük asszociálok, érzelmileg és erkölcsileg hozzájuk kapcsolódom. Ha lélekelemző képességemnél fogva utólag élesen át is látok a magamemelte korlátokon, mégis bizonyos mértékben struccpolitikát folytatok és megóvom a tudás hideg fényétől képzelet-faragványaimat. Szeretettel és megbocsátással kezelem emléküket: megtörölgetem e szobrokat, misztikus félhomályba állítom őket, hogy ne lássak túlságosan élesen, mint ahogy bizonyos festményekkel is így teszünk.

Órákig elbeszélgettünk tanárommal. Apróra részleteztünk mindent. De nem ártottunk senkinek sem. Mintha közös megállapodással válogattuk volna kifejezéseinket. Megőriztük a multat abban az időtávban kéklő, romantikus, ihletbe bódító ködben. Elválasztottuk a magunkfaragta bálványokat a bántó és lehűtő realizmus sivárságától. Utána meglehetősen állapototlanul állapítottam meg, hogy kincseim sértetlenül hevernek az emlékkamrában. Lábujjhegyen távoztam és megfogadtam, hogy nem engedek be ide soha senkit.. .

Papillons

Egy zongoraművész naplójából

Február 17.

Unottan végeztem gyakorlataimat és sehogysen vagyok kibékülve a játékkal. Mindaz, amire eddig jutottam, csupán csak virtuozitás és az óriások előadásmódjának utánzása. Istennem, meddig tart ez így? — A nagy mesterek műveit tolmácsolva átborzong idegeimen a legmélyebb szenvedély; egy-egy melódiájuk úgy a szívembe markol, hogy zokogni szeretnék s lüktet, hullámzik, felsír bennem az érzés, mintha minden kótafej egy vércsepemmé válna; értek Bach tói Bartókig mindenkit és még sem tudom hiánytalanul kifejezni azt, amit magamban átélek. Mennyi szenvedés!

A keserűségem nőttön-nő. Valahányszor a zongorához ülök, csüggedés lep meg. Újra és újra tapasztalnom kell, hogy hiányzik valami belőlem, ami meg volt Beethovenben és Chopinben és Liszt Ferencben; valami, ami démoni erővel szökött ujjaikba s lázasan alakította a hangsorokat a saját képükre és hasonlóságukra.

Hiányzik belőlem a költői ideál, abban a formájában, amint azt a női lélek közvetíti nekünk. Hiányzik az az élő, termékenyítő bűvös láng, amit csak az örök nőiesség bája gyűjthet. A Júlia Guicciardik, a George Sandok világa!

Távol a tűzforrásoktól álmodom a jövőt és bénán várom lelkem tavaszébredését, ó áldott óra, eljössz-e nemsokára?

Február 25.

Ma a „Papillons“-t játszottam. Csodálatos zene! Schumann volt mindig a kedvencem, mert nála a legfélénkebb, legtitkoltabb érzések is oly finoman olvadnak muzsikává, mint senki másnál. Ez az ifjúkon szerzeménye is hogy tud bánatos órákról, ábrándos szépségről, hűségese szerelemről mesélni! Hogy keresgél, hogy szólítgat.. . hogy hívja — őt! Többször elkezd a vallomást, de félve hagyja abba .. Majd a 7-es számú darabban sírni kezd és kitarja szívét, mint egy gyermek . . . Tizenkét számból áll a mű. Tizenkét pillangó száll a legédesebb felé, hogy tizenkétszer üzenje meg: szeretlek!

Schumannt mindig a megtalált női eszmény ihlette. Meny-nyire rokonszenves nekem ő, a ritkaszavú, mélykedélyű férfiú! És mennyivel boldogabb volt nálamnál ő, aki Wieck Klárában már korán lelt a sokat hajszolt boldogságra! Az életrajzában olvastam, hogy egy imádotjtától azon percben kiábrándult, amint rájött, hogy rajongva szeretett Jean Pauljának műveit nem érti. Én szakasztott ilyen lennék. Az a leány, aki pl. a Papillons-t nem érti, nem tudna a szívemhez férközni. Elviselhetetlennek talál-
nám, hogy amikor engemet a megindulásig áthat e remekmű, ugyanakkor ő közönyös maradjon. Soha, soha nem tudnék ilyen nőt szeretni!

Március 1.

Az élet egy nagy templom, melybe a kötelesség harangszava hív. Sok benne a dísz, de még több a kereszt... Oltára van itt az önzésnek és szeretetnek (utóbbinak csak piciny mellékoltára); oltára a bűnnek és erénynek; oltárt emeltek itt már minden nemes és nemtelennek, ami valaha csak emberi szívben fészkelt.

Mikor aranykődös gyermekéveim után elfogódott szívvel léptem be ide, elszörnyűködve akartam visszafordulni és futni, futni haza, az öröm és béke hónába. De fejem fölött ijesztően kongott a harang és nem mertem ... Azután sivár, kínos, ideges évek következtek. Megperzselt a valóság és döbbenve vettem észre, hogy már nem vagyok gyermek ... Lassan beletörődtem mindenbe. Megszoktam az élet küzdelmét és megszoktam a bálványokat, bár térdet nem hajtottam előttük soha. Majd lázasan kutatni kezdtem. Kerestem a szépet, a valóságot, az Istent és szerettem volna szent lenni. Később a misztikus tapogatózásból kifelé nógatott a tavasz, napsugár és színes élet ezernyi csábja. Felesküdtem a zongorára és így lettem a hangok apostola ... És jól emlékszem: már akkor, mikor az első igazság villámfénye szelte át lényemet, mikor az első vágy magasztosult imává a lelkemben: már akkor Téged kerestelek, női eszményem; kutat-
talak, hajszoltalak nyugtalanul... s Téged várlak ma is, most is, minden órában ... ó, mikor találkozunk?

Olyannak képzellek ma is, mint akkor régen. Legyen igéző a szemed, mint az erdő mélyén megbúvó éjféli holdsugár; tested legyen szép, kecses, üde; s a lelked finom, rezzenékeny,... mint mágikus éji káprázat az Alhambra oroszlánudvarán ... csupa regény és mélységes szerelem ... S veled egyesülve legyen életem is ódon titokzatosság, tele-csoda, tele-rejtelem ...

Egy van, amit megvetek: s ez a hétköznapiasság. Csak ne volna életünk tele ilyesmivel. Csak ne volna az a szolgai ismétlése a napoknak! Azok az örökké egyforma skálák! Persze, aki jól tud skálázni, az jól is játszik. Így van ez valahogy az étellel is. De azért mégis megvetlek hétköznapiasság, nyárspolgáriság! Csodaéletem élni . . . Teveled, akit meg nem ismerek . . . erre születtem.

A mennyőceán mint kérdőjeles idegenség borul fölém és én négyre várlak. Mikor találkozunk? Mikor?

Március 21.

Azt mondják, ma kezdődik a tavasz. Én ebben nem hiszek, mert a tavasz nem attasé, hogy éppen ma érkezzék. Nem volt kedvem gyakorolni, hát elkóboroltam a hegyek közé és lestem, hogy mit mond a zsendülő élet? Van-e a számomra új szava?

Bekanyarodtam minden kis erdőbe és szívtam a jó levegőit. Majd egy sziklás úton jöttem, egy pár csendes villát megkerülve, hazafelé. Útközben megálltam egy régi, likacsos, három akáctól védett kőfeszület előtt s eltűnődtem.

Hogy csodállak Téged, isteni Mester! Rajtad égett az Örök Eszime csókja; Te voltál a legnagyobb, a legerősebb, a leghatalmasabb, a legszebb; Téged is átjárt az élet nagy vágya s Te nemet tudtál mondani! Nagyobb lehattél volna földi viszonylatban Napóleonnál, a Caesaroknál. Erőd meghódíthatta volna egyszerre a földet s Te a hálátlan, kisszerű, utálatos nyárspolgárért feláldoztad magadat! Meghaltál érettünk! Uram, hogy bírtad ezt tenni? Hogy tehetted ezt?

Ah, érzem, milyen por vagyok Melletted. Én emberi ideált hajszolok s a boldogság bolondja lettem. Te meg csak szeretsz és más nem is akarsz, csak szeretni. Isteni örvény, emberi szív!

Április 20.

Sokat gondolkoztam már azon, hogy miért nincs az emberi természetben összhang külső szépség és lelki tartalom között? Hogy lehet egy leány ígésző szépség s amellet üres, léha szív? Pedig ilyenek vannak többségben s aki tiszta szívvel jár az élet útján, férfiember, könnyen halálra sebezheti magát!

A Papillons már kitűnően megy. Tavasszal mindig megjavul a játékom s valahogy kezdek megelegedettebb lenni. Csak a vágyam ég: angyal, aki érti a Papillonst!

Április 21.

Nem értem magamat, de olyan szeszélyes, kicsinyes tudok lenni!

Ma láttam egy fehérruhás leánysereget. Egyenkint vizsgáltam őket, amint mellettem elhaladtak. És mint mindig, ma is csalódottan jöttem el tőlük. Hol egy vonás az ajak körül, hol egy kifejezés az arcban, hol egy mozdulat, hol egy kis aszimmetria s a szívem szüntelen csak ezt dobogja: ez sem az, ez sem az! Tökéletesség, miért is választottalak eszményemül?

Tavalyelőtt ismertem egy bájos, kedves kis leányt. De nem értette Beethovent és ezt nem tudtam neki megbocsátani!

Április 22.

Ez már aztán a tavasz! Tele vággyal és ifjúsággal!

Ki érti az örökifjúság gondolatát? Többet mondok: ki tud

gyermek lenni? Mert ez a boldogság titka. Az evangélium egyik legszebb gyöngye: a gyermekség gondolata. Érdekes, hogy Nietzsche is idejut a három átváltozásról tanító gondolatában. S az én Schumannom is! Elővettem a „Kinderszenen“-t s játszottam, álmodoztam.

Egyébként ma születésnapom van. Mégegyszer eljátszom a „Der Dichter spricht“-et és lefekszem. Óh, ha ezt hallaná... ha ezt érezné . . .

Május 4.

Ma változatosság köszöntött be egyhangú életembe. Egy budai nyaralóba kell ezentúl kijárnom. Egy előkelő özvegy, ki legutóbbi hangversenyemen jelen volt, felkért, hogy tehetségei* kisfiát zenei oktatásban részesítsem, örömet álltam rá erre, már csak szórakozásból is.

Ezentúl tehát 4—6-ig a Fürj-utcában tanítok. Jó lesz.

Május 5.

Ma volt az első óráim. A fiúcska igen jól nevelt; kedves tanítványnak Ígérkezik. Már az első negyedórában megszerettem. Élénk felfogású, jó muzikalitása.

— Csaba, azután ilyen jól megy-e majd mindig? — kérdeztem tőle.

Nem válaszolt, csak szerényen elpirult. Könnyű dolgom lesz evvel a fiúval.

Óra után éppen távozni készültem, amikor látom, hogy nyílik a kertajtó s három vidám leány lejt be a cseresznyevirágos, udvarba. Egyik szebb a másikánál.

— Edit, Hilda, Eszter! A nénjeim! — intézte ügyesen a bemutatkozást Csaba.

A virágos kedélyű leányok máris befogtak s uzsonnáznom kellett velük s utána zongoráznom. Legjobban tetszett Edit. Csak nagy kár, hogy a klasszikus muzsika oly kevésbé érdekli!

Május 9.

Pont négykor benyitottam a villába. Az első, akivel találkoztam, Edit volt. Csak ma láttam igazában, hogy milyen szép leány! Világoskék, egyszerű kis ruhában lépett elém és én a szemébe nézhettem ... Hogy mit éreztem, azt most leírni nem tudom. A szívem Chopin perces keringőjének ütemében verhetett és egyszerre úgy éreztem, hogy összes álmaim teljesezőfélben vannak ...

Ahogy hazaértem, zongorámhoz ültem. S játszani kezdtem a Papillons-t. A hetes számút. Órák hosszat ezt az egyet. Amikor felkeltem, könnyeztem a boldogságtól. . . Már alig várom a holnapot.

Május 10

Ma beszélgettünk először zenéről. Egy kicsit megrökönyödtem. Edit a magyar nótán kívül mást nem ismer és a cigány nála az igazi zenész.

Érdeklődött művészetem apróságai iránt. Nem tudom, mit gondoljak. Talán mégsem... De igen, ő az, ő az! Csak ő leheti Istenem, a klasszikus zene élvezetében, belátom, nagy elmélyedés és tanultság kell. Még most nem érti, de majd megértetem vele.

Május 16.

Türelmetlen vagyok egész napon át. Alig győzöm bevárni a négy órát. — Milyen szép most Buda!

Most már egész bizonyos vagyok benne, hogy Edit az, akit a Gondviselés nekem tartogat. — Egész biztosan ő! — A Papillon-t nem érti. — Egész biztosan nem. — De amit a művészet az én szívemben életrehív, azt átviszem szerelembe, hűségbe, odaadásba... Béke veletek, pillangós vágyak! Álmaim virágait csokorba szedem s lábaidhoz rakom kiengesztelődésül, megvetett hétköznapiasság!

Párizs és Lisieux

(Az 1937-i párizsi világiállítás alkalmából)

Déltájban értük el a francia határt. Modane a francia határ-állomás. Az olasz határállomáson kellemetlen incidensünk támadt: egyik útitársam fényképezett s a határőr kiszedette vele a fényképet s nem tágított addig, míg a tekerécsket le nem adta a vonatról. Szerencsére laikus volt a fényképezésben s így meg tudtuk menteni az alpesi felvételeket. E szigorúság magyarázata a hegy csúcsáról alátekintő nagyarányú erődítmény, amelyet még a fényképlemeztől is féltének s amely azt a gondolatot kelii az emberben, hogy a latin testvérek nem túlságosan bízhatnak egymásban.

A délfrencia Alpok tájait át kell élni: magasságos és magányos hófedte csúcsok felhőfátylakba burkolózva titkolóznak a kíváncsi szemek sóvárgása elől, merészen meredek sziklaóriások, mesés hegyoldalok, facsúsztatók, vízesések, patakok, falvak, alpesi tanyák jelennek meg kaleidoszkópszerűen, percről-percre változó háttérben. A panoráma változatai szinte végtelenek: egyik ámulásból a másikba esik az ember. Alig merültünk el az egyik oldal zöldesen tajtékzó, sziklákba botló patakjának szemléletébe, már a másik oldalon tárja fel isteni szépségét egy új völgy s egy új hegy, amely megint egészen más, mint az előző volt. S a vonat valósággal repül: Franciaföldön sokkal sebesebben halad, mint eddig. Alagútból ki, alagútba be; hidak, viaduktok felett csak úgy átcsap... itt valóban veszélyes kihajolni! Szinte a francia szenvedély, a gall szangvinikus vérmérséklet lelkét érzem ki az örült száguldásból.

A délutáni órákban már bizonyos bágyadtság lesz úrrá a párizsvárók között. Különösen akkor, mikor a hegyvidéket már elhagytuk s az unalmasabb dijoni környék következik. A francia borokat is megkóstoljuk, de minden lelkesedésünk ellenére is igen rossznak találjuk. Legalábbis a vasúti állomásokon árult fehér és vörös borok oly gyalázatosan rosszak, hogy nálunk a legolesőbb homoki is fejedelmi ital emellett.

Alkonyodik. De tudjuk, hogy még jó öt óránk van Párizsig.

Bizonyos érdeklődni igyekvő rezignáltsággal nézem a francia vidéket, hogy ellessek belőle valamit, hogy megragadjam azt a lelkét, arculatát, amelyet Maupassant, Balzac, Flaubert szuggeráltak belém. A képzelet ilyenkor sokat segít s minden felszálló-franciában meglátom az emlékeimben élő irodalmi típusok valamelyikét. Aztán már csak sötét lesz és csak várunk. A lassan elnyújtózó esti órák után végre éjfél tájban világos láthatár mutatkozik: Párizs márcsak félórán van! A vonat siet s gyártelepek, iparpaloták, kábelek, váltók, szomszéd sínek s külvárosi zűrzavaros, rideg téglapítmények tömkelege után végre beérünk a Gare de Lyonba. Az igazolványunkat le akarjuk pecsételtetni, de a francia vasutas megvetőleg legyint: *Ce n'est pas important!* Pár perc múlva már elegáns, áramvonalas, sárga párisi taxi visz a Rue des Écoles felé, ahol napi 10 frankért komfortos szobát kapunk a negyedik emeleten, állandó hideg-meleg vízszolgáltatással.

Tehát végre Párizsban! Lefekvés előtt nem állottuk meg, hogy rövid sétát ne tegyünk a Quartier Latin e kedves, csendes negyedében s ne igyunk meg az éjjel-nappal állandóan nyitott Café-barok egyikében „*une demie bière*“-t. A sörök nem olyan rosszak, mint az átlagborok s olcsóbbak valamivel, mint idehaza.

Párizsban

Aki elfogulatlanul ugyan, de mégis némi megérzőképességgel lépdél Párizs utcáin, az lehetetlen, hogy meg ne szeresse ezt a kedves, sokat nyújtó várost. Igaz, hogy a Szajna partja nappal talán csalódást okoz azoknak, akiket elkényeztetett Budapest dunaparti panorámája; igaz, hogy sok triviális momentum lehűtheti az egyoldalú képzelődőt s ha hozzá valaki még nem is tud franciául, lényegesen megrövidül az élvezetben. De Párizs mégis Párizs és aki megkóstolta, megérezte a lelkét, aki a piszkos utcákon könnyelműségeken és felületességeken túl meglátja a gall nemzet, a gall ember és kultúra szimpatikus vonásait, az felfedezi könnyen, hogy miért volt és van és lesz oly sok híve és rajongója e városnak s hogy miért fáj a szívünk akkor, ha búcsút kell vennünk az Étoiletől, az Arc de Triomphe-től, az Avenue des Ghamps Elyséetől... Ne azt nézzük Párizsban, ami a szemünk elé tárul: még így sincs sok okunk a panaszra; hiszen a Notre Dame, a Sainte Chapelle, a Saint Sulpice templom főoltárképe, a Louvre, stb. s az idén nem utolsósorban a remek kiállítás, már magukban véve is feledhetlenné teszik a párisi látogató napjait. De hol van még az a sok tartalom, amely megbűvik a jelenségek mögött s az a sok benyomás, élmény, amely sokszor a legjelentéktelenebb helyeket avatja múlhatatlan emlékké azok szívében, akik tudnak utazni és élvezni!

A Notre Dame megtekintése után nyakunkba vettük a várost. A programot szigorúan betartani persze lehetetlen: az ember minduntalan kitérőket enged meg magának s csakhamar

azon kaptam rajta magamat, hogy a szajnaparti könyvárusok bódéi előtt lázasan válogatok a kitűnőbbnél kitűnőbb könyvek s kiadványok között. Itt ért a dél s így egy közeli étteremben megkóstoltam a hétfrankos menüt. Őszintén szólva, a 7, 8, 9, 10 frankos menütől mi nem lehetünk elragadtatva. Igaz, hogy az árban benne van a bor vagy sör és korlátlan mennyiségű kenyér. — de aki a francia konyha finomságait meg akarja ismerni, az ne sajnáljon egyszer egy 25—30 frankos menüre beállított étterembe elmenni (ez még mindig közepes minőség!) s akkor fel-táru előtte a francia konyha joggal dicsért varázsa. Reggelizni legolcsóbban a café-bárokban lehet „au comptoir“, ami azt jelenti, hogy borraalót nem kell adni s kb. 24 fillérért egy jó kávé és egy kiflit fogyaszthat el az ember, igaz, hogy állva. A francia kifli más tésztájú, mint a miénk. Zsemlye nincs. Kenyér is csak egyféle van: útitársaim „furulyának“ nevezték el a kb. egy méter hosszúságú alkarvastagságú kenyeret, amelyet feldarabolnak s kenyérkosarakban szolgálnak fel (ez „ingyen“ van s nem számítják külön fel). A borraaló (kb. 10 százalékot szokás adni) külön megy, erre a célra egy tányért adnak mindenütt s az ember így közvetve adományozza a pourboir-frankokat.

Legtöbb helyen nők szolgálnak fel az éttermekben. Természetesen a legendás udvariasságú magyar pincért hiába keressük Párizsban. Általában nem nagyon törődnek a vendégekkel. A Café de la Paix-ban kb. egy félórát vártunk, míg a pincér érdeklődését sikerült kivívnunk s akkor a hirtelenül előteremtett fekete-kávé, aki helyszínén önti ki az italt csészénkbe, alaposan leöntötte szürke tropikáloamat. De megbocsátottam neki, hiszen szeleburdi francia volt az istenadta!

Jellemző a francia fővárosra, hogy itt a Café de la Paix előtt, amely a Place de l'Opérán van, az esti vakító fény és elegancia közepette egyszerre csak hatalmas kordék jelennek meg telisteli tömve káposztával. Tíz-tizenkét ilyen kordé felvonulása után megint csak sikló, libbenő francia lányok és asszonyok, az álmváros éjszakájának mágnesei hatalmas tömegekben hömpölyögnek el előttünk. A kávéházak és café-bárok fonott székei mind úgy vannak állítva, hogy egysorban az utca felé néznek. Tulajdonképpen terraszh sehol sincsen: az ember mindenütt a járdán ül s ez egész közvetlen szemléletet tesz lehetővé.

A café-bárok s általában a francia vasút-állomások ós falvak legerjedtebb harapnivalója a sonkás-kenyér. A már említett „furulya-cipó“ egy darabjába két szelet sonka: ezt harapja mindenki Párizsban. Az ember napközben elfáradtan csak belép egy minden utcasarkon található café-bárba, állva megeszik egy sonkás-kenyeret, hozzá egy fél sört s továbbáll. A café-bárokban trafik is van; külön trafiküzleteket nem is lát az ember. Leveles-ládákat sem találni sehol: a café-bárok utcai üveglablaka alatt egy rés — ez az egész postaláda. Magyarországra képeslapot 1 frankos bélyeggel kell ellátni.

A közlekedés

A villamos végleg eltűnt a szédítő autóforgalma párizsi utcákról. A taxi finom és olcsó. De az autóbusz Pesten elegánsabb. Igaz, a párizsi autóbusz olcsóbb, de az állóperron, az első és második osztályra tagozás bonyolultabbá teszik használatát. Ülő utasok között állni nem lehet. Ellenőrt sohasem láttam; a potyautasnak jó világa lehet Parisban. A jegyeket nem lyukasztják, hanem a kalauz nyakába akasztott kis géppel lebélyegzik.

A Métro, a párizsi földalatti villamos hatalmas arányú, bámulatos építmény. Különösebb előnyt azonban nem jelent a mai autó- és autóbuzsolcsóság mellett.

Az autóforgalom mesés, szédítően pompás még a mellékutcákon is, hogy az Avenue des Champs Élysées hatalmas, nálunk minden képzeletet meghaladó forgalmát ne is említsük. De éppen ezért rendkívül rossz a levegő. Rengeteget szenvedtünk 3. mindenütt kínzó benzinszagtól, amely oly erős, hogy nálunk csak a lánchídi alagútban érezhetünk hasonlót, ha egyszerre több autóbusz robog át rajta.

És e forgalom ellenére is a fehérgummibotos rendőr egykedvűen végzi az irányítás feladatát; úgyszólván csak ott áll és semmit sem csinál s mégis, mégis jól megy minden s nem gázolnak el senkit. Nálunk talán túlzásba viszik a forgalom irányítását s ez szinte megakasztja, szögletessé teszi a forgalmat a Rákóczi-úton s a Kálvin-téren. A Place de la Concorde forgalma mellett a Kálvin-tér forgalma elenyészik s mégis milyen egyszerű ott közlekedni s mily bonyolult átjutni a Baross-utcából a Kecskeméti-utcába!

Első nap délután a Tuilierák s az ú. n. „katolikus negyed“ volt az, amit tüzetesen megnéztünk. Micsoda bősége a könyvtermésnek! Micsoda választék! Este pedig Párizs legnagyobb mozgóját látogattuk meg; 3500 embert befogadó, hatalmas teremben oly filmet adtak, amelynek egyes jeleneteit nálunk bizonyára selejtezett volna a cenzúra. Egyébként itt is az a párizsias könnyedség: cigarettázni lehet előadás alatt, oda ül le az ember, ahova akar, éjfél után is vannak előadások s mikor 12-kor elhagytuk a nagy nézőteret, ámulva láttuk, hogy 12—13 éves leánykák ülnek egymagukban, szülő nélkül s várják az éjfélutáni «előadás kezdetét!

A kiállításon

Külön élmény természetesen a világkiállítás. Igazán nagytílúén és látványosan van megoldva. Az Eiffel-torony körül, a Szajna mindkét partjára kiterjedőleg terül el a szebbnél-szebb pavillonok sokasága. Persze, az alaposabb végignézéshez legalább egy hét szükséges. Igen jellegzetes az orosz és német, farkasszemet néző két nagy pavillonépület. Az oroszoké szinte tokaodóan hatalmas reklámmal, a németeké méltóságteljes nyugalomban szemlélődő sással az ormon. A hatalmas energiát hazudó

orosz óriásszobor megpillantása után azonban nagy csalódást jelent a pavillon belseje: Lenin és Sztálin reklámjain kívül rendkívül szegényes kiállítás; igazi, értékes produkciónak semmi nyoma: szóval a szovjet valódi arcát láthatjuk meg a kiállítás stílusa mögött. A német pavillon már a termelés és akció minden jelét magán hordja. Nagy tetszést aratott a rendkívül ízléses és hangulatos, bár külsőleg szerényebb magyar pavillon. Büszkén lépkedtünk végig a hazai levegőt lehelő termeken. Nagyon stílusosnak találtam a vatikáni kiállítást, az osztrák, norvég, belga, angol, luxemburgi pavillonokat. A franciák természetesen nagyon kitettek magukért: az egyes franciaországi vidékek igen hangulatosan, hatalmas területen jutottak szóhoz. Nagy sikere volt az esti kivilágításoknak: tündéri fények, tűzijátékok, színes szökőkutak a Szajna ölen s az Eiffel-torony, mintha színaranyból lett volna! Elbűvölve néztük az új Trocadero lépcsőiről az álomváros e valóban fejedelmi ajándékát, az esti Párizs és világkiállítás pazar élményét!

Természetesen itt nem lehet célozni kitérni mindarra a látnivalóra, amit Párizs az idegennek nyújthat. Nem lehet vitatkozni afelett, hogy mi szebb: a montmartrei panoráma felett örökös Sacré Coeur-e, vagy az Eiffel-torony csúcsáról áttekintett Párizs egésze — a Louvre pazar műkincsei, avagy a Sainte Chapelle káprázatos gótikája? Tény, hogy Párizst meg lehet szeretni egy hét alatt és Párizsból fájó szívvel utaznak el az idegenek!

Van valami kedves, rendkívül szórakoztató a kiállításokon való ide-odaögyelgésben. Ez az érzés hallatlanul nagyobb mértékben fejlődik ki, ha egy ilyen világkiállítást tekinthet végig valaki. Mint említettem, az egészet tüzetesen áttekinteni rövid idő alatt lehetetlen. Ezzel számolva, nagyon ügyesen oldották meg a kiállítási terület forgalmát: gummikerekű kis kocsik vonatszerűen egymáshozkapcsolva járták be a kiállítás területét (honfitársaink „tragacs“-nak keresztelték el ezt a kedélyes, mulattató közlekedési eszközt^ és ez már csak azért is előnyös volt, mert az ember a sok járkálástól kifáradtan csak beleült e kényelmes, bőrülésses vonatkába egyikébe s pihenve tovább élvezhette a látványosságok, az ipari Bábel e tengerét. A kiállításon kétháromszor megfordulva az embernek ugyanaz a sorsa, mint amit bevezetőleg említettem: kifejlődik az odatartozás érzése, valami egész családias együttérzés: szerelmes lesz a kiállítás területébe, épületeibe, még a „tragacs“-ba is s sajnálja otthagyni azt a bőséget, fényt, erőt, szépséget, amit az emberi kultúra teremtett s> hozzához a nagy közösséghez, amely a haladás evangéliumával ajakán olyan széppé teszi a földet és életet, amilyen széppé csak lehet!

Lisieux

Gyorsvonattal Párizstól kétórányira van ez a kis város, amely ma már világhírű búcsújáráhely. Jellegzetes katedrális, a fehér Istenpalota már messziről előtűnik. A belső építkezések még

folynak s csak a kriptának szánt rész van már készen: de ez igazán gyönyörű. Világoskék dekoráció és kis Szent Teréz stílusa, a gyermek-szent lelkéről mintázva.

A szent relikviái és porai még a Rue de Carmel templomában, illetve ereklyeszobájában található. A „chambre des reliques”-ban vasrács mögött megláthatjuk a szent gyermekkori selyemruháit, finom cipőit — de az érdekes, világmegvetően barna karmelita-öltönyt és a fapapucsokat is. Külön nagy keretben foglalt a szent levágott, gyönyörű szőke haja, amelyet apja őrzött meg s egy másik keretben a zöld pálmaág, amelyet exhumálása-kor a koporsóban találtak. Megható látni a szent tűpárnáját, gyűszűjét, ollóját, a vasalókat, melyeket sekrestyés korában használt s a palettát, ecsetet, amelyek festői dilettantizmusának kedves emlékei.

A síremlék megkapó, áhítatot ébresztő. Elfogulatlanul léptem oda és szemlélttem a 24 éves zseniális leány, az istenhordozó bájos nő síremlékét s mégis megéreztem, hogy innen hallatlanul nagy erő áramlik ki a kultúrvilágba, a világias Párizsba s megbizonyosodtam afelől, hogy a rózsaeső, a világból távozó Teréz ígérete nem csupán üres szólam ...

Lisieuxre egyébként rányomta bélyegét a Szent kultusza. Minden második házban kegyeskereskedés s a jó franciák bizony odáig mennek, hogy még pipákra és cigaretta-szipkákra is a Szent képét festik.

Aki azonban Lisieuxben ebédelni óhajt, azt előre lebeszélem erről, még annak az árán is, ha hitelrontás címén beperelnek a lisieux-i vendéglősök. Míg Párizsban 25 frankért olyan nagyszerű ebédet ehetik az ember, hogy nem felejtí el egyhamar — a lisieuxi egyik legelőkelőbb étteremben ugyanennyiért annyi rossz-szat és szinte ehetlent kaptunk, hogy a karmelita nővérek kosztja valószínűleg lakoma ehhez képest.

Lisieuxból Parisba vissza megint élvezhettük a francia expressz szinte ijesztő sebességét. Útközben francia tengerparti nyaralásukról hazatért leánysereg népesítette be a kocsikat s nagy élvezettel szemléltük a francia bak fisok vidám csevegéséi, finom viselkedését. Velem szemben egy csinos fekete francia lány ült; mikor leejtette csokoládéját s én felemeltem neki, olyan pajzán párizsiassággal csicseregte a „merci monsieur“-t, amely becsületére vált volna a boulevardok legelőkelőbb dámáinak is.

Sehogysen tudtunk elválni az esti kivilágított Etoile-tól. Az Arc de Triumphe környékének magnetikus ereje van; fájít búcsúzni attól a padtól, amelyen esténként ülve elsuhanni láttuk Párizs szépeit, csodáltuk a francia nők hallatlan gráciáját és eleganciáját s ahol egyik este megpillantottam azt a nőt, akit mindenki meglát egy pillanatra, ha álmainak városában időzik — azt, aki elsuhan melletted, aki megigéz s akit sohasem látsz többé ilyen szépnek, ilyen csodásnak, ilyen álomszerűnek ...

Marié de Paris ... A magas, szőke, csodásan tökéletes csípőjű, mosolyával csak félorcáján gödröcskét vető tünemény ... Az ismeretlen ismert, aki a pillanatot örökkévalósággá bűvöli...

De a Gare de Lyon már várt másnap.. . Indulás hazafelé. Kissé nehezűnkre esett. Az Étoile, az Étoile ... a libbenő lány .. . Párizs ... és ellentéte: Lisieux ... Eszembe jutnak Goethe sorai: „Az élet tele van ellentmondással — s vájjon miért ne legyen így?“

Mikor negyedóra késéssel kivágtattunk az álmvárosból, márcsak lehunyt szemmel, kissé sajnó szívvel recitáltam Adyt: „Ó, az élet nem nagy vigalom sehol, De ámulni lehet; Szép ámulások szent városa, Párizs, Isten veled! . . .“

Injekcióstűim között...

Nem tudom miért, de szeretek injekciót adni. Bár nem vagyok híve a fölösleges befecskendezéseknek, a következetesnek látszó és gyakran csak időnyereséget jelentő sorozatos „oltásoknak“ (nyugalmazott, régivágású öregurak előszeretettel „ojtást“ emlegetnek), mégis rászorulok a fecskendőre, *Prauz* francia orvosnak nélkülözhetetlen találmányára, amely egyik leghálásabb fegyverünk.

Különös élményt jelent az alkoholban sorakozó injekcióstűk szemlélete. Úgy érzem magamat ilyenkor, mint a vérbeli vadász fegyvertárában. Ha egy tűsorozatot többször használtunk már, megszűnik a tűk egyformasága és szóhoz jut a tűk egyénisége is. Vannak kedvenc tűim. Megismerem és kiszólitom őket a tucatból. Ez egy kissé hajlott már; más észre sem venné. Aimaz keményebb, határozottabb, átütőbb. Szeretettel válogatom ki azt, amelyik legcélszerűbbnek látszik. A beteg mindezt nem látja. Nem tudja, hogy a műszernek is van jelleme, múltja, története, egyéni tulajdonsága. A rozsdamentes acélhoz is tapadhat emlék, hangulat: ezzel a tűvel végeztem befecskendezést egy híres színésznőnél; a mellette lévőit is megkülönböztetem: ismeretlen szegény asszony fájdalmait enyhítettem vele.

Maga a fecskendő csak tartály, gyűjtőhenger, edényfajta. A műszer lelke mindig a tű, amely bensőséges viszonyba jut tűró embertársaimmal. Átűti a külvilágtól elszigetelő bőrt. Néha simán, *csúsztatva, észrevétlenül* sikerül ez. Máskor lendülettel kell végezni, mint zongoraművésznek a billentést. Az injekciónak számos faja van, mint a billentésnek, vonókezelésnek. A beteg bőrétől is függ ez. Istenem, hányféle bőr is van a világon! A vékony, selyempapírszerű takarótól egészen a pergamentszerű, szívós, olykor szinte kérges burokig. A gyógyszert adhatjuk a bőr alá, az izomzatba, az erekbe. Sok mindentől függ a választásunk. Ha gyorsabb hatásra törekszünk, leginkább az ereket választjuk. A jövevény idegen anyagot bizonyára gyakran fogadja ellenszenv ott belül. Fehérvérsejtstagok ünnepélyes felvonulással tiltakoznak ellene. A vémvizsgálat nagyon szigorú. De néha a kelletlen vendég is szerencsét hoz és a „természetellenes injekció gyakran életmentő lehet.

A tük egy idő múlva elkopnak, megrokkannak. Tompuló élük, elhajlásuk, öregedésük új sorozat beszerzésére int. Kezdődik a barátkozás előlről. Néhány nap is eltelik, míg az újoncok között megint rálelek a jó anyagra, a nemesebbekre, a kiváltságosakra. Közben a betegek is cserélődnek. Új arcok, új műszerek, új minőségek váltakoznak. Az élet nem áll meg seholsem. Lényege az örök változás, új találkozások, új barátságok és szerelmek, izgató vágatás a végtelen lehetőségek és megvalósulások felé. A fényes kis acéltük jelképes szilánkjai ennek a pazar, isteni áradásnak.

*Európa a bűvészinás sorsán **

Felkészült seregek, titokban kuporgatott pénzek és nyersanyag, hideg vérttel izolált szívek, gyilkos pillantások a nemzeti gőg -és féltékenység sisakrostélyai mögül... a felmozgósított kontinens csak jelre vár. A végzet dübörgése reszket végig lápokon-mezőkön, hegyeken-völgyeken, folyókon-tengeren és pokoli erők lesnek a vont csövekből nyíló örvény pusztítása nyomán elérhető lehetőségekre, a vér és arany diadalára, amelyet oly sokszor aratott már a béke és szeretet kerubjainak vesztére!

A mozgósítás nem egyszerű katonai intézkedés csupán. Nem nyomtalan epizód, amelyet gépiesen válthatna fel a megszokott kis munkakör újrafelvétele, a visszatérés családias szelleme. A haderő készenléte kizökkenti a polgárokat a rendes kerékvágásból, itthonrekedteket és katonákat teljesen egyenlő mértékben. Mert a harci riadó mélyebbről fogja meg a katona-nemzeteket, velőkiig nyúl férfinél, asszonynál, gyermeknél, új síkra dobja a tömegeket, háborús lázat kelt, amelyet nehezen csillapít a hirtelen visszakozás és kiábrándítás, a hétköznapi élet nyugalmának banális aszpirinje. Számolni kell azzal, hogy a tömegmozgósítással hatalmas kollektív erőket idézünk fel, eladdig csak elaprózva éledgélő vágyakat, reményeket, tiltott gondolatokat nagyítunk gigászi dimenziójuakká s ezeket az erőket, ha bizonyos mértéket meghaladtak már, ha lángjuk a lokalizálhatóság határain átperzselt, eloltani többé nem lehet. A felidézett szellemek, a félős, gyáván reszketeg árnyak alakot Öltenek, az imbolygó és kísértetnek csúfolt penombrás világ feléled, erőre kap és csakhamar úrrá lesz felidézőin, elárasztva maga körül minden gátat, féket, józanságot, megértést. A bűvészinás sorsa teljesülhet könnyen a népek életében: az előhívott démonokat visszaparancsolni többé talán már nem is lehet. ..

Reálpolitikai latolgtatás és a nemzeti erők összjátékának elemzése nyomán első pillanatra azt hihetnénk, hogy a felsorakozó és készülődő országokban sztratégiai megfontolásokból eredő óvintézkedésekről van csupán szó. A diplomáciai zsonglórmutatványokhoz nagyon is hozzászózott szemek, a túlfeszültségre

*) Az új világháború kitörése előtt.

is berendezett, vastagabbra méretezett idegsodronyok azonban ma már nem elégszenek meg kis intenzitású galvánáramokkal, mérsékelt tempójú, diszkrétén zsinórozott eseményekkel. Nagy tempó, meg nem engedett sebesség, magasfeszültségű indukció, perverz szenzációk kellene a túlfűtött kedélyeknek; ó-abessziniai dobok idegtépő tombolása, nagy háború, óriási események, rikító disszonanciák a kelendő élmények. A mozgósítás csak államelméleti kifejezője a terjedő háborús pszihózisnak, a földrengésben egyensúlyát veszített tömegek megszállottságának.

A zűrzavart áhítók és lelkileg összecsuklottak már régen vártak ezekre az időkre. Komolyan állították be életprogramjukba a háború nyomán támadható lehetőségeket és titokban örültek minden háborús hírnél. A mozgósítás intézkedése ezeknél a rendkívüli módon elszaporodott beteg lelkeknél csak olaj a tűzre, rendes kerékvágásból kizökkent lételüknek mintegy igazolása. A szükséges katonai intézkedések tehát most egyúttal mozgósítják azokat az alvilági erőket is, amelyek nem nyugosznak addig, míg az ősi, untermenschi ösztönök kielégítést nem nyertek. Ezért félelmetes a ma fegyverben álló Európa képe, ezért aggódunk joggal a béke vagy háború kiszámíthatatlan esélyei miatt. Éveken át elfojtott szenvedélyek, palástolt féltékenység, imperialisztikus törekvések, cézári álmok, térképező kalandvágy, a hódítók erős alanyiséga húzódik meg a most válság előtt álló európai hatalmak megnyilatkozásai mögött. És ezek nyomán lesben áll a nagy éhező és jóllakott, materialista és spiritualista, bolsevista és polgári gondolkodású tarka tömegek néparadása, hogy átvitesse magát valakivel — sokszor mindegy, hogy kivel — a húsz éve áhított Kánaánba, a kísérletezéseket elhagyó, megállapodott és tűrhetőbb életet biztosító új Európába.

A bűvészesek talán maguk is megrettennek a helyzettől, amelyet életrehívtak. Nincs sok idő a várakozásra. De a cselekvést mégis halogatják minden oldalon, terminusokra tolják a döntést és szilárd pont egyelőre nincsen sehhol. Az áradat, a felingerelt démonok térfoglaló hömpölygése egyre nő. Vájjon akad-e mester, aki ismeri a varázsigét és visszaparancsolja az elszabadult szellemeket a poklokra? ...

Irma

Rokon árvalány volt s egy júliusi délután került hozzánk véglegesen és visszavonhatatlanul, miután a szombathelyi polgári leányiskola negyedik osztályát tiszta kitűnővel abszolválta. Azóta egy testvérrrel többen lettünk s az Irma fogalom lett a családban. Nyúlánk, sovány, kissé szeplős leányka volt, akit valamennyien hamarosan megszerettünk s akit kedvébe fogadott a bánfalusi sváb nép, a plébános, a tanítótság s mindenki, aki megismerte. Csakhamar a közszeretnek örvendő „Freiln lamma“ lett belőle, ahogy az ácsorgó-pletykáló sváb asszonyok, a Klingernék, Dornernék, Telinek és Trummernék oly gyakran szólították.

Megvallom, első emlékeimet, amelyek az Irmával összetűznek, kissé restellem és ma is szánom-bánom. Még egészen kislány volt, mikor a nagyanyám egyízben elhozta mihozzánk. Kettőnket künnhagytak a leánder-soros udvaron, hogy játszunk egymással. Az Irma oly határtalan szelídséggel közeledett felém, hogy még ma is megindulok, ha eszembejutnak esdeklő szemei, amelyek akkor érthetetlen módon ellenségeskedést, vad, támadó hangulatot ébresztettek bennem. Ott állt a fáskamra előtt, mezitláb és olyan boldog lett volna, ha én játszom vele... És én ehelyett kaptam egy szálkás fadarabot, rádobtam a lábacskaíra és sírásra fakasztottam szegényt. Ha ma visszafuthatnék a múltba — ó, ha visszatápaszkodhatnék mégegyszer ugyanoda és az ugyanakkorba! — de szívesen tenném jóvá ezt a kegyetlenségemet, rosszaságomat, szadizmusomat! De szörnyű az, hogy még bocsánatot sem kérhetek az Irmától! Sokszor borzasztónak érzem ezt. Ha ma el is mennék hozzá, a felnőtt asszonyhoz s elmondanám neki, mennyire nyomja a lelkemet ez a jóvátehetetlen hiba, bizonyára kinevetne! Mert e vétkeket csak az az Irma bocsáthatná meg, aki most is ott áll, ott remeg a kamrajtó előtt — az az Irma, akit az imént sértettem meg és akinek bizonyára boldogan csillanna fel a szeme s átkarolna, hogy jöjjenek vele már most játszani, mert ő nem haragszik, mert ő szeret engem ... Irma, bocsáss meg!

Azután sokáig nem láttam megint az Irmát. Mielőtt gimnáziumba adtak, az előtt az első fájó szeptember előtt (hány fájdalmas szeptemberem volt azóta! Irma, Ila, Anna, Mária . . .

de meggyűlöltették velem a válás keserves hónapját, a vakációgyilkos szeptembert!), azon az utolsó igazán *gyermekboldog* augusztuson nagyanyámékhöz kerültem nyaralni. Megint kettesben voltam az Irmával. Akkor már mélyebb harmónia jellemezte együttesünket: halkán megpendült az első gyermekszerelem húrja szívünkben... Boldog voltam, ha mellém ült — féltékeny lettem, ha mással beszélt és sírtam, kis férfiszívem őszinte fájdalomával zokogtam, mikor elváltunk a szombathelyi állomáson. Ó, hogy fogadkoztam akkor, hogy az Irmának mindig jóakarója leszek! Hogy mennyire fogom szeretni! Régi sírások, könnyek, fájdalmak — hogy éltek még ma is! Mennyire igaz, hogy nem múlik el semmi! A szív hatalma leigazza a romok és korhadó fák, őszi levelek és színek csalóka hangulatát.

Kisgimnazista koromban írtam egypár nagyoskodó levelet az Irmának. A fogalomzavar csalódásában élve megkérdeztem tőle, hogy van-e szeretője (akkor hallottam először e szót s udvarlót értettem alatta), ő, megdöbbenve válaszolt, hogy-hogy is kérdezhetek ilyet? Ilyet, no de ilyet!

És aztán következtek a bánfalusi évek.

Bánfalu!... Bánfalu!... Mint az élet legteljesebb ajándéka és legszebb álma élnek lelkemben az örökre feledhetetlen bánfalusi napok! A boldog, tökéletesen boldog, szerencsés gyermekkor minden bubája összehalmozva: jólét, természeti csodafekvés, a Fertő misztikus nádzenéje, a vallásos rajongás aranykora, az esti harangszó tündéri varázsa, a szent babonák és a boszorkányfélelem áldott szorongása, a szülők, a testvérek és az Irma! A napsütéses reggelek kisalföldi bája, a Lajtahegységen túlról átfehérlő Schneeberg, az illmiczi kis- és nagyerdő, a darsói fürdőzések, a mindennapos misék, a határtalan áhítat és a természetrajongás csodálatos összecsengése, a denevérsuhanás, a fogósditől hangos esték csillagos ege, a békák alkonyi koncertjével. És az Irma nélkül szinte el sem tudom képzni ez aranykort! Ő volt az, aki mesélt, ha betegek voltunk. Ő olvasott fel az akácfa alatti padon. Ha valami érdekesre bukkantam, őhöz futottam, hogy mit szól hozzá. De őt bosszantottuk is, ővele veszekedtünk, sőt verekedtünk, ha a helyzet így kívánta. E veszekedések oka többnyire féltékenység volt. Megmagyarázhatatlan, szinte öncélú féltékenység. Szeretsz? De igazán? ... Pedig nem volt ez „szerelem“ a szó igazi értelmében. Csak a kamasz önzés kívánta, hogy első legyen mindenkinek a szemében és szívében s az önzés összehalmoz minden vádat, ha nem tömjénezik. A férfiönzés, amely már a serdülőkorban megnyilvánul, duplán követeli a hódolatot... A lovagias hódolatnak értelme is csak az, hogy kamatostul várjuk vissza az imádottnak női megalázkodását..

Az Irma tekintély is volt nálunk. Az Irma is azt mondta . . . ez már komoly bizonyítéknak számított. De azért az Irmának mégis sokat kellett túrni. Ha észrevettem, hogy a Bertini-etűdök neki jobban mennek, dühösen gyakorolni kezdtem a Cramert, nehogy ő jobban zongorázzék nálam. Persze azzal nem számol-

tam, hogy nem lehet egyszerre nekifutni Cramernek. Ha az Irma véletlenül bemattolt, haraggal söpörtem le a sakkfigurákat az asztalról. E nyári zivataroktól eltekintve azonban igen gyakran élveztem azt a vigaszt és támaszt, amit az Irma nyújtott.

Egyszer ő egy évig otthon maradt s magánúton végezte a képző második osztályát. Ezalatt a karácsonyi, húsvéti és nyári honvágyterhes utazásunkkor ő kísért el Nezsiderig, ahol a vasút elágazott. Milyen fontos volt akkor nekünk az Irma! Milyen boldog voltam, mikor vonatindulásig velem volt és milyen másképp tudtam akkor beszélni vele! Milyen jó volt, hogy írhattunk neki, és ő is hosszú-hosszú levelekben tudatta az otthoni híreket — úgy, ahogy az a szívünk szerint való volt, hogy még a cirmos hogyléte is fel legyen tüntetve benne!

Az Irma végigkísért tanulóéveinken, egész a felnőtt korig. Az Irma a jó Isten küldöttje volt. Tökéletes testvérnek számított. Az Irmából éltünk szinte — abból a melegből, amelynek első szikrája ugyan a szülői házban lobbant, de amelynek egyik hivatott, gondviselészerű továbbcsítoja a mi Irmánk volt.

Az élet azóta messze sodort tőle. Igen ritkán találkozunk mi testvérek az Irmával. Pedig még ma is úgy szeretjük — pedig az Irmából még ma is élünk! Csakhogy nem tudunk róla! A közvetlen környezetünkben eltűnt hozzátartozók, szeretteink továbbélnék bennünk s mi beljük karolunk úgy, hogy nem is tudunk róla. Az Irma ma is itt van. Az Irmát nem tudom nélkülözni ma sem. ő olvas fel ma is nekem szimbolikusan; ha könyv van a kezemben, ő valamiképpen ott van ... Ma is megkérdem, hogy szereti még a bánfalusi golyhót? S megnyugszom, mert tudom, hogy szerető testvérem. A durva élet nem fogott ki rajtunk: bánfalusi napok, sokszor megrázkódom és magamhoz térek a ti fényes, messziről intő buzdításotokra: mint mikor gyermekkoromban az illmiczi útról, a szöllőnk partjáról átnéztem a ruszti hegyekre, az aranyozottnak látszó, a komoly-kék hegyláncra vetülő toronyra és a házakra s megéreztem a regényes, színes élet hívását a boldogság felé — s ebben az életboldogságban sok szerep jut annak az angyali jószágú, bájos, áldott szívnek, annak az önzetlen, kedves testvérnek, akit távolság és idő nem választhat el tőlünk s akinek adósai vagyunk, anélkül, hogy ő tudna róla. Az Irma ...

*Öt év klinikán **

I.

Soha sem tudta többé feledni azt a délutánt! Később is, részvétlen, szeretetlen környezetben, klinikák folyosóin, betegpárás kórtermekben, fehérén csillogó műtőkben, élete válságos korszakaiban — tanulmányai, szenvedései, sikerei, csalódásai, szerelmes és művészi elragadtatásai közepette mindig ehhez és hasonló gyermekkori emlékképekhez zárandokolt, hogy megmentői legyenek, hogy megfogyózzék bennük s rajtuk keresztül visszataláljon önmagába.

Apja kezénél fogva vezette a kis Haláber-tó kavicsos partja mentén, mely a falu felső végénél terült el s amelynek tükrén most, a korai délutáni órákban a napfény, mintha aranyos olaj alakjában ereszkedett volna széjjel s szinte kéjesen ringatózott, reszketett, úszott a vizén. Olyan boldogságigérő, hitegető, mesejövendőt és magasabb hivatást sejtető volt a tóparti lapos vidékre kiömlő hangulat! Csörrent a kavics lábaik alatt, a nádas felett három szürkegém lebegett, az ég csodálatosan tisztakék volt s jól illett az öntudatlanul, elfogódottan imádkozó két szív tisztaságához. Szótlan haladtak egymás mellett: a harminckétéves apa és a hatéves golyhó. Az apa vállán kétcsövű Lancaster (szenvédélyes vadász volt) és finom bőrből készült tölténytáska, kezében gyapottal párnázott doboz, a vízimadarak tojásainak gyűjtéséhez. Köröskörül gyümölcsfákkal beültetett szőlők, gabonaföldek, kukoricások; messze előttük csak az illmiczi-út látszott, baloldalt a boldogasszonyi út és egy mély árok, tele földiszederrel. A nádas mellé érve az apa néha lehajolt, keresve a rucák, szárcsák, gémek tojásait.

Aztán hazamentek.

Nem történt tehát semmi. Nem keletkezett új világrész, földrengés sem pusztított, se tűzvész, se jégeső; aranykődös, gyermekörömben megszentelődött nap volt ez csupán, amelyen sétálni vitte apa a fiát s amilyen tömérdekszám akad mindenkinek az életében. Azóta világháború pusztított, műveltségbontó néphervadás véres átkában borzad a világ, forradalmak zúgtak

* Részlet szerzőnek készülő orvosregényéből.

át a föld majdnem minden részében. S mégis! A történelmi jelentőségű napok emléke elfakult, véres-lázás képei szétfolytak a semmiben s csak a békeháborítás isteni bosszúja hat tovább a beteg nemzedékben — de annak az eseménytelen délutánnak az emléke megragadt Ferenc lelkében! Azóta átalakult a föld képe, koronák gurultak széjjel és hatalmak zúzódtak össze, de ennek a délutánnak képe fennmaradt s titokzatosan továbbél. Mert leírhatatlan béke és az apával járás büszke öröme örök nyomát oltották az angyali viaszú gyermeki szívbe. S ez nagyobb, mélyebb, fontosabb az anyagnéző, pénzelvű, pusztá észt bálványozó köznapi élet minden „nagy“ és „jelentős“ eseményénél.

Bánfalu, németül Apetlon a neve annak a községnek, ahová az olvasót meghívtam, hogy innen induljon el velem egy regényen át az élet csodáinak, borzalmainak és titkainak követésére. A Fertő-tó keleti partján, a Fertő-szögben fekszik Illmicz és Pomogy között. Lakói sváb földművesek — érdekes, kedves, derék csupaszív emberek. Sokat veszítettünk bennük, amikor Ausztriához csatolták őket.

Bánfalu! ... Ferenc lelki életében ez a név annyit jelentett, mint Róma, Jeruzsálem, Mekka.. . vagy talán inkább Bethlenem. Mikor megrendült, mikor rázódott belső életének fája, ha szenvedett és sírt, ha közel állott az elmerüléshez, ha életuntság és fásult közöny szárazságában sorvadt, ha tövisek felvérezték érzékeny szívét — akkor lehunyta szemeit és édes gyermekemlékek Jákoblétráján visszakúszott a múltba, visszazarándokolt Bánfalura, hogy erőt merítsen és vigaszt. Kivételesen boldog gyermekkorral ajándékozta meg a sors. Apja községi főjegyző, kítűnő hivatalnok s derék, de igen szigorú apa volt. Férfias, erélyes, kemény ember, aki az életművészet által elsajátított tulajdonságaival azonban csak meleg, aggályos szívét takarta. Délceg, magas termete, büszke járása, egyenes tartása mindenkinek feltűnt. Ferenc már kora gyermekora óta igyekezett utánozni őt mindenben. Ez az utánzás, melynek eszménye a férfiasság megvalósítása volt, igen hasznosnak bizonyult később, mikor Ferenc túlérzékeny szívéből oly sokat szenvedett. Anyja széplélek, inkább a művészetek felé vonzó, de kizárólag hét gyermekének élő, híres szép asszony volt. Boldog, gyermekörömök extázisaitól, csendes, meleg estéktől áldott idők! Hogy hívta, kívánta vissza őket sokszor Ferenc! A feledhetlen karácsonyesték, az ünnepre készülődés lázas gyönyörei, a cselédek boszorkánymeséi, a bánfalusi táj végtelenbe ömlő láthatára, az egyes évszakok külön sajátos emlékéze, emlékszamatja, hogy megerősítette csüggedő lelkét! Feltámasztotta benne a jóban és szépben való hitet s a komédiás életben biztos várat, támaszt, lelki megújulást jelentett.

És ezer meg százezer kis jelenet, emlékkép szolgált mindig kiindulásul. Felült képzeletben a sárga községi hintóra. Lábait gondosan bebújtatta az állomásra mindig kiküldött lábzsákba,

kényelmesen hátradőlt s odaszólt a kocsisnak: János, mehetünk! A két pej nekivágott s szilaj ügetésben gördítette a hintót az édes otthon felé. A bánfalusi robinzonádot ugyanis teljessé tette az, hogy nem volt vasútállomás. Válláról érkeztek a gyerekek az alig várt szünidőre, karácsonykor, húsvétkor s nyáron, a nagyvakációra. Képzletben azóta de sokszor tette meg ezt az utat! Több kanyarodó után egyszercsak előtűnt a kéklően vára-kozó falu. Mert várta őt az egész falu! Mindenki tudta, hogy Ferenc jön: a plébános, a Fáni néni, az elhagyott iskolatársak, kíváncsi parasztfiúk, a cseléd, a vadászkutya, a vörös macska, a fák az udvaron s az ágya, amelyben élete legnyugodtabb álmait aludta. S e képzleti kocsikázás alkalmával nem mulasztotta el soha, hogy ne nézze az árkot, a földeket, a kórót, a legelőket, a nádfedeles pajtákat — mindent, ami a szívéhez nőtt s amitől oly soha többé be nem gyógyuló sebek árán tudott csak elszakadni, amilyeneket jól ismernek azok, akik igazi honvágyat éreztek már. Azután kibontakozott a négyszögletű torony, a házak felett uralkodó templom, a lovak sietni kezdtek, a kis akácos erdő is elmaradt s hangos kerékcörgéssel álltak meg a jegyzői lak előtt. Az ablakban a kistestvérek arca — Berta, Izabella, Ernő, Olga, Bandi, Blanka — a szülők is izgalom pír-jával arcukon álltak már a kapu előtt — egy ugrással le a hintóról, a viszontlátás örömcsókjai s az a boldogság, amit később hiába keres az ember, amelyet meg kellene állítani és örökre rögzíteni, hogy a folyton változó életben mennyországról álmodhassunk. Ezt a rögzítést végzi a közönségesen emlékezetnek nevezett képességünk, ami azonban sokkal több annál, hogy egyszerű emlékkamrának, múltporos raktárnak tekintsük. Tágítsuk ki szemeinket s hamarosan meglátjuk, hogy az emlékezet az örökkévalóság csodaszigete, amint ezt Ferenc élettörténetéből még többször meg fogjuk tanulni.

Ferenc emlékei között azonban akadt egynéhány, amelyek különös élesen vésődtek beléje. Lehet, hogy lényének mélyét valami szellemkéz érintette ilyenkor, amely megerősítette, ríki-többre színezte a jelenetet azért, hogy később hasznát vehesse. Ilyen volt az az egyszerű, az olvasó szemében talán szürke dél-után is, amellyel történetünk kezdődik. Ezek a hangsúlyos képei a múltnak, ha feltámadnak, oly elevenekké válnak, hogy magukkal hozzák a mélyből a képhez tapadó hangulatot is — s így valóságosan visszavarázsolják az időt, visszaplántálják szíveinkbe a hit, a biztonságérzet, a nyugodt boldogság valóságos életét s Ferenc később tudományos és művészi pályáján, valamint orvosi praxisában is igen sokat köszönhetett e felfedezésének. Amint mondani szokta, a múltbavándorlásban találta meg a bölcsek követ.

Most is, ezen a kétségbeejtően őszi napon, eszébe jutott az a délután. Az a közérzet, hangulatkép, amely akkor oly mélyen rögzítődött szívében. Mily szerencse, hogy él benne, valóságos jelent varázsolva él az a kép! Hiába halt meg a nagyszerű apa,

a múlandóság nem fogott ki rajta! Azértis megfogja most a kezét, azértis hozzásimul, erősnek, győzhetetlennek akarja tudni most is, minden úgynevezett reális tapasztalat ellenére! Nem, nem lehet igaz, hogy már hét év óta halott! Az a szörnyű nap, a temetés napja, még most is úgy rémlik fel előtte, mint valami gonosz álom, mint a földi élet egy próbája, amely azonban nem lehet igaz egészen, hiszen akkor a bibliának így kellene kezdődnie: Kezdetben teremtette a Sátán a mennyet és a földet...

Erdőre nyíló ablakú szobájában ült és nézte a gyérlevelű fákat, a sárga és rozsdás, vén lombokat, a nedves szemközti háztetőt, a vigasztalan eget s néha összerázkódott, ha egy szélroham hűvös árama a kitért ablakon át meglegyintette. Mint oly sokszor az utóbbi időben, most is önmagát vádolta és szidalmazta. Miiy keveset dolgozik! Mennyit tudna végezni, alkotni é& mégis oly kevés születik belőle! De mikor oly szerencsétlen természete van! Minden iránt fogékony, hamar átlát a burkon a lényegbe, de nincs türelme a látást visszafordítani a fogalom nyelvére. Ezért aztán annyi Ígéret, bimbó, kikezdés, lendület áll meg rögtön teremtődése után s nem jut el a kifejezésig! Talán dilettantizmus ez? Pedig nincs nyugta tőlük. Eddigi élete nem volt egyéb, mint nagy eszmék és gondolatok, színes látomások és átélések elvetélése! Bűnös anya volt — költők, filozófusok, írók, felfedezők, teremtők mind anyák — aki félt a szülés fájdalmaitól s inkább szellemi megzatelhajtást végzett! Gyávaság! S az elhullott gondolatok, érzések, eszmék, szavak, kifejezések, visszatértek s vádoltak. Micsoda kísértetjárás volt itt néha! Ezer-szer fogadkozott, hogy véget vet ez állapotnak s teljes szívéből irigyelte a szorgalmasakat, türelmeseket, kitartókat. De mikor élni lehetett, akkor eddig mindig inkább az élvezetet választotta, inkább elszórta, elkótyavetyélte érzéseit, gondolatait egy-egy szerelmes levélben, egypár dilettáns gondolkozó társaságában s megelégedett a pillanatnyi sikerrel, győzelemmel. De érezte, hogy ez kevés, hogy a tudás és tehetség kötelez! Liszt Ferenc jel-szavát választotta ezért újabban: *genie oblige!*

Otthon úgy tekintettek rá, mint valami nagy ígéretre. Ez nem családi előítélet volt csupán, mert később tanítói, tanárai is mind nagy várakozással bocsátották élete útjára. Már az elemi-iskolában „miniszterfej“ volt a gúnyneve (hatvanas kalapot hordott tizennyolcéves kora óta) s különleges szellemiségre való beállítottsága később is mindenütt feltűnést keltett. S szántabánta a sok-sok elszalajtott időt, az élésre, átélésre, kiélésre elvesztegetett éveket.

Bús panaszát lehelte most az őszbe. Ez a nyirkos, fázós, ólmos bénulás, az enyészetnek festői közvetlensége, a kopaszodó síró fák, amelyeket különben nem szeretett, most mintha új életet öntöttek volna beléje. Dacolt a melankóliával. Nem akarta, hogy őszi nyugtalanságai újból kínozzák. Fel akart éledni és erős, tevékeny életet kezdeni. Riadozott attól, hogv továbbra is bűnös vetélő maradjon. Elszörnyűködött azon, amit nemrégiben

Berlioznak életrajzában olvasott. Egy éjjelen új szimfóniatéma jutott e nagyszerű muzsikusnak eszébe. De tudatosan elfojtotta, megölte magában az invenciót, hogy ne zavarja a tárcaírásban, amelyből családja életét tengette. Micsoda szörnyőség s mégis mekkora ereje a jellemnek, pórias kötelességtudásnak!

Szakadt az eső, a felhős ború és sötétség fénytelenége, unalma ereszkedett alá az erdőre. Ferenc még mindig a bánfalusi tóparti képnél időzött. Az erős, imádott apa képe materializálódott valahogyan benne. A halálban már rég nem hitt. Amennyi félelmet régebbi gondolkodásmódjában már miatta kiállott, annyira másképp látta újabban ezt a félreértett, komor hatalmat. Az élők és halottak titokzatos egységét vallotta s ez a gondolat csodálatosan megvigasztalta. Bergson filozófiája nyitotta meg szemeit. Úgy tekintette az élő mindenséget, mint egymáshoz láncolt, egymásba fogódzó életek összességét, ahol minden tag fontos, csak a szeretetről ne feledkezzünk meg soha. Ráeszmélt a krisztusi szavak mély igazságára: „A ti mennyei Atyátok tudta nélkül egy hajatok szála sem görbülhet meg“. Új világnézet, új kedv és lendület, új világosság gyúltak ki lelkében, mely annyi válságot kiállott már. A bánfalusi képet most hő vággyal, egész képzelőerejével élethűen visszaélte. Ugyanaz vagyok, aki akkor voltam. A tudás és tapasztalat, a lelki válság és pénzvadászó életcél talán aggattak rám is rongyokat, talán néha elhomályosították látásomat, hamis isteneket loptak a szívembe: de a lényemen mitsem változtattak. Érzem, hogy nem kell mást tennem, mint megrázkódnom, mint az elvarázsolt királyfinak s újfászületnek, azaz visszanyerem azt, amit az iskolázás, a felnöttek életének utánzása, a tekintély és mondvacsinált címek, szavak tisztelete elraboltak tőlem. Jól megfogom atyám kezét, egy vagyok vele, nem akarom elhagyni, azt akarom, hogy most is apám legyen és azt a tóparti érzést, azt a fenékgig tiszta öntudatot átmenteni a jelenbe!

Ferenc erőlködött. És sikerült magában erőre juttatni azt a hangulatot s feltámasztani a multat. Ez örömmel és lelkesedéssel töltötte el. Kezdek kibékülni magammal, megtaláltam magamat — mondotta boldogan, mikor elindult szobájából, hogy inspekciós orvosi délutáni vizitjét megtartsa.

A tükörfényes folyóson már várta az ápolónő. Ferenc szórazottan fogadta köszönését s gépiesen haladt a kórterem felé. Amint belépett az ajtón, egyszeribe visszaöltötte magára azt a pózt, amelyet orvosok betegeikkel szemben felvesznek s amelyben legtöbbször sok szögletesség, erőltetett érdeklődés, sablonos buzdító szavak, gyógyulási ígéretek vegyülnek valami fehérköpenyes hivatalossággal.

—No, szűnnek-e már a görcsök? — kérdezte egy fiatal lánytól.

—Dehogyan szűnnek doktor úr! — válaszolt szinte nehéz-

lelően a beteg. — Egész éjjel alig aludtam valamit s már két port vettem be délelőtt is. Tessék már valamit csinálni velem!

— Adjunk estére kevert port és veronalt nővér — szólta a szomszéd ágyhoz lépve elmenőben Ferenc.

— Igenis doktor úr, hangzott ugyancsak gépiesen a válasz. Az ilyen viziteknél az orvos figyelme pusztán arra irányul, hogy észrevegye a komolyabb betegeket, hiszen lehetlenség volna minden egyes beteggel külön foglalkozni s a legtöbbször pszichikus okokra visszavezethető csökkentértékűséget, bajt. részletesen tanulmányozni, öt perc alatt kész volt a délutáni beteglátogatás. Az ápolónő udvarias előzékenységgel nyitott ajtót s a betegek kórusban kívántak jóéjszakát.

Ferenc a laboratórium felé vette útját. A Haláber-parti délután visszaélésének jótékony hatása most munkára ösztönözte szkeptikus, kritikus lényét. Szinte meggyúlt a munkakedvtől.

Régi, kedvenc problémájára kapcsolta rá most gondolkodásának gépezetét. A rákprobléma foglalkoztatta. Már fiatal medikus kora óta izgatta a kérdés. Igaz, hogy eleinte az egész csak fiatal orvosnövédekéknél tapasztalható hypochondriából táplakozó, nagyonis laikus érdeklődés volt csupán. De tanulmányai előrehaladtával, nézeteinek fejlődésével, kikristályosodásával párhuzamosan a bűvárokodás szomja mindinkább szakszerű jelleget öltött, hogy végül szakfölköttivé, filozófiai-biológiai perspektívává szélesedjék ki. Már nem hitt a rákelméletekben, amelyekről a kórbonctan professzora az egyetemi előadásokon oly pontosan tájékoztatta tanítványait s amelyek — bármily valószínűtlenek is — valami kis hitelre mégis csak találnak az elfogult, tekintélytisztelő medikusok körében. Most már azonban túl volt mindezekén. Nem hitte el a Cohnheim-féle elmélet egyoldalú állítását, amely embrionális csírákra, eltévedt, kóbor kis sejtekre fogta rá, hogy idővel meggondolják magukat és rákká avanszálnak. Nem hitte el az ingerelméletet, amely azt állítja, hogy a test bizonyos részeinek sokszoros, tartós megnyomatása, ingerlése idővel rákra hajlamosít. És nem tartotta egyébnek naív, szükségű felfogásnál a többi józan és kalandos carcinomaelméletet sem. Kigyógyult a kórbonctan és kórszövettan siralmasan fantáziaszegény magyarázataiból és újabb irányokai keresett. Mindenestől átélte az orvostudomány válságát önmagában s érezte, hogy a morphológia és mechanika már elégtelen alapok a szövvényes életfolyamatok magyarázatára. Új utakra, új irányokra, új meglátásokra van szükség s a logikai kiépítésnek is új csillag felé kell igyekeznie.

— Ejnye, de szorgalmas vagy megint Feri — szólalt meg mögötte Rejtő dr. hangja, aki a másik ajtón lépett be, hogy szokásos kórszövetteni vizsgálatait végezze.

— Ja tudod — válaszolta szenvtelenül Ferenc, ujjaival a megzavart ember idegességét dobolva a feketére fényezett dolgozóasztalon.

Rejtő leült a górcső elé s a már kikészített metszeteket

kezdte vizsgálni. Jobb keze a mikrométercsavaron igazított, bal keze a metszetet tologatta a mikroszkóp látóterén át. Negyedóra alatt kész volt a vizsgálattal s aztán Ferenc felé fordult cigarettára gyújtva.

—Borzasztóak ezek a carcinomák! Nem megyünk semmire! Operáljuk őket, röntgenezzük, ellenőrizzük s mégis egymásután vesznek el a szerencsétlen betegek. S annyit tudunk az egészről, hogy elindul valahol egy hámsejtburjánzás s ez a szövetgaz elfojtja a nemes szerveket, átfúrja magát minden, szétterjed az egész szervezetben s a vég ugyanaz mindig.

—Persze Te csak a hámsejtburjánzást látod benne --- vetette oda Ferenc. El sem tudod képzelni, hogy talán ez a leglényegtelenebb az egészben. Pedig én biztos vagyok benne, hogy ez csak tünete, a megjelenés leggyakoribb formája. Nem gondolod, hogy itt inkább egy általános érvényű, nagy biológiai törvény kóros megnyilvánulásáról van szó?

—Megint a filozófus beszél belőled. Nem érünk semmit az általánosításokkal. Elismerem, hogy nagyszerű meglátásaink lehetnek, de a szemünk előtt lejátszódó folyamathoz ilyen megérzések alapján nem nyúlhatunk eredményesen.

—Tévedsz — válaszolt Ferenc szenvedélyesen. — Az intuíció a tett rugója s a sejtek ősfáklyája nélkül a mi pozitív tudományosságunk is csak meddő babrálássá süllyed. Mikor Tomacsek professzor mellett dolgoztam, mindig kifogásolta, hogy én csak mélyre nézek. Azt mondta egyszer, hogy tisztel és becsül, de nem azonosítja magát az én vizsgálómódszeremmel. Pedig olvassátok csak el Pasteur nagyszabású felfedezésének történetét! Micsoda fantasztikus kísérleti próbálkozásokból született nagyszerű felfedezése! Én meggyőződéssel csak ezen irányzat hívének vallhatom magamat.

—Jó, jó. De mondd csak, hogy képzeled Te el a magad módszere alapján a rák kórfejlődésánát? Tudnál-e csak valamit is felhozni, ami mást sejtet, mint amit eddig is tudunk?

—Furcsa vagy. A meglátások nem fordíthatók le azonnal a fogalom, pláne a szaktudomány nyelvére. Nehéz vajúdas ez — előbb a forró, darabos gondolatkozásnak le kell hűlnie, hogy egy-egy szem szilárd mag, használható fogalomdarab hulljon ki belőle a mindennapos élet, az orvosi gyakorlat számára. Az imént mondtam, hogy a hámsejtburjánzás csak külső jele, tünete a betegségnek. Nem gondolod, hogy az a hatalmas, érthetetlen vitalitás, amely a rákdaganatokra oly jellemző, tulajdonképpen az élet legősibb forrása? Hogy a sejteknek az a radioaktivitása, amely mohó, rohamos sejtoszlasban nyilvánul meg, a természetnek egyik legnagyobb erőforrása? Véleményem szerint a rákprobléma egyenlő az életerő és a fejlődés problémáival. Itt van minden bizonynyal az egész szerves élet kulcsa!

Rejtő dr. a vállát vonogatta és hallgatott. Közben hangos szervuszokkal mind többen léptek a laboratóriumba s foglalták el helyeiket a górcsővek, kémcsővek, centrifugáló gépek és prae-

paratumok között. Felgyúltak az összes villanyok s megindult a munka a tudományért, a pozitív ismeretekért, az emberért, egészségért. Megindult a legnemesebb munkák egyike, amelyben az egyes ember munkája csak porszem, de amelyben az összesség századok alatt mégiscsak előreviszi az orvostudományt a haladás, a győzelem felé.

Ferenc is nekilátott egereinek oltogatásához. A kis állatkák így válnak igazi vértanúkká, emlékjel nélküli hőökké az emberiség szolgálatában. Rákot oltottak beléjük s azután talán a százezredik kezelési módot próbálták ki rajtuk, hogy megfogják az újkor elhatalmasodó rémét, amely eddig mindig démonian siklott ki a kutatók és orvosok kezei közül.

Sokáig dolgozott Ferenc. Végül fáradtan indult az ebédlőbe, elfogyasztotta a szerény klinikai vacsorát és szobájába vonult vissza. Bánfalura gondolt megint, ama feledhetetlen délutánra; azután elaludt.

Álmában a kétfajú sással akadt dolga. Ez a torzmadár kamaszévei óta kísértette. 13' éves korában ugyanis a kismartoni császári és királyi katonai főreáliskolába került s 16 éves koráig növendéke volt ennek a kiváló katonai intézetnek. Természetes, hogy a kétfajú sas ott bálványának számított. De e korán beléje vésődött madárkép később akaratlanul is szimbóluma lett lelki világának. Először akkor vált ez tudatossá benne, mikor észrevette kettős hajlamát: a tudomány és a művészetek egyenlően erős hívását. Sokszor kétségbeesetten kapkodott a két világ felé, de nem bírta teljesen elhagyni egyiket sem. Az lett volna az ideálja, hogy tudós is, művész is lehessen egyszemélyben. Goethe, Leonardo da Vinci, lebegtek szemei előtt. Később mindjobban érezte, hogy ez a kettős hűség ma már lehetetlen. De nem volt ereje választani. Mikor első novellái megjelentek, azt hitte, hogy most már könnyű lesz a választás. Tudományos cikkeinek sikere azonban megint felújították kétségeit. Így őrlődött két tehetségével s határozatlan céljaival éveken át. Az orvosi diploma megszerzése sem jelentett döntést, mert lelkiismerete nem engedte nyugodni s a múzsa egyre hívta továbbra is. Végeredményben két út nyílt előtte: művész, író legyen-e vagy tudós, filozófus? A kétfajú sas tágranyitott csőreivel erőlködött, hogy kettészakadjon, de sehogysem sikerült. A nagy madár felszállt a magasba, majd hatalmas barna testtel zuhant rá. Menekülni próbált. De nem bírta levenni szemeit a széjjelváló két nyakról, a kétségbeesett sasfejek kínos eltorzulásairól. Gsuron* vizesen ébredt.

Ekkor ébren is elgondolkozott természetének e kettőségén. Eszébe jutott Szent Pál, aki kettős törvényről panaszkodik, megértette Goethe kettős lényét, a Faust-Goethet és a Mephistopheles-Goethét — mindinkább világossá vált, hogy az átlagon felüli emberek mind kettős szerkezetűek... Azért van annyi összeütközés, annyi tragikum a szellem kiválóságainak életében. A keresztény aszkézis megkísérelte, hogy a bennünk lakozó két

egyéniség közül az egyiket letörje, elfojtsa, hogy így egyértelmű, megbízható jellemeket neveljen. De szörnyű fáradságos, veszélyes munka ez, amely keveseknek sikerül! Akik pedig megvalósították, azokat bámuljuk, csodáljuk, tiszteljük, mint szenteket. S hányan vállalkozhatnak e meredek, veszélyes, szédítően magas útra? ...

De — gondolkozott tovább Ferenc — nem is lehet célunk a végletek megvalósítása. A legtöbb embernek meg kell elégednie azzal, hogy egyensúlyt teremt kettősségében, hogy igyekszik a jó, szép és erő irányába eltolni magát s békében meglenni azzal a másikkal, aki ellensége az elsőnek, aki háborítója, kísértője, fékezője gondolatainak, cselekedeteinek

S Ferenc lelkében — e kiismerhetetlen mélységben, ahol évek alatt lejátszódott korának egész lelki válsága — új irányok sejtése rezdült. Lassankint átélte a hasztalan tépelődések céltalan útvesztőit, kiábrándult a következtetések és észokok hatékonyságának hitéből s a valóság, a cselekvés, az élet szerelmese lett.

Elhatározta, hogy élni és dolgozni fog. De az élethez pénz s a munkához lendítőerő, kiapadhatatlan életforrás és világnézet kell. S újra ott ólalkodott az elhagyottnak hitt problémák kapui előtt s várta, szomjazta a világosságot.

Másnap kihallgatásra jelentkezett professzoránál és hosszabb tanulmányi szabadságot kért.

Mikor a gyorsvonat elindult vele a nyugati végekre (nem nehéz kitalálni, hogy először szülőföldjére indult), úgy érezte, hogy életének új korszaka kezdődik.

II.

Ferenc tanulmányi szabadságát azért kapta, hogy meglátogassa a híresebb európai rákkutató intézeteket s egyúttal a röntgenológiával is foglalkozzék, mint a rák jelenleg leghathatósabb kezelésének tudományával. De érezte, hogy mielőtt tudományos küldetését megkezdi, szüksége van arra, hogy egy-két hétre elfelejtse jelenlegi önmagát, orvosi és tudós mivoltát s felülkerekedjék benne a művész, a látó és átélő s azután kifejezést szomjazó másik fele.

Elindult tehát hazafelé, hogy teljesen visszataláljon önmagába. Elszökött, mint Goethe Olaszországba. Ha már az emléképek nyomán szinte reinkarnálódott benne a múlt — mennyivel hatalmasabb erőforrás buzog majd benne, ha ugyanazon földet fogja tiporni valóságosan, amelyet képzeletben imádot? Ha viszontlátja a fecskefészkeket, bibicet, gólyamadarat, a Fertő felé húzódó rétet, amelyen járva, ha pipacstengeren át a napfényben aranyos ruszti házakat látta, valami nagy ébredésfélét érzett magában, a világsodálát imádkozó bámulatát, a csodás emelkedettség és istentükrözés boldogító érzését, ami erősebb

cáfolata a materializmusnak minden apologetikai érvénél! Kimondhatatlanul örült a vizontlátásnak és néhány órai utazás után úgy érezte magát, mintha megint kisdiák lenne, aki örül a vakációnak. Mi lett a pajtásokból? Mit csinál a Stehl Jóska, gyermekkori barátja? A Laci, aki papnak készült és kékreverendás kispap korában már szentnek számított? Mit változtattak az osztrákok a Fertőszög falvain, a népesség lelkületében? Élnek-e még a gyerekkori tekintélyek, a plébános, a Fáni néni — a Leó fráter a boldogasszonyi ferencrendi kolostorban, Alfonz páter, a volt tanítók, s a lányok, akik iránt már igen korán lobbant lángra kis gyermekszíve? Ápolja-e valaki a nagypapa sírját a bánfalusi temetőben?

Szeretettel és lelkes érdeklődéssel forgatta most e kérdések körül szemléletét. Jólesett most a vonat ringató rázásában megint visszaélni mindent, ami elmúlt. Vonat! Hogy szerette nézni a gögös mozdonyok ácsorgását, tolatását, füstölését, ha indulni kellett hazafelé a magyaróvári gimnáziumból szünidőre s mily félelemmel, idegenkedéssel fogadta a vállalai kis állomásra befutó kávédarálót, ha vissza kellett menni! Keserves fájdalom, zokogó sírás, emésztő honvágy kísérte mindig azokat a napokat, amelyek a hazuról való elszakadást követték. A meleg, édes, gondtalan családi fészekből mintha kilökték volna a durva, kegyetlen, részvétlen életbe! Megfogadta, hogy ő, ha gyermekei lesznek, soha nem fogja megtenni ezt velük — s ekkor érezte meg ösztönszerűleg azt, hogy az életben legnagyobb kín a válás, a szakítás: válás szülőktől, testvérektől, szerelmüktől s — önmagunktól!

Komáromban közel félórát állott a vonat. Kinyújtózkodott, kényelmesen szivarra gyújtott, majd elővette útlevelét, hogy még egyszer átnézze, rendben van-e minden rajta. Dr. Fertőszegi Ferenc, 32 éves, orvos, stb. Ahogy így nézte a saját nevét, korát, foglalkozását, úgy tűnt fel, mintha egy idegennek az útlevelét tartaná kezében. Én Istenem! Mintha tegnap lett volna az a majális a bánfalusi kert mögötti akácos erdőben, negyedik elemista korában. Ugyanazzal az öntudattal ül most itt, 24 év múlva! Benne semmi sem változott. Ismeretei növekedtek, élettapasztalata nagyobb lett, önuralma megacélosodott. Egyébként minden a régi benne. Egész világosan emlékszik. Az iskolások, mind a hat osztály egy húzóharmonika nyögdécselő muzsikájára táncraperdültek, a szép Ludmilla, aki már ötödik osztályba járt, egypárszor odajött hozzá, hogy megsimogassa. De őt ez a simogatás nem érdekelte, mert a hatodikos Láng Annába volt szerelmes. A nagylány számba menő, kissé sántító imádott azonban nem tudott minderről semmit. S Ferenc leheverészett egy kis akácbokor mögé és el kezdett gondolkozni az életről! Még maga sem tudta, hogy mit gondol, de kifeszítette képzelőerejét és tudta, hogy ő most messze magasan jár itt nemcsak a kis iskolatársak, hanem a tanítók, felnőtt vendégek felett is. Érdekes! S most, 24 év múlva kezében egy útlevél, amely egy

32 éves orvosé, aki külföldi tanulmányút előtt áll. És nekem kell elvállalni ez orvos szerepét! — mondta sóhajtva, hitetlenül, révedezve, miközben az útlevelet visszacsúszttatta belső zsebébe.

A vonat továbbindult. Egymásután tünedeztek fel a jól ismert tájak, a szántók, pipázó földművesek, menekülő nyulak és integető gyerekek, legelésző jószág által jellemzett képek a vasúti kocsi ablakából. Egypár álmos utas a kupében, az új fel szállók után kíváncsiskodó kalauz és a ritmusosan zakatoló, kattogó kerékszaj. Hamarosan Győrben voltak. Itt már nagyobb számban cserélődtek ki az utasok, itt már a perronközönség zajából több német és sváb mondatfoszlány érkezett Ferenc füleihez. Lehajtott egy pohár sört s csakhamar Hegyeshalom felé siettek már.

Déli egy órakor állt meg a vonat Hegyeshalomban. Ferenc kiszállt és rögtön megismerte a rája várakozó sárga hintót, melyet sógora küldött elébe Mosonszolnokról. Ügy tervezte, hogy egy napot tölt sógoránál, aki a gazdasági iskola igazgatója s Izabella húgának férje volt s innen kocsival megy át a határon Bánfalura, ami kb. húsz kilométeres kocsikázást jelent.

Mélyen megalázottnak érzi magát ezen a vidéken minden kocsisember, ha az úr, akit visz, nem elegyedik szóba vele. Ferenc is azon tűnődött a Levél községen át Mosonszolnokra vivő országútra bekanyarodva, hogy mit is kérdezzen a jó embertől? Először az otthoniak iránt érdeklődött, helyeslőleg bólintva a kocsis minden egyéni hozzáállásához, majd sor került az idej termésre (november közepén vagyunk) és végül természetesen a politikára is. Sok az adó, a zsidó keveset fizet a gabonáért, az emberek elégedetlenek, lesz-e háború, megbukik-e a kormány, nagy a szegénység, mindenki valami újat vár, valami jobbat már, hiszen a háború óta csak szenvedés a gazdák élete s a gond és nyomor már több öngyilkosságra is vezetett a faluban. A legtehetősebb gazdának is el kellett adni a szebbik házat, mindenki csak máról holnapra, kölcsönökből él. Vájjon hova vezet ez?

Ferenc csak hallgatta az egész országban mindenütt azonos szólamokat s igazat kellett adnia ez ostornyél mellőli politizálásnak, mely minden reálpolitikai tájékozottság nélkül csakis a közvetlen sors tapasztalatait tárta eléje.

Szegény Magyarország! Koldusok, nincstelenség, kifosztottak szentföldje! Talán a legtehetősebb és legkiválóbb emberek hazája! Nemzetközi tornákon, olimpiászokon, világfórumokon, tudományos csarnokokban, hangversenydobogókon a leghatalmasabb nemzetek elől ragadja el a pálmát — történelme az eszmék és jellemek csodakertje, emberei a szív és ész koronázatlan fejedelmei — megalázottsága, igazságtalan sorsa, megcsönkítése ellenére ezer töből hajt új virágokat, a szenvedés és nélkülözés talajából hősök, tudósok, művészek, próféták kel-

nek életre — igazsága megdöbbenően krisztusi — és milyen elhagyott!

Ferenc lelkében honfiúi fájdalmat ébresztett az egyszerű ember panaszkodása. Nincs gyötrőbb szenvedés az igazságtalan eltipratásnál, nincs keserversébb sors az ártatlan árvaságnál! De mégsem reménytelen a helyzet. Újabban már sokszoros szimpátia nyilvánult meg irányunkban — sok helyen értékelnek már bennünket és kezdik belátni Trianon gyászos tévedését. Ferenc erősen bízott nagyrahatott nemzete jövőjében. Megszokta, hogy mindig felülről nézze az eseményeket. Ez a módszer, ha sokszor látszólag a tárgyilagosság rovására is van, mégis optimizmusra nevel és megnyugtat, továbbá bizalmat, erőt ad cselekvésünknek. Ő hitte, hogy az óriáskígyóként körénkcsavarodó szláv gyűrű megtörik s a német, olasz és magyar nemzeti ébredés jelzi az új kor és feltámadás kezdetét. Az orosz bolsevizmus öntudatlanul is szolgálatunkra lesz ebben. Az egyoldalú racionalizmus e végső konklúziója végleges kiábrándulást eredményez majd s kitűnő előkészítője lesz az eljövendő új szellemiségnek, a lelki kultúra újjászületésének, egy „új középkornak“. A francia túlkultúráltság, az orosz primitívség, a lapos amerikanizmus mind szélsőséges kinövésai fiatal századunknak, amely a nemzeti újjáébredés középeurópai és déli ellenáramával mérközve — ha nehéz vajúdás árán is — de megszüli az új kor szellemiségének, politikájának stílusát és rendet teremt ebben az átkos felborulásban. A társadalom átrétegződése folyamatban van, új meglátások és életelvek mindjobban jutnak érvényre, a művészetek neoklasszicizmus felé törekszenek, Róma is mozgolódik az Actio catholicával, hogy résztvegyen az új ember-típus kitermelésében és Ferenc lelkesedve gondolt egy jezsuita barátnak jövendölésére, aki a jövő szellemi stílusát legmagasabb fokon úgy jelölte meg, hogy az Egyház és a szabadkőművesség békét kötnek, hiszen végeredményben közös céljuk van: a világ átfonása a szeretet és emberiség jegyében.

Hangos kutyaugatás zavarta meg Ferencet elmélkedésében. Faluvégi üdvözlés. A lovak az istálló és abrak előérzetétől ficánkolva siettek a házak felé s néhány perc alatt megálltak a gazdasági szakiskola előtt,

A hatalmas villaépület, melyet vagy huszonöt éve egy gazdag nábob épített barátnője számára, pompásan emelkedett ki a fák és földek közül. Ferenc átölelte elébesiető hűgát és sógorát, lerázta az út porát, parolázott a kocissal és aztán kezdetét vette egy sevége, sehossza beszélgetés, amely mindig aprócseprő dolgok körül mozog, de amely a legpallérozottabb agy számára is érdekes, lebilincselő, soha sem unalmas, hiszen lelke az otthon és az otthoniak, a haza és a rög, amelyből nőttünk és amelyet imádni kell, mint a bort és kenyeret és a nőt, akit igazán szeretünk.

Az őszinte szívesség, a szerető vendéglátás, a rég nélkülözött ételek, ízek, a kitűnő bor és családi csevegés Ferencet szinte

percek alatt átalakították. Megint a régi volt, a magány kínzó problémái kicsinyeknek tűntek fel, s igazi, hamisítatlan életlüketést érzett tagjaiban. Húgában megint a kis polgárista leányt látta s kérte, daloljon neki bánfalusi népdalokat, a svábok nyelvén. Kacagott, tapsolt örömeiben, mikor asszonyhuga eleget is tett kérésének s a bánfalusiak naiv kis dalát elsvábolta neki:

Fekete cseresznye, sárga a mag benne
 Ugye Kincsem, de szeretsz te engem?
 Szeretnéd tudni ki vagyok?
 Igazi bánfalusi leány!

Dialektusban:

(Svóácci khéessn, kölvi khéen,
 Köl mei sóc, tu hoszt mi kéén.
 Méhsztiz visszn, véer i pin:
 I pin an éhti opalaunerin).

Az otthonmámor első átélésétől elragadtatva kitört Ferencből is a széles jókedv. Táncolt, énekelt, játszott, megsimogatta többször a csinos, pirospozsgás, Ígéretes szemű cselédlányt, aki az asztal körül sürgölődött, megveregette a barna vizsla nyakát (vidéki családoknál a kutya szinte családtagnak számít) és füttyörészve tért nyugovóra a vendégszobában, ahova Izabella még elkísérte, hogy elcsevegjen bátyjával és a gyermekkorból vett mókás idézetekkel agyontraktálva boldogan aludt el.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Van-e transzcendens szellemi világ?	5
Egészség és vallásosság	10
Az „új“ ember	14
A házasság alapja.....	18
A katolikus gondolat	22
Az élet szabályozása	27
Királyi művészet	35
A test vallása	41
A lelkiélet útvesztői	44
Jövő lelkiség	50
Természettudományos műveltségünk	56
Hivatás és szerep	62
Fajegészségtan és keresztény szellem	65
A hindu jóga a nyugati gondolkodás tükrében.....	75
Eucharisztikus szellem és biológia	83
Pszichoanalízis és szexuális kérdés	89
Egészség és életstílus	103
A formalizmus alkonyán.....	115
A vallásos lelkület biológiai hatásai	119
A modern világszemlélet ösvényein	123
Az élet állomásai	128
<i>Függelék.</i>	
Féltett emlékek	133
Papillons. — Egy zongoraművész naplójából	135
Párizs és Lisieux. (Útleírás).....	140
Injekcióstűim között	147
Európa a bűvészinás sorsán. (Az új világháború kitörése előtt)	149
Irma	151
Öt év klinikán*.....	154

* Két fejezet szerzőnek készülő hasonló című orvosregényéből.